

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

EVALUARE STRATEGICĂ 2021
COORDONATE ALE INSECURITĂȚII

Monografie

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI, 2022

Coordonator:

Dr. Florian CÎRCIUMARU

Autori:

CS II dr. Mirela ATANASIU

CS II dr. Cristian BĂHNĂREANU

CS II dr. Cristina BOGZEANU

CS II dr. Alexandra SARCINSCHI

CS III dr. Crăișor-Constantin IONIȚĂ

CS III dr. Daniela LICĂ

CS III dr. Mihai ZODIAN

Copyright©2022: Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt rezervate Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

- *Lucrarea face parte din Planul de cercetare științifică al Universității Naționale de Apărare „Carol I” și este distribuită conform reglementărilor în vigoare.*
- *Lucrarea a fost avizată în ședința Consiliului Științific al CSSAS nr. 12, din 31.10.2022; responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autorilor.*

Coperta: Andreea GÎRTONEA

ISBN (tipărit): 978-606-660-462-8

ISBN (on line): 978-606-660-463-5

ISSN 2734-4681; ISSN-L 2734-4681

CUPRINS

STRATEGIC ASSESSMENTS 2021	5
Insecurity coordinates	
<i>Contents & Abstract</i>	
ARGUMENT	11
<i>Florian CÎRCIUMARU</i>	
CAPITOLUL 1	
ECONOMIA MONDIALĂ ÎN AL DOILEA AN DE PANDEMIE: DINAMICA ECONOMICĂ A SUA, EUROPEI, CHINEI ȘI FEDERAȚIEI RUSE	17
<i>Cristian BĂHNĂREANU</i>	
CAPITOLUL 2	
APĂRAREA EUROPEI: DIVIZIUNI ȘI COOPERARE ÎNTR-UN MEDIU INTERNAȚIONAL DIN CE ÎN CE MAI INSTABIL	43
<i>Cristina BOGZEANU</i>	
CAPITOLUL 3	
MIGRAȚIA INTERNAȚIONALĂ ÎN 2021: DE LA INSTRUMENTALIZARE ȘI SECURITIZARE LA CRIZĂ UMANITARĂ DE DURATĂ	75
<i>Alexandra SARCINSCHI</i>	

CAPITOLUL 4	
INFODEMIA ÎN CONTEXTUL PANDEMIEI DE COVID-19	111
<i>Daniela LICĂ</i>	
CAPITOLUL 5	
UN AN DE TRANZIȚIE ÎN ASIA DE EST	137
<i>Mihai ZODIAN</i>	
CAPITOLUL 6	
ORIENTUL MIJLOCIU, ÎNTRE CONFLICT ȘI COOPERARE	191
<i>Mirela ATANASIU</i>	
CAPITOLUL 7	
CONFLICTELE MILITARE AFRICANE DIN 2021 ȘI SECURITATEA REGIONALĂ	241
<i>Crăișor-Constantin IONIȚĂ</i>	

STRATEGIC ASSESSMENTS 2021 INSECURITY COORDINATES

Abstract ■ The world economy in the second year of the pandemic: economic dynamics of the USA, Europe, China and the Russian Federation ■ Europe's defence: divisions and cooperation in an increasingly unstable international environment ■ International migration in 2021: from instrumentalization and securitization to long-term humanitarian crisis ■ Infodemic in the context of COVID-19 pandemic ■ A year of transition in Eastern Asia ■ Middle East, between conflict and cooperation ■ African military conflicts in 2021 and regional security

Abstract: This monograph provides an overview, in the vision of the researchers of the Centre for Defence and Security Strategic Studies (CDSSS) within “Carol I” National Defence University, of the most important trends of the international security environment manifested during 2021, with an impact on Romania’s national security. The analyses were carried out on the basis of rigorous documentation, according to the competences and areas of interest of each of the authors, this volume representing a continuation of the Centre’s démarche since 2014.

The year 2021 was dominated by the pandemic crisis, but also by other crises and conflicts, before the outbreak, in the first quarter of 2022, of a new crisis – the invasion of Ukraine by the Russian Federation. This volume comprises seven chapters, structured on thematic and geographical criteria. Thus, security is approached in almost all its dimensions – political, military, economic, social¹ and at all levels – national, regional and international. A key element to be emphasised is that the security environment has been and continues to be heavily affected by the pandemic – one of the strongest strategic shocks of recent years. On this background, there are addressed in the papers of the volume the following aspects: the tense relations between the main powers of the

¹ N.B.: The climate dimension of security will be addressed by CSSAS in a dedicated scientific event in December 2022.

international scene – USA, China, and the Russian Federation, the increase of competitiveness and conflict at global level, the maintenance and even the manifestation of an amplification of regional crises, the close prospect of a global economic crisis, the aspect of migration and the various forms of hybrid aggression. All these required the adaptation of international actors in order to be able to cope with the security environment and the challenges that characterise it.

Chapter 1 addresses the economic dimension of security. Thus, Cristian Băhnăreanu, PhD Senior Researcher (SR), analyses *the world economy in the second year of the pandemic*, with reference to the *economic dynamics of the US, Europe, China and the Russian Federation*. The Researcher points out that, since the spring 2020, the global society and economy have been severely challenged by the COVID-19 pandemic and its associated effects. The author believes that the emergence of vaccines and the economic support programmes have halted the decline and gave momentum, but the recovery of the economy is still quite uncertain and uneven, especially in less developed countries. The chapter shows that, on the one hand, the US and Europe experienced a period of rapid recovery throughout 2021, as actions to prevent and control the pandemic were stopped, but that, on the other hand, those economies faced a number of challenges. And with regard to the Chinese economy and that of the Russian Federation, if, in the first half of the year, they recovered, based on the strong recovery of exports and government stimulus measures, the pace diminished noticeably in the second half of the year. For 2022, SR Băhnăreanu expected a temperate growth in the world economy, as a result of the gradual abandonment of economic stimulus measures and the possible emergence of new waves of infection and restrictions caused by the COVID-19 pandemic.

Chapter 2 addresses the political-military dimension of security, Cristina Bogzeanu PhD Senior Researcher focusing her study on the *Europe's defence*, where there are both *divisions* and *cooperative* tendencies *in an increasingly unstable international environment*. The analysis shows that, for the European Union, the context also implies the need to identify a posture, depending on its *hard* and *soft* capabilities, as

well as the dynamics of relations with the main players of this competition. Under the existing conditions, in parallel with the effort to define and develop a European strategic autonomy, the fundamental role of the transatlantic partnership is maintained, but with multiple challenges from within. This is all the more so since, in the East of the European continent, security challenges remain, especially in relation to the Russian Federation, with which tensions are becoming increasingly acute, especially at the end of 2021, when Moscow begins to concentrate troops at the border with Ukraine, while organising military exercises with Belarus. SR Bogzeanu also produces a very pertinent synthesis of the general characteristics of the period under review, from a security perspective.

Chapter 3 addresses the social dimension of security. Thus, Alexandra Sarcinschi PhD Senior Researcher studied the phenomenon of *international migration in 2021* from the following perspective: *from instrumentalisation and securitisation to lasting humanitarian crisis*. The section analyses the challenge posed by the couple events-demographic phenomena immigration-migration for European countries, taking into account two dimensions: one concerns the need to include and protect all categories of people, such as the forcibly dislocated, in the special conditions of the COVID-19 health crisis, and the other refers to the use of refugees as a tool of pressure to achieve political goals. In particular, the case of the Belarusian crisis at its borders with Latvia, Lithuania and Poland is highlighted, stressing that the state's instrumentalisation of migrants has become an internationally used formula, but above all a catalyst for the reform of the European asylum and migration management system. For the analysis of the general trends, the author used the multivariate model of migration developed by British sociologist Anthony H. Richmond and the model of coercive engineering migration of the American political scientist Kelly M. Greenhill.

Chapter 4 of the volume, *Infodemia in the context of the COVID-19 pandemic*, elaborated by Daniela Lică PhD Researcher, brings to the attention a phenomenon derived from the pandemic – a phenomenon that is worrying and with multiple effects upon the public – mainly

psychologic. The main hypothesis of the paper is that the influx of information – including false or misleading information – has affected the global population to a greater extent than the virus itself. The author argues that the multitude of negative information affected almost the entire population of the planet, while the virus itself caused a small number of serious illnesses and deaths, respectively, relative to the global population, according to official statistics.

The author identifies and analyses the main causes of the phenomenon, the enabling factors, the psychological effects of infodemia and some behavioral reactions, as well as indirect, economic and social effects, including a decrease in confidence in government and authorities, in the medical system and in the media. The section covers two dimensions of research: the first is related to the quantitative aspect of information, and the second relates to its qualitative aspect – here we invoke the difficulty of detecting, in some cases, to what extent a statement or a narrative is true or false. The secondary hypothesis, derived from the former, is that disinformation can also occur through official sources, even in the absence of intention. At the end of the paper, there are brought forward a number of approaches to raise awareness about infodemia and its disinformation component.

Chapter 5 addresses the region of *East Asia*, Mihai Zodian PhD Senior Researcher concluding that 2021 was *a transition year* for this part of the globe. His contribution highlights the characteristics of Sino-American relations in 2021, which have gradually formed, in recent decades, one of the most important elements of international politics and economy, with ramifications in many fields, of which the scientific one is not at all to be neglected. The COVID-19 pandemic has also been a factor influencing these characteristics, with consequences often difficult to predict, notes the author. In the analysis, he refers to political-military phenomena, to differences related to pandemics and conflicts, the working hypothesis being derived from the theory of power transition. The main question is whether Sino-American relations will evolve towards a more conflicting climate, including at the risk of resorting to force. SR Zodian shows that 2021 was marked by many contrasts: often deceived hopes of

overcoming the pandemic, interaction between science and prejudice, fears of war in Eastern Europe. Vaccines were produced quickly, the world economy resisted, and it seemed that in some regions, at least some stability has been preserved. However, investigations have indicated a number of limitations and uncertainties, such as the tendency to overestimate contemporary processes, risking some determinism.

Chapter 6 is dedicated to the *Middle East area*, which was analysed by Mirela Atanasiu PhD Senior Researcher, in the *conflict-cooperation* dichotomy. In 2021, the Middle East, with a security environment generally marked by conflict – expressed in various forms – and a high level of intervention by extra-regional actors, suffered a major imbalance in terms of wealth and economic stability, making the typology of the economies of regional states diverse (from those at the subsistence limit to those based on the oil and gas extraction industry). The author also points out that the long-term structural challenges in the region, such as the decline in gross domestic product and employment (especially among young people and women), the decline in the human capital index, low inflows of foreign direct investment and the weak investment climate, are correlated with rising levels of external debt of the analysed countries. These pre-existing conditions, reflecting the fragile state of the social contract in many countries in the region, have amplified the negative effects of COVID-19. However, during the review period, some more pronounced cooperation initiatives were also highlighted, concludes the author.

From *Chapter 7, The 2021 African Military Conflicts and Regional Security*, elaborated by CS III Dr. Crăişor-Constantin Ioniță, it appears that this area of the globe was characterised by the emergence of new virulent conflicts, amid the already existing ones. Following the analysis, the author points out that in some conflicts there was a decrease in the actions of the belligerents, but in most of the conflicts there was a tendency to escalate and amplify the negative effects, while also seeing an increase in the involvement of the international community. The security situation of the African continent in 2021 describes a context marked by the coronavirus pandemic and the effects of climate change,

with a strong potential to cause dramatic turmoil in various unstable areas of Africa, such as North Africa, the Sahel, the Horn of Africa and West Africa. The tense situation is also maintained by the diverging interests of regional powers and neighbouring states, which make it impossible to resolve existing crises and conflicts through negotiations or peacefully, in particular for the return to democracy. The researcher shows that, as a result of the aspects highlighted in the analysis, Africa entered in 2022 with a long list of problems to solve, some of which seem insurmountable, but which represent the postpandemic reality of recovering from the negative influences of SARS-CoV-2 infections, drastic climate change in the region and attempts to return to democracy.

*

* *

Therefore, the starting point of each analysis is represented by the main events of the analysed period, the characterisation of the current state of the space/base envisaged and the elaboration of possible trajectories of the security dynamics.

The purpose of this approach is to outline a clear and, as far as possible, succinct picture of the global security evolution, based on the delimitation of the strategic specificities of each region or area assumed in this volume, so that the result is relevant for the short and medium term security analysis.

Florian CÎRCIUMARU, PhD, Colonel

ARGUMENT

Coordonate ale insecurității în 2021

Prezenta monografie oferă o imagine de ansamblu, în viziunea cercetătorilor Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate (CSSAS) din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, asupra celor mai importante tendințe ale mediului de securitate internațional manifestate pe parcursul anului 2021, cu impact asupra securității naționale a României. Analizele au fost realizate în baza unei documentări riguroase, în funcție de competențele și zonele de interes ale fiecăruia dintre autori, lucrările din volumul de față reprezentând o continuare a demersului Centrului încă din 2014 încoace.

Anul 2021 reprezintă un an dominat de criza pandemică, dar și de alte crize și conflicte, înainte de izbucnirea, în primul trimestru al anului 2022, unei noi crize – invazia Ucrainei de către Federația Rusă. Volumul de față cuprinde șapte capitole, structurate pe criterii tematice și geografice. Astfel, securitatea este abordată în cvasitotalitatea dimensiunilor sale – politică, militară, economică, socială² și la toate nivelurile – național, regional și internațional. Un element principal pe care îl putem desprinde este că mediul de securitate a fost și continuă să fie puternic afectat de pandemie – unul dintre cele mai puternice șocuri strategice ale ultimilor ani. Pe acest fond, sunt abordate, în cadrul volumului, relațiile tensionate dintre principalele puteri ale scenei internaționale – SUA, China, Federația Rusă, creșterea competitivității și conflictualității la nivel mondial, menținerea și chiar manifestarea unei amplificări a crizelor regionale, perspectiva apropiată a unei crize economice mondiale, aspectul migrației și diversele forme ale agresivității hibride. Toate acestea au impus necesitatea adaptării actorilor internaționali, pentru ca aceștia să poată face față mediului de securitate și provocărilor care îl caracterizează.

² N.B.: Dimensiunea climatică a securității va fi abordată de CSSAS într-o manifestare științifică dedicată, ce va avea loc în luna decembrie 2022.

Capitolul 1 abordează dimensiunea economică a securității. Astfel, CS II dr. Cristian Băhnăreanu analizează *economia mondială în al doilea an de pandemie*, cu referire la *dinamica economică a SUA, Europei, Chinei și Federației Ruse*. Cercetătorul evidențiază că, începând cu primăvara anului 2020, societatea și economia mondială au fost puse la grea încercare de pandemia de COVID-19 și efectele sale asociate. Autorul apreciază că apariția vaccinurilor și programele de sprijin economic au stopat declinul și au dat un impuls, dar redresarea economiei este încă destul de incertă și inegală, mai ales în țările mai puțin dezvoltate. În capitol se arată că, pe de o parte, SUA și Europa au cunoscut o perioadă de recuperare rapidă pe parcursul anului 2021, pe măsură ce acțiunile de prevenire și control al pandemiei au fost stopate, dar că, pe de altă parte, economiile respective s-au confruntat cu o serie de provocări. Iar în privința economiei chineze și cea a Federației Ruse, dacă, în prima jumătate a anului, acestea s-au redresat, pe baza revenirii puternice a exporturilor și măsurilor guvernamentale de stimulare, ritmul a scăzut vizibil în partea a doua a anului. Pentru anul 2022, CS II Băhnăreanu preconizează o creștere temperată a economiei mondiale, ca urmare a renunțării treptate la măsurile de stimulare economică și a posibilei apariții a unor noi valuri de infectări și restricții generate de pandemia de COVID-19.

În **Capitolul al 2-lea** este abordată dimensiunea politico-militară a securității, CS II dr. Cristina Bogzeanu concentrându-și studiul asupra *apărării Europei*, unde se manifestă, deopotrivă, atât *diviziuni*, cât și tendințe de *cooperare într-un mediu internațional din ce în ce mai instabil*. Din analiză reiese că, pentru Uniunea Europeană, contextul implică și nevoia de a identifica o postură, în funcție de capacitățile *hard* și *soft* pe care le deține, precum și de dinamica relațiilor cu principalii actori ai acestei competiții. În condițiile existente, în paralel cu efortul de a defini și dezvolta o autonomie strategică europeană, se menține rolul fundamental al parteneriatului transatlantic, cu multiple provocări din interior însă. Aceasta cu atât mai mult cu cât, în estul continentului european, se mențin provocările de securitate, în special în relație cu F. Rusă, cu care tensiunile devin tot mai acute, în special la finalul anului 2021, când Moscova începe să concentreze trupe la granița cu Ucraina, concomitent cu organizarea de

exerciții militare împreună cu Belarusul. CS II Bogzeanu realizează, de asemenea, o sinteză foarte pertinentă a caracteristicilor generale ale perioadei analizate, din perspectiva securității.

Capitolul al 3-lea tratează dimensiunea socială a securității. Astfel, CS II dr. Alexandra Sarcinschi a studiat fenomenul **migrației internaționale în 2021** din următoarea perspectivă: **de la instrumentalizare și securitzare la criză umanitară de durată**. Aceasta analizează provocarea reprezentată de cuplul evenimente-fenomene demografice imigrații-migrație pentru statele europene, având în vedere două dimensiuni: una se referă la nevoia de includere și protejare a tuturor categoriilor de persoane, precum cele dislocate forțat, în condițiile speciale ale crizei sanitare declanșate de pandemia de COVID-19, iar cealaltă la folosirea refugiaților ca instrument de presiune în atingerea unor scopuri politice. În speță, este adus în atenție cazul crizei provocate de Belarus la granițele sale cu Letonia, Lituania și Polonia, subliniindu-se că instrumentalizarea migranților de către stat a devenit o formulă uzitată la nivel internațional, dar, mai ales, un catalizator al reformei sistemului european de gestionare a azilului și migrației. Pentru analiza tendințelor generale, autoarea a folosit modelul multivariat al migrației elaborat de către sociologul britanic Anthony H. Richmond și cel al migrației prin inginerie coercitivă al politologului american Kelly M. Greenhill.

Capitolul al 4-lea al volumului, **Infodemia în contextul pandemiei de COVID-19**, elaborat de către CS III dr. Daniela Lică, aduce în atenție un fenomen derivat al pandemiei – fenomen îngrijorător și cu multiple efecte asupra publicului – în principal, în plan psihologic. Ipoteza principală a lucrării este că afluxul de informații – în care pătrund inclusiv informații false sau înșelătoare – a afectat populația, la nivel mondial, într-o proporție mai mare decât virusul însuși. Autoarea aduce drept principal argument faptul că multitudinea de informații negative a afectat aproape întreaga populație a planetei, în vreme ce virusul în sine a cauzat un număr redus de îmbolnăviri grave și, respectiv, decese, raportat la populația globală, conform statisticilor oficiale.

Autoarea identifică și analizează principale cauzele ale fenomenului, factorii favorizanți, efectele infodemiei în plan psihologic și unele reacții

comportamentale, precum și efecte indirecte, de ordin economic și social, inclusiv scăderea încrederii în guvern și autorități, în sistemul medical și în media. Secțiunea urmărește două dimensiuni ale cercetării: prima este legată de aspectul cantitativ al informației, iar cea de a doua se referă la aspectul calitativ – invocăm aici dificultatea de a decela, în unele cazuri, în ce măsură o afirmație sau o narațiune este adevărată sau falsă. Ipoteza secundară, derivată din cea dintâi, este că dezinformarea se poate produce inclusiv prin intermediul unor surse oficiale, chiar în absența intenției. În încheierea lucrării, se regăsește o serie de abordări în vederea creșterii conștientizării cu privire la infodemie și componenta sa de dezinformare.

Capitolul al 5-lea abordează regiunea *Asiei de Est*, CS III dr. Mihai Zodian concluzionând că 2021 a reprezentat *un an de tranziție* pentru partea aceasta a globului. Contribuția sa evidențiază caracteristicile relațiilor sino-americane în 2021, care s-au constituit gradual, în ultimele decenii, într-unul dintre elementele cele mai importante ale politicii și economiei internaționale, cu ramificații în multe domenii, dintre care cel științific nu este deloc de neglijat. Pandemia de COVID-19 a reprezentat, de asemenea, un factor de influențare a acestor caracteristici, cu consecințe deseori dificil de anticipat, remarcă autorul. În cadrul analizei, acesta se referă la fenomenele politico-militare, la divergențele legate de pandemie și conflicte, ipoteza de lucru fiind derivată din teoria tranziției de putere. Întrebarea principală este dacă relațiile sino-americane vor evolua spre un climat mai conflictual, inclusiv cu riscul recurgerii la forță. CS III Zodian arată că anul 2021 a fost marcat de multe contraste: speranțe adeseori înșelate de a depăși pandemia, interacțiuni între știință și prejudecăți, temeri referitoare la război în Europa de Est. Vaccinurile au fost produse rapid, economia mondială a rezistat și părea că, în unele regiuni, cel puțin, o anumită stabilitate a fost păstrată, punctează autorul. Investigațiile au indicat însă o serie de limitări și neclarități, cum ar fi tendința de a supraestima procesele contemporane, riscând un anumit determinism.

Capitolul al 6-lea este dedicat *zonei Orientului Mijlociu*, care a fost analizată de CS II dr. Mirela Atanasiu, în dihotomia *conflict-cooperare*. În anul 2021, Orientul Mijlociu, cu un mediu de securitate marcat în general de conflictualitate – exprimată în forme diverse – și un nivel ridicat de

intervenție a actorilor extraregionali, a suferit un dezechilibru major în termeni de bogăție și stabilitate economică, ceea ce face ca tipologia economiilor statelor regionale să fie diversă (de la cele la limita subzistenței, la cele bazate pe industria extractivă de petrol și gaze). De asemenea, autoarea arată că provocările structurale pe termen lung prezente în regiune, precum scăderea produsului intern brut și a gradului de ocupare a forței de muncă (în special în rândul tinerilor și femeilor), diminuarea indexului de capital uman, fluxurile reduse de investiții străine directe și climatul investițional slab sunt coroborate cu niveluri în creștere ale datoriilor externe ale statelor analizate. Aceste condiții preexistente, care reflectă starea fragilă a contractului social în multe țări din regiune, au amplificat efectele negative ale COVID-19. Totuși, în perioada de analiză, s-au evidențiat și unele inițiative mai pronunțate de cooperare, conchide autoarea.

Din *Capitolul al 7-lea, Conflictele militare africane din 2021 și securitatea regională*, realizat de CS III dr. Crăișor-Constantin Ioniță, reiese că această zonă a globului a fost caracterizată de apariția a noi conflicte virulente, pe fondul celor deja existente. În urma analizei, autorul evidențiază că la unele conflicte s-a manifestat o diminuare a acțiunilor beligeranților, însă la cele mai multe dintre conflicte a existat tendința de escaladare și amplificare a efectelor negative, totodată observându-se o creștere a implicării comunității internaționale. Situația de securitate a continentului african în anul 2021 descrie un context marcat de pandemia de coronavirus și efectele schimbărilor climatice, cu un pronunțat potențial de a produce tulburări dramatice în diferite zone instabile din Africa, precum Nordul Africii, regiunea Sahel, Cornul Africii și Africa de Vest. Situația tensionată este menținută și de interesele divergente ale unor puteri regionale și state vecine, care fac imposibilă rezolvarea crizelor și conflictelor existente prin negocieri sau pe cale pașnică, îndeosebi pentru întoarcerea la democrație. Cercetătorul arată că, drept urmare a aspectelor evidențiate în analiza sa, Africa a intrat în anul 2022 cu o lungă listă de probleme de rezolvat, dintre care unele aparent insurmontabile, dar care reprezintă realitatea postpandemică a recuperării după influențele negative ale infectărilor cu SARS-CoV-2, schimbărilor climatice drastice din regiune și încercărilor de a reveni la democrație.

*

*

*

Așadar, punctul de plecare al fiecărei analize îl constituie principalele evenimente din perioada analizată, caracterizarea stării actuale a spațiului / temei avute în vedere și creionarea unor posibile traiectorii ale dinamicii securității.

Scopul acestui demers este de a contura o imagine clară și, pe cât posibil, succintă a evoluției securității la nivel mondial, având la bază delimitarea particularităților strategice ale fiecărei regiuni sau domeniu asumat în cuprinsul acestui volum, astfel încât rezultatul să fie unul relevant pentru analiza de securitate pe termen scurt și mediu.

Colonel Florian CÎRCIUMARU

CAPITOLUL 1

ECONOMIA MONDIALĂ ÎN AL DOILEA AN DE PANDEMIE: DINAMICA ECONOMICĂ A SUA, EUROPEI, CHINEI ȘI FEDERAȚIEI RUSE

Cristian BĂHNĂREANU

În general, anul 2021 a însemnat o repetare a celui anterior din punct de vedere al valurilor pandemiei de COVID-19, cu mențiunea că mai multe vaccinuri au intrat în „ecuație”, astfel încât efectele asupra economiei și societății au fost mai puțin dramatice. După o contracție de 3,4% în 2020, economia mondială a înregistrat un salt de 5,5% în 2021, pe baza extinderii consumului și a investițiilor, ceea ce reprezintă cea mai mare rată de creștere din ultimii 40 de ani (UN 2022a, VII). Impulsul economic a încetinit considerabil spre sfârșitul anului, inclusiv în China, UE și SUA (figura nr. 1.1), pe măsură ce efectele stimulentei fiscale și ale pachetelor de sprijin economic au fost retrase. În următorii ani, această situație favorabilă va fi pusă sub semnul întrebării de turbulențele persistente de pe piața muncii și cele financiare, perturbările pe lanțurile de aprovizionare, presiunile inflaționiste în creștere și prețurile majorate la energie, alimente și alte mărfuri importante. Mai mult, „operația militară specială” a Rusiei pe teritoriul ucrainean va adăuga noi factori de incertitudine și riscuri pentru economia mondială, în special pentru economiile de pe continentul european.

Din punct de vedere economic și social, bilanțul celor doi ani de pandemie arată destul de rău, începând de la pierderea locurilor de muncă, creșterea gradului de sărăcie și de îndatorare și distrugerea „plaselor de siguranță” și terminând cu împingerea la și chiar peste limită a sistemelor sanitare și accentuarea schimbărilor climatice. Redresarea economică a fost destul de incertă și inegală pe mapamond, unele țări (în general, cele dezvoltate) având acces la vaccinuri și măsuri eficiente de sprijin economic, în timp cele altele (cele mai puțin dezvoltate) au beneficiat de

programe inadecvate de vaccinare și resurse financiare limitate. În țările dezvoltate, încrederea în economie s-a îmbunătățit pe măsură ce vaccinarea împotriva COVID-19 a cunoscut progrese semnificative (Our World in Data 2021), deși persistă anumite presiuni, pe fondul penuriei de forță de muncă în anumite sectoare și blocajelor prelungite pe lanțurile de aprovizionare. Creșterea economiilor în tranziție a revenit pe plus ca urmare a renunțării treptate la măsurile de prevenire și control al pandemiei și îmbunătățirii mediului extern, dar continuă să se confrunte cu inflație ridicată. Țările în curs de dezvoltare vor continua să fie afectate din punct de vedere economic de accesul limitat la vaccinuri și anumite constrângeri fiscale interne.

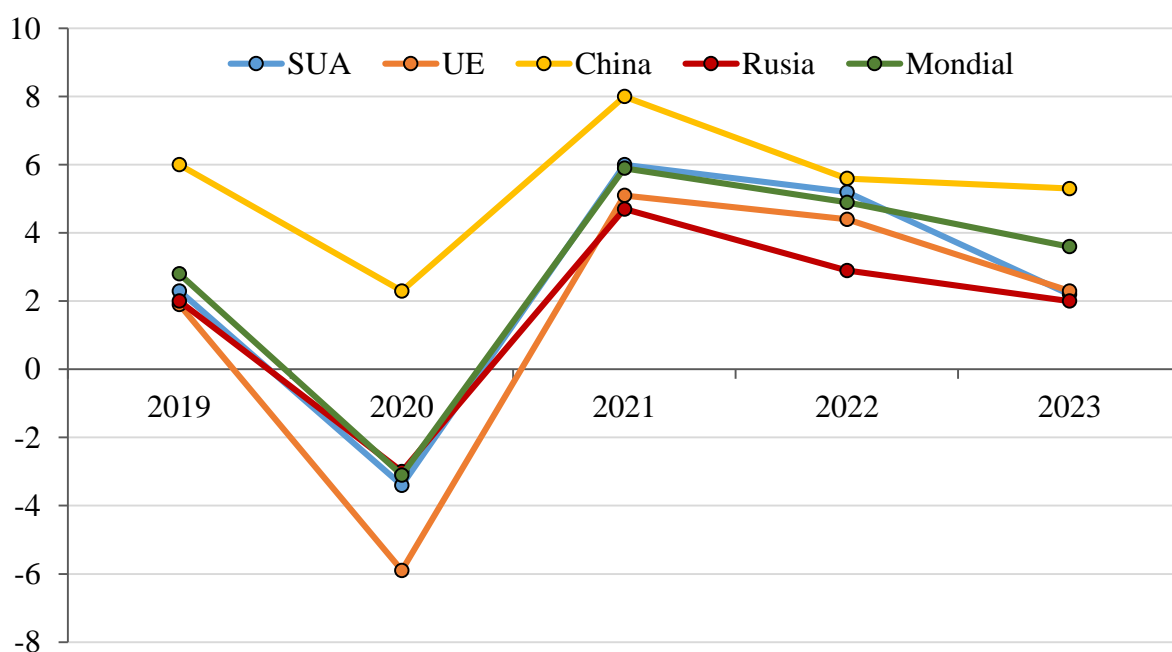

Figura nr. 1.1: Rata de creștere a economiilor SUA, UE, China, Rusia și a celei mondiale, în perioada 2019-2023 (%) (IMF 2021a)

Pentru anul următor, se pare că ritmul inegal în ceea ce privește redresarea economică se va menține (IMF January 2022, 5), astfel încât PIB-ul țărilor în curs de dezvoltare și al celor în tranziție se va situa sub nivelul estimat înainte de pandemie. Economii dezvoltate vor recupera puternic pe parcursul anului 2022, ceea ce va duce la sporirea inegalității

veniturilor față de țările mai puțin dezvoltate. Desigur, toate aceste proiecții depind de dinamica pandemiei (creșterea/descreșterea numărului de infectări cu SARS-CoV-2), eventualele restricții asupra activităților economico-sociale și măsurile guvernamentale de sprijin și stimulare.

1.1. Economia americană – redresare dezechilibrată

După o contracție de 3,4% în 2020, economia SUA a crescut cu aproximativ 5,7% în 2021 (Bureau of Economic Analysis 2022), în special pe baza sporirii consumului de bunuri. Apariția vaccinurilor împotriva COVID-19, campania reușită de vaccinare și relaxarea măsurilor de prevenire și control al pandemiei au îmbunătățit substanțial mediul economic și au condus la o recuperare economică rapidă, dar destul de dezechilibrată. Mai mult, cererea externă a avut o contribuție aproape inexistentă la această redresare economică.

Consumul de servicii s-a accelerat spre sfârșitul anului 2021, în timp ce redresarea investițiilor a fost destul de robustă. Cheltuielile cu echipamente și produse de proprietate intelectuală, cum ar fi software și activități de cercetare-dezvoltare, au înregistrat o creștere rapidă, spre deosebire de cele din domeniul nerezidențial, ce au rămas extrem de slabe. Rata de creștere a exporturilor de bunuri și servicii va recupera puternic după căderea din 2020 și estimările arată că va atinge 18,5% în 2021 (Carter 2022), cu toate că majorarea cererii de importuri a dus la o reducere semnificativă a exporturilor nete.

Pe parcursul anului trecut, economia americană s-a confruntat cu constrângeri tot mai mari în ceea ce privește oferta (Labonte și Weinstock 2022), declanșate inițial de perturbările și, în unele cazuri, întreruperile apărute pe lanțurile globale de aprovizionare ca urmare a pandemiei. Redresarea rapidă a cererii domestice a amplificat problemele logistice și întârzierile pe rețelele de transport intern. Criza în domeniul componentelor industriale, în special a semiconductoarelor (Aboagye, și alții 2022), s-a agravat din cauza blocajelor continue ale livrărilor,

întreruperii producției în unele țări din Asia de Est și reducerii rapide a stocurilor. Lipsa de piese a lovit în mod deosebit industria auto.

Un alt element al limitării ofertei a fost sporirea deficitului de forță de muncă, având în vedere că ritmul de creștere a locurilor de muncă vacante a fost constant mai mare decât cel de scădere a șomajului. Rata totală a locurilor de muncă vacante, cu excepția celor din sectorul agricol, a atins un maxim istoric de 7,1% în decembrie 2021 (U.S. Bureau of Labor Statistics 2022a) și se estimează că va rămâne ridicată și în perioada următoare. Șomajul a scăzut la 4,6% în octombrie, dar se menține încă peste rata de 3,5% atinsă în februarie 2020 (U.S. Bureau of Labor Statistics 2022b). Deși majoritatea companiilor și-au accelerat și crescut angajările, numărul lucrătorilor care și-au părăsit locul de muncă a atins un maxim istoric în septembrie anul trecut. În aceste condiții, participarea pe piața muncii a rămas mai scăzută decât cea de dinainte de pandemie, ceea ce sugerează o nepotrivire substanțială între solicitanții de locuri de muncă și companiile care doresc să angajeze în ceea ce privește competențele, salariul, locația și alte condiții de muncă.

Constrângerile în ceea ce privește oferta internă au determinat creșterea prețurilor. Astfel, indicele prețurilor de producător pentru cererea finală a crescut cu 8,6% în octombrie 2021 față de aceeași perioadă a anului anterior (UN 2022a, 85), reflectând prețurile mai mari la energie și costurile de transport și depozitare. Salariile nominale, în termeni de câștig orar mediu, au înregistrat o creștere anuală de 4,8% în octombrie, cu mult peste media de 2,4% din ultimul deceniu (U.S. Bureau of Labor Statistics 2022c). Deși creșterea salariului nominal abia acoperă rata inflației de bază, ajustarea salariilor la inflație a fost destul de rapidă. La sfârșitul anului 2021, se pare că inflația prețurilor de consum a atins o rată de circa 4,7% (World Bank 2022a). Pentru 2022, rata inflației este prognozată la 3,2%, cu constrângeri substanțiale în ceea ce privește oferta în prima jumătate a anului.

Politicile fiscale și monetare extrem de relaxate au susținut o redresare rapidă a economiei pe măsură ce măsurile de stimulare (figura nr. 1.2), au fost treptat eliminate în a doua jumătate a anului 2021.

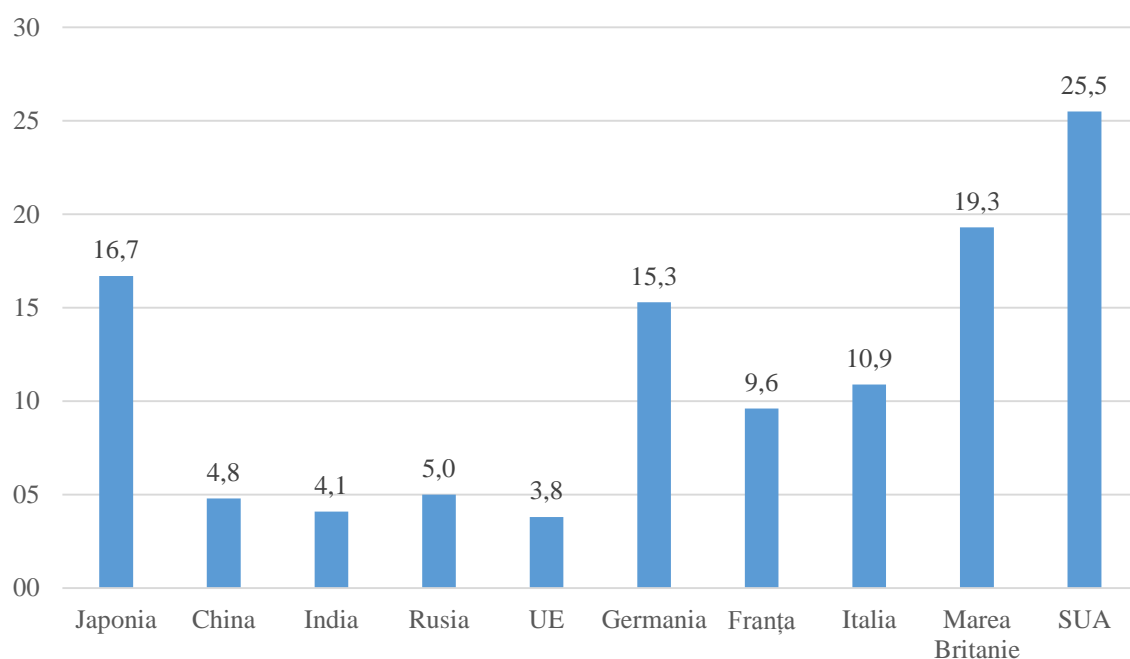

Figura nr. 1.2: Valoarea măsurilor fiscale adoptate ca răspuns la pandemia de COVID-19 până în septembrie 2021 (% din PIB) (IMF 2021b)

Odată ce cuantumul mărit al ajutoarelor de șomaj a încetat în septembrie (Gailey 2022), accentul măsurilor fiscale s-a mutat pe promovarea investițiilor în cadrul programului *Reconstruiește mai bine* (*The Build Back Better Framework*) (The White House 2021), aflat în curs de revizuire legislativă. Această inițiativă, menită să pompeze 1.750 miliarde de dolari în rețeaua de protecție socială și acțiunile pentru combaterea schimbărilor climatice, se alătură *Legii privind investițiile și locurile de muncă în infrastructură* (*The Infrastructure Investment and Jobs Act*) (U.S. Congress 2021) în valoare de 1.000 miliarde de dolari, ce a fost adoptată în noiembrie 2021. Pe partea monetară, Rezerva Federală a început să își reducă programul de cumpărare de active în noiembrie, iar momentul oportun al primei majorări a ratelor dobânzilor de politică monetară este încă în dezbatere, având în vedere perspectivele inflației.

În perspectivă, se pare că principalele riscuri negative vor decurge din incertitudinile privind pandemia, perspectivele inflației și deciziile de politică monetară asociate. Economia SUA se preconizează că va crește

cu 3,5% în 2022 (IMF 2021a), pe fondul unei reechilibrări a cererii, în condițiile în care creșterea consumului este de așteptat să încetinească și exporturile să se redreseze.

1.2. Provocări multiple la adresa economiei europene

În 2021, creșterea economică a revenit în Europa odată cu relaxarea treptată a măsurilor de prevenire și limitare a efectelor pandemiei de COVID-19, menținerea politicilor macroeconomice acomodative și refacerea rapidă a cererii din principalele destinații de export. Astfel, PIB-ul agregat al UE-27, după ce a scăzut cu aproape 6% în 2020, a atins 5,4% în 2021 (Eurostat 2022a) și poate urma o nouă expansiune mult mai modestă, estimată la 2,3% în 2022 (IMF 2021a), presupunând că măsurile de carantină nu vor fi reluate. Pentru statele membre ale UE din Europa de Est se estimează că vor menține o diferență de creștere pozitivă față de egalele lor din Europa de Vest.

Majoritatea economiilor europene au înregistrat o creștere de două cifre a PIB-ului în al doilea trimestru din 2021 față de aceeași perioadă a anului precedent (Eurostat 2022b), ceea ce a depășit cu mult estimările anterioare. După mai bine de un an, încrederea consumatorilor a început să se îmbunătățească și consumul privat să crească pe măsură ce gospodăriile au început să cheltuiască din economiile acumulate pe perioada pandemiei, fie din motive de precauție, fie a posibilității limitate de cheltuire. Pe fondul redeschiderii sectorului serviciilor și ridicării restricțiilor de circulație în interiorul UE, țări dependente parțial de turism, precum Grecia, Spania și Croația, au înregistrat o creștere bruscă a numărului de turiști (Masterson 2022).

Totuși, regiunea s-a confruntat cu anumite probleme în a doua jumătate a anului trecut. Sectorul de producție, care și-a revenit la nivelul său de activitate de dinainte de pandemie, a fost grav afectat de întreruperile pe lanțul de aprovizionare cauzate parțial de lipsa de containere de transport maritim și de capacitatea mai scăzută în porturile asiatice (Youd 2021). Anumite industrii, în special cea auto – care este de o importanță crucială pentru Germania și alte economii europene – au fost forțate să-și reducă producția din cauza crizei globale de semiconductori

(Aboagye, Mahindroo, și alții 2022). În plus, multe sectoare industriale și de servicii s-au confruntat cu o lipsă pe scară largă de lucrători, în special șoferi de camioane (Ellyatt 2021). Problemele de aprovizionare și creșterea costurilor materialelor necesare (Thibault 2022) au blocat sectorul construcțiilor din Europa la sfârșitul anului 2021. De asemenea, majorarea prețurilor la energie, în special la gazele naturale și GNL³, a provocat o creștere a costurilor cu electricitatea și a devenit un alt obstacol în calea redresării economice, perturbând procesul de producție în companiile mari consumatoare de energie. Indicatorul percepției generale asupra economiei, atât pentru zona euro, cât și pentru UE în ansamblu, s-a stabilizat la un nivel ridicat în iulie, pe fondul unei îmbunătățiri rapide, începând cu ianuarie 2021 (European Commission 2021, 1).

Economia germană nu a revenit încă la dimensiunea de dinainte de criză, extinzându-se cu doar 2,8% în 2021 (European Commission February 2022, 22). Creșterea a încetinit brusc în trimestrul al treilea, din cauza activității industriale destul de scăzute și a întreruperilor producției din sectorul auto. Perturbațiile în furnizarea de bunuri intermediare au fost însoțite de creșterea prețurilor la energie electrică, astfel încât prețurile de producător au crescut în septembrie cu peste 14%, față de aceeași perioadă a anului precedent (Destatis 2021). Creșterea ar trebui să accelereze la 3,6% în 2022 (European Commission February 2022), pe fondul unei perspective îmbunătățite în ceea ce privește exporturile și investițiile interne, internalizării producției de semiconductori și alte bunuri cheie și orientarea treptată către lanțurile de producție europene. Economia se confruntă, însă, cu riscuri pe termen mediu, asociate cu un progres lent în trecerea către producția de vehicule electrice, precum și cu presiuni demografice.

Cu toate că majoritatea țărilor europene au înregistrat rate relativ ridicate de vaccinare împotriva COVID-19, numărul de cazuri a început să crească din nou în toamna lui 2021 (Than și Skydsgaard 2021). Regiunea a devenit, încă o dată, un epicentru al pandemiei, ceea ce a condus la reintroducerea măsurilor de izolare în Austria, Danemarca,

³ Creșterea prețului gazelor naturale în Europa în a doua jumătate a anului 2021 a fost cauzată de stocarea internă insuficientă, scăderea importurilor din Federația Rusă, o creștere bruscă a cererii de GNL din Asia și trecerea de la contractele de cumpărare de gaze pe termen lung la piețele *spot*, cu livrare imediată.

Letonia, Țările de Jos și Slovacia. O serie de servicii, precum petrecerea timpului liber, ospitalitatea și călătoriile s-ar putea să fie iar afectate, dar o revenire la carantina prelungită la scară largă, adoptată în primăvara lui 2020, rămâne puțin probabilă.

Consecințele Brexitului au cântărit destul de mult asupra activităților de producție din Marea Britanie, în ciuda *Acordului comercial și de cooperare* (EU&UK 2021) încheiat cu UE în 2020. În relațiile comerciale dintre cele două părți au apărut numeroase bariere netarifare și se mențin o serie de incertitudini în ceea ce privește comerțul cu servicii. După o expansiune de două cifre înregistrată în al doilea trimestru al anului 2021, creșterea economiei britanice a încetinit considerabil, pe fondul blocajelor de aprovizionare și a penuriei de combustibil. Aducerea de lucrători migranți pentru a satisface cererea de muncă a devenit foarte dificilă (Office for National Statistics 2021), problemă ce a fost agravată de Brexit și care a contribuit la blocajele persistente pe partea de ofertă. Per ansamblu, economia Marii Britanii s-a extins cu aproximativ 7,3% în 2021 și se așteaptă să înregistreze o creștere suplimentară de 3,8% în anul următor (KPMG January 2022). În ciuda dificultăților de la sfârșitul anului 2021, dinamica economiei britanice rămâne pozitivă, având în vedere că cea mai mare parte a sectorului corporativ se află într-o poziție financiară puternică, iar un stimulent de deducere fiscală în următorii doi ani ar trebui să încurajeze investițiile.

Perspectivile pentru economiile europene pentru 2022 sunt destul de neclare, deoarece se pare că punctele slabe identificate la sfârșitul anului 2021 se vor manifesta cel puțin încă un trimestru. Pe parcursul anului următor, creșterea se va tempera, într-o anumită măsură, din cauza bazei economice mai slabe și a renunțării treptate la măsurile de stimulare anticriză. Totuși, Uniunea va beneficia de cel mai mare pachet de stimulente implementat în ultimele decenii, o combinație între Bugetul multianual pe termen lung al UE pentru perioada 2021-2027 și Mecanismul de redresare și reziliență. Implementarea planului de redresare NextGenerationEU (EU 2022) în valoare de peste 800 miliarde de euro, cu cheltuieli concentrate în sectoarele cu multiplicatori mari de creștere, ar trebui: să faciliteze modernizarea și digitalizarea infrastructurii; să susțină

cercetarea și inovarea; să accelereze trecerea către o economie durabilă; să abordeze probleme sociale precum șomajul în rândul tinerilor; să îmbunătățească eficiența guvernării. Impactul real va depinde, desigur, de capacitatea guvernelor naționale de a utiliza fondurile alocate.

Inflația prețurilor de consum a devenit negativă în multe țări europene pe parcursul anului 2020 și a rămas scăzută și la începutul lui 2021, dar a accelerat semnificativ în a doua jumătate a anului trecut. Chiar și în țările cu un istoric lung de stabilitate a prețurilor, inflația anuală a depășit 4% în ultimul trimestru al anului 2021 (Eurostat 2022c, 2), cu două puncte procentuale peste ținta stabilită de Banca Centrală Europeană (BCE). Această creștere a fost favorizată de diverși factori, precum prețuri de producător mai ridicate, cauzate de majorarea vertiginoasă a costurilor materiilor prime și energiei, creșterea bruscă a prețurilor la alimente și perturbările persistente pe lanțurile de aprovizionare. În unele economii est-europene, deprecierea monedei naționale s-a adăugat la presiunea inflaționistă. Pentru a atenua impactul creșterii prețurilor la gaze și energie electrică asupra gospodăriilor și companiilor, mai multe țări europene, printre care Franța, Italia și Spania, au adoptat plafonări, compensări și alte măsuri asemănătoare. În iulie 2021, BCE a anunțat că va permite depășirea țintei de inflație (2%) având în vedere că majoritatea factorilor inflaționiști sunt considerați a fi tranzitorii (European Central Bank 2021). Cu toate acestea, o perioadă mai lungă decât cea anticipată cu inflație peste pragul stabilit poate afecta din nou piețele muncii și spirala prețuri-salarii.

Condițiile de pe piața muncii s-au îmbunătățit considerabil în 2021, cu o creștere puternică a orelor de muncă în majoritatea țărilor. Șomajul a scăzut la rate de o singură cifră în Republica Cehă și Germania, în timp ce se menține destul de ridicat în Grecia și Spania (Eurostat 2022d), dar perspectivele sunt optimiste având în vedere că cererea de muncă este de așteptat să se consolideze. Eliminarea treptată a schemelor de concedii implementate în mai multe țări de la începutul pandemiei poate duce la o mică creștere a șomajului, dar, în general, economia europeană ar trebui să creeze noi locuri de muncă în următorii doi ani. Mai multe țări europene se confruntă cu o lipsă de forță de muncă (McGrath November 2021), ceea ce cauzează blocaje logistice semnificative și reflectă nepotriviri

între cererea și oferta de muncă și viteze diferite de redresare între sectoare. Deși imigrația rămâne o chestiune controversată din punct de vedere politic, o strategie de imigrare cuprinzătoare și pe termen lung pentru aducerea de muncitori calificați poate atenua presiunile asupra ofertei de muncă. Înlăturarea obstacolelor din calea mobilității interne, apărute în urma pandemiei, poate contribui, de asemenea, la reducerea deficitelor de forță de muncă din unele state. Totuși, având în vedere că aproape toate țările UE se confruntă cu probleme demografice, rezolvarea lipsei de forță de muncă într-o țară prin migrație intracomunitară ar exacerba, cel mai probabil, situația în domeniu în alte țări.

Politicile macroeconomice din Europa și-au menținut, în mare parte, poziția acomodativă în 2021, punând accent pe unele măsuri de creștere a lichidității și de sprijin salarial (European Central Bank 2022a). Ca urmare a cheltuielilor masive de stimulare, nivelul datoriei publice a crescut în unele țări și a depășit cu mult limitele stabilite de *Pactul de stabilitate și creștere*⁴. Majoritatea țărilor europene vor începe să își pună ordine gradual în finanțele publice începând cu 2022, ritmul consolidării fiscale fiind decis la nivel național. Creșterea economică mai puternică va avea un efect pozitiv, dar destul de modest, asupra ratei datoriilor, în timp ce costurile de finanțare ar trebui să rămână scăzute. Pentru Marea Britanie, ieșirea din UE a permis o mai mare flexibilitate fiscală, iar cadrul bugetar propus până în anul 2025 demonstrează acest lucru (Research and Information Service 2022). Capacitatea de a împrumuta în lire sterline și poziția acomodativă a Băncii Angliei sunt de așteptat să ofere suficient spațiu fiscal pentru a susține creșterea.

În urma adoptării unor importante măsuri anticriză de sprijinire a lichidității, se așteaptă ca băncile centrale din Europa să înceapă normalizarea treptată a politicii monetare. Ratele cheie de politică ale BCE, rata dobânzii la operațiunile principale de refinanțare și rata dobânzii la facilitatea de depozit vor fi menținute, probabil, la 0%, respectiv – 0,5%, cel puțin până la începutul anului 2023 (European Central Bank 2022b). În schimb, principalul instrument al BCE – achizițiile de active – este de

⁴ Plafoanele privind deficitul bugetar și datoria publică au fost suspendate de Comisia Europeană la începutul pandemiei, când aceasta a activat clauza derogării de la prevederile *Pactului de stabilitate și creștere*.

așteptat să descrească începând cu 2022. Reducerea achizițiilor lunare de active va avea loc treptat pentru a evita creșterea ratelor dobânzilor pe termen lung și a preveni perturbările pe piețele financiare.

În afara zonei euro, Riksbank din Suedia și-a finalizat achizițiile de active până în decembrie 2021 (Sveriges Riksbank 2022), iar Guvernul danez a intrat în criză cu un nivel mare de lichidități, astfel încât Banca centrală, după o serie de intervenții valutare, a redus și mai mult rata dobânzii de referință, care era deja negativă (Danmarks Nationalbank 2021), pentru a atenua tendințele de apreciere față de euro. În Europa de Est, ratele inflației nemaivăzute de mai bine de un deceniu și îngrijorările legate de sporirea presiunilor inflaționiste au determinat creșteri abrupte ale ratelor dobânzilor în Republica Cehă, Ungaria, Polonia și România (Szakacs 2021). Pe de o parte, condițiile monetare în continuare favorabile din Europa vor oferi un răgaz sectorului corporativ, având în vedere gradul de îndatorare crescut al mediului de afaceri. Pe de altă parte, autoritățile monetare ar trebui să recunoască riscurile din alocarea greșită a creditelor și prețurile ridicate ale activelor, care ar putea produce corecții neprevăzute și puternice ale prețurilor.

1.3. Economia Chinei – creștere mai lentă, dar durabilă

Economia chineză a avut o recuperare destul de puternică, pe fondul măsurilor timpurii de izolare și carantinare adoptate împotriva răspândirii coronavirusului SARS-CoV-2 și lansării rapide a vaccinurilor. Creșterea economică în China a atins aproximativ 8% în 2021 (IMF 2021a), redresarea rapidă din prima jumătate a anului, determinată de exporturile puternice ca urmare a redeschiderii țărilor dezvoltate și a investițiilor robuste, pierzându-și din avânt spre sfârșitul celui de-al doilea semestru. Tranziția Chinei către dezvoltare determinată de consum și producție superioară va duce la o creștere durabilă, dar mai lentă, estimată la 5,6 % pentru 2022 (IMF 2021a), ceea ce va genera o serie de efecte și oportunități la nivel regional și global. China a anunțat, în contextul măsurilor pentru a aborda riscurile climatice, că intenționează să atingă neutralitatea în ceea ce privește emisiile de dioxid de carbon până în anul 2060 (Xi Jinping 2021, 4).

Guvernul are la dispoziție mai multe instrumente pentru a stimula activitatea economică, având în vedere că reducerea inflației la circa 1% (World Bank 2022b) oferă destul spațiu de manevră pentru relaxarea monetară, iar redresarea rapidă de după pandemie a sporit veniturile guvernamentale și a impulsionat sectorul de servicii și consumul. Șomajul a revenit la nivelul de dinainte de criza sanitară pe la jumătatea lui 2021 (CEIC 2022). Politicile fiscale direcționate, inclusiv stimulentele și subvențiile, vor continua să sprijine investițiile în inovare, modernizare tehnologică și industrie verde. Pe acest fundal, investițiile vor rămâne un „motor” al creșterii economice în următorii ani.

În timp ce comerțul global cu mărfuri s-a recuperat la nivelul pre-pandemic, există anumite diferențieri regionale clare – revenirea exporturilor este mai evidentă în China și alte țări în curs de dezvoltare de pe continentul asiatic (OECD 2022a). Pe fondul măsurilor stricte de izolare și carantinare și pachetelor de stimulente implementate de regimul de la Beijing, fabricile chineze au continuat să funcționeze la capacitate maximă în prima jumătate a anului 2021, reușind astfel să crească exporturile pentru a satisface cererea în revenire. Pe de o parte, cererea puternică din partea statelor dezvoltate, precum și a Chinei, a susținut performanța comercială în mai multe economii din Asia și America Latină. Pe de altă parte, restricțiile legate de pandemie, introduse de China în perioada 2020-2021, au deteriorat comerțul transfrontalier cu Kazahstan, Kârgâzstan și Tadjikistan, ceea ce a afectat multe întreprinderi mici (UN 2022a, 96).

În viitorul apropiat, tensiunile comerciale nerezolvate dintre China și SUA ar putea afecta fluxurile comerciale: deja s-au înregistrat consecințe negative asupra producției și exporturilor de semiconductori. Creșterea prețurilor la energie și deficitul de energie electrică au slăbit, de asemenea, exporturile. De exemplu, raționalizarea energiei electrice în China a afectat procesul de producție la numeroase fabrici (Bradsher 2021), inclusiv cele care furnizează componente pentru marii producători de electronice și de automobile. Mai mult, membrii OPEC+ ar putea slăbi restricțiile cu privire la producția de petrol, în timp ce înăsprirea

condițiilor de politică monetară în SUA și o eventuală încetinire a creșterii economiei Chinei ar putea să calmeze cererea globală.

Performanța puternică a exporturilor și stimulentele guvernamentale au susținut investițiile în producție și imobiliare în prima jumătate a lui 2021. Creșterea investițiilor a încetinit în a doua jumătate a anului (Zhang 2022) pe măsură ce administrația de la Beijing a reintrodus anumite restricții în conformitate cu politica „zero-COVID”⁵, a implementat măsuri de limitare a pieței imobiliare și a raționalizat temporar energia pentru a elimina treptat combustibilii fosili. Un alt factor care ține investițiile pe loc este creșterea masivă a răscumpărării de acțiuni (S&P Global 2021), având în vedere că în multe țări dezvoltate, dar și în China, volumul de răscumpărări a crescut considerabil de la criza financiară globală din 2008.

În aceste condiții, boomul din sectorul construcțiilor este de așteptat să se încheie (Fitch Solutions Country Risk & Industry Research 2021), ceea ce ar putea reduce cererea de materii prime, iar restrângerea pieței imobiliare ar putea duce la intrarea în incapacitate de plată a mai multor dezvoltatori de proprietăți private. Acest lucru ar avea repercusiuni serioase asupra băncilor și a altor instituții financiare, precum și a investitorilor care dețin obligațiuni off-shore ale acestor companii. Deși autoritățile chineze gestionează cu prudență situația, preocupările legate de o posibilă propagare sunt în creștere.

Banca Centrală a Chinei a asigurat lichidități suplimentare instituțiilor financiare prin reducerea cerințelor privind rezervele minime obligatorii sau micșorarea ratelor de remunerare pe rezerve (Qiu și Yao 2021). Mai mult, a extins operațiunile de creditare de urgență la începutul pandemiei, a ajustat facilitățile existente în sensul sporirii acestora (scutiri suplimentare de taxe și impozite pentru a sprijini întreprinderile mici) și a utilizat diferite forme de intervenție valutară pentru a îmbunătăți lichiditatea și pentru a atenua volatilitatea cursului de schimb. Într-o oarecare măsură, cu excepția yuan-ului chinez, aproape toate monedele

⁵ Menționăm că la sfârșitul anului 2021, China și alte țări din Asia de Est aveau peste 70% din populație complet vaccinată. Pe măsură ce semnale tot mai puternice arată că pandemia va mai persista, țările din regiune au început să ia în considerare strategii pe termen lung pentru a face față virusului și rămân prudente cu privire la redeschiderea totală a economiilor. De exemplu, în timp ce China continuă să aplice politica sa „zero-Covid”, altele au ales să renunțe la restricții și încearcă să „conviețuiască” cu acest virus.

din regiunea Asia de Est s-au depreciat în fața dolarului american (Bloomberg 2021). China a înregistrat, de asemenea, creșterea prețurilor acțiunilor proprii și a presiunii inflaționiste, autoritățile de la Beijing răspunzând cu înăsprirea politicii monetare.

Politica „zero-COVID” a autorităților de la Beijing a obstrucționat și întârziat recuperarea completă a economiei chineze. Astfel, reînnoirea restricțiilor ca răspuns la creșterea infecțiilor din a doua jumătate a anului 2021⁶ a cântărit semnificativ în ceea ce privește cheltuielile de consum și a slăbit ritmul inițial de recuperare puternică. În același timp, eforturile Chinei de a stabiliza piața imobiliară au diminuat investițiile cu circa 1,8% în trimestrul al treilea din 2021 (Research and Markets February 2022), comparativ cu o creștere trimestrială medie de 6% în perioada 2015-2019. Această situație va susține, probabil, reziliența pe termen lung a Chinei din mai multe motive. În primul rând, majorarea mai lentă a prețurilor proprietăților ar putea reduce inegalitatea în creștere și ar putea sprijini obiectivul regimului de la Beijing de atingere a „prosperității comune”. În al doilea rând, reducerea îndatorării gospodăriilor prin credite ipotecare ar putea promova strategia de restructurare a economiei chineze care acordă prioritate consumului intern. În al treilea rând, limitarea expunerii dezvoltatorilor de proprietăți private foarte îndatorați va reduce probabil riscurile financiare. Având în vedere că sectorul privat contribuie cu circa o treime la formarea PIB-ului Chinei, o corecție drastică a prețurilor nu numai că ar afecta în mod negativ investițiile, ci și consumul gospodăriilor, și ar putea declanșa instabilitate financiară pe scară largă.

În perspectivă, redresarea economică fragilă din regiunea Asiei de Est ar putea deraia din cauza unor factori suplimentari care provin din posibila scădere a cererii de export, persistența problemelor de aprovizionare, preocupările în creștere în ceea ce privește o posibilă instabilitate financiară și o încetinire mai mare decât cea așteptată a economiei chineze, pe fondul menținerii unor tensiuni comerciale și în domeniul tehnologic cu SUA.

⁶La începutul lunii noiembrie 2021, cel puțin 19 din 31 de provincii din China au raportat infecții cu varianta Delta (Dennis 2021).

1.4. Economia Federației Ruse în declin

Economia Rusiei a cunoscut o revenire puternică în prima jumătate a anului trecut și este de așteptat să atingă o rată de creștere de 4,7% în 2021 (IMF 2021a). Pentru anul 2022, prognozele arată o expansiune de doar 2,9%, având în vedere că ritmul creșterii a scăzut în a doua jumătate a anului trecut, ceea ce a fost parțial compensat de un sector energetic ce se menține destul de puternic. Pe măsură ce restricțiile legate de COVID-19 au fost ridicate pe teritoriul rus la sfârșitul anului 2020 și începutul lui 2021, cererea consumatorilor a crescut în al doilea trimestru al anului trecut, susținută de economiile acumulate cu un an înainte și de creșterea rapidă a creditării. Investițiile în Federația Rusă au fost, de asemenea, puternice în al doilea trimestru, iar excedentul de cont curent a atins maxime multianuale, ca urmare a prețurilor ridicate ale mărfurilor și a turismului scăzut, ajungând la 120 miliarde de dolari până în decembrie 2021 (Bank of Russia January 2022a, 1).

Până în toamnă, a devenit tot mai clar că un nou val pandemic era în curs de desfășurare, care, cuplat cu o rată de vaccinare relativ scăzută a populației ruse, de aproximativ 50,6% la sfârșitul anului trecut (Our World in Data 2021), reprezenta un risc pentru activitatea economică. Pe fondul noilor măsuri de control al răspândirii coronavirusului SARS-CoV-2 și atenuării revenirii consumului, activitatea economică s-a diminuat în ultimele două trimestre din 2021. Măsurile de control al COVID-19 ar putea fi necesare și în anul 2022, ceea ce va cântări semnificativ asupra dezvoltării economico-sociale.

Pe de o parte, piața muncii s-a redresat, oferta de locuri de muncă în 2021 a crescut cu 24% în al doilea trimestru față de aceeași perioadă din anul anterior (Knight și Emelyanova December 2021, 38). Astfel, ocuparea forței de muncă în Federația Rusă a revenit aproape la nivelul de dinainte de pandemie, rata șomajului coborând sub 5% spre sfârșitul lui 2021 (World Bank 2022c). Pe de altă parte, inflația a fost în creștere pe tot parcursul anului trecut, deoarece economia rusă a trebuit să facă față cererii ridicate, creșterii prețurilor mărfurilor și blocajelor în aprovizionare. Banca Centrală a Rusiei (BCR) a fost una dintre primele bănci naționale

care a început înăsprirea politicii monetare în 2021, deoarece inflația a depășit rata țintă de 4% stabilită pentru anul 2021 (The Moscow Times 2022). Începând cu luna martie, BCR a majorat rata dobânzii de referință de șapte ori, cu un total de 425 puncte de bază, ajungând la 8,5% la sfârșitul lui decembrie (Bank of Russia 2022b). Această mișcare a contribuit la menținerea ratelor reale ale dobânzilor în jurul lui zero și la schimbarea politicii monetare de la o poziție acomodativă la una neutră.

Până acum, sectorul bancar din Rusia s-a dovedit rezistent pe parcursul pandemiei de COVID-19, deoarece redresarea economică a ajutat la îmbunătățirea bilanțurilor și la o atenuare a extinderii rapide a creditării. Mai ales în primele trei trimestre ale anului, bugetul federal al Rusiei a înregistrat creșteri semnificative ale veniturilor, având în vedere că încasările din petrol și gaze au crescut cu 60%, iar TVA-ul și impozitele pe venit, cu circa 30% fiecare (World Bank December 2021, 33). Sumele mari încasate din petrol și gaze au ajutat BCR să cumpere circa 35 miliarde de dolari în numele guvernului, în perioada ianuarie-noiembrie 2021 (World Bank December 2021, 35), bani ce urmează să fie direcționați către Fondul Național de Avere. Deficitul bugetar general a scăzut de la 3,8% la sfârșitul lui 2020, la aproximativ 0,4% în al patrulea trimestru al anului 2021 (Dolgin 2021).

Perspectivile economice pe termen lung ale Rusiei vor depinde de o serie de factori. În primul rând, Rusia continuă să se confrunte cu o creștere relativ scăzută care, dacă nu este abordată, îi va afecta capacitatea de a atinge obiectivele de dezvoltare și de creștere a veniturilor și a nivelului de trai. Succesul va depinde de consolidarea cadrului și al stimulentei bazate pe piață pentru ca firmele să concureze, de inovarea și crearea de plusvaloare, atât pe plan intern, cât și prin intermediul lanțurilor valorice globale. Incertitudinea în jurul inflației rămâne destul de ridicată, iar dacă această situație se dovedește mai persistentă decât se aștepta sau dacă economia se va confrunta cu anumite turbulențe, ar putea fi necesară înăsprirea politicii monetare pe o perioadă mai lungă, ceea ce poate afecta negativ perspectivele de creștere.

Un alt factor care ar putea afecta economia rusă pe termen lung este noua *Strategie de dezvoltare socio-economică a Federației Ruse cu emisii scăzute de gaze cu efect de seră până în 2050* (Government of the Russian Federation 2021), aprobată de Guvernul de la Moscova la 29 octombrie 2021. Aceasta stabilește un scenariu mult mai ambițios de atenuare a schimbărilor climatice, care ar duce la o reducere cu 80% a emisiilor nete până în 2050 și la neutralitatea de carbon peste încă 10 ani. Strategia își propune să extindă și să ecologizeze economia rusă, vizând o creștere medie de cel puțin 3% pe an. Acest ambițios obiectiv dublu va necesita gestionarea constrângerilor preexistente ale economiei la nivelul creșterii și al competitivității, limitând în același timp costurile tranziției ecologice și profitând din plin de oportunitățile pe care le poate oferi.

1.5. Perspective economice incerte

Se pare că noile valuri de infectări generate de pandemia de COVID-19 vor continua să pună presiune pe sistemul de sănătate și activitatea economică și în 2022, ceea ce înseamnă că redresarea economiei mondiale va depinde de un echilibru destul de fragil între provocările ce se manifestă pe piața muncii, constrângerile persistente din partea ofertei și creșterea ratei inflației. Previzuniile de creștere pentru anul următor ale celor mai importante organizații economice internaționale depind, în mare măsură, de necesitatea de a impune noi măsuri de carantinare și alte restricții, ca urmare a situației pandemice la nivel mondial.

Fondul Monetar Internațional (FMI) estimează că economia mondială va crește cu 4,4% în 2022 și cu 3,8% în 2023 (IMF January 2022), dar aceste cifre maschează diferențe puternice în perspectivele de creștere, având în vedere că un număr semnificativ de țări în curs de dezvoltare se luptă încă să-și revină după impactul economic puternic al primilor doi ani de pandemie. În plus, pe măsură ce principalele bănci centrale încep să-și retragă sprijinul extraordinar de politică, condițiile financiare globale se pot înăspri considerabil, ceea ce va afecta redresarea economiei mondiale. Reducerea constrângerilor din partea ofertei și

îmbilanzirea presiunilor inflaționiste vor rămâne esențiale pentru menținerea economiei globale pe traiectoria de creștere proiectată pe termen scurt.

Conform FMI, riscurile la adresa creșterii se mențin ridicate pe termen scurt, iar apariția de noi variante de COVID-19 ar putea prelungi pandemia și continua să perturbe activitățile economice. Întreruperile pe lanțurile de aprovizionare, volatilitatea prețurilor energiei și presiunile salariale localizate mențin incertitudinea în jurul inflației și al politicii fiscale și monetare. Pe măsură ce economiile dezvoltate încep să majoreze ratele dobânzii de referință, pot apărea riscuri pentru stabilitatea financiară și fluxurile de capital, valutele și pozițiile fiscale ale piețelor emergente și economiilor în curs de dezvoltare – mai ales că nivelul datoriilor a crescut semnificativ în ultimii doi ani. Alte riscuri se pot concretiza având în vedere că tensiunile geopolitice la nivel regional rămân ridicate, iar schimbările climatice în curs cresc probabilitatea producerii unor dezastre naturale majore.

Banca Mondială (BM) se așteaptă anul viitor la o moderare a creșterii globale la 4,1% (World Bank January 2022d, 4), în condițiile în care lumea va intra în cel de-al treilea an al crizei generate de pandemia de COVID-19, sprijinul statului prin politica fiscală și monetară se va diminua și aprovizionarea va continua să fie perturbată de anumite probleme și întreruperi persistente. Prin urmare, economia mondială va experimenta cea mai bruscă încetinire, după o ușoară revenire din recesiune, cel puțin după anii '70. Se preconizează, de asemenea, o încetinire a creșterii la 3,2% și în 2023, deoarece revigorarea cererii este puțin probabilă și politicile macroeconomice de susținere continuă să fie anulate.

Cu toate acestea, în opinia specialiștilor BM, perspectivele globale sunt supuse încă unor riscuri negative. Persistența COVID-19 pe fondul distribuției inegale a vaccinurilor între țările lumii deschide ușa către noi tulpini îngrijorătoare, precum varianta Omicron, detectată pentru prima dată în noiembrie 2021. Deși efectele sale sunt mai puțin severe, capacitatea Omicron de a se răspândi rapid în rândul populației vaccinate ar putea copleși sistemele de sănătate și așa epuizate și ar putea forța guvernele să înăsprească măsurile de control, provocând o încetinire

semnificativă a economiei pe termen scurt. Alte riscuri care vor influența perspectivele de creștere a economiei mondiale se referă la: blocajele persistente ale aprovizionării, ce ar putea perturba și mai mult activitatea economică și comerțul internațional și ar putea contribui la creșterea peste măsură a presiunilor inflaționiste; majorarea datoriei publice și private la niveluri record, ceea ce a lăsat multe economii în curs de dezvoltare și emergente vulnerabile la stresul financiar; înmulțirea dezastrelor legate de climă, cum ar fi inundații, secetă și valuri de căldură, ar putea, de asemenea, să afecteze în mod substanțial activitatea economică și socială.

Raportul OECD din decembrie 2021 estima că majoritatea indicatorilor macroeconomici cheie, afectați de pandemia de COVID-19, vor reveni la normalitate în perioada 2022-2023. Se aștepta ca economia să se redreseze pe fondul progreselor în ceea ce privește vaccinarea populației, al politicilor de sprijin în principalele economii ale lumii și condițiilor financiare favorabile, creșterea urmând să atingă 4,5% în 2022 și 3,2% în 2023 (OECD 2021, 13). Ulterior, perspectiva s-a înrăutățit, ca urmare a implicațiilor intervenției militare a Rusiei în Ucraina. Prețurile mai mari la alimente și energie, constrângerile de aprovizionare asociate cu pandemia și o redresare rapidă a cererii începută la mijlocul anului 2020 au dus la o accelerare și extindere a inflației în majoritatea economiilor OCDE, în special în SUA, America Latină și multe țări din Europa Centrală și de Est. Astfel, dinamica negativă a prețurilor mărfurilor și capitalurilor pe piețele internaționale, observată de la începutul războiului din Ucraina, ar putea reduce PIB-ului mondial cu peste 1 punct procentual în primul an și spori rata inflației cu circa 2,5% (OECD 2022b, 3).

ONU vorbește de o nouă criză ce afectează perspectivele economice pe termen scurt. Războiul din Ucraina a frânat redresarea fragilă a economiei globale din pandemie, determinând creșterea prețurilor la alimente și alte mărfuri extrem de importante pe plan internațional (energie, cereale etc.) și a presiunilor inflaționiste și diminuarea încrederii și investițiilor. PIB-ul mondial este proiectat să crească cu doar 3,1% în următorii doi ani (UN May 2022b, 2), ca urmare a unor riscuri majore amplificate de intervenția militară

din Ucraina, noile valuri ale pandemiei și înăsprirea mult mai rapidă decât se estima a politicii monetare în țările dezvoltate.

Încetinirea generală a economiei va submina procesul de redresare completă, incluzivă și durabilă în urma pandemiei de COVID-19, ceea ce va afecta în mod deosebit țările în curs de dezvoltare, prin accentuarea penuriei alimentare și a sărăciei și creșterea costurilor îndatorării. Cu toate acestea, prețurile ridicate reprezintă un imbold și o oportunitate pentru țările lumii de a-și rezolva problemele legate de securitatea alimentară și energetică, prin accelerarea adoptării surselor regenerabile și îmbunătățirea eficienței sistemice.

BIBLIOGRAFIE:

Aboagye, Aaron, Abhijit Mahindroo, Ondrej Burkacky și Bill Wiseman. 9 February 2022. "When the chips are down: How the semiconductor industry is dealing with a worldwide shortage". *World Economic Forum*. Accesat 23.03.2022. <https://www.weforum.org/agenda/2022/02/semiconductor-chip-shortage-supply-chain>.

Bank of Russia. January 2022a. *Russia's Balance of Payments*. Information and analytical commentary, Moscow: Central Bank of the Russian Federation. Accesat 03.05.2022. https://www.cbr.ru/Collection/Collection/File/39725/Balance_of_Payments_2021-04_10_e.pdf.

Bank of Russia. 2022b. *Key Rate*. Accesat 17.05.2022. https://www.cbr.ru/eng/hd_base/KeyRate.

Bloomberg. 8 September 2021. *Asian currencies face headwinds from depreciation pressure on yuan*. Accesat 09.05.2022. <https://www.bloomberg.com/professional/blog/asian-currencies-face-headwinds-from-depreciation-pressure-on-yuan>.

Bradsher, Keith. 27 September 2021. "Power Outages Hit China, Threatening the Economy and Christmas". *The New York Times*. Accesat 05.05.2022. <https://www.nytimes.com/2021/09/27/business/economy/china-electricity.html>.

Bureau of Economic Analysis. 2022. "Gross Domestic Product, Fourth Quarter and Year 2021 (Second Estimate)". U.S. Department of Commerce. Accesat 12.04.2022. <https://www.bea.gov/news/2022/gross-domestic-product-fourth-quarter-and-year-2021-second-estimate>.

Carter, Mary Kate. 22 February 2022. *The Year in Trade: Diving into the 2021 Numbers*. Accesat 14.04.2022. <https://www.uschamber.com/international/trade-agreements/the-year-in-trade-diving-into-the-2021-numbers>.

CEIC. 2022. *China Unemployment Rate*. Accesat 03.05.2022. <https://www.ceicdata.com/en/indicator/china/unemployment-rate>.

Danmarks Nationalbank. 19 March 2021. *Monetary and exchange-rate policy*. Accesat 30.04.2022. <https://www.nationalbanken.dk/en/monetarypolicy/implementation/Pages/default.aspx>.

Dennis, Paul. 3 November 2021. "International update: COVID Delta variant sweeps across China – infections reach 19 of 31 provinces". *Pharmaceutical Technology*. Accesat 10.05.2022. <https://www.pharmaceutical-technology.com/uncategorized/international-update-covid-delta-variant-sweeps-across-china-infections-reach-19-of-31-provinces>.

Destatis. 20 October 2021. "Producer prices in September 2021: +14.2% on September 2020". *Press release #490*. Accesat 15.04.2022. https://www.destatis.de/EN/Press/2021/10/PE21_490_61241.html.

Dolgin, Dmitry. 12 October 2021. "Russian budget consolidation may face obstacles in 2022". *ING THINK Economic and Financial Analysis*. Accesat 17.05.2022. <https://think.ing.com/articles/russian-budget-consolidation-may-face-obstacles-in-2022>.

Ellyatt, Holly. 20 October 2021. "There are millions of jobs, but a shortage of workers: Economists explain why that's worrying". *CNBC*. Accesat 23.03.2022. <https://www.cnbc.com/2021/10/20/global-shortage-of-workers-whats-going-on-experts-explain.html>.

EU. 2022. *NextGenerationEU*. Accesat 25.04.2022. https://europa.eu/next-generation-eu/index_en.

EU&UK. 30 April 2021. "Trade and Cooperation Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community, of the one part, and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, of the other part". *Official Journal of the European Union*. Accesat 18.04.2022. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2021.149.01.0010.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2021%3A149%3ATOC.

European Central Bank. 2022a. "Annual Report".

European Central Bank. 2022b. *Key ECB interest rates*. Accesat 30.04.2022. https://www.ecb.europa.eu/stats/policy_and_exchange_rates/key_ecb_interest_rates/html/index.en.html.

European Central Bank. 8 July 2021. "ECB's Governing Council approves its new monetary policy strategy". *Press Release*. Accesat 25.04.2022. <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2021/html/ecb.pr210708~dc78cc4b0d.en.html>.

European Commission. 29 July 2021. "Economic Sentiment reaching all-time high in the EU and the euro". *Business and consumer survey results for July 2021*. Accesat 25.03.2022. https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjnsNbb4f6AhUwh_0HHYZXBjsQFnoECAQQAQ&url=https%3A%2F%2Fec.europa.eu%2Finfo%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Ffull_bcs_2021_07_en.pdf&usg=AOvVaw2wuDbib0JOuABTZgRzrWrA.

European Commission. February 2022. *European Economic Forecast Winter 2022 (Interim)*. Institutional Paper 169, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Eurostat. 2022a. *Real GDP growth rate – volume*. Accesat 29.04.2022. <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=tec00115>.

Eurostat. 20 April 2022b. *Quarterly national accounts – GDP and employment*. Accesat 28.04.2022. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Quarterly_national_accounts_-_GDP_and_employment#Quarterly_GDP_growth.

Eurostat. 20 January 2022c. *Annual inflation up to 5.0% in the euro area*. Accesat 25.04.2022. https://www.google.ro/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiR76aQ1P_5AhXFy6QKHTIXBRQQFnoECAwQAQ&url=https%3A%2F%2Fec.europa.eu%2Feurostat%2Fdocuments%2F2995521%2F14176359%2F2-20012022-AP-EN.pdf%2Fce642dc8-1f96-fb6e-a7fc-a667762c5d37&usg=AOvV.

Eurostat. 15 March 2022d. *Unemployment by sex and age – annual data*. Accesat 28.04.2022. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/une_rt_a/default/table?lang=en.

Fitch Solutions Country Risk & Industry Research. 17 December 2021. *China Construction Growth To Slow From 2022*. Accesat 05.05.2022. <https://www.fitchsolutions.com/real-estate/china-construction-growth-slow-2022-17-12-2021>.

Gailey, Alex. 7 September 2022. "7.5 Million Americans Lost Extra Unemployment Benefits This Week. Here's How to Get Help". *Time*. Accesat 27.04.2022. <https://time.com/nextadvisor/in-the-news/unemployment-benefits-expire-in-september>.

Government of the Russian Federation. 29 October 2021. *Strategy of socio-economic development of the Russian Federation with low greenhouse gas emissions until 2050*. Moscow. Accesat 19.05.2022. <http://static.government.ru/media/files/ADKkCzp3fWO32e2yA0BhtIpyzWfHaiUa.pdf>.

IMF. October 2021a. *World Economic Outlook Database*. Washington, Accesat 15.03.2022. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/October>.

IMF. 27 September 2021b. "Database of Country Fiscal Measures in Response to the COVID-19 Pandemic". *Fiscal Monitor*. Accesat 10.05.2022. <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/-/media/Files/Topics/COVID/FM-Database/October-2021/oct-2021-country-fiscal-measures-database-publication.ashx>.

IMF. January 2022. "World Economic Outlook Update". Accesat 15.03.2022. <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WEO/2022/Update/January/English/text.ashx>.

Knight, David și Olga Emelyanova. December 2021. *Amidst strong economic recovery, risks stemming from COVID-19 and inflation build*. Russia Economic Report, Macroeconomics, Trade and Investment, World Bank, International Bank of Reconstruction and Development / The World Bank.

KPMG. January 2022. "UK Regional Economic Outlook". Accesat 20.04.2022. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/uk/pdf/2021/12/regional-economic-outlook-january-2022.pdf>.

Labonte, Marc și Lida R. Weinstock. 13 May 2022. "Supply Disruptions and the U.S. Economy". *CRS Insight*. Accesat 20.05.2022. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IN/IN11926>.

Masterson, Victoria. 31 March 2022. "How quickly is tourism recovering from COVID-19?" *World Economic Forum*. Accesat 15.04.2022. <https://www.weforum.org/agenda/2022/03/europe-tourism-has-slow-pandemic-recovery>.

McGrath, John. November 2021. *Report on Labour Shortages and Surplus*. European Labour Authority, Luxembourg: Publications Office of the European Union.

OECD. 10 March 2022a. "International trade during the COVID-19 pandemic: Big shifts and uncertainty". *OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19)*. Accesat 04.05.2022. <https://read.oecd.org/10.1787/d1131663-en?format=pdf>.

OECD. March 2022b. *OECD Economic Outlook: Economic and Social Impacts and Policy Implications of the War in Ukraine*. Interim Report. Paris: OECD Publishing.

OECD. December 2021. *OECD Economic Outlook*. Volume 2021, Issue 2: Preliminary version. Paris: OECD Publishing.

Office for National Statistics. 20 December 2021. *Changing trends and recent shortages in the labour market, UK: 2016 to 2021*. Accesat 18.04.2022. <https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/employmentandemployeetypes/articles/changingtrendsandrecentshortagesinthelabourmarketuk/2016to2021>.

Our World in Data. 31 December 2021. "Share of people vaccinated against COVID-19". *Coronavirus (COVID-19) Vaccinations*. Accesat 03.05.2022. <https://ourworldindata.org/covid-vaccinations>.

Qiu, Stella și Kevin Yao. 6 December 2021. "China frees up \$188 bln for banks in second reserve ratio cut this year". *Reuters*. Accesat 09.05.2022. <https://www.reuters.com/markets/rates-bonds/china-central-bank-cut-reserve-requirement-ratio-second-time-this-year-2021-12-06>.

Research and Information Service. 17 February 2022. "Draft Executive Budget 2022-2025: Public Finance Context". *Briefing Paper*. Accesat 28.04.2022. <http://www.niassembly.gov.uk/globalassets/documents/raise/publications/2017-2022/2022/finance/0822.pdf>.

Research and Markets. February 2022. "China Construction Industry Databook Series 2022". Accesat 10.05.2022. <https://www.researchandmarkets>.

com/reports/4747883/china-construction-industry-databook-series?utm_source=BW&utm_medium=PressRelease&utm_code=n2cpkd&utm_campaign=1740867+-+China+Construction+Industry+Databook+Series+2022%3a+Stability+in+the+Credit+Market+.

S&P Global. 21 December 2021. "S&P 500 Buybacks Set a Record High". *Press Releases*. New York. Accesat 05.05.2022. <https://press.spglobal.com/2021-12-21-S-P-500-Buybacks-Set-A-Record-High>.

Sveriges Riksbank. 9 January 2022. *Purchases of commercial paper (ended 31 December 2021)*. Accesat 30.04.2022. <https://www.riksbank.se/en-gb/monetary-policy/monetary-policy-instruments/purchases-of-commercial-paper>.

Szakacs, Gergely. 18 October 2021. "Analysis: Central banks and governments in eastern Europe at odds amid inflation". *Reuters*. Accesat 30.04.2022. <https://www.reuters.com/world/europe/central-banks-governments-eastern-europe-odds-amid-inflation-2021-10-18>.

Than, Krisztina, și Nikolaj Skydsgaard. 4 November 2021. "COVID cases break records across Europe as winter takes hold". *Reuters*. Accesat 15.04.2022. <https://www.reuters.com/business/healthcare-pharmaceuticals/covid-cases-break-records-across-europe-winter-takes-hold-2021-11-04>.

The Moscow Times. 13 January 2022. *Russia's 2021 Inflation More Than Double Official Target*. Accesat 17.05.2022. <https://www.themoscowtimes.com/2022/01/13/russias-2021-inflation-more-than-double-official-target-a76025>.

The White House. 28 October 2021. "President Biden Announces the Build Back Better Framework". *Statements and Releases*. Accesat 27.04.2022. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/10/28/president-biden-announces-the-build-back-better-framework>.

Thibault, Matthew. 20 January 2022. *Construction material prices soared nearly 20% in 2021: report*. Supply Chain Dive. Accesat 25.03.2022. <https://www.supplychaindive.com/news/construction-materials-prices-soared-2021/617219>.

U.S. Bureau of Labor Statistics. 2022a. *Job openings rates by industry, seasonally adjusted*. Accesat 21.04.2022. <https://www.bls.gov/charts/job-openings-and-labor-turnover/opening-industry.htm>.

U.S. Bureau of Labor Statistics. 2022b. *Labor Force Statistics from the Current Population Survey*. Accesat 21.04.2022. <https://data.bls.gov/timeseries/lns14000000>.

U.S. Bureau of Labor Statistics. 2022c. *Employment and Earnings Summary*. Accesat 25.04.2022. <https://www.bls.gov/web/empsit/ceseesummary.htm>.

U.S. Congress. November 2021. "H.R.3684 – Infrastructure Investment and Jobs Act". *117th Congress (2021-2022)*. Accesat 27.04.2022. <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/3684/text>.

UN. 2022a. *World Economic Situation and Prospects 2022*. UN DESA, UNC TAD, UNECA, UNECE, UNECLAC, UNESCAP, UNESCWA, UNWTO, New York: United Nations.

UN. May 2022b. *World Economic Situation and Prospects as of mid-2022*. Department of Economic and Social Affairs, New York: United Nations publication.

World Bank. 2022a. *Inflation, consumer prices (annual %) – United States*. Accesat 25.04.2022. <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?locations=US>.

World Bank. 2022b. *Inflation, consumer prices (annual %) – China*. Accesat 03.05.2022. <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?locations=CN>.

World Bank. 2022c. *Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate)*. Accesat 17.05.2022. <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS>.

World Bank. January 2022d. *Global Economic Prospects*. Flagship Report, Washington, DC: International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.

World Bank. December 2021. "Amidst strong economic recovery, risks stemming from COVID-19 and inflation build". *Russia Economic Report 46*.

Xi Jinping. 21 September 2021. "Bolstering Confidence and Jointly Overcoming Difficulties to Build a Better World". *Statement by H.E. Xi Jinping President of the People's Republic of China at the General Debate of the 76th Session of the United Nations Assembly*. New York. Accesat 03.05.2022. https://estatemnts.unmeetings.org/estatemnts/10.0010/20210921/AT2JoAvm71nq/KaLk3d9ECB53_en.pdf.

Youd, Frankie. 29 April 2021. *Global shipping container shortage: the story so far*. Accesat 22.03.2022. <https://www.ship-technology.com/analysis/global-shipping-container-shortage-the-story-so-far>.

Zhang, Zoey. 27 January 2022. "China's 2022 Economic Outlook Based on GDP and Economic Indicators from 2021". *China Briefing*. Accesat 05.05.2022. <https://www.china-briefing.com/news/chinas-2022-economic-outlook-based-on-gdp-and-economic-indicators-from-2021>.

CAPITOLUL 2

APĂRAREA EUROPEI: DIVIZIUNI ȘI COOPERARE ÎNTR-UN MEDIU INTERNAȚIONAL DIN CE ÎN CE MAI INSTABIL

Cristina BOGZEANU

Progresele înregistrate în campaniile de vaccinare, alături de apariția unor noi tulpini de coronavirus care rezultă, într-o proporție mai mare, în forme de boală mai ușoare, au făcut posibil ca anul 2022 să înceapă într-o notă de optimism în privința evoluției pandemiei de COVID-19, deși aceasta nu s-a încheiat încă. În același timp, agresiunea militară nejustificată a Federației Ruse asupra Ucrainei creează o nouă criză de securitate cu impact major asupra securității europene și ecouri la nivel internațional. Anul 2022 este și cel în care NATO și UE urmează să își lanseze noile viziuni strategice – *Conceptul strategic*, respectiv *Busola strategică*, într-un mediu internațional marcat de trecerea de la impactul pandemiei de COVID-19 la apariția unui război purtat cu arme convenționale, cu participarea unei puteri regionale revizioniste, pe continentul european.

Raporturile tensionate dintre principalele puteri ale scenei internaționale (SUA, China, Federația Rusă), creșterea nivelului de competitivitate și conflictualitate la nivel internațional, menținerea și chiar amplificarea crizelor regionale, formele diverse pe care le îmbracă agresivitatea hibridă, impactul puternic al pandemiei asupra tuturor dimensiunilor securității, perspectiva apropiată a unei crize economice mondiale, declinul democrației liberale au impus necesitatea adaptării actorilor internaționali astfel încât să facă față mediului de securitate și provocărilor. Pentru Uniunea Europeană, acest context implică și nevoia de a identifica o postură, în funcție de capacitățile *hard* și *soft* pe care le deține, precum și de dinamica relațiilor cu principalii actori ai acestei competiții. În aceste condiții, în paralel cu efortul de a defini și dezvolta o

autonomie strategică europeană, se menține rolul fundamental al parteneriatului transatlantic, dar cu multiple provocări din interior.

Aceasta cu atât mai mult cu cât, în estul continentului european, se mențin provocările de securitate, în special în relație cu Federația Rusă, actor cu care tensiunile devin din ce în ce mai acute, în special la finele anului 2021, când Federația Rusă începe să concentreze trupe la granița cu Ucraina, concomitent cu organizarea de exerciții militare împreună cu Belarus. În plus, Federația Rusă continuă să își exprime sprijinul față de regimul lui A. Lukanșenco, în ciuda semnalelor privind încălcarea libertăților civile ale populației belaruse și sancțiunilor impuse de Occident din această cauză. Mai mult, finele anului 2021 a cunoscut un apogeu al tensiunilor cu Federația Rusă pe fondul acumulării de tehnică militară și trupe la granița Ucrainei, vehiculându-se astfel posibilitatea unei noi invazii ruse în acest stat.

În paralel cu riscurile subsumate tensionării relațiilor dintre actorii internaționali, pandemia de COVID-19 a continuat să marcheze viața internă a statelor. Campaniile de vaccinare, mai mult sau mai puțin eficiente, par să fi reușit să țină numărul de infectări sub control într-o măsură mai bună decât în anii trecuți, însă impunerea de restricții asupra libertăților civile a constituit o practică relativ frecventă, la fel ca și protestele de stradă contra limitării libertăților civile și a presiunilor pentru vaccinarea populației, cu impact direct asupra nivelului de coeziune la nivel social, politic și internațional, asupra stabilității economice și a evoluției indicatorilor privind calitatea democrației. Pandemia se adaugă, așadar, factorilor favorabili menținerii tendinței descendente a calității democrației liberale, cu efecte din cele mai serioase asupra coeziunii la nivelul comunității transatlantice, dar și în plan internațional, dacă avem în vedere că aceasta este valorificată în contextul acțiunilor de agresiune hibridă coordonate de Moscova și, mai recent, de Beijing.

Această secțiune este menită să ofere o imagine de ansamblu asupra mediului european de securitate pe parcursul anului 2021, de a surprinde caracteristicile contextului creionat sub tendințele formulate în anii precedenți, înainte ca actorii din acest spațiu să se confrunte cu o nouă criză – invazia Ucrainei de către Federația Rusă.

2.1. Cadrul de analiză

Premisa de la care pornim este că provocările de securitate sunt atât de mari pentru UE și NATO pentru că centrul de greutate al comunității euroatlantice – coeziunea membrilor – a fost vulnerabilizată de-a lungul timpului. Ipoteza studiului de față este că acest proces de vulnerabilizare a continuat și pe parcursul anului 2021 printr-o serie de fenomene și tendințe interioare. Deși crizele petrecute în exteriorul comunității euroatlantice sunt majore, cu impact considerabil, crizele interne, în special această criză a coeziunii la nivelul membrilor comunității euroatlantice, comportă un grad ridicat de urgență în a fi soluționate. În absența unei soluții viabile în această direcție, nici crizele cu surse în exterior nu vor putea fi gestionate optim, nici UE nu va reuși să își contureze cu claritate locul și rolul în contextul unui mediu internațional din ce în ce mai competițional și mai conflictual.

De aceea, studiul de față se așază pe două direcții majore, abordând două dintre rezultatele succesiunii de crize din ultimul deceniu, care se constituie în vulnerabilități pentru comunitatea de securitate euroatlantică. Prima dintre ele este fragmentarea coeziunii la nivel european, fenomen pe care îl vom analiza în raport cu implicațiile declinului democrației liberale și cu tendința de accentuare a diviziunilor sociale și politice la nivel european. Pentru aceasta, vom valorifica rezultatele studiilor de specialitate și barometrele privind evoluția calității democrației, realizate de instituții de specialitate (Freedom House, V-DEM Institute, Economist Intelligence Unit, International Institute for Democracy and Electoral Assistance), în contextul principalelor evenimente și tendințe petrecute la nivel european pe parcursul anului 2021, cu relevanță pentru dinamica fragmentării coeziunii europene.

Cea de-a doua direcție de analiză vizează integrarea europeană în domeniul apărării, fenomen pus în relație cu evoluțiile de la nivelul parteneriatului transatlantic, în special cu diviziunile din cadrul Alianței. În acest caz, firul argumentativ va fi construit în baza analizei de conținut aplicată discursurilor și documentelor oficiale cu implicații pentru

securitatea și apărarea europeană, încadrată în principalele evenimente ale anului 2021.

Scopul demersului de față este de a explica cele două tendințe în contextul evenimentelor din cursul anului 2021, înainte de demararea agresiunii militare ruse asupra Ucrainei, și creionarea unor posibile direcții de evoluție ale acestora în orizontul anului 2022. Similar analizelor anterioare publicate în seria *Evaluare strategică*, concluzia noastră rămâne că, în ciuda existenței unor falii clare în interiorul comunității transatlantice și a unor tentații de întoarcere către sine, evoluțiile internaționale sunt de așa natură să mențină dizolvarea celor două organizații în sfera improbabilului.

2.2. Adâncirea crizei democrației liberale și a diviziunilor europene

Erodarea constantă a coeziunii euroatlantice este deja un fenomen cu o istorie relativ consistentă, o tendință pe termen lung, care se manifestă în planul opțiunilor de politică externă, al valorilor fundamentale, precum și al viziunilor asupra rolului celor două organizații cheie pentru securitatea euroatlantică și direcției de evoluție a acestora. Dacă plecăm de la premisa că NATO și UE sunt bazate pe angajamentul comun al statelor membre față de valorile și principiile democrației liberale, se conturează existența unei relații de cauzalitate între declinul calității democrației și tendința de fragmentare a coeziunii la nivel european și euroatlantic. Declinul acesteia echivalează cu vulnerabilizarea fundamentului celor două organizații. În plus, în contextul conflictului hibrid dintre actorii occidentali, pe de o parte, și Federația Rusă, de cealaltă, slăbirea coeziunii comunității euroatlantice și declinul democrației liberale constituie una dintre vulnerabilitățile cheie, cantonate la nivelul centrului de greutate al comunității euroatlantice, adesea vizat de acțiuni specifice agresiunii hibride. Ponderea pe care democrația liberală o are în contextul provocărilor de securitate actuale a fost evidențiată și în cadrul Conferinței de Securitate de la Munich: „din punct de vedere transatlantic, tendințele descrise anterior ar fi mai puțin

îngrijorătoare, dacă nu ar fi existat criza democrației liberale” (Bunde, și alții 2022, 25).

În ultimul deceniu, studiile privind calitatea democrației au avertizat asupra unui declin constant al acesteia. Analizele asupra evoluției acestui fenomen pe parcursul anului 2021 reflectă menținerea și chiar aprofundarea tendinței de degradare a calității democrației la nivel mondial, în paralel cu dezvoltarea sistemelor autocratice, în așa măsură încât, nivelul democrației a ajuns în anul 2021 la cel înregistrat în 1989 (V-DEM Institute 2022, 6). Europa a rămas regiunea unde calitatea democrației a avut cele mai bune evaluări, însă, și în acest caz, declinul este unul clar (The Economist Intelligence Unit 2022, 38). Șase din cele 27 de state membre ale UE se autocratizează – Ungaria, Polonia, Slovenia, Croația, Cehia și Grecia –, în timp ce în rândul celor care înregistrează progrese se înscriu România, Malta, Slovacia (V-DEM Institute 2022, 24-25). Tendința autocratizării, ca rezultat al declinului democrației liberale, în special în contextul pandemiei de COVID-19, este una dintre concluziile comune ale studiilor asupra acestui fenomen (IDEA 2021, 1) (V-DEM Institute 2022, 5).

Fenomenul autocratizării este relevant și pentru formele pe care fragmentarea le poate îmbrăca la nivelul comunității euroatlantice, dat fiind că există o legătură directă între declinul democrației liberale, autocratizare și polarizarea socială și politică. Fenomenul polarizării este legat de autocratizare prin componenta libertății de exprimare. Conform raportului V-DEM, libertatea de exprimare din cauza guvernelor a înregistrat un declin semnificativ în 35 de state, în timp ce în urmă cu zece ani, numărul acestora era de cinci (V-DEM Institute 2022, 16). Autocratizarea și polarizarea societăților prin limitarea dreptului de exprimare este legată și de fenomenul dezinformării (V-DEM Institute 2022, 30), al transmiterii de date eronate, dar și de erodarea respectului față de opoziția legitimă și pluralismul politic (V-DEM Institute 2022, 16). Se ajunge astfel la o „polarizare toxică”, la divizare între „noi” vs „ei”, caracterizată prin intoleranță față de alteritate. Manifestată în plan politic, intoleranța față de alteritate poate determina efortul de înlăturare a opoziției politice, „grupurile polarizate fiind mai predispuse către a

demoniza adversarii politici și de a nu avea încredere în informațiile venite din diverse surse” (V-DEM Institute 2022, 9).

Relația criza democrației – autocratizare – polarizarea societății și a politicii este ilustrată și de un studiu realizat de *Pew Research Council*⁷. O mare parte a populației din statele vizate nu consideră că sistemul democratic își îndeplinește menirea (Wike și Fetterolf 2021). Conform studiului, 56% din persoanele intervievate consideră că sistemul politic al țării lor are nevoie de reforme consistente, iar în cazul Italiei, Spaniei, SUA, Greciei, Franței și Belgiei, procentul celor care au fost de acord cu această afirmație este de aproximativ 75% (Wike și Fetterolf 2021). Starea economiei naționale este motivul care determină lipsa de satisfacție față de modul în care funcționează democrația, iar aceasta din urmă determină un angajament superficial față de principiile și instituțiile democratice (Wike, Silver și Castillo 2019). În aceeași ordine de idei, *Indexul Democrației* (Economist Intelligence Unit) notează că statele est-europene sunt caracterizate de *lipsa culturii politice*, majoritatea cetățenilor având încredere scăzută în democrație ca formă de guvernare și consideră că aceasta duce la performanțe economice scăzute (The Economist Intelligence Unit 2022, 45). În cazul actorilor vest-europeni, problema rezidă în scăderea calității democrației, 13 din cele 21 de state analizate în acest capitol înregistrând diminuări ale punctajelor. Și de această dată, cultura politică înregistrează o scădere notabilă a mediei punctajelor (de la 8.21 la 8.04) (The Economist Intelligence Unit 2022, 61).

Concluziile studiului converg cu cele ale Conferinței de Securitate la Munich, care avertizează asupra apariției unui fenomen al „neputinței”, prin aceasta înțelegându-se, la nivelul individului, sentimentul că nimic din ceea ce face cineva nu poate duce la un rezultat pozitiv, iar, la nivelul societății, dezvoltarea unei viziuni conform căreia nu sunt capabile să capete controlul asupra provocărilor, viziune ce se poate dovedi extrem de periculoasă pentru că poate deveni o profecție care se autoîmplinește (Bunde, și alții 2022, 9). În acest context, conform raportului citat,

⁷ Studiul a vizat 17 state: Spania, Coreea de Sud, Italia, SUA, Belgia, Grecia, Taiwan, Japonia, Franța, Germania, Țările de Jos, Marea Britanie, Singapore, Australia, Suedia, Canada, Noua Zeelandă.

democrațiile liberale par covârșite și lipsite de ajutor, în timp ce autocrațiile proiectează o imagine a încrederii și a hotărârii.

Mai departe, acest atașament superficial față de valorile democratice poate fi unul dintre motivele pentru care viitorii autocrați au reușit să deformeze regulile și normele specifice democrației liberale fără a suporta consecințe majore. Pandemia de COVID-19 și măsurile restrictive implementate de guverne au dus la crearea de noi falii, cu efecte pe termen lung în planul polarizării societăților și statelor membre ale UE. Un studiu recent al *European Council on Foreign Relations* (ECFR)⁸ avertizează asupra diviziunilor politice create atât în sânul societăților europene, cât și între statele membre în contextul pandemiei, al modului în care au fost afectați de aceasta și de măsurile restrictive adoptate de guverne. Analiza demonstrează existența unei legături clare între impactul economic al pandemiei – încrederea în instituții și guverne – crearea de diviziuni în sânul societăților europene și între statele europene.

Rezultatele interviului care se află la baza studiului indică faptul că populația tânără pare mai înclinată să învinovățească guvernele pentru impactul pandemiei, în special cel economic, pe care încă îl resimt (Krastev and Leonard 2021, 7-12). Rezultatul este similar și în ceea ce privește sentimentul de libertate pe care îl au cei care au fost puternic afectați economic – aceștia au tendința să răspundă că se simt mai puțin liberi decât în perioada pre-pandemie (Krastev și Leonard 2021, 14). Diviziuni apar și în privința actorilor considerați vinovați pentru limitarea libertăților – 43% dintre aceștia consideră că amenințările la adresa libertății vin din partea guvernelor și instituțiilor (Comisia Europeană, companii farmaceutice, alte state etc.), în timp ce 48% consideră că ceilalți indivizi sunt de vină (cei care nu respectă regulile).

Această diviziune se suprapune peste o alta, a generațiilor – persoanele peste 60 de ani sunt mai înclinate să considere vinovați ceilalți indivizi, în timp ce populația tânără este mai înclinată să învinovățească guvernele și instituțiile (Krastev și Leonard 2021, 15-18). Practic, studiul demonstrează că generațiile tinere, mai puternic afectate economic de

⁸ Studiul are la baza un interviu, aplicat în 12 state europene: Danemarca, Suedia, Țările de Jos, Portugalia, Ungaria, Spania, Italia, Austria, Germania, Franța, Bulgaria, Polonia.

pandemie, sunt și cele care au un grad redus de satisfacție față de evoluția economică, se simt mai puțin liberi decât în perioada pre-pandemie și manifestă un grad de încredere redus în autoritățile publice, pe care le consideră sursa amenințării la adresa libertății.

Toate acestea definesc falii politice în cadrul statelor europene, care s-ar putea adânci în contextul continuării crizei sanitare sau chiar a apariției unei alte crize cu efecte similare. Lipsa de încredere în performanțele sistemelor democratice pot semnaliza vulnerabilități în fața acțiunilor de subminare a democrațiilor și emergența unor regimuri de guvernare autocrate. În plus, faptul că statele din nordul și vestul continentului au fost mai puțin afectate de efectele economice ale pandemiei decât cele din est și sud creează fundamentul dezvoltării de diviziuni și la nivelul relațiilor dintre state. Încetinirea ratei de creștere economică globală anticipată, creșterea inflației, creșterea prețurilor pentru gaz natural (World Bank 2022, 3-8) sunt factori care pot favoriza menținerea acestor falii. Mai mult, în cazul Europei, agresiunea militară a Rusiei asupra Ucrainei are potențialul să accentueze aceste condiții, statele în curs de dezvoltare din Europa fiind mai vulnerabile în acest sens. În concluzie, *contextul economic și politic regional și internațional este de natură să favorizeze menținerea tendinței de declin a democrației liberale.*

La nivelul UE, abordarea derapajelor de la standardele democrației liberale, cu efecte directe asupra funcționalității Uniunii, are deja o istorie consistentă. Criza democrației liberale în interiorul UE are implicații profunde dacă avem în vedere rolul fundamental al valorilor democratice pentru coeziunea statelor membre, dar și afirmarea Uniunii Europene de-a lungul timpului ca actor de securitate relevant, în special prin prisma puterii sale normative, a capacității de a genera stabilitate dincolo de granițele proprii prin promovarea și susținerea dezvoltării unor sisteme democratice.

Anul 2021 a fost caracterizat, din acest punct de vedere, de continuarea tensiunilor dintre Bruxelles și anumite capitale ale statelor membre pe tema respectării valorilor și principiilor democratice, pe care acestea și-au asumat să le respecte odată cu semnarea tratatelor de aderare la UE. Deloc întâmplător, aceste diferende vizează cele mai multe dintre statele înscrise clar pe drumul autocratizării – Ungaria, Polonia, Slovenia,

Cehia (V-DEM Institute 2022, 24-25). Dintre acestea, Budapesta și Varșovia au fost în centrul unor tensiuni ridicate în relație cu UE, ambele fiind subiectul procedurilor de infringement impuse de UE pentru încălcarea valorilor și normelor europene, încă din 2017 – Ungaria pentru legislația în domeniul organizațiilor nonguvernamentale, drepturile refugiaților și migranților, drepturile minorităților sexuale, iar Polonia pentru legislația cu privire la independența juriștilor, drepturile femeilor, drepturile minorităților sexuale.

Pe parcursul anului 2021, tensiunile dintre Bruxelles, pe de o parte, și Budapesta și Varșovia, de cealaltă, au continuat pe tema condiționării fondurilor europene de statul de drept. Mecanismul condiționării accesului la fondurile europene a fost adoptat în cursul lunii decembrie 2020. Măsura vine în continuarea evenimentelor din 2020, când această condiționare a determinat Ungaria și Polonia să ia în considerare fundamentarea unui centru de cercetare privind statul de drept. În cursul anului 2021, în fața Curții de Justiție a UE, cele două au susținut că UE nu are competențe în a defini statul de drept, acest tip de măsuri presupunând, în opinia lor, o serie de competențe fără acoperire în tratate, încălcând, prin urmare, legislația UE.

În același context, Poxit este adus din nou în discuție după ce Curtea constituțională a Poloniei stabilește printr-o hotărâre că măsurile luate de Curtea Europeană de Justiție care contravin reformelor controversate din Polonia sunt contrare constituției țării, decizie urmată de o serie de proteste de stradă împotriva unui Poxit în octombrie 2021. Succesul unui referendum pentru ieșirea Poloniei din cadrul instituțional al UE rămâne puțin probabil, dacă avem în vedere nu doar reacția la nivel social (proteste de stradă), ci și rezultatele sondajelor de opinie publică privind sprijinul cetățenilor polonezi față de Uniune. Rezultatele Eurobarometrelor recente indică o imagine mai degrabă pozitivă a UE în Polonia, 58% dintre răspunsurile participanții la studiu reflectând acest lucru, în timp ce doar 8% au exprimat o opinie negativă (European Parliament 2021, 61). Deși eurobarometrul indică o ușoară degradare a imaginii UE în Polonia (o scădere de 3 puncte procentuale în cazul răspunsurilor pozitive, respectiv o creștere de 3 puncte în cazul celor

negative) (European Parliament 2021, 62), ponderea este mai mare în direcția celor care au o părere relativ pozitivă despre UE, ceea ce face ca un eventual Poxit să fie puțin probabil în viitorul apropiat. Tensiunile au escaladat când Curtea Constituțională a Poloniei a decis că dreptul național primează în fața celui european, hotărâre față de care Victor Orban și-a exprimat sprijinul (European Parliament News 2021). În consecință, UE a amânat aprobarea PNRR pentru cele două state.

În ciuda disensiunilor în privința respectării statului de drept, criza refugiaților de la granița polono-belarusă a fost unul dintre contextele în care Bruxelles și Varșovia au avut o poziție comună, Polonia beneficiind de sprijin din partea Uniunii în gestionarea crizei⁹. În același timp, situația este valorificată de către liderul ungar, demonstrând menținerea liniilor de dispută în interiorul UE. În același context, în plină criză a refugiaților, Victor Orban cere Comisiei Europene să îi ramburseze cheltuielile pentru protecția frontierelor în contextul valurilor migratorii și pe fondul crizei refugiaților de la granița dintre Belarus și Polonia (Agerpres 2021a), dar promite că nu va părăsi UE, motivând că scopul Budapestei este să reformeze blocul comunitar (Hotnews 2021a). Imediat după, Curtea de Justiție a UE decide că legea „Stop Soros”, prin care este incriminată asistența acordată solicitanților de azil, încalcă legislația UE (Agerpres 2021b). În acest context, liderul de la Budapesta chiar evocă, în relație cu instituțiile europene, posibilitatea de a deschide coridoare prin care refugiații și migranții ar putea ajunge în vestul continentului (DIGI24 2021a), încercând să valorifice criza refugiaților de la granița polono-belarusă ca instrument de șantaj asupra UE.

Contextul crizei refugiaților de la granița polono-belarusă ilustrează că, *deși statele din Grupul de la Vișegrad au o poziție comună și se sprijină reciproc în privința definerii valorilor fundamentale (în special în relație cu UE), în ceea ce privește celelalte aspecte de politică externă, în special relațiile cu Federația Rusă, pozițiile lor pot fi fundamentale opuse.* Un alt exemplu în această direcție este dat de atitudinea țărilor din V4 în contextul așa-numitei diplomații a vaccinului. Ungaria, Slovacia și Cehia

⁹ Pentru detalii, a se vedea: Capitolul 6, Alexandra Sarcinschi, „Migrația internațională în 2021: de la instrumentalizare și securitizare la criză umanitară de durată”, pp. 75-110.

au comandat doze din vaccinul contra COVID-19 produs în Federația Rusă (Sputnik V), deși nu avea aprobarea Agenției Europene a Medicamentelor. Totuși, Praga și Bratislava au renunțat la serul fabricat în Rusia în urma unui scandal diplomatic cu Rusia (Agerpres 2021c). Și de această dată, Budapesta s-a poziționat diferit față de celelalte două state din Grupul de la Vișegrad, când Ungaria a blocat o declarație comună a V4, prin care celelalte trei state componente condamnau o operație secretă a Rusiei în 2014 și, recent, făcută publică.

Pe măsură ce continuă disensiunile dintre UE și guvernele anumitor state membre cu privire la statul de drept, în paralel, continuă și tendința de coalizare a formațiunilor politice antieuropene. Deși nu a generat rezultate concrete, cu impact asupra vieții politice europene, semnificativă din acest punct de vedere este publicarea unui manifest în care Viktor Orbán face o descriere a viziunii sale asupra viitorului Europei în 7 puncte. Printre ele se află consolidarea rolului parlamentelor naționale în defavoarea celui european care „s-a dovedit o cale fără ieșire”, reprezentând „exclusiv propriile sale interese ideologice și instituționale” (Agerpres 2021d). Relevant în acest context este faptul că Fidesz, partidul liderului maghiar, a fost suspendat din grupul europarlamentar încă din 2019 pe fondul promovării unei retorici anti-UE (European People's Party 2019), iar în, martie 2021, formațiunea ungară a decis să se retragă din EPP (EU Observer 2021). Ulterior, la 4 decembrie, a avut loc o reuniune a reprezentanților partidelor naționaliste din Europa (Marine Le Pen, Viktor Orbán) la Varșovia, abordând posibilitatea unor voturi comune și stabilind chiar o alianță formală. De asemenea, liderii partidelor naționaliste din Europa și-au exprimat opoziția față de o „elită autoproclamată” și au susținut că doar „instituțiile suverane ale statelor au o deplină legitimitate democratică”. Scopul lor este de a alcătui o formațiune comună în cadrul Parlamentului European și consideră că se confruntă cu o coaliție germană care face o prioritate din obiectivul federalist (DIGI24 2021b).

Divergențele dintre Bruxelles și capitalele statelor europene nu rezidă doar în relațiile din interiorul Uniunii Europene, ci și cu cele stabilite cu actori terți, relevantă fiind raportarea la relațiile cu Moscova.

Actorii occidentali se află într-un conflict hibrid cu Federația Rusă încă din 2014, odată cu anexarea ilegală a Peninsulei Crimeea de către Kremlin și susținerea unui război civil separatist în estul Ucrainei. Deși nu s-a opus sancțiunilor politice și economice impuse Moscovei, tiparul relațiilor dintre Ungaria și Rusia a fost unul diferit de cel specific relațiilor dintre Moscova și celelalte capitale europene, fiind fundamentat pe un parteneriat strategic încheiat între cele două state. La o primă vedere, parteneriatul strategic ruso-ungar ar putea fi judecat și din prisma tendinței de apropiere dintre liderii autocrați, Kremlinul fiind unul dintre actorii statali al căror sistem de guvernare se încadrează în categoria autocrațiilor (V-DEM Institute 2022, 12). Însă și Polonia este vizată de acest fenomen al autocratizării, dar atitudinea față de Federația Rusă este distinctă de cea adoptată de Budapesta în această direcție. Prin urmare, procesul de autocratizare este doar unul dintre factorii care favorizează apropierea dintre Ungaria și Rusia.

Raportarea la Rusia nu este singurul subiect de divergență între cei doi actori. Semnificativă este și blocarea acordului UE cu Africa de către Budapesta, aceasta din urmă motivând că acesta ar putea duce mai mulți migranți în Europa (DIGI24 2021c) sau poziția Ungariei în contextul diplomației vaccinului. După ce a primit noile vaccinuri contra coronavirusului din China în februarie (excepție de la normele europene), Ungaria a acordat o licență națională pentru Sputnik V, pe care le utiliza deja, deși acestea două nu făceau parte din serurile aprobate de Agenția Europeană a Medicamentelor.

Faliile apărute la nivelul relațiilor dintre statele europene care prezintă cele mai notabile riscuri de autocratizare și se sprijină reciproc în opoziția față Bruxelles în privința valorilor și standardelor democratice reflectă că declinul democrației liberale și tendința de autocratizare nu sunt singurele instanțe ale fragmentării coeziunii comunității europene. În aceeași linie de idei se poate încadra și problema proiectului North Stream 2, gazoductul care leagă Germania de Rusia și care este menit să dubleze cantitatea de gaz natural exportat, ocolind astfel Ucraina. Proiectul, susținut de Germania, a fost puternic criticat de Varșovia, Washington și Kiev. În viziunea acesteia din urmă, faptul că North Stream 2 permite

dublarea cantității de gaz natural livrat Germaniei ar permite ocolirea Ucrainei în tranzitul de hidrocarburi rusești, privând-o de avantajele economice subsecvente. North Stream 2 a fost criticat pentru potențialul său de a fi valorificat ca instrument de presiune asupra Europei și Ucrainei și a constituit și subiectul unor disensiuni între Berlin și Washington încă din perioada președinției lui D. Trump (Politico 2020). Semnificativ în acest context este și faptul că, în condițiile în care o criză determinată de scumpirea gazelor naturale se prefigura pe continentul european, Ungaria semna un acord pe termen lung (15 ani) cu Gazprom prin care statul maghiar urma să primească gaz natural prin TurkStream și North Stream 2 (Kardas și Sadecki 2021), cu ocolirea Ucrainei, aceasta adăugându-se argumentelor în favoarea ideii că operaționalizarea North Stream 2 ar fi avut drept consecință și slăbirea economică a Ucrainei.

În acest context, un alt factor cu relevanță în planul coeziunii europene constă în *schimbarea/menținerea leadershipului european*. În septembrie 2021, mandatul de cancelar federal Germaniei deținut de A. Merkel s-a încheiat. Perioada în care aceasta a deținut funcția (2005-2021) a fost una în care Germania s-a remarcat ca forță de echilibru în cadrul UE, dar și în relație cu SUA. Practic, spre deosebire de liderul de la Paris, Merkel a urmărit menținerea statu-quo-ului, ceea ce presupunea promovarea unor reforme de mică amploare, mult mai probabil să obțină consensul la nivel european (Buras și Puglierin 2021, 3). Programul succesorului Angelei Merkel, Olaf Sholz, vădește intenția de a menține direcțiile deja stabilite în planul politicii externe, relațiile NATO-UE părând a continua linia echilibrată stabilită în timpul mandatului Merkel (Deutsche Welle 2021).

Studiul publicat de *ECFR* la finalul mandatului A. Merkel¹⁰ ilustrează nivelul de încredere cu care fostul cancelar german a fost investit la nivel european. Spre exemplu, în medie 41% din cei intervievați ar alege-o pe Merkel în situația ipotetică în care ar trebui să aleagă un președinte european, în timp ce doar 14% ar opta pentru E. Macron și aceasta în condițiile în care cea mai mare parte a respondenților (49%)

¹⁰ Studiul a fost derulat în perioada mai-iunie 2021, în 12 state europene: Țările de Jos, Spania, Portugalia, Danemarca, Ungaria, Germania, Suedia, Italia, Polonia, Austria, Franța, Germania.

susține că naționalitatea președintelui Comisiei Europene nu are importanță, în timp ce doar pentru o medie 8% aceasta ar conta în sens pozitiv (Buras și Puglierin 2021, 4-5). De asemenea, Germania se bucură de un nivel înalt de încredere și în contextul apărării intereselor economice (36%), democrației și statului de drept (35%), dar mai puțin în planul gestionării relațiilor cu SUA (25%), Rusia (20%) și China (17%) (Buras și Puglierin 2021, 6). Mai departe, rezultatele studiului demonstrează însă și nivelul redus de încredere față de Germania ca lider al politicii externe europene și prin aceea că majoritatea respondenților (39%), indiferent de naționalitatea lor, consideră că leadershipul A. Merkel nu a determinat schimbări majore în planul conflictelor. Pe de altă parte, nivelul de încredere acordat Germaniei în privința apărării democrației și statului de drept este notabil inclusiv în cazul statelor sancționate conform articolului 7/TEU – Ungaria (49%) și Polonia (23%).

Rezultatele studiului *ECFR* privind opinia publică europeană față de leadershipul german este semnificativă în actualul context, ilustrând gradul ridicat de încredere acordat pentru gestionarea aspectelor interne comparativ cu gradul relativ scăzut pentru gestionarea aspectelor externe. Aprobarea Planului de redresare și reconstrucție post-pandemie și NextGen EU, alături de efortul de menținere a statu-quo-ului pot fi considerate motivele pentru încrederea câștigată în planul afacerilor europene interne. În plan extern, reticența specifică de a se implica în conflicte, relaționarea în baza intereselor naționale cu actorii externi (Rusia, North Stream 2) se pot număra printre motivele capitalului de încredere redus în acest plan. Studiul conchide că, deși politica dusă de A. Merkel a fost una de succes pe plan european, coordonatele acesteia trebuie să schimbe, pentru că și tendințele europene s-au schimbat (Buras și Puglierin 2021, 16-17). În acest sens, este vorba, în special, de declinul democrației liberale și dezvoltarea tendințelor de autocratizare, care, alături de formele de agresiune hibridă, se pot constitui în amenințări la adresa coeziunii și securității europene.

Problematica devine cu atât mai complexă cu cât, la nivelul statului cunoscut drept cel de-al doilea motor economic al Uniunii, Franța, sunt planificate alegeri prezidențiale (aprilie 2022) și parlamentare (iunie

2022), două circumstanțe cu relevanță majoră pentru parcursul viitor nu doar al Franței, ci și al UE. În 2017, E. Macron a intrat în turul al doilea al alegerilor alături de reprezentanta partidului de extremă dreapta, Marine le Pen (French Presidential Elections 2017. Results). Înainte de alegerile din 2022, popularitatea președintelui francez se afla pe o direcție descendentă, sondajele de opinie indicând că, la 31 decembrie 2021, E. Macron beneficia de aprobarea a 42% din populație, în timp ce 56% erau nemulțumiți (Politico 2022a). La aceeași dată, 57% din populație își exprima sprijinul față de Macron și 44% față de Marine le Pen (Politico 2022b).

În aceste condiții, în ciuda schimbării liderului de la Berlin și a organizării de alegeri prezidențiale în Franța în prima parte a anului, politica externă a celor două state-motor ale UE pare să rămână constantă. În cazul lui O. Scholz, este vorba de adoptarea unei viziuni similare cu cea a A. Merkel, caracterizată prin orientare proeuropeană, menținerea echilibrului în relație cu SUA și cu celelalte state membre ale UE. În cazul lui E. Macron, este vorba de continuarea mandatului, perspectivă cu evidente implicații pozitive prin comparație cu alternativa ipotetică în care Marine le Pen ar câștiga alegerile din 2022. În același timp, deși din acest punct de vedere datele permit să anticipăm efortul celor două state de a menține aceleași linii în materie de politică externă, evoluțiile în planul calității democrației, tensiunile din ce în ce mai puternice dintre capitalele europene care se îndreaptă spre autocratizare și Bruxelles, menținerea disensiunilor în cadrul parteneriatului transatlantic, alături de menținerea retoricii și posturii agresive a Federației Ruse în estul Europei, precum și a tensiunilor cu Beijing creează un context care ar putea genera presiuni către schimbarea direcțiilor de acțiune descrise anterior.

2.3. Apărarea europeană între parteneriatul transatlantic și autonomia strategică

În ceea ce privește relația transatlantică, începutul anului 2021 a fost marcat de creșterea optimismului actorilor europeni pe fondul câștigării alegerilor prezidențiale din SUA de către Joe Biden, după ce abordarea aproape mercantilistă a SUA în raport cu aliații europeni sub mandatul lui D. Trump se constituise într-un test al solidității parteneriatului

transatlantic. Toate acestea în condițiile în care nivelul de instabilitate în vecinătatea estică și sudică a Europei era deja în creștere. Discursul public al noului președinte american ilustra o abordare distinctă a parteneriatului transatlantic prin comparație cu cea a predecesorului său, făcând referire la o întoarcere a SUA către multilateralism, la o revenire în leadershipul internațional „alături de națiunile care împărtășesc valorile” (The White House 2021a). Cu toate acestea, coeziunea euroatlantică a fost supusă unor noi provocări. Două dintre acestea pot fi considerate crize cu relevanță pentru cooperarea în materie de securitate și apărare între actorii de pe cele două țărmuri ale Atlanticului.

Printre cele mai notabile evenimente ale anului 2021, se numără decizia Washingtonului de a retrage trupele din Afganistan, fără o notificare prealabilă a aliaților. Rezultatul a fost o retragere haotică, cu preluarea puterii de la Kabul de către talibani și, probabil, cu pierderi masive atât în ceea ce privește prestigiul guvernului de Washington, cât și nivelul de încredere la nivel transatlantic. Pentru aliații europeni, cursul evenimentelor s-a constituit într-o nouă ocazie în care soliditatea parteneriatului euroatlantic a fost pusă sub semnul întrebării (Hoff 2021), fiind, de asemenea, valorificat în discursul public pentru a susține necesitatea dezvoltării autonomiei strategice (European Council 2021a), considerat o dovadă a necesității ca UE să își dezvolte capacitățile necesare pentru a derula misiuni în situația în care acțiunea sub egida NATO nu poate fi întreprinsă sau nu este oportună.

În același timp, finalul ISAF a evidențiat limitele UE în ceea ce privește capacitățile de transport aerian și a deschis și o dezbatere asupra motivului pentru care UE se implică în misiuni de management al crizelor (Fiott și Lindstrom 2021, 11) (European Council 2021a), acesta fiind contextul în care este reluată și ideea de a crea o forță de reacție rapidă a UE. De asemenea, creșterea exponențială a instabilității din Afganistan în urma acestui eveniment este nu doar o sursă de instabilitate regională pe termen lung, dar, pe termen scurt, a venit cu urgența furnizării de asistență umanitară pentru anumite categorii vulnerabile de cetățeni afgani în urma preluării puterii de către talibani (foști colaboratori ai forțelor occidentale și familiile acestora, femei).

La scurt timp, a urmat o criză a relațiilor dintre Franța și Washington pe fondul anunțului neașteptat al Australiei, Marii Britanii și SUA privind semnarea unui pact pentru apărare (AUKUS) și denunțarea unui contract anterior dintre Franța și Australia. AUKUS este un parteneriat de securitate trilateral, încheiat între SUA, Marea Britanie și Australia, prin care acestea își propun să asigure pacea în regiunea indo-pacifică (The White House 2021b). Acordul prevede și că primele două vor sprijini Canberra în achiziționarea de submarine nucleare. Aceasta a determinat Australia să anuleze un contract încheiat cu Franța în 2016 pentru achiziționarea de submarine cu propulsie convențională. AUKUS a fost catalogat de ministrul francez al apărării un „comportament inacceptabil între aliați și parteneri, ale cărui consecințe afectează viziunea asupra alianțelor și parteneriatelor” (Le Ministere de de l'Europe et d'Affaires Etrangeres 2021a). De asemenea, similar crizei generate de retragerea din Afganistan, situația a fost valorificată pentru a justifica necesitatea dezvoltării autonomiei strategice, denunțarea contractului dintre Canberra și Paris fiind considerată un eveniment care „crește nevoia de a ridica tare și răspicat problema autonomiei strategice. Nu există altă cale credibilă pentru noi pentru a ne apăra interesele și valorile în lume, inclusiv în regiunea indo-pacifică” (Le Ministere de l'Europe et d'Affaires Etrangeres 2021b).

Cele două evenimente se adaugă șirului de situații care au generat, în mod similar, îndoieli privind viabilitatea parteneriatului transatlantic, încă din perioada mandatului prezidențial al lui D. Trump, când a fost chiar ridicată problema respectării principiilor fundamentale ale Alianței doar sub condiția îndeplinirii angajamentelor financiare. Preluarea mandatului de către Joe Biden a venit cu schimbarea discursului față de NATO și față de aliații europeni, însă deciziile luate în privința ISAF sau AUKUS au generat situații de criză în interiorul comunității transatlantice, reflectând, practic, neajunsuri la nivelul Alianței în planul consultărilor politice și al operațiilor expediționare. Cele două situații de criză au redus încrederea că soliditatea parteneriatului transatlantic ar putea fi restabilită (Williams și Lunn 2021). Raportarea oficialilor europeni la modul în care a fost efectuată retragerea din Afganistan, precum și reacția față de semnarea AUKUS, în paralel cu reiterarea

angajamentului față de dezvoltarea autonomiei strategice este ilustrativă în acest sens. Cele două evenimente sunt cu atât mai semnificative pentru modul în care solidaritatea euroatlantică va evolua într-un orizont de timp mediu, cu cât ambele organizații se află în plin proces de revizuire strategică, UE fiind clar orientată către dezvoltarea autonomiei strategice, iar SUA către regiunea Asia-Pacific (The International Institute for Strategic Studies 2022, 66).

În același timp, în ciuda faptului că modul în care retragerea trupelor din Afganistan a generat nu doar o criză la nivel transatlantic, ci și un stimul al orientării către autonomia strategică europeană, cooperarea NATO-UE în domeniul apărării rămâne constantă în discursul oficial. Președintele Comisiei Europene a subliniat acest lucru în cadrul Discursului asupra Stării Uniunii Europene 2021, pornind de la ideea că în ceea ce privește securitatea și apărarea, reducerea cooperării nu este o soluție pentru niciuna dintre problemele specifice. În același timp, dacă relațiile de cooperare cu NATO sunt o parte esențială în acest domeniu, la fel de important este faptul că „Europa poate (...) să fie capabilă și dispusă să facă mai mult pe cont propriu” (von der Leyen 2021, 13). Mai departe, Ursula von der Leyen atrage atenția că încercările anterioare de a dezvolta capacitatea militară a Uniunii au eșuat din cauza lipsei *voinței politice* la nivelul statelor membre (von der Leyen 2021, 14), fiind astfel reluată tema diviziunilor la nivelul modului în care statele europene se raportează la rolul UE în apărarea europeană.

Pornind de la implicațiile conceptuale ale apărării comune, așa cum este descrisă ca aspirație în Tratatul de la Lisabona, am putea considera că efortul și angajamentul Uniunii de a face progrese pe această direcție, aprofundând integrarea în acest domeniu și căutând soluții pentru dezvoltarea capabilităților necesare, ar putea fi considerate un fenomen opus celui de fragmentare, descris anterior (Uniunea Europeană 2010, 24). Totuși, problema diviziunii și riscul adâncirii acesteia sunt parte și din caracteristicile acestui proiect.

Pentru a releva și înțelege dinamica diviziunilor politice în privința apărării europene, găsim utilă o scurtă trecere în revistă a contextului în care aceasta a intrat pe lista priorităților Bruxelles-ului. Prioritizarea

apărării europene poate fi considerată un rezultat al deteriorării mediului internațional și regional de securitate, simultan cu erodarea încrederii în parteneriatul transatlantic și favorizat de ieșirea din UE a Marii Britanii, cel mai puternic opozant al ideii apărării europene. Autonomia strategică a fost conceptul care a ghidat eforturile europenilor în această direcție în ultimii ani. Însă, după cum am menționat anterior, și în acest caz putem vorbi despre o fragmentare la nivelul viziunilor statelor membre, în special în privința nivelului de independență în domeniul apărării pe care europenii ar trebui să îl dezvolte în raport cu SUA. Astfel, există pe de o parte, o viziune conform căreia autonomia strategică presupune independență în acțiunea în domeniul securității și apărării în raport cu SUA (promovată de Franța) și o altă viziune, în care autonomia strategică a UE presupune dezvoltarea capacității sale de acțiune, dar în strânsă cooperare cu NATO, care își păstrează rolul primordial în securitatea europeană (viziune promovată de Germania) (CSSAS 2020, 85-87) (CSSAS 2021, 43-44).

Definiția generală dată de EUGS conceptului poate fi considerată fie un efect al caracterului incomplet al consensului statelor membre ale UE în această direcție, fie o cauză a acestuia. Aceasta s-a limitat la a sublinia necesitatea dezvoltării autonomiei strategice – „pentru a promova interesele cetățenilor noștri, precum și principiile și valorile” (European Union 2016, 6), „pentru abilitatea Europei de a promova pacea și securitatea înăuntrul și dincolo de granițele sale” (European Union 2016, 9) – sau la a menționa condiția esențială pentru aceasta – „o industrie de apărare sustenabilă, inovativă și competitivă” (European Union 2016, 45). În linii mari, autonomia strategică se referă la capacitatea de a acționa autonom în domeniul securității și apărării. Această capacitate presupune și capacitatea de a decide și de a pune deciziile în operă, precum și de a alege dacă și în ce mod UE va coopera cu alți actori în planul securității și apărării.

Preocupările pentru dezvoltarea apărării la nivel european au fost numeroase și constante în ultimii ani, cu precădere de la momentul ieșirii Marii Britanii din UE. Domeniul a înregistrat progrese în plan conceptual, instituțional, operațional, financiar. EUGS a fost considerat primul document elaborat la nivelul UE, care întrunește caracteristicile unei

strategii de securitate, abordând modul în care interesele europene pot fi atinse, în contextul riscurilor și amenințărilor de securitate actuale, cu ajutorul resurselor disponibile. PESCO, Fondul European pentru Apărare (EDF), Revizuirea Anuală Coordonată a Apărării (CARD) au fost parte din soluțiile pentru a coordona dezvoltarea capacităților militare la nivelul UE. Mai mult, chiar în condițiile economice nefaste create de pandemie, EDF a fost bugetat în Cadrul Financiar Multianual 2021-2027. De asemenea, în 2017, a fost stabilit *Military Planning and Conduct Capability* – MPCC (Capacitatea de Planificare și Conducere Militară), menită să constituie o dezvoltare la nivelul capacității de reacție a UE. La începutul anului 2022, este așteptată lansarea *Busolei strategice*, considerată echivalentul Conceptului Strategic al NATO. Documentul este fundamentat pe o analiză a amenințărilor cu caracter clasificat, favorizând astfel obținerea unui consens la nivelul statelor membre și fundamentarea unei culturi strategice europene și este menit să constituie un plan de acțiune pentru a dezvolta securitatea și apărarea europeană.

Cu toate acestea, direcția pe care va evolua domeniul securității și apărării nu este clară încă, deoarece depinde de o serie de variabile precum: conturarea unei viziuni comune asupra priorităților în materie de securitate și apărare, modul în care statele membre se raportează la cele două organizații cu responsabilități în domeniul securității și apărării (NATO și UE), dinamica relațiilor cu partenerul strategic american în condițiile în care interesul strategic al acestuia a pivotat spre regiunea indo-pacifică, dinamica riscurilor și amenințărilor de securitate internaționale și regionale etc. Un studiu recent al *Rand Corporation*, care analizează trei scenarii de evoluție a autonomiei strategice, conchide că scenariul în care autonomia strategică europeană este direcționată către dezvoltarea pilonului european în cadrul NATO este cel care implică, potrivit majorității experților care au participat la studiu, cele mai multe avantaje. Celelalte două scenarii – eșecul integrării europene în domeniul apărării, respectiv dezvoltarea puterii militare a UE în paralel și independent de NATO – pot fi considerate la poli opuși din perspectiva posibilităților în acest domeniu, dar nivelul de risc aferent lor este similar pentru securitatea europeană (Retter, Pezard, și alții 2021, v).

De altfel, validitatea concluziilor studiului menționat este verificată și prin modul în care este construit discursul oficial în această privință la nivelul NATO. Astfel, într-un discurs la Colegiul Europei (Bruges), Secretarul General al NATO, Jens Stoltenberg, susținea că inițiativele UE în domeniul apărării sunt benefice atât timp cât Uniunea nu dublează și nu substituie funcțiile NATO, subliniind riscurile subsumate decuplării Europei de America de Nord: „Susțin eforturile UE pentru cheltuielile sale de apărare, pentru a se dota cu noi capacități militare și a remedia fragmentarea industriei europene de apărare, căci toate acestea vor fi bune pentru securitatea europeană și pentru securitatea transatlantică”. „Toate aceste eforturi, atât timp cât ele completează NATO, le salutăm. Dar UE nu poate apăra Europa”. „Orice efort de a decupla Europa de America de Nord nu doar vor slăbi NATO, dar vor și diviza Europa” (NATO 2021a). Mai departe, alăturarea SUA la proiectul mobilității militare este valorificat pentru a exemplifica avantajele cooperării între NATO și UE, proiectul fiind considerat unul reprezentativ din acest punct de vedere (NATO 2021a).

Ideea este reluată în cadrul unei discuții la Brookings Institution, Georgetown University, ce a urmat întâlnirii dintre J. Stoltenberg și președintele SUA pe tema consolidării legăturii transatlantice și a pregătirii summitului de la Madrid. Discuțiile s-au derulat pe fondul crizei la nivel transatlantic generate de retragerea din Afganistan și Acordul AUKUS și impulsul căpătat ulterior de ideea dezvoltării apărării europene. În acest context, Secretarul General al NATO a criticat statele care doresc să consolideze apărarea europeană prin înființarea unei forțe armate comune, subliniind că a crea structuri „concurrente” cu NATO riscă să slăbească și să divizeze Alianța Nord-Atlantică (NATO 2021b). Poziția exprimată de UE în acest sens în urma Summitului Consiliului UE din noiembrie 2021 vedește o viziune similară, miniștrii afacerilor externe subliniind că dezvoltarea capabilităților la nivel european, abordarea amenințărilor hibride și relațiile cu partenerii se vor face în „complementaritate și în beneficiul NATO, evitând duplicarea și asigurând coerența” (Council of the EU 2021). În acest context, în spațiul public sunt prezentate informații privind intenția UE de a crea, până în 2025, o forță de intervenție rapidă (*EU Rapid Deployment Capacity*),

alcătuită din 5.000 de militari (Euractiv 2021), concretizată, de altfel, în textul final al Busolei Strategice (European Union 2022).

Pentru *NATO*, procesul de reflecție privind viitorul Alianței, cunoscut sub numele de *NATO 2030*, a fost lansat la finele anului 2019, iar în 2021, liderii statelor membre au aprobat agenda *NATO 2030* (*NATO 2021c*). Procesul este pe cât de necesar, pe atât de dificil, dacă avem în vedere situațiile deloc rare în care statele membre ale *NATO* și *UE* formulează poziții diferite în raport cu provocările de securitate.

Necesitatea revizuirii este determinată de creșterea nivelului de competitivitate și conflictualitate la nivel internațional, dar și emergența de provocări de securitate notabile, situații în care identificarea intereselor comune, formularea unor poziții comune, în baza unor valori împărtășite, este esențială. Dificultatea vine din tendința de adâncire a fragmentării coeziunii la nivel euroatlantic, fapt pe care îl regăsim în tendința de eludare a valorilor împărtășite, în interacțiunea cu actorii terți în afara liniei generale stabilite la nivelul *UE* și/sau *NATO* (a se vedea conflictul dintre Franța și Turcia în 2020, consolidarea relațiilor dintre Ungaria și Federația Rusă), în ascensiunea la putere a unor formațiuni politice caracterizate de autoritarism, extremism, antieuroopenism, antiatlanticism, populism, în eforturile concertate ale Bruxelles-ului de a determina reîntoarcerea spre valorile fundamentale europene și euroatlantice (proceduri de infringement impuse Poloniei și Ungariei, condiționarea accesului la planul de rederezare economică postpandemie de respectarea statului de drept etc.).

În același timp, menținerea angajamentului *NATO* față de securitatea europeană este reafirmat în cadrul Summitului de la Bruxelles (14 iunie 2021), când a fost prezentată agenda transatlantică pentru viitor. Cele opt puncte¹¹ ale agendei sunt orientate deopotrivă spre reiterarea misiunilor *NATO* în actualul context de securitate și spre adaptarea la schimbările apărute (*NATO 2021d*). Cooperarea cu *UE* este prezentată ca

¹¹ Cele opt puncte constau în: a) reafirmarea și consolidarea *NATO* ca for de consultări unic și esențial în toate aspectele legate de securitate; b) întărirea posturii de apărare și descurajare; c) consolidarea rezilienței; d) încurajarea cooperării între aliați în privința soluțiilor tehnologice cu aplicabilitate militară; e) consolidarea capacității *NATO* de a contribui la menținerea ordinii internaționale fundamentate pe reguli în zonele de interes ale Alianței; f) consolidarea capacității de a furniza instruire și de a susține construirea capacităților statelor partenere; g) transformarea *NATO* în organizație lider în înțelegerea și adaptarea la impactul schimbărilor climatice; h) dezvoltarea unui nou concept strategic.

fiind centrată pe protecția infrastructurii critice, consolidarea rezilienței, menținerea avansului tehnologic și abordarea provocărilor la adresa ordinii internaționale bazate pe reguli.

Ambele organizații își mențin angajamentul față de securitatea europeană și manifestă deschidere și disponibilitate către coordonare în acțiunilor lor, acceptată și prezentată ca fiind un aspect central în eficiența acțiunilor de menținere a securității la nivel regional. Totuși, disensiunile rămân un aspect central al relațiilor transatlantice, fapt vizibil nu doar din prisma celor două crize ale anului 2021, ci și din discursul public. Putem spune că, din acest punct de vedere, avem un cerc vicios în care erodarea încrederii în soliditatea angajamentului SUA față de securitatea europeană (accentuată puternic în perioada mandatului lui D. Trump), concomitent cu menținerea și chiar multiplicarea riscurilor și amenințărilor de securitate, au favorizat inițiativele de dezvoltare a capacităților de apărare la nivel european. Posibilitatea ca acestea să dubleze funcțiile NATO duce la o raportare cel puțin reticentă din partea NATO la inițiativele de dezvoltare a apărării. În același timp, lungul șir de eșecuri și progrese parțiale ale UE în dezvoltarea apărării, frecvențele disensiuni în materie de politică externă între statele membre constituie provocări serioase pe care Uniunea va trebui să le depășească pentru a-și putea dezvolta capacitățile necesare pentru a deveni un actor relevant pe plan regional din perspectiva dimensiunii de apărare.

Elaborarea în paralel a documentelor strategice la nivelul NATO și UE constituie cu siguranță un aspect care favorizează coordonarea dintre cele două organizații, dar identificarea unor poziții complementare în ceea ce privește securitatea europeană se conturează a rămâne o provocare în sine. Succesul acestora va fi demonstrat doar de parcursul pe care cele două organizații îl vor avea în următorii ani, de gradul de reziliență pe care întreaga comunitate euroatlantică o va demonstra în fața riscurilor și amenințărilor de securitate care, după cum se prefigurează la începutul anului 2022, nu vor fi nici puține și nici de mică importanță, ci au potențialul de a forța actorii occidentali, fie ei statali sau nestatali, la o schimbare radicală a perspectivei asupra securității, asupra priorităților în acest plan și asupra riscurilor și amenințărilor de securitate.

Concluzii

Conflictul, disensiunea sunt părți firești ale comunităților de securitate, ele există întotdeauna, dar o greutate egală o are faptul că aceste conflicte sunt soluționate prin metode care exclud folosirea forței. Conflictul nu este absent din definiția comunităților de securitate, doar refuzul de a-l soluționa prin mijloace violente. Istoria considerabilă a celor două organizații echivalează cu tot atâția ani de experiență de negociere a intereselor, de depășire a disensiunilor, de rezolvare a diferendelor dintre state în mod pașnic. Cooperarea și coeziunea continuă să fie prezente la nivelul comunității euroatlantice, dar cunosc provocări din ce în ce mai diverse și pe din ce în ce mai multe paliere, ceea ce le vulnerabilizează. Evoluțiile în planul regimurilor de guvernare, relațiile dintre statele membre NATO și UE, precum și modul diferit de raportare a statelor membre la cele două instituții indică o tendință clară de fragmentare a coeziunii.

Un alt aspect de natură să trezească îngrijorări cu privire la viabilitatea celor două organizații emblematice pentru comunitatea de securitate euroatlantică este faptul că disensiunile vizează fundamentul valoric al celor două organizații, ceea ce statele membre au acceptat încă de la început că le este comun, baza în care au fost formulate interese comune, care au fundamentat cooperarea de decenii în aceste cadre. Declinul generalizat al democrației liberale și tendința spre autocratizare semnalizează o îndepărtare a statelor din spațiul euroatlantic de valorile politice, care stau la baza cooperării lor în cadrul NATO și UE.

De asemenea, faptul că fragmentarea coeziunii euroatlantice este o tendință pe termen lung este indicat și de dificultatea de soluționare a conflictelor și disensiunilor dintre statele membre sau dintre statele membre și organizații, ceea ce a determinat utilizarea de mijloace cu o componentă *hard* (cu efect de coerciție) pentru rezolvarea diferendelor. Procedurile de *infringement* impuse Ungariei și Poloniei pot fi considerate o abordare a conflictului în termeni mai duri, UE adoptând măsuri prin care se urmărește determinarea celor două state să se întoarcă spre respectarea principiilor și valorilor democrației liberale la care au achiesat

odată cu aderarea la Uniune. Astfel, putem vorbi despre *un cerc vicios* în care coeziunea este afectată de îndepărtarea statelor membre de valorile fundamentale ale UE, iar încercarea Uniunii de a readuce comportamentul acestor actori în termenii tratatelor semnate presupune o ușoară îndepărtare de modul de soluționare a conflictelor specific comunităților de securitate, acceptarea faptului că mijloacele de persuasiune nu au succes în rezolvarea acestui diferend și utilizarea unor mijloace care au și o funcție de constrângere.

Cel de-al treilea aspect ce justifică îngrijorările privind evoluția comunității euroatlantice constă în existența unor tensiuni cu partenerul transatlantic (AUKUS, retragerea din Afganistan). Alături de pivotarea intereselor SUA spre regiunea indo-pacifică, aceste tensiuni pot duce la scăderea încrederii în angajamentul SUA în securitatea europeană, ceea ce funcționează ca stimul pentru dezvoltarea dimensiunii de apărare a UE, care, la rândul-i, generează un plus de tensiune în relațiile transatlantice pe fondul posibilității ca UE să dubleze funcțiile NATO, creând astfel un al doilea *cerc vicios* al fragmentării coeziunii euroatlantice.

Totuși, cooperarea există, și la fel și interesul de a coopera, iar apariția unui conflict armat cu mijloace convenționale pe continentul european, emergența perspectivei unei amenințări militare și a ecourilor transnaționale ale destabilizării Europei se pot constitui în semnale de alarmă privind riscurile aferente autocratizării, în stimuli pentru a surclasa diviziunile între statele membre ale UE și pentru a identifica noi *raisons d'être* pentru cele două organizații.

Așadar, putem considera că specificul mediului euroatlantic de securitate era caracterizat, înainte de izbucnirea unui veritabil război convențional pe teritoriul Europei, de următoarele aspecte:

1. *Criza democrației liberale se adâncește*, iar studiile de referință în acest domeniu nu permit estimări pozitive în această privință. Criza democrației liberale are un rol fundamental în contextul fragmentării coeziunii la nivel european și euroatlantic, pentru că presupune o criză internă, cantonată la nivelul valorilor politice fundamentale în baza cărora cele două organizații funcționează. Acesta și motivul pentru care se

consideră că, în absența crizei democrației liberale, celelalte provocări de securitate nu ar fi atât de grave.

2. UE a continuat să sancționeze derapajele de la respectarea valorilor democrației liberale de către statele membre și, având în vedere rolul acestora în contextul securității europene, un posibil curs de acțiune într-un orizont de timp mediu ar fi adoptarea de măsuri mai dure în relație cu statele ale căror acțiuni sunt derulate cu încălcarea principiilor și valorilor democratice. Totuși, există riscul ca aceste măsuri să ducă la adâncirea faliilor din cadrul comunității euroatlantice.

3. *Tendința de fragmentare a coeziunii transatlantice și europene s-a menținut și pe parcursul anului 2021 și, cel mai probabil, se va menține pe termen mediu.*

4. *Vulnerabilitățile în ceea ce privește coeziunea la nivel transatlantic nu au luat sfârșit odată cu schimbarea președintelui american sau cu limitarea efectelor pandemiei.*

5. *Tendința fragmentării coexistă cu una a efortului constant de a consolida coeziunea la nivel european și euroatlantic, precum și cu existența viziunilor și intereselor comune.* Un exemplu ilustrativ în această direcție este sprijinul oferit de UE Poloniei în contextul crizei refugiaților la granița cu Belarus.

6. Plecând de la acțiunile statelor membre ale UE în cadrul unor grupuri multilaterale (Grupul de la Vișegrad, de exemplu), atunci când interesele lor coincid, și alăturând inițiativele de cooperare în format restrâns¹², putem vorbi despre fragmentare și în privința cooperării. Practic, *statele cooperează în cadrul unor grupuri mai restrânse în vederea obținerii unor interese proprii.* Fenomenul poate fi considerat o consecință a divergențelor dintre statele membre UE, a disensiunilor nerezolvate, a existenței unor interese dificil de armonizat și poate fi interpretat fie ca soluție a menține relații de cooperare atunci când consensul nu poate fi atins la nivelul NATO și/sau UE, fie ca etapă a

¹² Exemple numeroase pot fi identificate în cooperarea statelor europene în privința securității și apărării: PESCO, E2I, NORDEFECO, dar și dincolo de acestea, cum sunt Grupul V4 sau B9, sunt exemple de inițiative de cooperare a statelor cu interese comune, deși sunt parte din una sau din ambele organizații regionale de securitate.

adâncirii fragmentării în spațiul euroatlantic. În acest context, crește probabilitatea ca UE să evolueze pe scenariul integrării diferențiate.

7. Revizuirea strategică la nivelul celor două organizații s-a desfășurat în paralel și este de așteptat ca cele două documente rezultate să reflecte răspunsul lor la schimbările petrecute la nivelul mediului internațional de securitate din ultimii ani și poate contribui la formularea unor viziuni strategice complementare. Deși ambele organizații au trecut printr-un proces de adaptare la noile provocări de securitate, revizuirea strategică, în special o revizuire strategică în paralel, se conturează a fi un proces cel puțin oportun, având în vedere tendințele de securitate care s-au conturat în ultimii ani atât în interiorul comunității euroatlantice, cât și în exteriorul acesteia. Fundamentarea unei culturi strategice comune, solide și crearea unui plan de acțiune în baza acestei culturi și în funcție de resurse disponibile se conturează a fi, în contextul deteriorării nivelului de securitate regională, o condiție esențială pentru menținerea stabilității și securității în acest spațiu.

8. *Aprofundarea integrării în domeniul apărării rămâne o constantă la nivel european și este alimentată, pe de o parte, de temerea unui eșec al parteneriatului transatlantic, dar și prin retorica unor state membre, Franța fiind exemplul ilustrativ în această direcție.*

9. Cooperarea NATO-UE în materie de apărare este prezentă la nivel discursiv, ambele organizații recunoscând oficial plusvaloarea pe care fiecare dintre ele o aduce în planul securității europene, precum și importanța cooperării dintre ele.

BIBLIOGRAFIE:

Agerpres. 2021c. „Angela Merkel, pregătită să modifice tratatele UE pentru a consolida Europa sănătății”. *Agerpres*, 4 21. Accessed 4 22, 2021. <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2021/04/21/angela-merkel-pregatita-sa-modifice-tratatele-ue-pentru-a-consolida-europa-sanatatii--701100>.

Agerpres. 2021b. „CJUE: Legea ungară 'Stop Soros', care incriminează acordarea de asistență solicitanților de azil, încalcă legislația UE”. *Agerpres*, 11 16. Accessed 11 16, 2021. <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2021/11/16/cjue->

legea-ungara-stop-soros-care-incrimineaza-acordarea-de-asistenta-solicitantilor-de-azil-incalca-legislatia-ue--815100.

Agerpres. 2021a. „Viktor Orban cere Comisiei Europene să ramburseze cheltuielile aferente protecției frontierelor”. *Agerpres*, 11 2. Accessed 11 3, 2021. https://www.agerpres.ro/politica-externa/2021/11/02/viktor-orban-cere-comisiei-eu-ropene-sa-ramburseze-cheltuielile-aferente-protectiei-frontierelor--807594?fbclid=IwAR19Dq8dPHRmkiJMtt4_C8-7JKwixXoPsmeF2metrrn18F6fsYqtaMzIqnA.

Agerpres. 2021d. „Viktor Orban expune viziunea sa asupra UE într-un manifest acceptat pentru publicare de puține ziare europene”. *Agerpres*, 7 1. Accessed 7 3, 2021. <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2021/07/01/viktor-orban-expune-viziunea-sa-asupra-ue-intr-un-manifest-acceptat-pentru-publicare-de-putine-ziare-europene--741298>.

Bunde, Tobias, Sophie Eisentraut, Natalie Knapp, Randolph Carr, Julia Hammelehle, Isabell Kump, Lica Mlehe, and Amadee Mudie-Mantz. 2022. *Turning the Tide. Unlearning Helplessness. Munich Security Report*. Munich Security Conference. Accessed 3 1, 2022. https://securityconference.org/assets/02_Dokumente/01_Publikationen/MunichSecurityReport2022_TurningtheTide.pdf.

Buras, Piotr, and Jana Puglierin. 2021. *Beyond Merkelism: What Europeans Expect of Post-Election Germany*. Edited by European Council on Foreign Relations. September. Accessed 12 12, 2021. <https://ecfr.eu/publication/beyond-merkelism-what-europeans-expect-of-post-election-germany/>.

Comisia Europeană. 2021. *Discursul din 2021 privind Starea Uniunii*. 9 15. Accessed 9 20, 2021. https://ec.europa.eu/info/strategy/strategic-planning/state-union-addresses/state-union-2021_ro.

Council of the EU. 2021. *Foreign Affairs Council – Defence*. 11 16. Accessed 3 10, 2022. <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2021/11/16/>.

CSSAS. 2020. *Evaluare Strategică 2019. Tendințe ale securității înainte de noua pandemie Covid 19*. Bucharest: "Carol I" National Defence University. Accessed 2 2, 2022. https://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/evaluare_strategica_2019.pdf.

CSSAS. 2021. *Evaluare strategică 2020. Securitatea, între pandemie și competiție*. Bucharest: "Carol I" National Defence University. Accessed 2 2, 2022. https://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/evaluare_strategica_2019.pdf.

Deutsche Welle. 2021. "Germany's new Chancellor Olaf Scholz briefs Bundestag for the first time". *Deutsche Welle*, 12 15. Accessed 1 31, 2022. <https://www.dw.com/en/germanys-new-chancellor-olaf-scholz-briefs-bundestag-for-the-first-time/a-60124735>.

DIGI24. 2021c. „Ungaria anunță că blochează acordul UE cu Africa. Viktor Orban nu vrea o «societate deschisă»”. *DIGI 24*, 5 20. Accessed 5 20, 2021.

<https://www.digi24.ro/stiri/externe/ue/ungaria-anunta-ca-va-bloca-noul-acord-al-ue-pentru-comert-si-dezvoltare-cu-tarile-din-africa-caraibe-si-pacific-1536063>.

DIGI24. 2021b. „De teama noului guvern din Germania, lideri ai unor partide naționaliste din Europa s-au reunit la Varșovia ca să facă front comun”. *DIGI24*, 12 4. Accessed 12 5, 2021. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/ue/de-teama-noului-guvern-din-germania-lideri-ai-unor-partide-nationaliste-din-europa-s-au-reunit-la-varsovia-ca-sa-faca-front-comun-1759371>.

DIGI24. 2021d. „Marine Le Pen a criticat «brutalitatea ideologică» a UE, la întâlnirea sa cu Viktor Orban: «Știe bine că își joacă ultima carte»”. *DIGI24*, 10 26. Accessed 10 30, 2021. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/marine-le-pen-a-criticat-brutalitatea-ideologica-a-ue-la-intalnirea-sa-cu-viktor-orban-stie-bine-ca-isi-joaca-ultima-carte-1714417>.

DIGI24. 2021e. „Parlamentul European cere Comisiei Europene să înghețe aprobarea PNRR-ului Poloniei”. *DIGI24*, 11 16. Accessed 11 16, 2021. Parlamentul European cere Comisiei Europene să înghețe aprobarea PNRR-ului Poloniei.

DIGI24. 2021a. „Viktor Orban acuză Comisia Europeană că subminează securitatea și integritatea statelor membre”. *DIGI24*, 11 26. Accessed 11 27, 2021. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/viktor-orban-acuza-comisia-europeana-ca-submineaza-securitatea-si-integritatea-statelor-membre-1744987>.

EU Observer. 2021. "Relief in EPP group, as Orbán's party finally leaves". *EU Observer*, 3 4. Accessed 3 3, 2022. <https://euobserver.com/eu-political/151119>.

Euractiv. 2021. *Europe has to become a security provider, says EU's Borrell*. 11 10. Accessed 1 2, 2021. <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/interview/europe-has-to-become-a-security-provider-says-eus-borrell/>.

European Council. 2021a. *The chaotic withdrawal in Afghanistan forces us to accelerate honest thinking about European defence*. 9 2. Accessed 9 21, 2021. <https://www.consilium.europa.eu/en/european-council/president/news/2021/09/02/20210902-pec-newsletter-afghanistan/>.

European Parliament. 2021. *Eurobarometer. Defending Democracy. Empowering Citizens. Public Opinion at the Legislature's Midpoint*. Public Opinion Monitoring Unit. Accessed 12 9, 2021. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2612>.

European Parliament News. 2021. *Poland: Constitutional Tribunal is illegitimate, unfit to interpret constitution*. 10 21. Accessed 10 22, 2021. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20211015IPR15016/poland-constitutional-tribunal-is-illegitimate-unfit-to-interpret-constitution>.

European People's Party. 2019. *FIDESZ membership suspended after EPP Political Assembly*. 3 19. Accessed 3 1, 2022. <https://www.epp.eu/press-releases/fidesz-membership-suspended-after-epp-political-assembly/>.

European Union. 2022. *A Strategic Compass for Security and Defence. For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international Security*. 3 24. Accessed 3 31, 2022. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf.

European Union. 2016. "European External Action Service." *A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*. June. Accessed 1 12, 2022. https://eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf.

Fiott, Daniel, and Gustav Lindstrom . 2021. *Strategic Compass. New bearings for EU security and defence?* Bruxelles: European Union Institute for Strategic Studies. Accessed 1 10, 2022. https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISS_Files/CP_171_0.pdf.

n.d. *French Presidential Elections 2017. Results*. Accessed 2 2, 2022. <https://graphics.france24.com/results-first-round-french-presidential-election-2017/>.

Hoff, Henning. 2021. "A Bitter End." *internationale Politik Quarterly*, 8 26. Accessed 10 1, 2021. https://ip-quarterly.com/en/bitter-end?_ga=2.190290603.1658748551.1644561541-1686319182.1644561580.

Hotnews. 2021a. „Viktor Orban promite că Ungaria nu va părăsi UE, pentru că scopul Budapestei este să reformeze blocul comunitar”. *Hotnews*, 11 14. Accessed 11 15, 2021.

IDEA. 2021. *The Global State of Democracy. Building Resilience in a Pandemic Era*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance. Accessed 1 12, 2022. <https://www.idea.int/publications/catalogue/global-state-democracy-2021>.

Kardas, Szymon, and Andrzej Sadecki. 2021. *New Hungarian-Russian Gas Agreement*. Edited by Centre for Eastern Studies. 9 29. Accessed 3 1, 2022. <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2021-09-29/new-hungarian-russian-gas-agreement>.

Krastev, Ivan, and Mark Leonard. 2021. *Europe's Invisible Divides: How Covid-19 is Polarizing European Politics*. European Council on Foreign Relations. Accessed 12 10, 2021. <https://ecfr.eu/publication/europes-invisible-divides-how-covid-19-is-polarising-european-politics/>.

Le Ministere de de l'Europe et d'Affaires Etrangeres. 2021a. *Statement by Jean-Yves Le Drian, Minister for Europe and Foreign Affairs*. 9 17. Accessed 10 10, 2021. <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/australia/news/article/state-ment-by-jean-yves-le-drian-minister-for-europe-and-foreign-affairs-17-sept>.

Le Ministere de l' Europe et d'Affaires Etrangeres. 2021b. *Joint communiqué issued by Jean-Yves Le Drian and Florence Parly*. 9 16. Accessed 10 10, 2021. <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/australia/news/article/joint-communique-issued-by-jean-yves-le-drian-and-florence-parly-16-sept-2021>.

NATO. 2021d. *Brussels Summit Communiqué. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council*. Brussels, 6 14. Accessed 3 12, 2022. https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_185000.htm?selectedLocale=en.

NATO. 2021c. *Leaders agree NATO 2030 agenda to strengthen the Alliance*. 6 14. Accessed 2 2, 2022. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_184998.htm?selectedLocale=en.

NATO. 2021b. *NATO in a competitive World. A conversation with NATO Secretary General Jens Stoltenberg hosted by Brookings Institution and Georgetown University*. 10 5. Accessed 2 1, 2022. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_187140.htm.

NATO. 2021a. *NATO: keeping Europe safe in an uncertain world. Speech by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the College of Europe in Bruges*. 3 4. Accessed 3 4, 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_181919.htm.

Parlamentul European. 2021. *Statul de drept: PE se pregătește să acționeze în justiție Comisia pentru că nu a luat măsuri*. 6 10. Accessed 6 11, 2021. <https://www.europarl.europa.eu/news/ro/press-room/20210604IPR05528/pe-se-pregateste-sa-actioneze-in-justitie-comisia-pentru-ca-nu-a-luat-masuri>.

PESCO Secretariat. 2021. *Permanent Structured Cooperation*. Accessed 1 10, 2022. <https://pesco.europa.eu/>.

Politico. 2022b. *France – 2022 presidential election*. Accessed 3 3, 2022. <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/france/>.

Politico. 2022a. *France – President Macron Approval*. Accessed 3 3, 2022. <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/france/>.

Politico. 2020. "Germany blames Trump in pursuit of Nord Stream 2 pipeline". *Politico*, 8 20. Accessed 12 12, 2021. <https://www.politico.eu/article/germany-plays-trump-card-in-pursuit-of-russian-nord-stream-2-pipeline-dream/>.

Retter, Lucia, Stephanie Pezard, Stephen Flanagan, Gene Germanovich, Sarah Grand Clement, and Pauline Paille. 2021. *European Strategic Autonomy in Defence. Transatlantic Visions and Implications for NATO, US and EU relations*. Santa Monica, Calif., and Cambridge, UK: RAND Corporation. Accessed 1 20, 2022. Santa Monica, Calif., and Cambridge, UK.

Reuters. 2021. "U.N. expert raises concerns over media freedom in Hungary ahead of 2022 vote". *Reuters*, 11 22. Accessed 11 26, 2021. U.N. expert raises concerns over media freedom in Hungary ahead of 2022 vote <https://www.reuters.com/world/europe/un-expert-raises-concerns-over-media-freedom-hungary-ahead-2022-vote-2021-11-22/>.

The Economist Intelligence Unit. 2022. *Democracy Index 2021. The China Challenge*. The Economist Intelligence Unit Limited. Accessed 2 10, 2022. <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2021/>.

The International Institute for Strategic Studies. 2021. *Changing Alliance Structures*. UK, December. Accessed 3 10, 2022. <https://www.iiss.org/blogs/research-paper/2021/12/changing-alliance-structures>.

The International Institute for Strategic Studies. 2022. *Military Balance 2022. The Annual Assessment of Global Military Capabilities and Defence Economics*. London: Routledge. Taylor & Francis Group.

The White House. 2021b. *Press Briefing by Press Secretary Jen Psaki*. 9 16. Accessed 10 16, 2021. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/press-briefings/2021/09/16/press-briefing-by-press-secretary-jen-psaki-september-16-2021/>.

The White House. 2021a. *Remarks by President Biden in Press Conference*. Cornwall, 6 13. Accessed 3 3, 2022. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/06/13/remarks-by-president-biden-in-press-conference-2/>.

Uniunea Europeană. 2010. *Versiune Consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene*. Bruxelles.

V-DEM Institute. 2022. *Democracy Report 2022. Autocratization Changing Nature?* University of Gothenburg. Accessed 3 14, 2022. https://v-dem.net/media/publications/dr_2022.pdf.

von der Leyen, Ursula. 2021. *Discursul din 2021 privind Starea Uniunii*. Comisia Europeană, 9 15. Accessed 3 2, 2022. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/soteu_2021_address_ro.pdf.

Wike, Richard, and Janell Fetterolf. 2021. *Global Public Opinion in an Era of Democratic Anxiety*. Pew Research Centre. Accessed 2 2, 2022. <https://www.pewresearch.org/global/2021/12/07/global-public-opinion-in-an-era-of-democratic-anxiety/>.

Wike, Richard, Laura Silver, and Alexandra Castillo. 2019. *Many Across the Globe Are Dissatisfied With How Democracy Is Working*. Pew Research Centre. Accessed 3 10, 2022. *Many Across the Globe Are Dissatisfied With How Democracy Is Working*.

Williams, Nicholas, and Simon Lunn. 2021. *NATO 2030: What price transatlantic unity after Afghanistan and AUKUS?* Edited by CERIS – ULB Diplomatic School of Brussels. 10 28. Accessed 1 22, 2022. <https://www.ceris.be/blog/nato-2030-what-price-transatlantic-unity-after-afghanistan-and-aukus/>.

World Bank. 2022. *Global Economic Prospects*. Washington D.C., 1. Accessed 3 3, 2022. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/36519/9781464817601.pdf>.

CAPITOLUL 3

MIGRAȚIA INTERNAȚIONALĂ ÎN 2021: DE LA INSTRUMENTALIZARE ȘI SECURITIZARE LA CRIZĂ UMANITARĂ DE DURATĂ

Alexandra SARCINSCHI

Cuplul evenimente-fenomene demografice imigrații-migrație continuă să constituie o provocare pentru statele europene și în anul 2021.

Una dintre dimensiunile acestei provocări se referă la nevoia de includere și protejare a tuturor categoriilor de persoane, precum cele dislocate forțat, în condițiile speciale ale crizei sanitare declanșată de pandemia de COVID-19. Conform Înalțului Comisariat al ONU pentru Refugiați, în prima lună a anului 2022 au fost înregistrate oficial, de la debutul pandemiei, peste 110 mii de cazuri de îmbolnăviri în rândul acestei populații, care număra, la aceeași dată, 82,4 milioane de persoane (UNHCR 2022a).

Cealaltă dimensiune se referă la folosirea refugiaților ca instrument de presiune în atingerea unor scopuri politice. Cazul crizei provocată de Belarus la granițele sale cu Letonia, Lituania și Polonia este ilustrativ, *instrumentalizarea migranților de către stat* devenind o formulă uzitată la nivel internațional, dar, mai ales, un catalizator al reformei sistemului european de gestionare a azilului și migrației.

În cele ce urmează, vom analiza aceste două dimensiuni, folosind pentru analiza tendințelor generale modelul multivariat al migrației elaborat de către sociologul britanic Anthony H. Richmond și cel al migrației prin inginerie coercitivă al politologului american Kelly M. Greenhill.

3.1. Evenimente și fenomene demografice specifice anului 2021

Analiza cuplului de evenimente-fenomene demografice imigrații-migrație în anul 2021 pornește de la premisa că există o serie de factori ce favorizează creșterea numărului intrărilor ilegale între punctele de

trecere a frontierei spre țările UE (IIPTF-UE), comparativ cu anul 2020, chiar dacă pandemia de COVID-19 nu s-a încheiat. Dintre aceștia, cei mai importanți sunt:

- ridicarea parțială a măsurilor restrictive impuse de țările UE ca necesitate a gestionării pandemiei de COVID-19;

- alterarea condițiilor de trai din țările slab dezvoltate ca urmare a efectelor economice și sociale ale pandemiei de COVID-19;

- resurgența conflictualității în anumite țări cunoscute deja ca principale țări de origine pentru migrații ilegale și refugiați.

Dat fiind că migrația constituie un fenomen complex a cărui explicare nu poate fi redusă la o singură teorie (Cohen 1996), am optat pentru o abordare sociologică bazată pe modelul multivariat al migrației, cu accent pe componenta reactivă, propus de A. H. Richmond¹³, în care refugiații sunt considerați ca parte a acestui fenomen (Richmond 1988, 19-22). De evidențiat faptul că, în practica juridică, separarea categoriei migraților de cea a refugiaților este deosebit de importantă pentru ca aceștia din urmă să poată beneficia de protecția necesară. În baza criteriului gradului de autonomie a actorului implicat, Richmond identifică două tipuri de migrație: cea reactivă (include lucrătorii relocați, victimele discriminării, victimele dezastrelor naturale, persoanele apatride, victimele persecuțiilor politice și ale războaielor, refugiații în general) și cea proactivă (migrații au un grad mai mare de autonomie în ceea ce privește decizia de mutare, destinația și reîntoarcerea) (Richmond 1993).

Pornind de la acest model multivariat, considerăm că principalii factori care predispon la dislocarea populației dintr-o regiune a lumii în alta sunt reflectați de condițiile opuse existente în țara de origine (instabilitate, sărăcie) comparativ cu țara de destinație (stabilitate percepută, bunăstare). Declanșarea valului de refugiați (migrație reactivă) este grăbită de factori acceleratori (evenimente care precipită),

¹³ Modelul multivariat al lui A. H. Richmond este construit pe baza a cinci factori relaționați: factorii care predispon, evenimentele care precipită, constrângerile structurale, circumstanțele favorizante și feedback-ul sistemului (Richmond 1993, 13).

precum războiul, războiul civil, încălcarea drepturilor omului, acțiunile de genocid, terorismul sistematic, sărăcia extremă și foametea etc. În acest context, pandemia de COVID-19 poate fi privită din două perspective: atât constrângere structurală, prin aceea că, în dorința de a-și proteja cetățenii, țările europene au impus restricții la intrarea pe teritoriul lor, afectând sistemul de azil, dar și ca circumstanță favorizantă, deoarece relaxarea restricțiilor corelate ar putea încuraja noi dislocări de populație. În fine, feedback-ul sistemului, în cazul acesta țările de destinație, va fi analizat din perspectiva modificărilor măsurilor luate de țările europene și UE, în ansamblu, pentru gestionarea fenomenului migrației reactive.

Validarea premisei demersului de față va avea la bază analiza evoluției în perioada 2019-2021 a indicatorilor publicați de instituțiile specializate ale ONU și UE, precum: numărul IIPTF-UE, numărul IIPTF-UE pe rute de migrație, numărul solicitărilor de azil înregistrate în țările UE, numărul deciziilor de acordare a statutului de refugiat în țările UE, principalele țări de origine pentru cei depistați ca IIPTF-UE și pentru solicitanții de azil, principalele țări de destinație din UE pentru solicitanții de azil etc.

La nivel global, în prima jumătate a anului 2021 au fost dislocate forțat peste 80 de milioane de persoane, ca urmare a persecuțiilor, conflictelor, violenței și încălcării drepturilor omului, cu 1,6 milioane mai mult decât în aceeași perioadă a anului anterior (UNHCR 2022b). Deși în 2021, țările UE au renunțat într-o oarecare măsură la restricțiile impuse la frontieră¹⁴, numărul IIPTF-UE, conform Frontex, a crescut peste nivelul din 2019 și cu aproape 60% față de 2020 (figura nr. 3.1). Conform statisticii Frontex, numărul de IIPTF-UE și-a reluat tendința ascendentă începând cu luna mai 2021, pentru ca, în august, aproape să se dubleze (Frontex 2022a).

¹⁴ Pentru o perspectivă în detaliu a evoluției restricțiilor asupra călătoriilor internaționale, poate fi accesată harta interactivă elaborată de Înaltul Comisariat al ONU pentru refugiați (UNHCR) ce arată că, în cursul anului 2021, cea mai mare parte a țărilor europene au permis solicitanților de azil accesul pe teritoriul lor, iar sistemul de azil a fost fie parțial operațional, fie complet operațional (UNHCR 2022c).

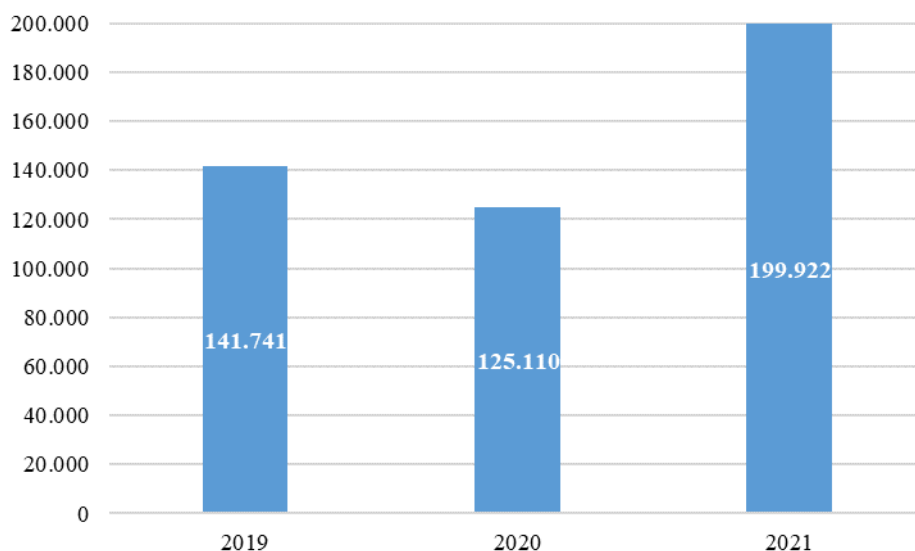

Figura nr. 3.1: Comparație între ultimii trei ani în ceea ce privește numărul de IIPTF-UE (Frontex 2022a)

Reducerea restricțiilor de călătorie nu poate fi considerată un factor determinat al acestei tendințe deoarece, conform UNHCR, condițiile de funcționare a sistemului de azil la nivel național nu au fost modificate dramatic în 2021 față de 2020, cea mai mare parte a țărilor UE păstrându-l parțial operațional sau complet operațional, cu excepția Ungariei care nu a permis în 2020 accesul solicitanților de azil pe teritoriul său (UNHCR 2021) (UNHCR 2022c). O altă posibilă cauză ar putea fi considerată *evoluția pandemiei de COVID-19*, însă analiza numărului de noi cazuri înregistrate săptămânal la nivel mondial arată fluctuații din două în două luni care nu se corelează cu evoluția lunară a numărului de IIPTF-UE (figura nr. 3.2) pentru a putea concluziona că scăderea incidenței cazurilor de îmbolnăvire încurajează potențialii migranți ilegali și refugiați să pornească o călătorie de durată spre țările UE. Nici *demararea la scară largă a campaniei de vaccinare* nu constituie un factor explicativ satisfăcător, dat fiind faptul că vaccinarea populației de migranți ilegali și refugiați a constituit mai mult un deziderat decât o campanie eficientă și, în plus, în luna iunie 2021 doar 10% din populația lumii era vaccinată cu schema completă (Kantis, Kiernan și Socrates 2022).

Din acest punct de vedere, este posibil ca unul dintre factorii determinanți ai tendinței de creștere a numărului de IIPTF-UE să fie

constituit de schimbarea anotimpurilor, *primăvara* aducând condiții propice de călătorie pe distanțe lungi. Totuși, doar acest factor nu explică creșterea numărului de IIP TF-UE peste nivelul celui din anul 2020 în condițiile în care numărul de cazuri confirmate de îmbolnăvire cu COVID-19 a fost mai mare decât cel înregistrat în anul 2019 (WHO 2022). Așadar, din acest punct de vedere, pandemia de COVID-19 poate fi considerată constrângere structurală, dar nu doar prin modificarea restricțiilor de intrare impuse în țările de tranzit sau de destinație, ci și prin modul în care a fost percepută, mai ales în prima parte a anului, ca pericol și factor de imobilitate involuntară (Litzkow 2021).

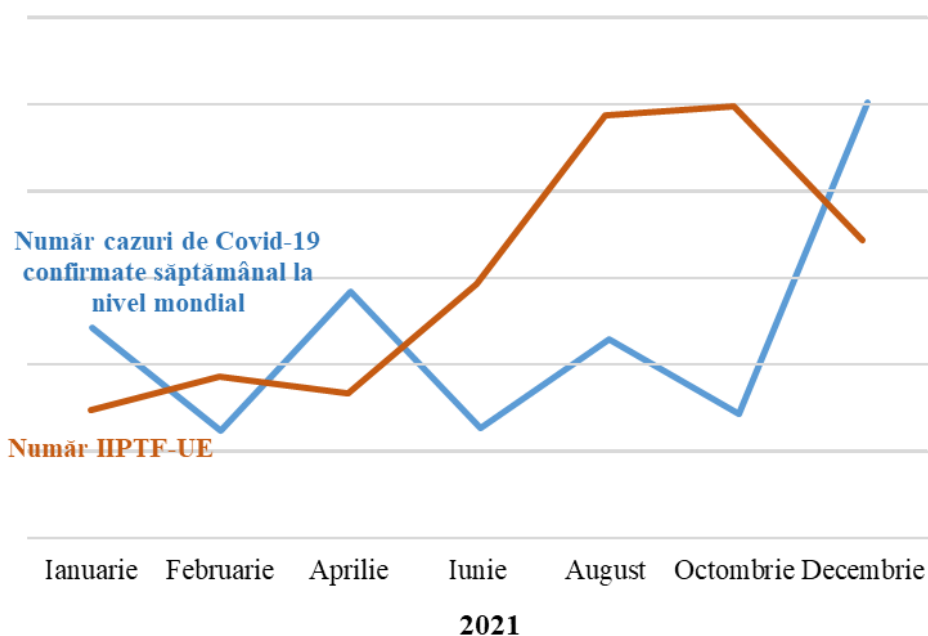

Figura nr. 3.2: Comparație între evoluția numărului de cazuri de COVID-19 confirmate săptămânal la nivel mondial și numărul de IIP TF-UE în anul 2021 (cele două grafice expun două tendințe cu scale diferite) (WHO 2022) (Frontex 2022a)

Un alt factor explicativ important pentru analiză este constituit de *scăderea nivelului de trai* pe fondul crizei economice provocată de pandemie în țările deja afectate de sărăcie. Proiecțiile Băncii Mondiale indicau pentru anul 2019 un număr total de 655 de milioane de persoane care trăiesc cu mai puțin de 1,9 USD/zi (sărăcie extremă), iar proiecțiile înainte de pandemie arătau o scădere cu 20 de milioane a numărului

acestora în 2020 și cu încă 22 de milioane în 2021. Pandemia de COVID-19 a determinat reconsiderarea prognozei la o creștere până la 732 de milioane a numărului de persoane din această categorie în 2020 și 711 milioane în 2021 (Gerszon-Mahler, și alții 2021). Analizând aceleași proiecții ale Băncii Mondiale, se observă că cel mai mare număr de persoane care trăiesc în sărăcie extremă ca urmare a crizei multidimensionale declanșată de pandemie este înregistrat în țările Orientului Mijlociu și Africii de Nord, Africii Subsahariene, Asiei de Est și Pacificului, Americii Latine și Caraibelor, iar cele mai mici diferențe de la un an la altul sunt prognozate pentru Europa, Asia Centrală și restul lumii (Gerszon-Mahler, și alții 2021). Așadar, se poate considera că pandemia a crescut presiunea economică resimțită de o mare parte a populației lumii, mai ales în țările sărace, care, de altfel, constituie și principalele țări de origine pentru migranții ilegali, dar și în țările afectate de conflicte, care reprezintă o sursă evidentă de solicitanți de azil și refugiați.

Conflictele armate constituie o cauză recunoscută pentru dislocarea de populație atât la nivel intern, cât și extern (Fiddian-Qasmiyeh, și alții 2014), iar anul 2021 a demonstrat că, în continuare, conflictul din Siria constituie una dintre cele mai importante focare și surse. În total, UNHCR a înregistrat 13,5 milioane de sirieni dislocați (peste 50% din populația țării), dintre care 80% sunt găzduiți în țările vecine (UNHCR 2022b). Cazul Siriei este unul dintre cele mai dramatice deoarece continuarea războiului și înmulțirea atacurilor forțelor armate siriene și ruse asupra facilităților civile au condus nu doar la pierderea de vieți omenești, ci și la degradarea și mai accentuată a condițiilor de trai și dislocarea masivă a persoanelor rămase în viață (Human Rights Watch 2020).

La nivel global, primele cinci țări de origine pentru refugiați sunt țări în care nivelul de conflictualitate a fost menținut la cote înalte și în ultimii doi ani, astfel că în prima jumătate a lui 2021 au fost înregistrați 6,8 milioane de sirieni, 4,1 milioane de venezueleni, 2,6 milioane de afgani, 2,2 milioane de sud-sudanezi și 1,1 milioane de persoane din Myanmar (în special aparținând minorității rohingya) (UNHCR 2022d). La nivelul țărilor UE, cele mai importante modificări în numărul de

IPTF-UE în funcție de naționalitate au fost înregistrate în ceea ce privește cetățenii sirieni (cu peste 114% față de anul 2020), afgani, egipteni (în creștere cu peste 508%), irakieni (cu peste 320%) și bengalezii (cu peste 60%) (figura nr. 3.3) (Frontex 2022a).

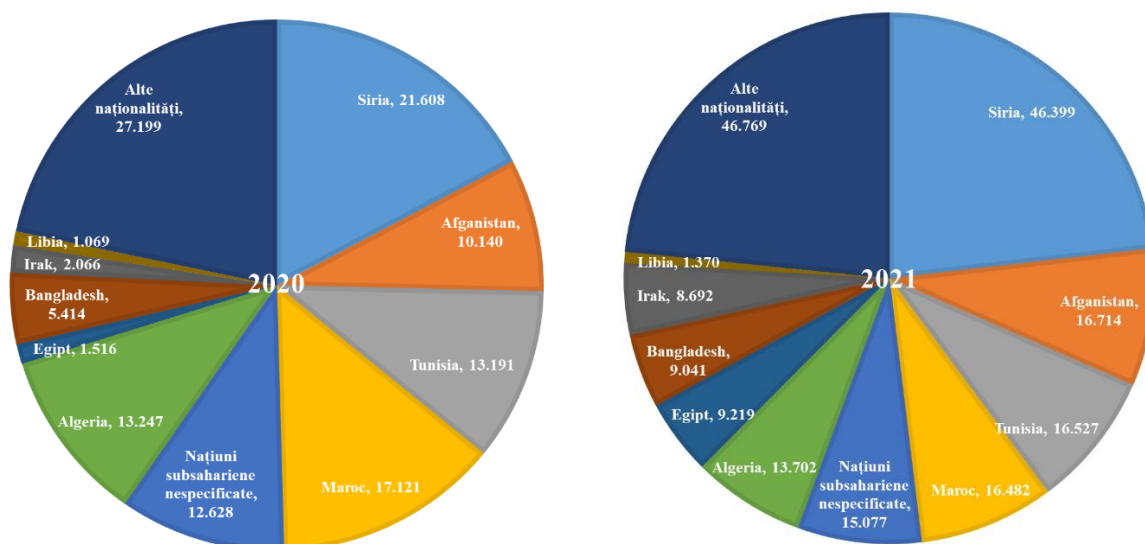

Figura nr. 3.3: Cele mai importante modificări în numărul total de IPTF-UE, în funcție de naționalitatea migranților, între anii 2020 (125.110 de IPTF-UE) și 2021 (199.992 de IPTF-UE) (Frontex 2022a)

Aceste schimbări au fost realizate concomitent cu modificarea fluxului pe rutele de intrare în țările UE. Astfel, dacă în anul 2020, comparativ cu 2019, ruta vest-africană, cea central-mediteraneeană și cea a Balcanilor de Vest au înregistrat, în ordine, cele mai mari creșteri, în anul 2021, ruta frontierelor terestre estice a suferit o creștere de peste 1.200%, cea a Balcanilor de Vest de 129%, iar cea central-mediteraneeană de 90%, în timp ce cea vest-africană a înregistrat o scădere de aproximativ 3% (figura nr. 3.4) (Frontex 2022a). Creșterea presiunii pe ruta Balcanilor de Vest și pe cea central-mediteraneeană este cauzată în principal de măsurile suplimentare introduse de autoritățile grecești în ceea ce privește acordarea azilului, precum și de închiderea sau controlul structurilor de primire (ICMPD 2022). Cazul rutei frontierelor terestre estice este special, acțiunile întreprinse de

Belarus pentru crearea unei presiuni artificiale asupra frontierelor cu Letonia, Lituania și Polonia au dus la creșterea numărului de IIPTF-UE începând cu aprilie 2021, cu vârful în iulie 2021 (Frontex 2022a). Acestui caz îi va fi dedicată secțiunea următoare a lucrării de față deoarece reprezintă un moment semnificativ pentru înțelegerea modului în care migrații și refugiații pot fi folosiți în scopuri politice.

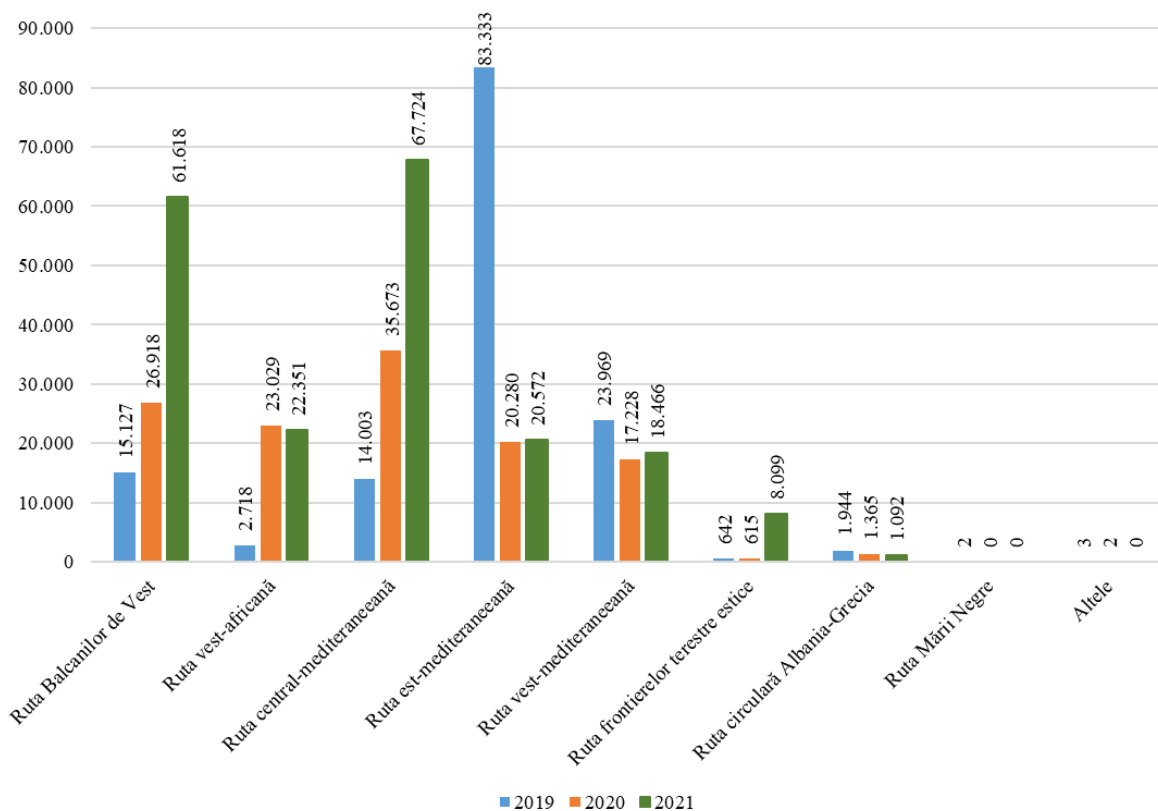

Figura nr. 3.4: Evoluția numărului de IIPTF-UE pe rute de migrație în anii 2019 și 2021 (Frontex 2022a)

În cazul rutelor cu cele mai dramatice modificări în numărul de IIPTF-UE, în 2021, față de 2020, se schimbă și profilul populației de refugiați la nivel regional în ceea ce privește naționalitatea (figura nr. 3.5). Astfel, din datele publicate de Frontex, se observă o creștere substanțială a numărului de irakieni, afgani și sirieni care au încercat în anul 2021 să traverseze ilegal frontierele cu România, Ungaria, Slovacia, Estonia, Finlanda, Norvegia, Letonia, și, mai ales, Polonia și Lituania. Dacă în ceea ce privește populația irakiană cauza principală a creșterii fluxului

migratoriu către țările UE a fost constituită de situația precară a țării afectată de conflict, dar și de facilitarea transportului de către regimul Lukașenko spre Belarus din taberele de refugiați din Orientul Mijlociu, în cazul refugiaților sirieni, fluxul a fost întreținut și sporit de intensificarea violențelor mai ales în nord-vestul țării, ceea ce a determinat o creștere a numărului de IIPTF-UE atât pe ruta Balcanilor de Vest, cât și pe cele central-mediteraneeană și est-mediteraneeană începând cu lunile aprilie-mai 2021. De asemenea, autoritățile din Belarus au furnizat aceleași facilități de transport și ședere și cetățenilor sirieni aflați în taberele de refugiați. În Afganistan, situația umanitară s-a înrăutățit în cursul anului 2021, iar decizia SUA de a-și retrage trupele de pe teritoriul acestei țări și preluarea puterii de către talibani în luna august au contribuit la adâncirea dezastrului. Și populația afgană aflată în taberele de refugiați din Turcia, în special, a fost atrasă de Belarus către frontierele cu UE în aceeași încercare de transformare a lor în instrument politic.

Pe ruta central-mediteraneeană se observă o creștere importantă a numărului de IIPTF-UE din partea cetățenilor egipteni, de peste 300% în 2021 față de anul 2020 (figura nr. 3.5), în ciuda faptului că economia egipteană și-a demonstrat reziliența la efectele pandemiei de COVID-19 (The World Bank 2022). Cu toate acestea, societatea egipteană este profund afectată de problemele create de nerespectarea drepturilor omului, ultimul an fiind caracterizat de mărirea numărului execuțiilor în urma unor proceduri injuste și a unor procese în masă (Human Rights Watch 2022, 214).

Dacă în ceea ce privește evoluția anuală a numărului de IIPTF-UE de la declanșarea pandemiei de COVID-19 a fost înregistrată o creștere semnificativă în 2021 peste nivelul anilor anteriori, referitor la solicitările de azil, numărul celor depuse pentru prima dată în anul trecut nu este mai mare decât cel din 2019 (figura nr. 3.6).

Dintre acestea, primele trei țări de origine pentru solicitanți sunt Siria, Afganistan, și Irak, care, împreună au depus peste o treime din numărul total de solicitări de azil în țările UE+ (figura nr. 3.7), fiind vizate în principal (în creștere față de anul anterior) Germania, Franța, Italia și Austria (figura nr. 3.8).

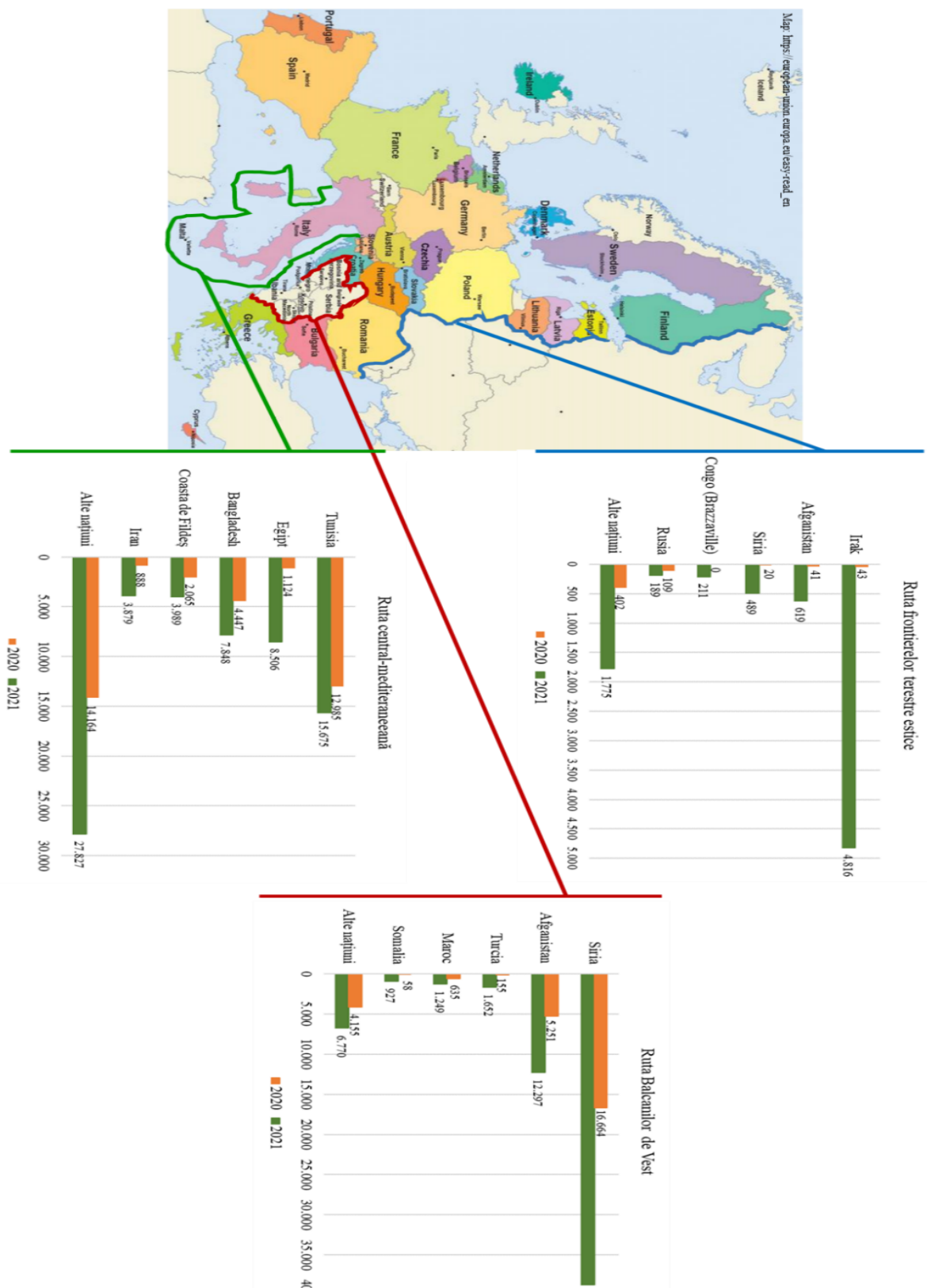

Figura nr. 3.5: Primele cinci naționalități ca număr de IPTF-UE pe rutele care au suferit cele mai importante transformări între anii 2020 și 2021, în anul 2021 (Frontex 2022a)

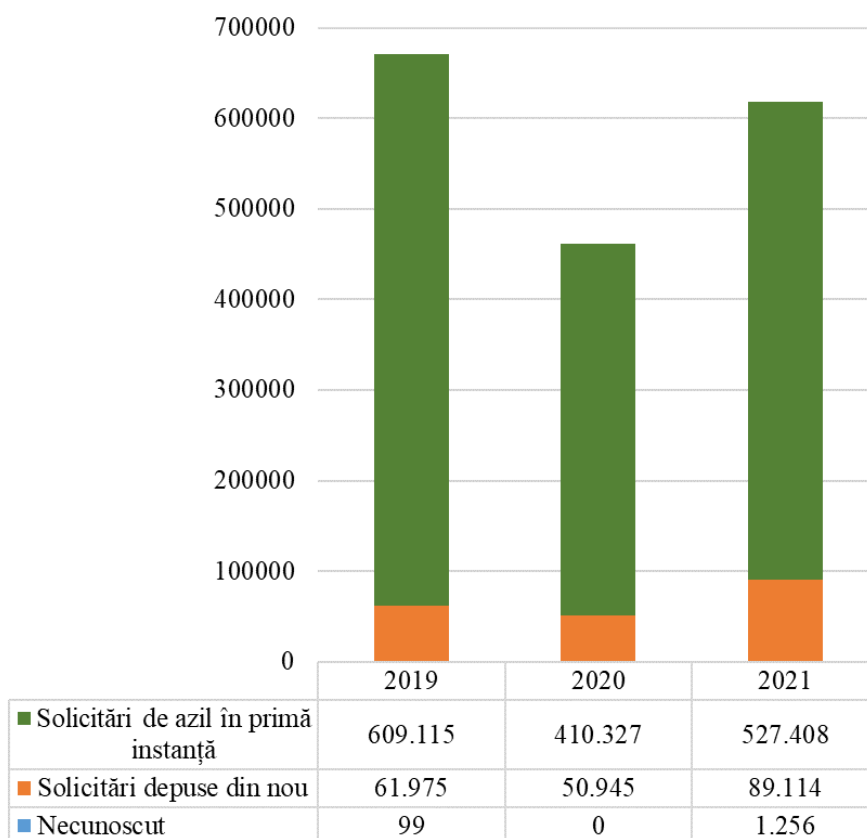

Figura nr. 3.6: Evoluția numărului de solicitări de azil în UE+ între anii 2019 și 2021 (EUAA 2022)

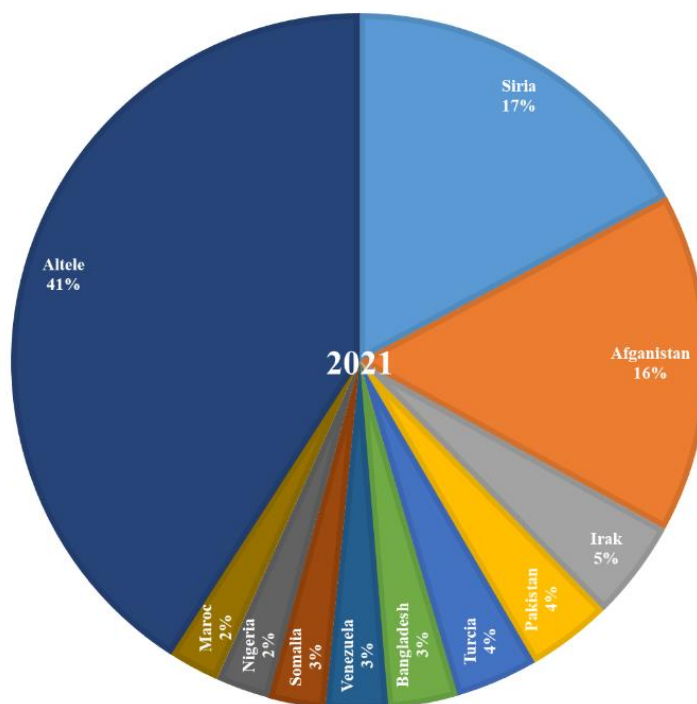

Figura nr. 3.7: Principalele țări de origine pentru solicitanții de azil în UE+ în anul 2021 (EUAA 2022)

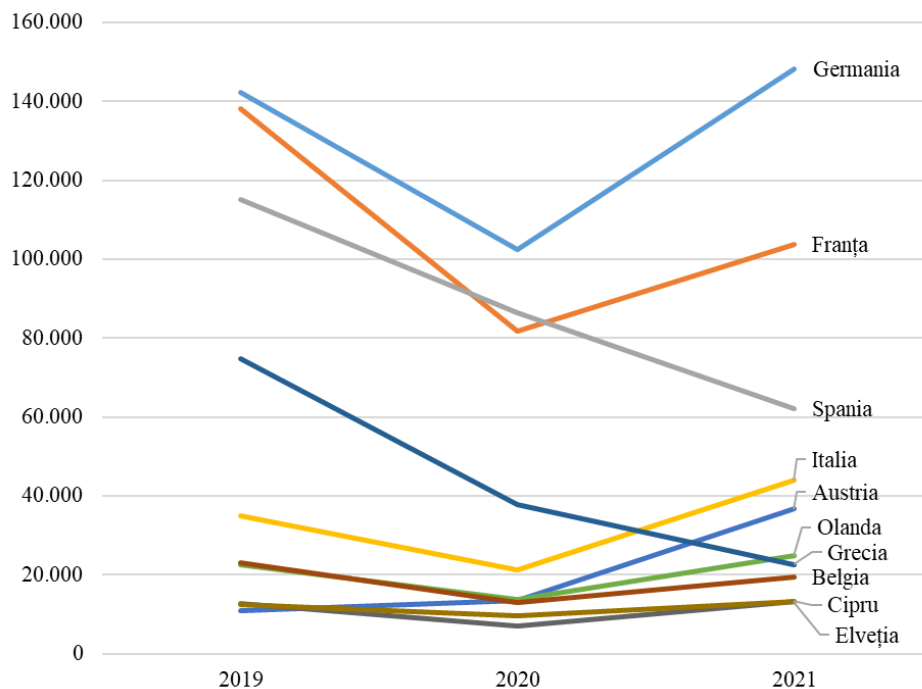

Figura nr. 3.8: Principalele țări vizate de solicitările de azil în primă instanță în UE+ în anul 2021 (EUAA 2022)

Dacă în Grecia scăderea numărului de solicitări de azil este cauzată de modificările în politicile de azil menționate anterior, în ceea ce privește Spania se observă o scădere cu peste un sfert a numărului de solicitări de azil depuse în anul 2021 față de 2020, corelată cu scăderea la nivel european a intrărilor cetățenilor țărilor din America Latină, în special Venezuela (de la 28.365 de cereri de azil în 2020 la 15.995 în 2021) și Columbia (de la 27.576 de cereri de azil în 2020 la 11.567 în 2021) (UNHCR 2022e). Analize extinse identifică drept principali factori ai acestei tendințe numărul mai redus de conexiuni aeriene către Europa în 2021, precum și reorientarea fluxului către SUA ca urmare a schimbărilor în politica referitoare la migrație anunțate de către administrația de la Washington (ICMPD 2022).

Dintre cele 617.778 solicitări de azil depuse în anul 2021 în țările UE+, precum și din cele raportate din anii anteriori, 523.023 au primit răspuns fie negativ, în scădere față de 2020, fie de acordare a protecției subsidiare sau a statutului de refugiat, în ușoară creștere față de anul anterior (figura nr. 3.9), restul fiind încă în analiză.

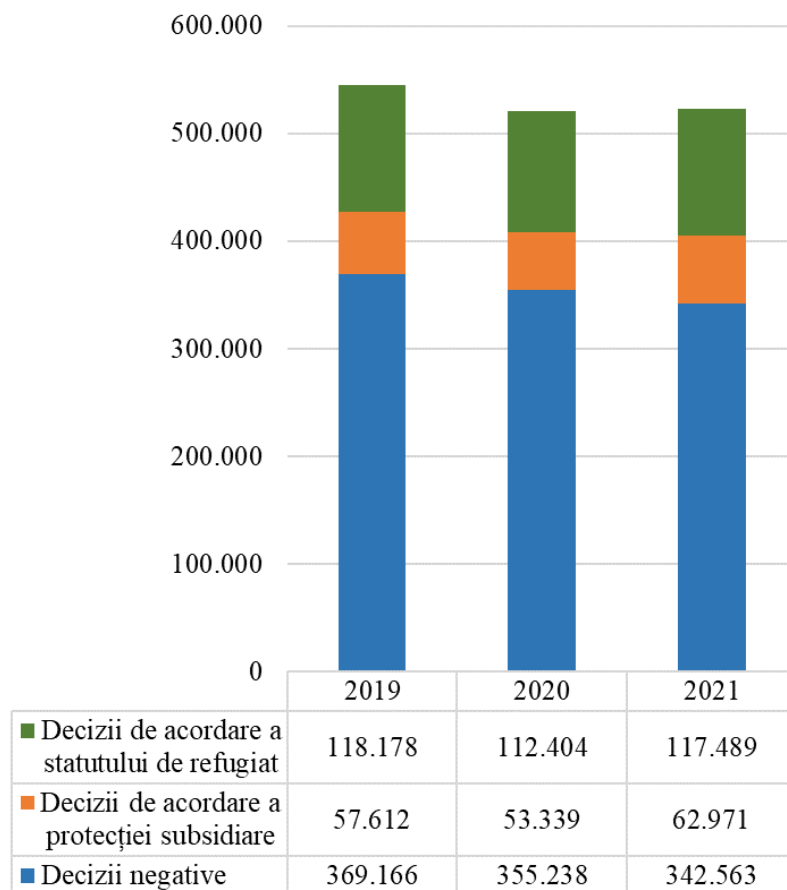

Figura nr. 3.9: Decizii în primă instanță eliberate de autoritățile UE+ în anul 2021 (EUAA 2022)

Se observă că, în urma analizei solicitărilor de azil, numărul deciziilor negative este de aproape două ori mai mare decât cel al deciziilor de acordare a statutului de refugiat și a protecției subsidiare. Aceasta înseamnă că, în conformitate cu reforma în derulare a sistemului european de azil și migrație¹⁵, fiecare decizie negativă este însoțită de o decizie de returnare. Procedura vine ca răspuns la nevoia de a uniformiza procedurile de azil din țările UE și a elimina situația în care anumite țări sunt destinații predilecte ale solicitanților, fiind percepute ca mai permissive din acest punct de vedere. Totuși, nu poate fi exclus din analiză faptul că, în ciuda examinării riguroase a fiecărui caz în parte și a

¹⁵ Pentru a moderniza practicile de azil și primire ale Uniunii, Consiliul UE a adoptat în decembrie 2021 Regulamentul transformării Biroului European de Sprijin pentru Azil (EASO) în Agenția pentru Azil a Uniunii Europene (EUAA) (European Parliament 2021b).

existenței posibilității acordării protecției subsidiare, cei ale căror solicitări au fost refuzate pot fi supuși la întoarcere unui risc sau unui pericol comparabile cu cele care i-au determinat să plece din țara de origine, situația de securitate fiind extrem de volatilă atât în regiunea Orientului Mijlociu, cât și în țările africane de unde provin majoritatea solicitanților de azil. În urmă cu peste 30 de ani, A. H. Richmond afirma că, pentru această categorie de persoane, dreptul de a pleca trebuie să fie însoțit de dreptul de azil, iar țările bogate nu ar trebui să-și închidă granițele sau să adopte politici de imigrație mai restrictive doar pentru că amploarea migrației reactive a crescut sau din cauza caracteristicilor rasiale și culturale diferite ale refugiaților în comparație cu cele ale cetățenilor țării de destinație (Richmond 1988, 24-25) (Richmond 1993, 22).

Revenind în prezent, deja discutata procedură a returnării voluntare a fost adoptată în aprilie 2021 printr-o strategie ce stabilește măsuri destinate consolidării cadrului legal și operațional pentru returnările voluntare din Europa și din țările de tranzit, îmbunătățirii calității condițiilor de returnare și a programelor de reintegrare durabilă, stabilirii unor legături mai bune cu inițiativele de dezvoltare și întăririi cooperării cu țările partenere (European Commission 2021b).

Tot ca răspuns la problematica referitoare la refugiați și migrația ilegală, la sfârșitul lunii august 2021, Consiliul UE a publicat *Declarația referitoare la situația din Afganistan*, prin care arată angajamentul Uniunii de a proteja atât populația vulnerabilă din această țară, prin mijloace specifice, populația de refugiați și migranți aflată în mișcare sau în tabere, cât și cetățenii europeni a căror securitate poate fi afectată de terorism sau crimă organizată (European Council 2021a). Declarația face referire și la necesitatea de a continua coordonarea cu partenerii internaționali pentru stabilizarea regiunii, gestionarea corectă și eficientă a ajutorului umanitar, prevenirea migrației ilegale în regiune și către țările UE (European Council 2021a). Aceasta continuă concluziile adoptate la Consiliul European din 24-25 iunie 2021 (European Council 2021b) și este completată în luna octombrie cu cele opt proiecte de planuri de acțiune pentru cooperarea cu statele din afara UE (Afganistan, Bosnia și

Herțegovina, Irak și Nigeria) în ceea ce privește migrația și controlul frontierelor (European Council 2022).

Chiar dacă reforma sistemului european de migrație și azil a fost inițiată încă din anul 2016, problematica folosirii fluxurilor de migranți în scopuri politice nu a fost luată în considerare până la cazul Belarus, deși analize independente indicau existența unor asemenea situații chiar și în 2002, când președintele Lukașenko a amenințat că va trimite în UE migranți ilegali ca urmare a interzicerii participării sale la Summitul NATO de la Praga (Greenhill 2010, 327). Amenințări de acest tip au mai vizat UE și în anii următori, cazurile fiind studiate de Kelly M. Greenhill, politolog american, în lucrarea “Weapons of Mass Migration. Forced Displacement, Coercion, and Foreign Policy” („Arme de migrație în masă. Dislocare forțată, coerciție și politică externă”), publicată în anul 2010. Cadrul teoretic folosit de Greenhill va fi folosit în cele ce urmează în analizarea noii tentative a Belarus de a folosi migrații ilegali pentru realizarea propriei sale agende de politică externă.

3.2. Cazul Belarus

Premisa în analiza acestui caz este aceea că migrația reactivă, în termenii lui A. H. Richmond, poate fi folosită ca instrument de presiune în atingerea unor scopuri politice. Pentru aceasta, este utilă extrapolarea modelului propus de K. M. Greenhill ce analizează migrația, în general, spre o zonă mai cuprinzătoare și mai detaliată a analizei populației de migranți ilegali și solicitanți de azil, adică al migrației reactive. Motivul principal este acela că populația „exploatăată” de Belarus are o compoziție complexă, fiind vorba în special de persoane care au plecat din țările de origine, dar și persoane dislocate deja.

Modelul lui Greenhill pentru analizarea cazurilor de folosire a migrației în scopuri politice definește conceptul *migrație prin inginerie coercitivă* (“coercive engineered migration”) ca strategie folosită în special de statele relativ slabe sau actorii nestatali cărora le lipsesc metodele tradiționale de influențare (Greenhill 2010, 2). Conform lui Greenhill, dacă în coerciția tradițională, costurile sunt provocate prin amenințarea cu și folosirea forței militare, precum în abordarea realistă, în

ceea ce privește migrația prin inginerie coercitivă (MIC), costurile sunt provocate prin amenințarea cu și folosirea „bombelor demografice umane” (Greenhill 2010, 3) pentru atingerea scopurilor politice, ce nu ar putea fi realizate prin mijloace militare. Așadar, MIC este reprezentată de mișcările de populație peste granițele naționale care sunt create în mod deliberat pentru a induce concesiile politice, militare și/sau economice din partea unui stat sau a unor state țintă (Greenhill 2010, 13). Așadar, pentru ca un flux migratoriu să fie clasificat ca MIC, acțiunea trebuie să răspundă, în ordine, următoarelor condiții:

1. Să fie în mare măsură orchestrată (să nu fie determinată de cauze exogene și să nu fie controlată de refugiații sau migranții respectivi);

2. Să fie de natură strategică (chiar dacă există intenționalitate și fluxul este controlat de un presupus actor provocator, nu trebuie să fie determinat de motivații nestrategice, precum furia sau dorința de răzbunare);

3. Să fie coercitiv (dacă fluxul migratoriu este strategic, el a fost creat pentru a induce concesiile din partea actorului țintă). (Greenhill 2010, 21)

Aplicând acest model de analiză, Greenhill a identificat peste 50 de cazuri de MIC de la semnarea *Convenției ONU privind statutul refugiaților* (1951) până la finalizarea studiului său, dintre care cel puțin jumătate au fost finalizate cu atingerea parțială a obiectivelor. Belarus apare în lucrarea sa de două ori – în 2002 și în 2004 – însă niciunul dintre cazuri nu este finalizat cu succes de partea actorului provocator.

Cazul din 2002, menționat anterior, are la bază excluderea președintelui belarus, Aleksandr Lukașenko, de la Summitul NATO de la Praga (21-22 noiembrie 2002), acesta amenințând că va „inunda” UE cu migranți ilegali în cazul în care nu i se va permite participarea (nu a primit viză pentru Republica Cehă, fiind considerat exponentul unui regim autoritar, ce suprimă sever toate manifestările de opinii opuse și încalcă în mod masiv drepturile omului (Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic 2002)). Conform datelor analizate de Greenhill, Belarus găzduia în acel moment aproximativ 150.000 de emigranți, inclusiv refugiați din Cecenia, care ar fi putut fi trimiși spre țările vecine, însă Lukașenko nu și-a materializat amenințarea, probabil din cauza discuțiilor referitoare la

o posibilă aderare la UE (Greenhill 2010, 327). În acest caz, principalul obiectiv a fost recunoașterea diplomatică a unui actor nedemocratic de către unul democratic, a cărei putere este mai mare.

În 2004, tot președintele Lukașenko a cerut UE finanțare pentru a opri refugiații care doreau să intre în țările Uniunii, afirmând că lupta activă împotriva migrației ilegale are un cost de zeci de milioane de dolari pe care nu îl mai poate suporta, astfel că este nevoie ca statele europene să înceapă să plătească pentru a-și îndeplini în continuare obligațiile (McLaughlin 2004). Liderii europeni nu au acceptat, dar au direcționat fonduri consistente către sporirea securității la frontiera UE și au creat Frontex (Greenhill 2010, 330). Ca și în anul 2002, rezultatul a constituit un eșec pentru Belarus, nereușind să obțină sprijinul financiar solicitat.

În ambele cazuri, fluxul migratoriu estimat dinspre Belarus a fost mare, adică peste 500.000 de persoane de diverse naționalități (Greenhill 2010, 69).

În aceeași linie teoretică, politologul britanic Mark Leonard propune termenul de *războaie de conexiune* (“connectivity wars”) pornind de la premisa că, în secolul al XX-lea, cel mai important mediu de luptă nu va fi cel aerian sau terestru, ci infrastructura interconectată a economiei globale: perturbarea comerțului și a investițiilor, a normelor de drept internațional, a internetului, a transporturilor și a mișcării oamenilor (Leonard 2016, 13). Dacă, până acum, interdependența era reprezentată ca o barieră în calea conflictului, Leonard afirmă că perspectiva a fost schimbată de țările care încearcă să exploateze asimetriile existente în relațiile cu alte țări, transformând-o în monedă de schimb a puterii (Leonard 2016, 15). Din acest punct de vedere, este realizată o tipologie a superputerilor ce ar putea forma un nou G7, în funcție de domeniul în care excelează: superputere financiară (SUA), superputere de reglementare (UE), superputere constructoare (China), superputere a migrației (Turcia), superputere corupătoare (Federația Rusă), superputere energetică (Arabia Saudită), puterea popoarelor (prin majorități imaginate grupate pe WWW) (Leonard 2016, 22-25).

În viziunea lui Leonard, evenimentele din 2021 constituie un caz de transformare a migrației în armă și subliniază alegerea dificilă în fața

căreia se află un actor țintă: să acorde prioritate normelor de drept internațional și siguranței umane sau propriei sale influențe (Leonard 2021a). În acest context, Belarus ar putea fi considerat un *stat mijlocitor* (“go-between state”) deoarece folosește migrația pentru a obține concesiuni din partea vecinilor. Dar, spre deosebire de un astfel de stat care nu creează fluxul de migrație, ci doar își exercită puterea deschizând și închizând granițele după cum dorește (cazul Turciei), Belarus a folosit migrația ca un *stat generator* (“generator state”), stimulând formarea unui flux dinspre Afganistan, Irak și Siria către teritoriul său pe care, apoi, l-a direcționat către frontierele cu Polonia, Lituania și Letonia.

În discursul public, cazul Belarus a fost caracterizat prin sintagme diverse: de la „criză a migrației” (ACAPS 2021), „situație de urgență” (European Commission 2021a), „instrumentalizare a migrației”¹⁶ (European Council 2021c), la „instrument militar” într-un „război hibrid” lansat de Belarus (European Parliament 2021a) (European Council 2021b) (Akal 2021). În toate cazurile, se observă introducerea migrației în categoria problemelor de securitate, așadar *securitizarea migrației*, un proces nu nou pentru continentul european (Bourbeau 2011), dar nou prin includerea categoriei refugiaților, ce este protejată prin legislația internațională. O astfel de extindere a procesului de securitizare nu doar că dezumanizează refugiații, ci creează o narativă în care acest grup, mai mult sau mai puțin numeros, are capacitatea de a destabiliza și constituie o amenințare existențială la adresa frontierelor UE (Akal 2021).

Așadar, *prin prisma evenimentelor anului 2021, fenomenul migrației ilegale și refugiaților constituie o amenințare în sine sau un caz de migrație prin inginerie coercitivă?* În cele ce urmează, va fi realizată o analiză ce pornește de la prezentarea evenimentelor corelate cazului Belarus, încadrate în modelul propus de Kelly M. Greenhill.

Relațiile dintre Belarus și UE au suferit o deteriorare rapidă în ultimii ani, în special din cauza sancțiunilor impuse de Uniune pentru

¹⁶ În limba română, „instrumentalizare” are sens juridic și înseamnă „alcătuire a documentelor necesare pentru declanșarea unei acțiuni juridice” (Dimitrescu 1997), ceea ce nu corespunde sensului atribuit de UE. Totuși, optăm pentru traducerea sintagmei “instrumentalisation of migration” prin „instrumentalizarea migrației” deoarece, la nivelul Uniunii, traducerea în limba română a documentelor oficiale o utilizează pe aceasta din urmă (Comisia Europeană 2021a, 3).

suspiciunile de fraudare a alegerilor prezidențiale din anul 2020, folosirea forței împotriva protestatarilor pașnici, a membrilor opoziției și a jurnaliștilor (2020), deturnarea avionului în care se afla activistul și jurnalistul belarus Roman Protasevich (23 mai 2021), culminând cu criza de la granițele Lituaniei, Letoniei și Poloniei (a doua jumătate a anului 2021). În doar 15 luni, Uniunea Europeană a adoptat cinci pachete de sancțiuni pentru Belarus, una dintre cele șase țări membre ale Parteneriatului Estic, dar care și-a suspendat activitatea la 28 iunie 2021.

Prima rundă de sancțiuni (aplicarea unor măsuri restrictive unui număr de 40 de oficiali belaruși) a fost determinată de constatarea faptului că alegerile prezidențiale din 9 august 2020 „nu au fost conforme cu standardele internaționale și au fost marcate de represiunea candidaților independenți, fiind urmate de o reprimare brutală a protestatarilor pașnici în urma alegerilor” (Consiliul UE 2020a). În următoarea lună a fost impusă o nouă rundă de sancțiuni, din cauza „actelor de represiune care sunt comise în continuare împotriva societății civile și a activiștilor opoziției” (Consiliul UE 2020b), atât lui A. Lukașenko, cât și altor 14 persoane și entități implicate în evenimentele menționate. În decembrie 2020 a fost adoptată a treia rundă de sancțiuni pentru încă 36 de persoane și entități care au primit interdicții de călătorie pe teritoriul UE și le-au fost înghețate activele (Consiliul UE 2020c), ca răspuns la brutalitatea regimului de la Minsk și în sprijinul drepturilor democratice ale poporului belarus.

La 23 mai 2021, incidentul în care a fost implicat zborul 4978 al companiei aeriene Ryanair (forțarea aterizării la Minsk a unui zbor pe ruta Atena – Vilnius la ordinul președintelui A. Lukașenko și arestarea jurnalistului Roman Protasevich și a Sofiei Sapega), a determinat comunitatea internațională să acuze din nou Belarus de nerespectarea drepturilor omului și represiunea violentă a societății civile, în special a jurnaliștilor și a opoziției democratice. Astfel, la 21 iunie 2021, UE a adoptat al patrulea pachet de sancțiuni adresat unui număr de 78 persoane și 8 entități, pe lângă interdicția survolării spațiului aerian al UE și a

accesului la aeroporturile UE pentru transportatorii din Belarus (4 iunie 2021) (Consiliul UE 2021a).

Un posibil punct de inflexiune al anului ce constituie obiectul analizei de față este indicat de declarația președintelui Lukașenko de la sfârșitul lunii mai 2021, când, în urma reuniunii UE (24 mai 2021, Lisabona) al cărei scop a fost discutarea unor noi sancțiuni asupra celor mai importante sectoare financiare și economice ale Belarusului ca răspuns la deturnarea zborului Ryanair, acesta amenință că nu va mai opri fluxurile de migranți și traficul de droguri către țările Uniunii (Evans 2021). Declarația sa reamintește de cele ale președintelui turc, Recep Tayyip Erdogan, care a folosit același tip de retorică referitoare la migrații și refugiații doritori să ajungă în țările UE (Timur și Nordland 2016) (Mortimer 2019) (Deutsche Welle 2020) pentru a obține atât fonduri pentru gestionarea taberelor de refugiați de pe teritoriul Turciei, cât și sprijinul Uniunii pentru rolul său în conflictul din Siria. Punctul de inflexiune nu este pentru Belarus, care nu este străin de aceste practici, după cum am arătat anterior, ci pentru UE, deoarece declarația lui Lukașenko a determinat un lanț de evenimente ce au forțat țările membre vizate direct de acesta să formuleze un răspuns militarizat la o problemă de natură umanitară ce cade sub incidența *Convenției ONU privind statutul refugiaților* (UNHCR 2010).

Analizele realizate de către oficialii europeni au arătat că Belarus introduce „illegal migranți în UE într-un mod organizat și sponsorizat de stat, pe cale aeriană, din mai multe țări terțe (în principal Irak, dar și Congo, Camerun, Siria și altele), de obicei cu o viză valabilă sau în baza unui regim de scutire de vize” (Comisia Europeană 2021b, 6). Acest lucru este vizibil și din statisticile Frontex, ce arată o creștere bruscă și masivă a numărului de IIPTF-UE pe ruta frontierelor terestre estice în anul 2021 (figura nr. 3.10): dacă până la începutul verii numărul de IIPTF-UE depășea cu greu 100 de persoane/lună, începând cu iunie 2021, numărul acestora a trecut de 600 de persoane/lună până în noiembrie (figura nr. 3.11).

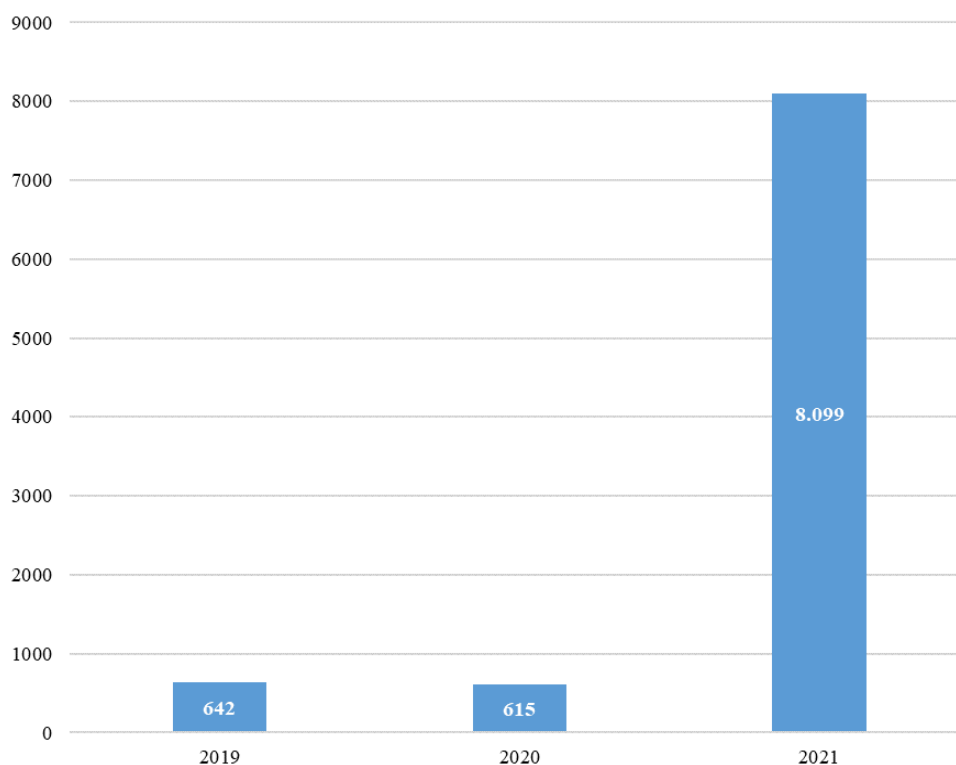

Figura nr. 3.10: Evoluția numărului total de IIPTF-UE pe ruta frontierelor terestre estice între anii 2019 și 2021 (Frontex 2022a)

În figura nr. 3.11 se observă că vârful numărului de IIPTF-UE pe ruta menționată este înregistrat în luna iulie 2021, iar primele cinci națiuni ca număr de migranți sunt irakiană (1.905 persoane), afgană (311 persoane), congoleză (194 persoane), cameruneză (130 persoane) și rusă (76 persoane). Este evidentă existența unui factor extern ce a determinat orientarea migranților pe această rută deoarece, în mod normal, ea nu este frecventată de niciuna dintre naționalitățile selectate, exceptând-o pe cea rusă, în cazul căreia au existat în anii anteriori perioade cu un flux de 15-20 de persoane/lună, dată fiind proximitatea de frontierele estice ale UE.

Anchetele oficiale, dar și cele jurnalistice au arătat că migranții au fost încurajați să călătorească spre Belarus cu compania națională Belavia dinspre Turcia și Emiratele Arabe Unite (aeroporturile din Istanbul, Antalia și Dubai). De asemenea, au fost folosite zboruri directe spre Minsk dinspre Beirut și Bagdad (BBC 2021). Odată ajunși pe teritoriul belarus, migranții au călătorit spre granițele cu Letonia, Lituania și Polonia, încercând să le traverseze ilegal. Concluzia Comisiei Europene

și a Înaltului Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate este că „acest flux a fost inițiat și organizat de regimul Lukașenko, care i-a ademenit pe oameni la graniță, cu cooperarea organizațiilor care introduc ilegal migranți și a rețelelor infracționale” (Comisia Europeană 2021c, 1).

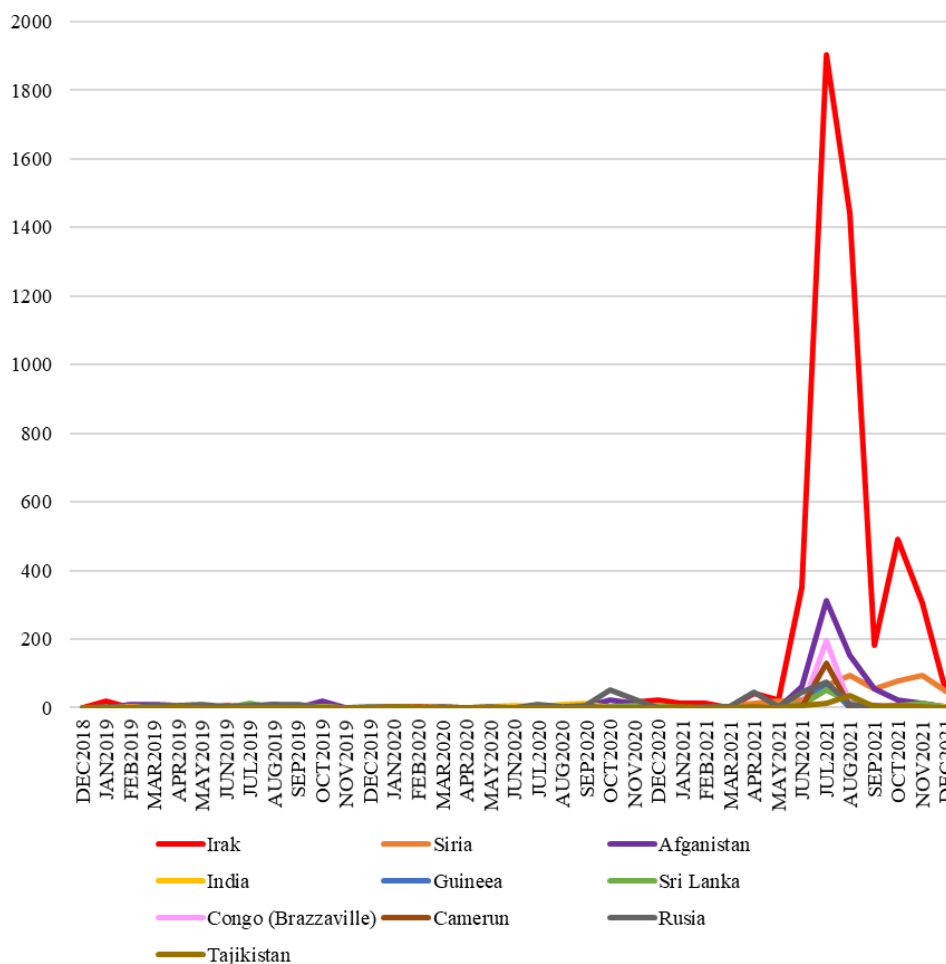

Figura nr. 3.11: Evoluția lunară a numărului de IIPTF-UE (primele zece țări de origine ca număr de cetățeni înregistrați) pe ruta frontierelor terestre estice între anii 2019 și 2021 (Frontex 2022a)

Statisticile europene arată că, la mijlocul lunii noiembrie 2021, numărul total de intrări în țările UE (Letonia, Lituania și Polonia) dinspre Belarus era de 7.698 de persoane, iar numărul de cereri de azil tot în aceste trei țări era de 9.441 (Comisia Europeană 2021c, 2). Presiunea cea mai mare a fost exercitată asupra Poloniei, unde poliția de frontieră a anunțat că a împiedicat peste 33.000 de treceri ilegale în 2021, dintre care peste jumătate în luna octombrie (BBC 2021).

8 noiembrie este data la care se consideră că Belarus a agravat intenționat criza, autoritățile instigând persoanele adunate la granița cu Polonia să preseze linia de frontieră, furnizându-le în zilele următoare instrumente și gaze lacrimogene, iar soldații belaruși distrugând parțial bariera temporară de la frontieră (Comisia Europeană 2021c, 2). Cele trei țări țintă au luat măsurile necesare pentru a gestiona această criză, implicând și o componentă militară. Conform presei, prim-ministrul polonez a declarat că Letonia, Lituania și Polonia iau în considerare să solicite NATO discuții de urgență din cauza situației tensionate de la granițe (Plucinska și Wlodarczak-Semczuk 2021).

Letonia, în care au fost înregistrate 414 intrări dinspre Belarus (Comisia Europeană 2021c, 2), a declarat stare de urgență pentru perioada 11 august – 10 noiembrie 2021, cu prelungire ulterioară până în 2022 (SchengenVisaInfo 2022), iar spre sfârșitul anului instalase deja 31 km de gard de sârmă ghimpată la frontiera cu Belarus dintr-un total de 130 planificați până în 2024 (July 2021). Starea de urgență permite Poliției de Frontieră, Forțelor Armate Naționale și Poliției de Stat să utilizeze procedurile și mijloacele de care dispun pentru a descuraja persoanele să traverseze ilegal frontiera dintre Letonia și Belarus. În plus, Poliția de Frontieră letonă are dreptul de a folosi forța fizică și mijloace speciale pentru a returna persoana imediat în statul din care a trecut ilegal. (Cabinet of Ministers. Government of Latvia 2021)

Lituania a înregistrat anul trecut 4.222 de persoane care au trecut frontiera dinspre Belarus și 2.649 cereri de azil (Comisia Europeană 2021c, 2), dar presiunea fluxului de migranți a determinat autoritățile să declare pe 2 iulie 2021 stare de „situație extraordinară”, iar pe 9 noiembrie – stare de urgență, ce permite polițiștilor de frontieră să folosească „constrângerea mentală” și „violența fizică proporțională” pentru a împiedica migranții să intre în Lituania (Reuters 2021). Și Lituania a construit un gard de sârmă ghimpată la frontiera cu Belarus a cărui finalizare este planificată pentru septembrie 2022 și va avea o lungime de 500 km (InfoMigrants 2021).

Până la 16 noiembrie 2021, în Polonia au fost consemnate 3.062 de intrări, precum și un număr dublu de cereri de azil (6.498) (Comisia

Europeană 2021c, 2). De asemenea, Polonia a început construirea unui gard la graniță (France 24 2021) și a declarat stare de urgență la începutul lui septembrie în 183 de localități aflate la granița cu Belarus și, la sfârșitul lunii, a prelungit-o cu încă 60 de zile (ACAPS 2021). Regulile introduse vizează în mare măsură și locuitorii regiunilor poloneze de-a lungul celor 3 km de graniță cu Belarus: suspendarea dreptului de a organiza întruniri publice în zonă; suspendarea dreptului de a organiza evenimente de masă, evenimente artistice și evenimente de divertisment; obligația de a purta în orice moment o carte de identitate sau un alt document de identitate; interdicția de a rămâne în zona acoperită de starea de urgență, în vigoare 24 de ore pe zi, cu excepțiile prevăzute de reglementări (nu se aplică, printre altele, rezidenților permanenți ai zonei); interzicerea de a înregistra sau fotografia structuri și zone care cuprind infrastructura de frontieră, inclusiv imaginile ofițerilor de frontieră, ofițerilor de poliție și soldaților; limitarea accesului la informațiile publice privind activitățile desfășurate în aria acoperită de starea de urgență legate de protecția frontierelor de stat și prevenirea migrației ilegale. (Republic of Poland. The Chancellery of the Prime Minister 2021). În acest caz, situația a fost agravată de faptul că organizațiile neguvernamentale au reclamat accesul restricționat la zona de graniță, precum în cazul Medici fără frontiere (Deutsche Welle 2022).

Rapoartele elaborate de reprezentanții Amnesty International subliniază că solicitanții de azil și migranții care au încercat să intre în UE, dar au fost respinși la granița poloneză, sunt supuși unor rele tratamente, locuiesc în condiții inumane, sunt extorcați și abuzați de forțele belaruse (Amnesty International 2021). De asemenea, unul dintre principalele aspecte evidențiate este impactul negativ al deciziilor Comisiei Europene atât asupra migranților, cât și asupra cadrului legal european privind migrația și azilul: Comisia, la 1 decembrie 2021, a propus măsuri de urgență provizorii care ar putea permite Letoniei, Lituaniei și Poloniei să deroge de la normele UE, inclusiv prin ținerea solicitanților de azil la frontieră timp de 20 de săptămâni cu garanții minime și facilitarea deportărilor (Amnesty International 2021).

Măsurile luate de UE pentru gestionarea acestei crize au fost graduale. La 25 iunie, Consiliul European a discutat problema migrației

și a condamnat încercarea oricărei țări terțe de a instrumentaliza migrația în scopuri politice (European Council 2021b). Patru zile mai târziu, Președinția Consiliului și Parlamentul European au realizat un acord provizoriu asupra EUAA, instituție a cărei înființare este parte a procesului de reformă a sistemului european de migrație și azil.

În septembrie 2021, Comisia Europeană a publicat documentul „Un plan de acțiune reînnoit al UE împotriva introducerii ilegale de migrați (2021-2025)”, în care prezintă atât instrumentele ce pot fi folosite în gestionarea crizei, cât și nevoile nou identificate (Comisia Europeană 2021b). Dacă până în septembrie, instituțiile și agențiile UE (Frontex, EASO și Europol) au reacționat prompt și eficient prin intermediul mecanismului de protecție civilă, s-a observat că Uniunea are nevoie de „un set consolidat de instrumente care să reunească în mod strategic toată gama de instrumente operaționale, juridice, diplomatice și financiare de care dispune” (Comisia Europeană 2021b, 17). Aceste instrumente au fost folosite, un exemplu fiind constituit de lansarea în iulie a intervenției rapide a Frontex în Lituania și în Letonia, fiind activat pentru prima dată și Mecanismul de Intervenție Rapidă la Frontieră la cea mai estică extremitate a UE (Frontex 2022b, 22, 24).

În această linie, UE a elaborat „Răspunsul la instrumentalizarea migraților de către stat la frontiera externă a UE”, prin care stabilește că această formă de exploatare a persoanelor este o „amenințare hibridă”, „un pericol real și actual pentru securitatea UE”, cu scopul de „a crea o criză continuă și prelungită, în contextul unui efort concertat mai amplu de destabilizare a Uniunii Europene, care pune la încercare unitatea și hotărârea acesteia” (Comisia Europeană 2021c, 1). În acest document este detaliat și răspunsul la criză, de la acțiunile în afara UE (pachetele de sancțiuni, suspendarea Acordului de facilitare a eliberării vizelor, eforturile diplomatice, măsurile de contracarare a dezinformării, intensificarea sprijinului umanitar acordat în Belarus, organizarea zborurilor de returnare a persoanelor blocate în Belarus) la acțiunile desfășurate la frontiera sau în interiorul UE (măsurile de gestionare a frontierelor, azil și returnare, precum și pentru combaterea introducerii ilegale de migrați) (Comisia Europeană 2021c, 4-11).

În decembrie 2021, ca urmare a continuării abuzurilor asupra drepturilor omului și instrumentalizarea migranților, UE a impus Belarus al cincilea pachet de sancțiuni (2 decembrie 2021). În plus, Comisia Europeană a discutat propunerea de „Regulament al Parlamentului European și al Consiliului privind abordarea situațiilor de instrumentalizare în domeniul migrației și azilului” în care este furnizată o definiție cuprinzătoare a sintagmei în cauză:

„O situație de instrumentalizare a migranților poate apărea atunci când o țară terță incită la crearea de fluxuri de migrație ilegală către Uniune prin încurajarea sau facilitarea în mod activ a circulației resortisanților țărilor terțe către frontierele externe ale UE, pe sau dinspre teritoriul său și apoi până la frontierele externe respective, în cazul în care astfel de acțiuni indică intenția unei țări terțe de a destabiliza Uniunea sau un stat membru, atunci când natura acestor acțiuni este susceptibilă să pună în pericol funcțiile esențiale ale statului, inclusiv integritatea sa teritorială, menținerea ordinii publice sau garantarea securității sale naționale.” (Comisia Europeană 2021d, 17)

Această definiție este compatibilă cu cea dată de Greenhill pentru *migrația prin inginerie coercitivă*, prezentată anterior. De altfel, aplicând modelul de analiză propus în lucrarea publicată în anul 2010, pot fi identificate două explicații. Pe de o parte, poate fi un caz de *migrație prin inginerie de export* (“exportive engineered migration”) al cărei scop este de a pune actorul țintă într-o situație jenantă sau de a-l destabiliza, ca răspuns la criticile și acțiunile împotriva regimului Lukașenko (Greenhill 2021). Pe de altă parte, poate fi chiar un caz clasic de migrație prin inginerie coercitivă deoarece Lukașenko poate avea ca scop determinarea UE să renunțe la sancțiuni și/sau să îl recunoască drept lider legitim al Belarus, în ciuda suspiciunilor consistente legate de organizarea alegerilor prezidențiale din 2020 (Greenhill 2021). Conform modelului lui Greenhill, actorul țintă are câteva opțiuni, dar niciuna dintre ele nu constituie soluția perfectă: poate satisface pretențiile actorului care exercită coerciția, cu riscul ca acesta din urmă să repete acțiunile, iar tensiunile să escaladeze; poate acționa militar în țările de origine a

migranților pentru a schimba condițiile în teren, dar costurile unui astfel de demers sunt mari și rezultatul nesigur; poate face apel la populație pentru a primi persoanele dislocate, accentuând efectele economice benefice pe termen lung ale migrației, mai ales în țările cu populație îmbătrânită; își poate anula angajamentele și închide granițele, însă aceasta nu este o opțiune dezirabilă la nivel internațional, deoarece reprezintă abandonarea unora dintre cele mai importante valori ale democrației liberale și, în plus, ar putea alimenta discursurile extremiste îndreptate împotriva Occidentului (Greenhill 2016, 79-80).

Se observă că măsurile luate de actorii direct vizați de Belarus – Letonia, Lituania și Polonia – au fost orientate, din păcate, spre această ultimă soluție, iar răspunsul UE a fost orientat spre accelerarea reformei sistemului de migrație și azil, consolidându-și frontierele. În schimb, Belarus nu doar că nu și-a atins potențialul scop principal, ci a atras și mai multe sancțiuni și o imagine și mai nefavorabilă la nivel internațional pentru președintele său.

Trebuie subliniat faptul că efecte negative majore au fost asupra populației de migranți atrași de Lukașenko în această *capcană politică*: la sfârșitul anului, organizațiile poloneze din domeniul umanitar au primit peste 3.000 de cereri de asistență din partea migranților, fiind nevoie urgentă de îngrijire medicală, hrană și apă, adăpost, dar și asistență psihosocială (ACAPS 2021, 3-5). La data elaborării acestei analize (februarie – martie 2022), cel puțin 19 persoane au decedat la granița cu Polonia (Tondo 2022), iar la sfârșitul lunii ianuarie 2022, aproximativ 600 de migranți trăiau în condiții improprie lângă punctul de trecere a frontierei Bruzgi cu Polonia și alte sute în pădurile din jurul zonelor de graniță (US Department of State 2022). Conform statisticilor Departamentului de Stat al SUA, la începutul anului 2022, 450 de solicitanți de azil încă mai așteptau deciziile de azil în Letonia, 3.200 – în Lituania și peste 1.800 – în Polonia. În ultimele două cazuri, solicitanții sunt cazați în centre de detenție în care condițiile de trai sunt necorespunzătoare (US Department of State 2022), accentuând și mai mult criza umanitară.

Concluzii

În cursul anului 2021 au fost observate câteva tendințe evidente, dintre care unele puternic relaționate.

O primă astfel de tendință este *reluarea fluxului migratoriu către țările Uniunii Europene*, numărul de IIPTF-UE crescând semnificativ față de anul anterior, după cum am arătat în prima secțiune a acestei analize. Nu există date solide cum că această creștere este corelată în mod direct și indiscutabil cu relaxarea măsurilor de gestionare a pandemiei de COVID-19 sau cu o așteptată reducere a numărului de noi cazuri de îmbolnăvire cu SARS-CoV-2, mai ales că acest lucru nu s-a întâmplat. Din păcate, pandemia a avut totuși un impact semnificativ asupra fenomenului, determinând accentuarea unora dintre cei mai vizibili factori ce au determinat intensificarea fluxului de IIPTF-UE: deteriorarea condițiilor de trai și sporirea conflictualității în țările deja consacrate ca țări de origine.

O altă tendință importantă identificată pentru anul 2021 este *modificarea fluxurilor pe rutele de migrație către UE, în special în ceea ce privește ruta frontierelor terestre estice*. Aceasta este relaționată cu alte patru tendințe. În primul rând, cu *conștientizarea fenomenului instrumentalizării migranților de către un stat terț cu scopuri politice* (Belarus). În al doilea rând, cu *accelerarea la nivel european a reformei sistemului de azil și migrație* (proces demarat după declanșarea crizei refugiaților și migrației ilegale, dar derulat într-un ritm lent). În al treilea rând, cu *aparitia tendinței de a folosi instrumente și practici militare pentru gestionarea unor probleme care, în esență, sunt umanitare* (răspunsul Letoniei, Lituaniei și Poloniei la provocarea ridicată de Belarus la frontiere). În al patrulea rând, cu *accentuarea procesului de securitzare a migrației*, din cauza amenințării percepute și reprezentate la adresa securității naționale și europene de instrumentalizarea migranților.

Din analiza realizată în secțiunile precedente și din sintetizarea concluziilor de mai sus reiese posibilitatea ca, în viitorul apropiat, să ne confruntăm cu *accentuarea reificării migranților ilegali și refugiaților*, pericol existent încă din anul 2015. Transformând persoanele în

statistici, în fluxuri și instrumente pentru atingerea diverselor scopuri politice sunt încălcate normele internaționale ce guvernează acest domeniu, dar mai ales principiile general umane specifice interacțiunii sociale. O primă etapă în *evitarea acestui pericol* este încercarea de a reduce intensitatea procesului de securitizare a migrației, recunoscând și subliniind componenta umanitară ce vizează populația de migranți ilegali și refugiați, dramele umane ce se desfășoară zilnic, departe de obiectivitatea statisticii. O altă etapă necesară este *recunoașterea faptului că problematica dreptului la azil este aceeași atât în cazul persoanelor dislocate forțat (migrație reactivă), cât și în cazul persoanelor instrumentalizate (instrumentalizarea migrației / migrația prin inginerie coercitivă / transformarea în armă a migrației într-un război de conexiune)*. Se observă că, din acest punct de vedere, modelul multivariat al migrației reactive produce aceleași consecințe asupra persoanelor vizate ca și cel al migrației prin inginerie coercitivă, putând chiar afirma că aceasta din urmă reprezintă, de fapt, dimensiunea de instrumentalizare a migrației reactive. Acest lucru se poate observa cu claritate în așa-numitul „caz Belarus”, în care au fost folosite în scopuri politice atât persoane care au dorit să plece din țările de origine, fiind atrase de facilitățile oferite de autoritățile belaruse, cât și persoane aflate în fluxul migratoriu, deci deja dislocate forțat.

La sfârșitul lui 2021, prognoza pentru anul următor părea a fi relativ clară, fiind vorba despre continuarea creșterii numărului de IIPTF-UE ca urmare a reducerii în intensitate a pandemiei de COVID-19 și intensificarea fluxului pe rutele Balcanii de Vest și cea central-mediteraneeană, cu reducere pe ruta frontierelor terestre estice ca urmare a eșecului Belarus în instrumentalizarea migranților. Declanșarea războiului ilegal în Ucraina de către Federația Rusă a adus în discuție factori ce, probabil, vor modifica semnificativ estimările, fiind posibile mai multe tendințe: scăderea atractivității țărilor europene pe fondul izbucnirii unui conflict militar de amploare pe continent; închiderea pe termen lung a rutei frontierelor terestre estice și a celei a Mării Negre pentru cetățenii țărilor asiatice și africane; deschiderea unei rute estice exclusiv pentru refugiații din Ucraina, precum și orientarea către rutele

din extremitatea vestică a Europei, ceea ce, din cauza condițiilor precare de transport, ar putea conduce la și mai multe pierderi de vieți omenești în cazul migranților proveniți din țările Orientului Mijlociu.

În consecință, din păcate, singura prognoză cu un grad ridicat de certitudine ce poate fi realizată la momentul elaborării acestei analize este că, în anul 2022, situația umanitară în ceea ce privește migranții ilegali și refugiații se va agrava, iar resursele tangibile și intangibile ale statelor și organizațiilor internaționale vor fi orientate preponderent către gestionarea crizei umanitare provocate de războiul din Ucraina, posibil în detrimentul celor deja dislocați forțat.

BIBLIOGRAFIE:

ACAPS. 2021. *Migration crisis on the Belarus-Poland border*. ACAPS. Accesat ianuarie 7, 2022. <https://www.acaps.org/country/belarus/special-reports>.

Akal, Ayse Bala. 2021. "European Union – Belarus Border Crisis: Why the narrative of «hybrid warfare» is dangerous". *RLI Blog on Refugee Law and Forced Migration*. Editor School of Advanced Study University of London. 18 November. Accesat ianuarie 8, 2022. <https://rli.blogs.sas.ac.uk/2021/11/18/european-union-belarus-border-crisis-why-the-narrative-of-hybrid-warfare-is-dangerous/>.

Amnesty International. 2022. *Amnesty International. Africa*. Accesat martie 27, 2022. <https://www.amnesty.org/en/location/africa/>.

Amnesty International. 2021. *Belarus/EU: New evidence of brutal violence from Belarusian forces against asylum-seekers and migrants facing pushbacks from the EU*. 20 December. Accesat martie 15, 2022.

BBC. 2021. *Belarus border crisis: How are migrants getting there?* 26 November. Accesat martie 15, 2022. <https://www.bbc.com/news/world-europe-59289998>.

Bourbeau, Philippe. 2011. *The Securitization of Migration A study of movement and order*. London & New York: Routledge.

Cabinet of Ministers. Government of Latvia. 2021. *Government declares the state of emergency in Latvia's border area*. 11 august. Accesat martie 15, 2022. https://www.mk.gov.lv/en/article/government-declares-state-emergency-latvias-border-area?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F.

Cohen, Robin. 1996. *Theories of Migration*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.

Comisia Europeană. 2021a. „Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor. Raportul privind migrația și azilul”. Accesat martie 12, 2022. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0590&qid=1649396797046&from=EN>.

Comisia Europeană. 2021b. „Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor. Un plan de acțiune reînnoit al UE împotriva introducerii ilegale de migranți (2021-2025)”. Accesat martie 12, 2022. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0591&from=EN>.

Comisia Europeană. 2021c. „Comunicare comună către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor. Răspunsul la instrumentalizarea migranților de către stat la frontiera externă a UE”. Accesat martie 15, 2022. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021JC0032&qid=1649661293222&from=EN>.

Comisia Europeană. 2021d. „Regulament al Parlamentului European și al Consiliului privind abordarea situațiilor de instrumentalizare în domeniul migrației și azilului”. Accesat martie 12, 2022. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021PC0890&from=EN>.

Consiliul UE. 2020c. *Belarus: EU imposes third round of sanctions over ongoing repression*. 17 Decembrie. Accesat ianuarie 7, 2022. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/12/17/belarus-eu-imposes-third-round-of-sanctions-over-ongoing-repression/>.

Consiliul UE. 2021a. *Belarus: fourth package of EU sanctions over enduring repression and the forced landing of a Ryanair flight*. 21 iunie. Accesat ianuarie 7, 2022. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/06/21/belarus-fourth-package-of-eu-sanctions-over-enduring-repression-and-the-forced-landing-of-a-ryanair-flight/>.

Consiliul UE. 2020a. „Decizia de punere în aplicare (PESC) 2020/1388 a Consiliului din 2 octombrie 2020 privind punerea în aplicare a Deciziei 2012/642/PESC privind măsuri restrictive împotriva Belarus”. *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*. 2 October. Accesat ianuarie 7, 2022. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.LI.2020.319.01.0013.01.RON&toc=OJ%3AL%3A2020%3A319I%3ATOC>.

Consiliul UE. 2020b. „Decizia de punere în aplicare (PESC) 2020/1650 a Consiliului din 6 noiembrie 2020 privind punerea în aplicare a Deciziei 2012/642/PESC privind măsuri restrictive împotriva Belarus”. *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*. 6 noiembrie. Accesat ianuarie 7, 2022. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32020D1650>.

de Haas, Hein. 2021. "A theory of migration: the aspirations-capabilities framework". *Comparative Migration Studies* 9 (8). doi:<https://doi.org/10.1186/s40878-020-00210-4>.

Deutsche Welle. 2020. "Erdogan warns «millions» of refugees heading to Europe". *DW News*. 2 March. Accesat ianuarie 6, 2022. <https://www.dw.com/en/erdogan-warns-millions-of-refugees-heading-to-europe/a-52603580>.

Deutsche Welle. 2022. *Medics leave Poland-Belarus border without reaching migrants*. 6 January. Accesat martie 15, 2022. <https://www.dw.com/en/medics-leave-poland-belarus-border-without-reaching-migrants/a-60353514>.

Dimitrescu, Florica. 1997. *Dicționar de cuvinte recente*. București: Logos.

EUAA. 2022. *Latest Asylum Trends - Annual Overview 2021*. 2 February. Accesat martie 25, 2022. <https://euaa.europa.eu/latest-asylum-trends-annual-overview-2021>.

European Commission. 2021a. *Asylum and return: Commission proposes temporary legal and practical measures to address the emergency situation at the EU's external border with Belarus*. 1 December. Accesat ianuarie 6, 2022. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_6447.

—. 2021b. "Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions on the Report on Migration and Asylum". 9 September. Accesat martie 4, 2022. <https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/report-migration-asylum.pdf>.

European Council. 2021c. "European Council meeting (21 and 22 October 2021) – Conclusions". 22 October. Accesat martie 12, 2022. <https://www.consilium.europa.eu/media/52622/20211022-euco-conclusions-en.pdf>.

—. 2021b. "European Council meeting (24 and 25 June 2021) – Conclusions". 25 June. Accesat martie 4, 2022. <https://www.consilium.europa.eu/media/50763/2425-06-21-euco-conclusions-en.pdf>.

—. 2021a. "Statement on the situation in Afghanistan". 31 August. Accesat martie 4, 2022. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/08/31/statement-on-the-situation-in-afghanistan/>.

—. 2022. *Timeline – EU migration policy*. 4 March. Accesat martie 5, 2022. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-migration-policy/migration-timeline/>.

European Parliament. 2021b. "Regulation of the European Parliament and of the Council on the European Union Agency for Asylum and repealing Regulation (EU) No 439/2010". EU, 17 November. Accesat martie 4, 2022. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-61-2021-INIT/en/pdf>.

European Parliament. 2021a. *Speech by President von der Leyen at the European Parliament Plenary on the conclusions of the October European Council and the situation in Belarus and at its border with the EU - Belarus*. 23 November.

Accesat ianuarie 7, 2022. <https://reliefweb.int/report/belarus/speech-president-vonder-leyen-european-parliament-plenary-conclusions-october>.

Evans, Joe. 2021. "Belarus dictator threatens to «flood EU with drugs and migrants»". *The Week*. 28 May. Accesat ianuarie 7, 2022. <https://www.theweek.co.uk/news/world-news/europe/952979/belarus-dictator-threatens-flood-eu-with-drugs-migrants-avoid-sanctions>.

Fiddian-Qasmiyeh, Elena, Gil Loescher, Katy Long, și Nando Sigona. 2014. *The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies*. Oxford: Oxford University Press.

France 24. 2021. *Polish troops build barbed wire fence against migrants*. 27 August. Accesat Martie 15, 2022. <https://www.france24.com/en/live-news/20210827-polish-troops-build-barbed-wire-fence-against-migrants>.

Frontex. 2022b. "2021 in Brief". Accesat martie 16, 2022. https://frontex.europa.eu/assets/Publications/General/In_brief_2021.pdf.

Frontex. 2022a. *Detections of illegal border-crossings statistics download (updated monthly)*. 8 March. Accesat martie 11, 2022. <https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-map>.

Gerszon Mahler, Daniel, Nishant Yonzan, Cristoph Lakner, Andres R. Castaneda Aguilar, și Haoyu Wu. 2021. *Updated estimates of the impact of COVID-19 on global poverty: Turning the corner on the pandemic in 2021?* 24 June. Accesat martie 20, 2022. <https://blogs.worldbank.org/opendata/updated-estimates-impact-covid-19-global-poverty-turning-corner-pandemic-2021>.

Greenhill, Kelly M. 2016. "The Weaponization of Migration". În *Connectivity Wars: Why migration, finance and trade are the geo-economic battlegrounds of the future*, de Mark Leonard (Ed.), 76-82. London: The European Council on Foreign Relations.

—. 2021. "Using refugees for strategic purposes has a very long history". *Mediendienst Integration*. 15 November. Accesat martie 2, 2022. <https://mediendienst-integration.de/artikel/using-refugees-for-strategic-purposes-has-a-very-long-history.html>.

—. 2010. *Weapons of Mass Migration. Forced Displacement, Coercion, and Foreign Policy*. Ithaca and London: Cornell University Press.

Human Rights Watch. 2020. "«Targeting Life in Idlib». Syrian and Russian Strikes on Civilian Infrastructure". *Human Rights Watch*. 15 October. Accesat Februarie 20, 2022. <https://www.hrw.org/report/2020/10/15/targeting-life-idlib/syrian-and-russian-strikes-civilian-infrastructure>.

Human Rights Watch. 2022. "World Report 2022. Events of 2021". Accesat martie 20, 2022. <https://www.hrw.org/world-report/2022>.

ICMPD. 2022. *Migration Outlook 2022 Twelve migration issues to look out for in 2022 Origins, key events and priorities for Europe*. January. Accesat martie 20, 2022.

InfoMigrants. 2021. *Lithuania starts building wall on eastern EU border*. 5 November. Accesat martie 15, 2022. <https://www.infomigrants.net/en/post/36261/lithuania-starts-building-wall-on-eastern-eu-border>.

Joly, Josephine. 2021. *Migrants: Latvia installs "temporary" fence on Belarus border after Poland crisis Access to the comments Comments*. 19 November. Accesat martie 15, 2022. <https://www.euronews.com/2021/11/18/poland-belarus-latvia-to-install-temporary-fence-as-migrant-crisis-escalates>.

Kantis, Caroline, Samantha Kiernan , și Jason Socrates. 2022. *Updated: Timeline of the Coronavirus*. 18 March. Accesat martie 21, 2022. <https://www.thinkglobalhealth.org/article/updated-timeline-coronavirus>.

Leonard, Mark. 2016. "Introduction: Connectivity wars". În *Connectivity wars: Why migration, finance and trade are the geo-economic battlegrounds of the future*, de Mark Leonard (Ed.), 13-30. London: The European Council on Foreign Relations.

—. 2021b. *The Age of Unpeace. How Connectivity Causes Conflict*. London: Bantam Press.

—. 2021a. "The Connectivity War". *ASPI. The Strategist*. 2 December. Accesat martie 10, 2022. <https://www.aspistrategist.org.au/the-connectivity-war/>.

Litzkow, Julia. 2021. *The impact of COVID-19 on refugees and migrants on the move in North and West Africa*. Mixed Migration Center. Accesat martie 25, 2022. https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/covid-19_impact_briefing_paper_en.pdf.

McLaughlin, Daniel. 2004. "EU asked for payment to stop refugees". *The Irish Time*, 27 May. Accesat martie 10, 2022. <https://www.irishtimes.com/news/eu-asked-for-payment-to-stop-refugees-1.1142200>.

Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic. 2002. "Statement of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic on the case of visa for Belarusian President Lukashenko". 15 November. Accesat martie 10, 2022. https://www.mzv.cz/jnp/en/issues_and_press/archive/statements/x2003/x2002_11_15_statement_of_the_ministry_of_foreign.html.

Mortimer, Caroline. 2019. "President Erdogan: I will open gates for migrants to enter Europe if EU blocks membership talks". *The Independent*. 25 November. Accesat ianuarie 6, 2022. <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/president-erdogan-turkey-eu-membership-migrants-refugees-europe-warning-a7438316.html>.

Plucinska, Joanna, și Anna Wlodarczak-Semczuk. 2021. *Polish PM urges "concrete steps" from NATO amid Belarus border crisis*. 14 November. Accesat martie 15, 2022. <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj-d-pKWzov3AhVZPuwKHSuRAR>

QQFnoECAUQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.reuters.com%2Fworld%2Feurope%2Fpolish-police-say-group-50-migrants-broke-through-belarus-border-2021-11-14%.

Republic of Poland. The Chancellery of the Prime Minister. 2021. *The safety of Poland comes first – state of emergency near the border with Belarus*. 3 September. Accesat martie 15, 2022. <https://www.gov.pl/web/primeminister/the-safety-of-poland-comes-first--state-of-emergency-near-the-border-with-belarus>.

Reuters. 2021. *Lithuania's parliament on Tuesday declared a state of emergency at the country's border with Belarus and at camps hosting migrants who arrived from there, a tally of votes showed*. 9 November. Accesat martie 15, 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/lithuania-border-camps-state-emergency-over-migrants-belarus-2021-11-09/>.

Richmond, Anthony H. 1993. "Reactive Migration: Sociological Perspectives On Refugee Movements". *Journal of Refugee Studies* 6 (1): 7-24. doi:10.1093/jrs/6.1.7.

Richmond, Anthony H. 1988. "Sociological Theories of International Migration: The Case of Refugees". *Current Sociology* 36 (2): 7-25. doi:10.1177/001139288036002004.

SchengenVisaInfo. 2022. *Latvia Plans to Extend State of Emergency at Belarusian Border Until May 10*. 23 January. Accesat martie 10, 2022. <https://www.schengenvisainfo.com/news/latvia-plans-to-extend-state-of-emergency-at-belarusian-border-until-may-10/>.

The World Bank. 2022. "Egypt Economic Monitor, December 2021: The Far-Reaching Impact of Government Digitalization". Accesat martie 31, 2022. <https://www.worldbank.org/en/country/egypt/publication/egypt-economic-monitor-december-2021>.

Timur, Safak, și Rod Nordland. 2016. "Erdogan Threatens to Let Migrant Flood Into Europe Resume". *The New York Times*. 25 November. Accesat ianuarie 6, 2022. <https://www.nytimes.com/2016/11/25/world/europe/turkey-recep-tayyip-erdogan-migrants-european-union.html>.

Tondo, Lorenzo. 2022. "In limbo: the refugees left on the Belarusian-Polish border – a photo essay". *The Guardian*. 8 February. Accesat martie 10, 2022. <https://www.theguardian.com/global-development/2022/feb/08/in-limbo-refugees-left-on-belarusian-polish-border-eu-frontier-photo-essay>.

UNHCR. 2010. *Convention and protocol relating to the status of refugees*. Geneva. Accesat ianuarie 7, 2022. <https://www.unhcr.org/1951-refugee-convention.html>.

—. 2022a. *COVID-19 pandemic*. February. Accesat martie 10, 2022. <https://www.unhcr.org/coronavirus-covid-19.html>.

UNHCR. 2022c. *COVID-19 Platform. Temporary measures and impact on protection*. 7 January. Accesat februarie 22, 2022. https://im.unhcr.org/covid19_platform.

UNHCR. 2021. *COVID-19 Platform. Temporary Measures and Impact on Protection*. 7 March. Accesat martie 12, 2021. https://im.unhcr.org/covid19_platform/.

UNHCR. 2022d. *Refugee Data Finder*. Accesat martie 16, 2022. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>.

UNHCR. 2022b. *Refugee Statistics*. Accesat martie 16, 2022. <https://www.unrefugees.org/refugee-facts/statistics/>.

UNHCR. 2022e. *SPAIN ASYLUM APPLICATIONS*. 18 February. Accesat martie 20, 2022. <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/90991>.

US Department of State. 2022. "Belarus Border Update Humanitarian Concerns Continue for Migrants in Belarus, Latvia, Lithuania, & Poland". *Humanitarian Intervention Unit*. 3 February. Accesat martie 10, 2022. <https://hiu.state.gov/#EUR,U2519>.

WHO. 2022. *WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard*. 17 March. Accesat martie 19, 2022. <https://covid19.who.int>.

CAPITOLUL 4

INFODEMIA ÎN CONTEXTUL PANDEMIEI DE COVID-19

Daniela LICĂ

Data la care OMS a declarat situația provocată de apariția în China a virusului COVID-19 și răspândirea sa rapidă în lume ca întrunind caracteristicile unei pandemii – 11 martie 2020 – este una de referință, întrucât a marcat o schimbare în viața majorității oamenilor de pe mapamond.¹⁷ Având în vedere propagarea rapidă în lume și riscurile pentru sănătate – despre care nu se cunoșteau, la momentul respectiv, suficiente date – subiectul a acaparat, pe de o parte, spațiul media și, pe de altă parte, interesul opiniei publice, devenind, în scurt timp, dominant. O dovadă în acest sens o constituie faptul că, la o căutare pe internet a sintagmei *COVID-19*, motorul Google furnizează instantaneu peste 4,100 mld. de rezultate – de la statistici și informații oficiale, la știri și diverse articole de presă¹⁸.

În contextul prezentat, ne adresăm întrebarea în ce măsură a afectat viața oamenilor virusul *per se*, prin comparație cu cantitatea covârșitoare a informațiilor – infodemia – pe acest subiect. Așadar, *ipoteza principală* a prezentei lucrări este că infodemia a afectat populația planetei într-o proporție mai mare decât virusul însuși. Infodemia, conform Organizației Mondiale a Sănătății, se referă la situația în care, în timpul unei epidemii, există o cantitate prea mare de informații, inclusiv informații false sau înșelătoare în mediul digital și fizic (WHO n.d.).

Afirmăm aceasta, întrucât multitudinea de informații negative, precum și restricțiile impuse, au afectat aproape întreaga populație a planetei, în vreme ce virusul în sine a cauzat un număr redus de îmbolnăviri grave și, respectiv, decese. Aducem ca argument în sprijinul acestei afirmații statisticile conform cărora, în primii doi ani de pandemie, până la data de 11.03.2022, au fost înregistrate oficial, la nivel mondial,

¹⁷ Directorul-General al OMS, T. A. Ghebreyesus, a declarat, la 11 martie 2020, că virusul Covid-19 poate fi caracterizat ca pandemic, aceasta fiind prima pandemie cauzată de un coronavirus (DG 2020).

¹⁸ Căutarea a fost realizată la momentul lunii martie 2022.

puțin peste 2,5 milioane de decese asociate noului coronavirus, adică circa 3% din numărul total de pacienți infectați înregistrați, acest procent fluctuând în decursul pandemiei, în funcție de numărul de cazuri de îmbolnăviri și de decese la un moment dat în timp – 0,01% fiind, cel mai probabil, cea mai mică valoare înregistrată¹⁹.

Pentru a demonstra această ipoteză, vom arăta care sunt efectele infodemiei asupra populației în plan psihologic, precum și reacțiile comportamentale, astfel cum au fost explicate de specialiști – medici psihologi și, deopotrivă, sociologi. În încheierea lucrării, se regăsesc o serie de abordări în vederea creșterii conștientizării cu privire la infodemie și componenta sa de dezinformare.

Cercetarea de față comportă și alte două ipoteze adiacente. Prima dintre acestea este că informațiile despre pandemia de COVID-19 sunt, pe de o parte, atât de numeroase, provenind dintr-o multitudine de surse (atât oficiale, cât și neoficiale) și, pe de altă parte, atât de diferite – chiar contradictorii –, încât devine tot mai dificil pentru opinia publică să determine veridicitatea lor. Cea de a doua ipoteză adiacentă pe care o avansăm – derivată din cea dintâi – este că dezinformarea se poate produce inclusiv prin intermediul unor surse oficiale, chiar fără a exista o intenție în acest sens. De altfel, aspectul intenționalității este destul de dificil de dovedit.

În acest context, semnalăm două dimensiuni ale cercetării: prima este legată de aspectul cantitativ al informației – în acest sens, putem afirma că ne confruntăm cu o infodemie sau chiar cu o ofensivă informațională – iar cea de a doua se referă la aspectul calitativ al informației – invocăm aici provocarea/capacitatea de a decela în ce măsură o afirmație sau o narațiune este adevărată sau falsă.

În paralel cu informările provenind din surse oficiale și media mainstream (media dominantă), au fost publicate și diseminate, în special

¹⁹ Cel mai adesea, victimele au prezentat comorbidități – boli cronice sau boli incurabile. Mai mult, precizăm că acest procent de 3% este unul relativ, întrucât a fost calculat pe baza deceselor înregistrate în 11.03.2022, și anume 6.086, care reprezintă un număr ce se încadrează între jumătate și o treime din numărul maxim înregistrat de decese zilnice la nivel mondial de la debutul pandemiei – acesta fiind de 16.815, până la momentul 21 ianuarie 2021 (Worldometres 2022 b) – nu putem ignora inclusiv factorul sezonier aici. La momentul publicării volumului (luna septembrie 2022), rata deceselor asociate virusului scăzuse la 591 pe zi (18.09.2022), înregistrându-se un total de 6.531.048 decese de la debutul pandemiei (Worldometres 2022 a), ceea ce se traduce într-un procent 0,01% decese din totalul cazurilor înregistrate.

în mediul online, prin intermediul social media, numeroase știri și informații aflate în opoziție față de curentul dominant, unele fiind încadrate ca știri false, iar altele, parte a teoriilor conspiraționiste. În legătură cu acest aspect, ne putem pune, în mod firesc, întrebarea, asemenea altor cercetători sau cadre didactice din domeniul comunicării, cine are capacitatea sau autoritatea de a decide dacă o informație este adevărată²⁰ sau falsă, având în vedere că nu există întotdeauna un consens între experți pe o anumită temă (Vraga și Bode 2020). În plus, arată acestea, corpul de dovezi pe baza cărora comparăm afirmațiile poate fi contradictoriu, incomplet sau speculativ. Incontestabil, ideile noastre despre ceea ce este adevărat se pot schimba, în timp, prin discursul public despre status quo-ul legat de o situație, și prin opiniile adverse manifestate față de acesta. Și, nu în ultimul rând, nu este întotdeauna clar care experți anume au credibilitate într-un domeniu (Pabst 2022) (Vraga și Bode 2020).

În ceea ce privește cadrul temporal al analizei, acesta nu se limitează exclusiv la anul 2021, ci are în vedere perioada de la debutul pandemiei, extinsă până la publicarea lucrării. Această abordare oferă o perspectivă de ansamblu asupra fenomenului infodemic analizat și a efectelor sale asupra populației, a modului în care anumite afirmații și narațiuni și-au menținut sau nu valabilitatea, precum și date referitoare la dinamica numărului de îmbolnăviri și decese asociate raportate.

Considerăm necesară aici și o incursiune terminologică, având drept scop clarificarea cu privire la utilizarea variantelor *narațiune* și *narativ/narativă*, folosite în paralel în limba română, deopotrivă de cei care

²⁰ Considerăm relevantă pentru cercetarea de față o intervenție cu privire la semnificația și la nuanțele adevărului. Ca înțeles de bază, *adevărul* reprezintă o „concordanță între cunoștințele noastre și realitatea obiectivă; oglindire fidelă a realității obiective în gândire; ceea ce corespunde realității, ceea ce există sau s-a întâmplat în realitate.” (DEX 2009). Sursa citată face distincția dintre adevăr *obiectiv*, adevăr *relativ* și adevăr *absolut*. Astfel, *adevărul obiectiv* reprezintă „conținutul obiectiv al reprezentărilor omului, care corespunde realității, lumii obiective, independent de subiectul cunoscător”, în vreme ce *adevărul relativ* este o „reflectare justă, însă aproximativă, limitată a realității”. A se vedea, în textul acestei lucrări, trimiterea la realitate văzută ca un construct social. Se precizează, tot în sursa anterior citată, un sens particular al *adevărului relativ* – util și aplicabil prezentului studiu – ca fiind „un adevăr admis de știință într-o anumită etapă istorică, care urmează a fi dezvoltat, verificat și precizat și care constituie o treaptă în cucerirea adevărului absolut”. Putem aplica acest adevăr relativ la descoperirile anunțate în stadiul incipient al pandemiei, dintre care, ulterior, unele au fost confirmate, iar altele infirmate. Și, în fine, *adevărul absolut* este adevărul „alcătuit din suma adevărilor relative, care nu poate fi dezmințit în viitor, care reprezintă cunoașterea completă, sub toate aspectele, a lumii obiective și de care omenirea se apropie din ce în ce mai mult.” Apare, în mod firesc, întrebarea: poate suma unor adevăruri relative să dea un rezultat absolut?

lucrează în domeniul informații, precum și în media. Precizăm că ambii termeni sunt corecți, însă trebuie făcută o diferențiere cu privire la sensul lor, modul și colocațiile²¹ în care sunt folosiți. Din păcate, dicționarele explicative nu aduc lumină în acest caz, necuprinzând sensul folosit în media. Din punct de vedere morfologic, dicționarele generaliste prezintă cuvântul *narativ/-ă* ca adjectiv și nu ca substantiv²². Acesta este, probabil, și motivul pentru care cuvântul este folosit în mod oscilant, uneori cu forma de neutru, alteori, cu forma de feminin.

În lucrarea „Matrioșka mincinoșilor. Fake news, manipulare, populism”, jurnalistul Marian Voicu definește *narațiunea fake* ca fiind „o structură narativă construită atent, ca vehicul pentru fake news” (Voicu 2018). Putem observa faptul că autorul explică sensul narațiunii cu ajutorul cuvântului „narativ”, folosit ca adjectiv, în sintagma „structură narativă”.

Într-un articol publicat în revista *Transilvania*, intitulat „Narațiune și interacțiune: preliminarii teoretice comparate”, Vlad Pojoga, cercetător și traducător, a realizat un studiu terminologic și conceptual comparat al termenului în limba engleză (*narrative*) și în limba română (*narațiune*), evidențiind nuanța cu sens socio-politic cuprinsă de dicționarul Merriam-Webster: „o modalitate de a prezenta sau înțelege o situație sau serie de evenimente care reflectă și promovează un anumit punct de vedere sau set de valori”, precizând că, «în limba română, nu a fost preluat ca „narațiune”, ci, într-un mod cel puțin straniu, ca „narativ”». Autorul nu include însă un studiu care să arate dacă a cercetat frecvența ocurenței termenilor *narațiune* versus *narativ* în limba română și nici surse cu contexte ilustrative, ceea ce conferă anumite limite articolului.

Studiul personal cu privire la ocurența celor doi termeni în presa scrisă și audiovizual a relevat faptul că majoritatea jurnaliștilor și specialiștilor consacrați folosesc termenul „narațiune” ca substantiv și „narativ” ca adjectiv: *structură narativă* (Voicu 2018), *linii narrative* (Ireton și Posetti 2021). Spre exemplificare, și pe platformele de fact-checking Veridica și Antifake²³, termenii *narațiune* și *narativ* sunt utilizați astfel.

²¹ Colocația reprezintă un grup de cuvinte, o sintagmă (DEX 2009).

²² A se vedea <https://dexonline.ro/definitie/narativ>

²³ Platforma Veridica (<https://www.veridica.ro/>) reprezintă o publicație specializată în monitorizarea, analiza și demontarea campaniilor de fake news, dezinformare și manipulare din Europa Centrală și de Est, proiectul

După cum arată și prof. univ. dr. Rodica Zafiu, membru al Institutului de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan”, „termenul englezesc *narrative* este tot mai des preluat în română, cu minime adaptări, în forma unui substantiv neutru: *narativ*”; aceasta își exprimă opinia că „împrumutul lexical (omonim cu o posibilă substantivizare a adjectivului *narativ*, deja existent) nu era necesar în acest caz”, întrucât cuvântul *narațiune*, „împrumut latino-romanice din secolul al XIX-lea” este „intens folosit, de atunci, în critica, istoria și teoria literară” (Zafiu 2021). Și, aș adăuga, în media, în contextul fake news. Aceasta presupune că, în cazul în care nu avem de a face cu o traducere în grabă, cei care introduc în limbă noul substantiv *narativ* își argumentează, probabil, alegerea prin sensul special cu care folosesc cuvântul, acela de „mod particular de a explica și a înțelege evenimentele” (consemnat de Cambridge Dictionary-online), însă domnia sa arată că „acceptia din urmă nici nu este, de fapt, atât de specială – pentru că reflectă o condiție esențială a relatării de evenimente” (Zafiu 2021). Aceasta continuă să explice faptul că „narațiunea este aproape întotdeauna o construcție discursivă care atribuie sens: povestind, oamenii creează legături, presupun motivații și introduc faptele fragmentare într-un scenariu coerent, care aparține interpretării subiective” și că, „din acest punct de vedere, termenul englezesc ar trebui tradus în română pur și simplu prin *narațiune*, cu toate accepțiile sale” (Zafiu 2021). Tot domnia sa mai arată că „adaptarea este încă oscilantă”, unii vorbitori părând să prefere forma feminină a substantivului, în vreme ce, la plural, diferența dintre neutru și feminin se anulează. În finalul articolului, lingvistul concluzionează că nu găsește o justificare pentru recurgerea „la o formă oscilantă cu sens alunecos [narativ/-ă], când avem la îndemână termenul [narațiune] pe care se puteau cu ușurință grefa noile accepții și conotații, considerând că acesta este „net preferabil *narativului* și *narativei*” (Zafiu 2021).

fiind lansat în contextul crizei sanitare și infodemiei la inițiativa Asociației Alianța Internațională a Jurnaliștilor Români și realizat împreună cu jurnaliști, experți și cercetători din Europa Centrală și de Est. Iar în ceea ce privește platforma Antifake (<https://www.antifake.ro/>), acesta este un proiect aflat în coordonarea prof. univ. dr. Alina Bârgăoanu, decan al Facultății de Comunicare și Relații Publice din cadrul SNSPA.

4.1. Infodemia – cauze, factori favorizanți, efecte și reacții comportamentale

Infodemia în contextul pandemiei de COVID-19 a fost semnalată la nivelul principalelor organizații internaționale. ONU, prin OMS, a furnizat o explicație a termenului, așa cum am arătat, iar Uniunea Europeană, prin intermediul Parlamentului European, susține afirmația OMS, că «zvонurile nefondate „se răspândesc mai rapid decât virusul”», și ne confruntăm cu o „infodemie de proporții planetare” (Zafiu 2021).

Pe lângă termenul *infodemie*, mult mai răspândit, întâlnim la unii specialiști termenul *infopandemie*, care desemnează patologia informațională, altfel spus, se referă la potențialul patogen al informației (Bădescu 2021); (Restian 2020)²⁴, aspect ce vine în sprijinul principalei ipoteze de cercetare.

Întrucât dezinformarea reprezintă o parte componentă a infodemiei, considerăm relevant de menționat că dezinformarea legată de COVID-19 a cunoscut un record în decembrie 2021, având o pondere de 51,5% din totalul subiectelor media, așa cum poate fi observat în Figura nr. 4.1, care prezintă un grafic realizat în urma unei analize ce acoperă al doilea semestru al anului 2021 și primul trimestru al anului 2022. Această analiză se bazează pe un raport publicat de European Digital Media Observatory (EDMO). După cum relevă graficul, în primul trimestru al anului 2022, dezinformarea pe acest subiect a descrescut progresiv până spre 10%, datorită, pe de o parte, scăderii numărului de cazuri de îmbolnăvire în UE, și, pe de altă parte, acaparării spațiului mediatic de către situația dramatică a conflictului izbucnit în Ucraina ca urmare a invaziei ruse, dezinformarea pe acest subiect reprezentând un nou record la nivelul lunii martie – 59% (EDMO 2022).

²⁴ N.A.: Prof. univ. dr. Adrian Restian, cercetător senior la Institutul de Sănătate publică din București, a fost fondator al Catedrei de Medicina Familiei din cadrul Universității de Medicină și Farmacie „Carol Davila” din București, Președinte al Societății Academice de Medicină a Familiei, membru al Academiei de Științe Medicale, a scris în anii '90 o carte cu titlul *Patologia informațională*, publicată la Editura Academiei Române (lucrarea având 258 pagini), în cadrul căreia tratează efectele pe care abundența de informație o are asupra omului și homeostaziei (stării de sănătate). Deși, la acel moment, cercetarea pe plan național nu era atât de digitalizată și diseminată pe plan internațional ca în prezent, apariția lucrării a fost semnalată în *European Journal of General Practice*, Volume 4, June 1998, de către prof. univ. dr. Jan van Es (Olanda), care a evidențiat stadiul de dezvoltare al cercetării în țările din Europa Centrală și de Est în domenii mai puțin abordate ale medicinei. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.3109/13814789809160799>

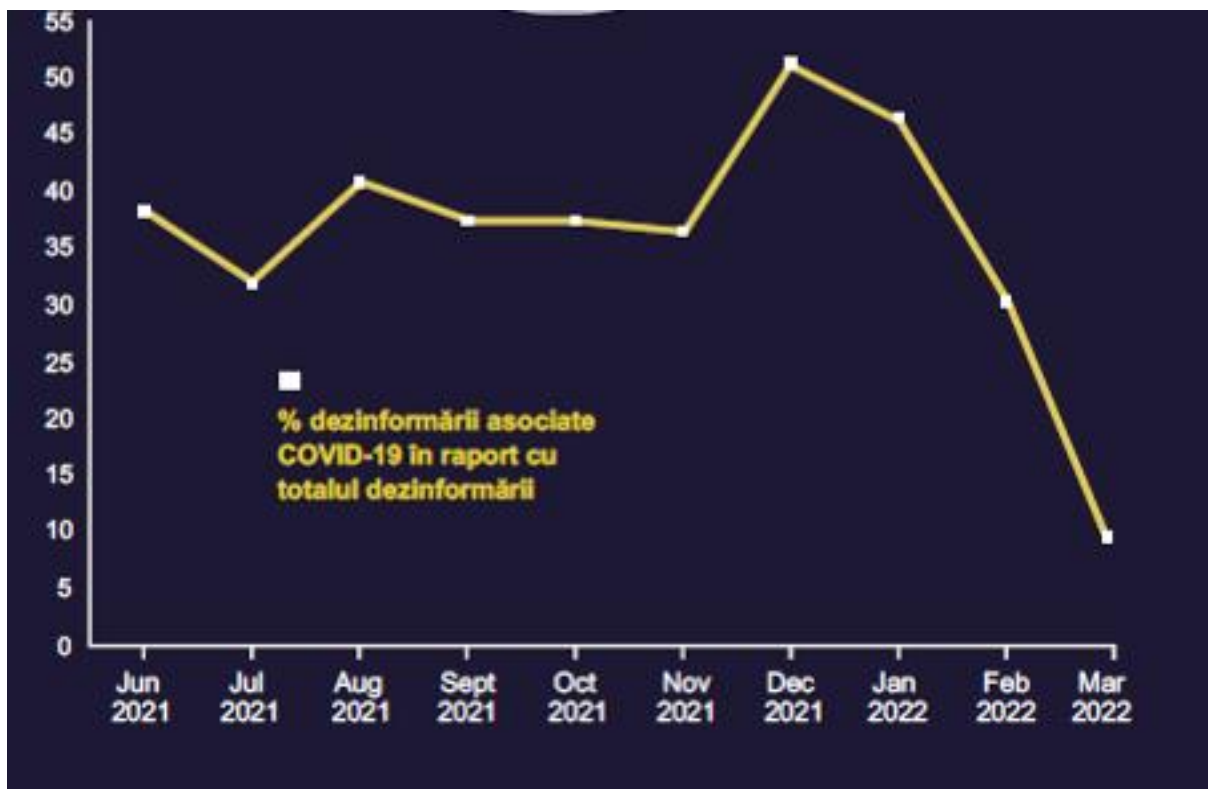

Figura nr. 4.1: Dinamica dezinformării legate de pandemie în perioada iunie 2021-martie 2022 (EDMO 2022)

Drept *cauze principale ale infodemiei* am identificat, pe de o parte, lipsa unei strategii de comunicare unitare, atât la nivel național, cât și internațional, chiar și în ce privește statele membre UE, iar, pe de altă parte, obiectivul mass media de a avea o audiență cât mai mare.

Un argument pentru lipsa strategiei unitare de comunicare îl reprezintă inexistența unei viziuni unitare în medicină, în acest domeniu existând un grad crescut de fragmentare între specialități (Restian 2020). Această lipsă a unei strategii de comunicare unitare comportă și o componentă opusă infodemiei, și anume lipsa de comunicare sau comunicarea ineficientă a specialiștilor din domeniul medical. Într-un raport CNCAV, experții aduc lămuriri în privința acestui aspect al comunicării către public, expunând faptul că, la baza deciziei de a face o informație publică a stat proveniența acesteia din sursă credibilă, fundamentată pe studii multiple, cu riscul unei comunicări întârziate, acest lucru urmărind reducerea riscului de ulterioare contradicții (CNCAV 2022, p. 86). În contrapondere, mass media a preluat și

difuzat numeroase informații „cu grad mic de robustețe, de multe ori cu interpretări deficitare sau distorsionate”, diseminând adesea studii contradictorii, ceea ce a provocat efecte nefaste, precum confuzie, stres și o diminuare a încrederii publicului în procesul științific și în canalele de informare oficială (ibidem, p. 86).

Situația își găsește o explicație în faptul că obiectivele mass-media nu coincid cu cele ale medicinei, cea dintâi urmărind o audiență cât mai crescută, pentru a-și spori profiturile. Aceasta, după cum am menționat, este a doua principală cauză identificată a infodemiei. În vederea unei audiențe crescute, mass media apelează adesea la factorul senzațional, în perioada celor doi ani de pandemie prezentând în mod excesiv informații negative, iar televiziunile redând numeroase reportaje din spitale – imagini cu puternic impact emoțional nesemnificate ca atare –, care înfățișau pacienți cu dificultăți respiratorii, mulți dintre aceștia intubați²⁵. Toate acestea au activat frica de îmbolnăvire și de moarte pentru sine și persoanele apropiate.

Ca parte a fenomenului infodemic, decizia oficialităților de a raporta zilnic către publicul larg numărul de cazuri înregistrate²⁶, repetat pe multiple canale media, a creat, pe de o parte, o dependență pentru această informare și, pe de altă parte, a întreținut o stare de teamă, dusă până la panică.

Confuzia și incertitudinea care au însoțit pandemia de COVID-19 au făcut ca oamenii să fie mai avizi de informație, dar, totodată, și mai permeabili la dezinformare (Guzman 2020).

Fără îndoială, *infodemia a fost accentuată de o serie de aspecte favorizante*, între care considerăm că principalele sunt reprezentate de stadiul avansat de dezvoltare a digitalizării, evoluția dinamică a pandemiei și scopul autorităților de a exercita o influență asupra populației, în vederea adoptării unui comportament apreciat ca adaptat contextului – distanțarea fizică și vaccinarea.

²⁵ În mai multe cazuri, au fost încălcate drepturile pacientului, așa cum reies din Legea nr. 46/21 ianuarie 2003 – a se vedea, spre exemplificare, emisiunea TVR *Dosar România* din 7 august 2022, ora 18:00, unde se arătau grave încălcări în sensul neinformării complete a pacientului cu privire la tratamentul administrat, a unor documente medicale incomplete și a unor tratamente umilitoare pentru pacient.

²⁶ Prin cazuri, ne referim la numărul de teste pozitive, acest aspect nefiind întrucâtva relevant pentru numărul real de îmbolnăviri, cu atât mai puțin pentru cazurile grave, reduse ca procentaj.

Stadiul actual al dezvoltării digitalizării reprezintă o medalie cu două fațete: pe de o parte, extinderea platformelor social media și a utilizării internetului a facilitat răspândirea mai rapidă a informațiilor, ceea ce umple golurile de informații, însă, pe de altă parte, poate amplifica mesajele dăunătoare (OMS 2022).

Evoluția dinamică și imprevizibilă a pandemiei în decursul celor doi ani la care se face referire în prezenta lucrare constituie un element contribuitor dominant la abundența fluxului informațional, așadar considerăm necesar să îl tratăm de manieră ceva mai detaliată. Astfel, am putut observa, în perioada martie 2020-martie 2022, că unele afirmații vehiculate în spațiul public prin intermediul canalelor oficiale de informare au suferit schimbări. Spre exemplu, dacă inițial, se considera că pericolul de a contracta virusul prin simpla atingere a unor suprafețe este relativ crescut, în cel de-al doilea an, aspectul a căzut în desuetudine, întrucât, pe măsură ce au fost realizate statistici, a rezultat că principalul mod de contagiune îl reprezintă interacțiunea apropiată cu o persoană infectată (WHO 2021) care manifestă simptome, în condiții de nepurtare a măștii.

La evoluția dinamică și imprevizibilă a pandemiei, în strânsă conexiune cu răspândirea eterogenă a virusului în diverse țări ale lumii, considerăm că, atât din punctul de vedere al numărului de cazuri, cât și al efectelor coronavirusului asupra populației în ce privește virulența sa, au contribuit o serie de factori, precum: factorul social și cel economic, factorul decizional, factorul sezonal, incluzând aici vacanțele și sărbătorile, dar și factorul cultural. Vom încerca să oferim o explicație succintă a modului în care apreciem că unii dintre factorii invocați au influențat evoluția pandemiei, fără a-i analiza în detaliu, întrucât nu acesta reprezintă principalul scop al cercetării de față.

În ceea ce privește factorul social, menționăm aspectul proporționalității directe între densitatea populației și rata îmbolnăvirii – astfel, s-a putut constata, conform declarațiilor specialiștilor în domeniul sănătății și a informărilor oficiale periodice (Datele oficiale despre incidența

cazurilor de COVID-19 în România fără an)²⁷ că rata infectării în aglomerările urbane este mai crescută, prin comparație cu cele rurale. De asemenea, aspectul vârstei este un criteriu important – în statele europene dezvoltate, cu populație mai îmbătrânită, precum Italia, rata îmbolnăvirii a fost mai crescută (Statista 2022 b).

Factorul social se află în strânsă conexiune cu cel economic, nivelul de dezvoltare al țărilor reflectându-se și în sistemul de sănătate, în cel puțin două moduri. Pe de o parte, în țările mai sărace, populația, în special persoanele trecute de vârstă mijlocie, suferă de diverse afecțiuni cronice (precum diabet, afecțiuni cardiovasculare, obezitate etc.). Pe de altă parte, în țările cu unități de spitalizare vechi, cu dotări și infrastructură electrică depășită, pandemia a fost dublată de contractarea altor afecțiuni, denumite nosocomiale, virusul SARS-CoV-2 generând, de asemenea, o astfel de infecție pentru pacienții internați cu alte probleme de sănătate (Du 2021).

În ceea ce privește factorul decizional, avem în vedere, pe de o parte, aspectul temporal – viteza de reacție – și, pe de altă parte, complexitatea măsurilor luate de autorități pentru a limita răspândirea virusului. Deciziile au fost luate la nivel politic, pe baza evaluărilor experților din domeniul sănătății, și au variat de la unele laxe – recomandare de purtare a măștii de protecție în spații închise, dezinfectarea mâinilor și distanțarea fizică, la unele mai drastice, precum legiferarea purtării măștii, stabilirea unor perioade de carantină pentru întreaga populație a unui stat sau a unor localități pe perioade determinate, restricții de circulație în anumite intervale orare pentru anumite categorii de persoane, de ex. cei vârstnici sau cei nevaccinați, așa cum a fost cazul și în România.

Cel de-al treilea aspect invocat ca favorizant al infodemiei – scopul de a influența opinia publică poate fi explicat în sensul în care informațiile transmise de autorități și mass media către populație au avut drept obiectiv influențarea cetățenilor în vederea adoptării unui comportament adaptat contextului pandemic, conform recomandărilor medicilor. Cele mai importante aspecte, din punctul de vedere al impactului asupra populației, le-au reprezentat impunerea distanțării fizice, restricțiile cu privire la

²⁷ Cele mai recente date disponibile sunt de la data de 12 iunie 2022.

deplasări pe anumite perioade de timp și măsurile privind vaccinarea. În direcția aceasta, considerăm relevant de amintit teoria ferestrei Overton, conform căreia anumite idei/politici care par de neconceput sau dezagreabile pot deveni, în anumite circumstanțe, norme (Mackinac Center for Public Policy fără an).

O altă ilustrare a dorinței de a influența opinia publică o reprezintă retorica mai vehementă a unor actori statali în raport cu originile pandemiei – ne referim la SUA, China și F. Rusă, care s-au acuzat reciproc ca fiind responsabile pentru declanșarea pandemiei. Apoi, o dată cu aprobarea și lansarea pe piață a vaccinurilor (finalul anului 2020), s-a putut observa, la nivel internațional, o retorică de sprijin sau, respectiv, de nesuținere a unora dintre vaccinuri. Spre exemplu, vaccinul Sputnik a făcut obiectul unei astfel de controverse, întrucât, deși începuse a fi administrat pe teritoriul F. Ruse și promovat în alte părți ale lumii, s-a afirmat că acesta nu trecuse prin toate etapele de evaluare și aprobare necesare. Oarecum în contrapartidă, entități proruse au apelat la încercări de denigrare a altor vaccinuri (Carnegie Endowment for International Peace 2021); (Comisia Europeană fără an).

Dorim să evidențiem faptul că ultimele două aspecte – dinamismul pandemiei și urmărirea influențării opiniei publice – constituie fundamente pentru mai multe dintre afirmațiile controversate vehiculate pe parcursul pandemiei.

Un aspect important ignorat în pandemia actuală a fost *legătura indisolubilă dintre imunitate și sistemul nervos*, universal recunoscută (Restian 2020); (Dantzer 2018). Cu alte cuvinte, starea psihică a omului joacă un rol foarte important în medicină, ca și în bolile infecțioase. Așadar, pe lângă problemele pe care le pune virusul în sine, ca rezultat al expunerii excesive la știri cu puternic impact negativ, pe de o parte, și pe de altă parte, al controverselor dintre specialiști, pot apărea, ca efecte psihologice, pe lângă starea de confuzie, „o serie întregă de tulburări psihice, precum anxietatea, sindroamele obsesive și depresia; acestea prezintă un potențial de agravare a reacției organismului la acțiunea virusului (Restian 2020). În mod similar punctează și sociologul Ilie Bădescu ideea că „frica este laboratorul nevrozelor pandemice” (Bădescu 2021).

Astfel, adăugat la pericolul reprezentat de virus *per se*, comunicarea via media către public a informațiilor legate de riscurile îmbolnăvirii și recomandările în vederea protejării au creat, în mod paradoxal, o amenințare adiacentă, reprezentată de stresul psihologic derivat din expunerea repetată la acest tip de știri, cu efecte atât pe termen scurt, cât și îndelungat (D. R. Garfin 2020).

Autoritățile și mass-media, prin aplicarea unei filosofii de „alarmă apocaliptică” (a se vedea afirmațiile/ideile precum *virusul ucide, virusul mortal, virusul plutește în aer, virusul este peste tot*), având drept rațiune stimularea vaccinării, în locul unei informări în „justă măsură” (Bădescu 2021), pe principiul strictei nevoi de a cunoaște, au obținut efectul opus, „cu o gravă prăbușire a încrederii și o accentuare a sentimentului de insecuritate”. Astfel, „pandemia [...] este deopotrivă o infopandemie” (Bădescu 2021).

Prin prisma teoriei sociologului american, William Thomas, atunci „când oamenii consideră o situație ca reală, ea devine reală” prin consecințele ei, întrucât ei adoptă un comportament proporțional acelei situații, după cum și-o reprezintă în plan mental (Bădescu 2021). Facem aici trimitere la teoria constructivismului social, conform căreia realitatea este un construct social (Berger și Luckmann 1966), ceea ce poate presupune, chiar, că realitatea unei persoane poate fi diferită de realitatea altei persoane. Acest aspect implică o doză foarte puternică de subiectivism. Sociologii consideră că percepția individuală a realității se bazează pe credințe, experiențe, precum și pe normele culturale cu care a crescut respectivul individ.

Putem invoca, în contextul temei analizate, efectul nefast, de tip *nocebo*, al informărilor exacerbate din punct de vedere cantitativ către public, evidențiind faptul că efectul *nocebo* este mult mai puternic – 90%, prin comparație cu cel *placebo*, de 50% (Hahn 1997).

O ilustrare elocventă a acestei teorii o reprezintă experimentul realizat pe un cetățean condamnat la moarte prin spânzurare în India, în anul 1936, căruia i s-a propus un alt mod de a fi executat, și anume prin desanguinare, acest proces fiind mai lent și relativ lipsit de durere. Experimentul a decurs de maniera următoare: prizonierul, care era un

bărbat tânăr cu o stare de sănătate bună, a fost legat de un pat și acoperit la ochi, după care i-au fost făcute câteva incizii superficiale la mâini și la picioare, iar la picioarele patului au fost amplasate patru recipiente cu apă prevăzute cu un sistem de picurare. Apa – despre care prizonierul credea că este propriul sânge – se auzea picurând, la început mai rapid, apoi mai rar, însă sonor. Când picurarea apei s-a oprit, inima prizonierului a încetat să mai bată. Bărbatul a murit de spaimă, fără să fi pierdut vreo picătură de sânge. Frica drept o cauză posibilă a morții este recunoscută, de altfel, în psihologie (Pocono Record 2022). Relevanța includerii acestui exemplu constă în a arăta puterea de influențare a unei informații negative asupra psihicului uman, cu urmări concrete în plan fizic.

Conform unor studii îndelungate, s-a demonstrat că răspunsurilor la un stres acut din timpul și din perioada imediat următoare unui eveniment traumatizant li se asociază, în timp, efecte adverse de sănătate în plan fizic și în plan mental ce se manifestă pe termen lung (D. R. Garfin 2018) apud (D. R. Garfin 2020). Așadar, în acest context, infodemia, la fel ca și componenta dezinformării, poate avea efecte negative asupra psihicului și a comportamentului uman. Principalele efecte ale fenomenului infodemic în conexiune cu pandemia sunt, conform specialiștilor OMS, inducerea unei stări de confuzie și comportamente de asumare a unor riscuri care pot dăuna sănătății; de asemenea, menționăm lipsa de încredere în autoritățile din domeniul sănătății și subminarea deciziilor autorităților în materie de sănătate publică. Un efect indirect negativ ce derivă din confuzia creată de aflusul de informații, adesea, contradictorii este că, atunci când oamenii nu sunt siguri de modul în care trebuie să acționeze pentru a-și proteja sănătatea lor și pe cea a persoanelor din jurul lor, focarele se pot agrava sau extinde (OMS 2022). Nu doar la nivelul OMS, ci și într-un articol realizat de specialiști români pe tema dezinformării se evidențiază faptul că neîncrederea și confuzia conduc la limitarea capacității de a face diferența dintre informația adevărată și cea falsă, precum și dintre sursele de încredere și cele înșelătoare, acest aspect putând produce blocaje în ceea ce privește capacitatea de a lua decizii și, respectiv, de a acționa corect într-o situație de criză (Anti-fake 2022 d).

În astfel de împrejurări, se manifestă și fenomenul de contagiune mentală, care reprezintă „propagarea [de manieră involuntară] în rândurile

maselor a unei stări psihice, idei, atitudini, sentimente” (Zamfir și Vlăsceanu 1998), uniformizarea realizându-se prin mecanismele de imitație, sugestibilitate și reacție circulară. Aceasta din urmă reprezintă procesul prin care un individ percepe emoțiile celorlalți cu o mai mare intensitate, și pe care, la rândul său, le transmite mai departe, acestea fiind percepute de manieră și mai accentuată (Zamfir și Vlăsceanu 1998).

În contextul pandemic analizat, aducem spre exemplificare comportamente excesiv de precaute, având scop de a nu contracta virusul: purtarea a două măști de protecție, mănuși, ochelari, dezinfectarea repetitivă a mâinilor și dezinfectarea prin diferite metode chimice a tuturor hainelor purtate, a încălțămintei, a tuturor obiectelor și alimentelor cumpărate, precum și a obiectelor personale utilizate în afara casei (și chiar a unor obiecte din casă) și spălarea corpului și a părului după fiecare ieșire din casă. Acest tip de comportament intră în sfera afecțiunilor de tipul tulburărilor obsesiv-compulsive (TOC/OCD). De altfel, a fost recunoscut chiar de către medicii psihologi, pe baza unor studii, că pandemia – prin intermediul infodemiei – a înrăutățit simptomele TOC și a cauzat comportamente specifice, cauzate de frici, și la persoane fără astfel de tulburări anterioare (Kluger 2022).

Alte reacții disproporționate sau nedorite apărute ca urmare a stresului resimțit de la multitudinea de informații provenite prin mass media în perioada de pandemie au dus, pe termen scurt, la atitudini comportamentale care au creat alte probleme, în subsidiar. Spre exemplu, o astfel de reacție a reprezentat-o achiziționarea în mod compulsiv a unor resurse pentru hrană (unele alimente sau ingrediente/materii prime pentru prepararea în casă a unor alimente de bază – făina, drojdia), precum și a unor articole de igienă și uz casnic (hârtie igienică, dezinfectanți de mâini și suprafețe, apă îmbuteliată), au dus la unele lipsuri în magazinele din întreaga lume și/sau la scumpirea prețurilor unor produse.

Astfel, observăm că pandemia și, în speță, fenomenul subsecvent pandemiei – infodemia –, produc inclusiv efecte economice, întrucât, la unele articole (alimente, articole de igienă și dezinfectare corporală și a casei), cererea a crescut simțitor, ducând la o creștere a prețurilor, în vreme ce, la altele (precum confecții), cererea a scăzut; acest aspect „produce șocuri asupra unor sectoare de activitate, transmise apoi altor sectoare, prin

canalele complexe ale cererii și ofertei. Asemenea șocuri provoacă modificări sectoriale ale prețurilor și veniturilor, astfel încât o parte a populației nu mai poate să-și satisfacă cererea chiar și pentru produse disponibile” (Pop și Ioan-Franc, apud (Bădescu 2021)). Așadar, există, în subsidiar, riscul producerii unei crize a foametei, care nu are drept cauză „un declin al producției alimentare [...], ci [...] un boom al prețurilor la produsele de bază, fără o creștere proporțională a veniturilor”, fenomen denumit de către Amartya Sen²⁸ „sindromul bengalez” (Bădescu 2021).

Ca urmare a infodemiei și a informațiilor contrastante, au existat două tipuri de reacții: una de teamă, uneori dusă până la anxietate manifestată, iar cealaltă de rezistență sau chiar revoltă; aceasta a apărut ca efect al restricțiilor impuse de autorități, stabilite în mod necalibrat de-a lungul celor doi ani de pandemie. În ceea ce privește restricțiile pe plan național, în România au fost luate decizii referitoare la impunerea, pe anumite durate de timp, a unor restricții de circulație în anumite intervale orare, precum și interdicția persoanelor nevaccinate de a avea acces în anumite spații comerciale, în HoReCa, la spectacole, săli de sport și chiar în instituții publice, în lipsa unui test antigen²⁹. Considerăm că utilitatea acestor restricții în beneficiul ocrotirii sănătății populației este discutabilă; în schimb, este o certitudine faptul că ele au creat probleme și pierderi economice substanțiale.

Lipsa strategiei de comunicare și deciziile lipsite de coerență au dus și la scăderea încrederii în guverne³⁰, iar unde s-a întâmplat acest lucru, s-a constatat și o rată a vaccinării mai scăzută (Bădescu 2021), comparativ cu statele unde încrederea în autorități a fost mai consistentă.

Graficul din Figura nr. 4.3 ne arată că, dacă în primele luni ale pandemiei (ianuarie-mai 2020), încrederea populației în guverne a crescut, din mai 2020 până în ianuarie 2021, aceasta a înregistrat o scădere de opt (8) procente. De asemenea, sondajul relevă și o scădere a încrederii în mass media, de șase (6) procente.

²⁸ Amartya Sen – sociolog, deținător al unui premiu Nobel pentru economie (1998).

²⁹ N.A.: acest tip de teste se efectuează contracost și au o valabilitate limitată de 24 de ore.

A se vedea, în ceea ce privește restricțiile, Hotărârea nr. 76 din 30.09.2021 adoptată de CNSU/Guvernul României. URL <https://www.mai.gov.ro/wp-content/uploads/2019/01/Hotararea-CNSU-nr.-76-din-30.09.2021.pdf> (CNCS 2021)

³⁰ A se vedea Figurile nr. 4.2 și 4.3.

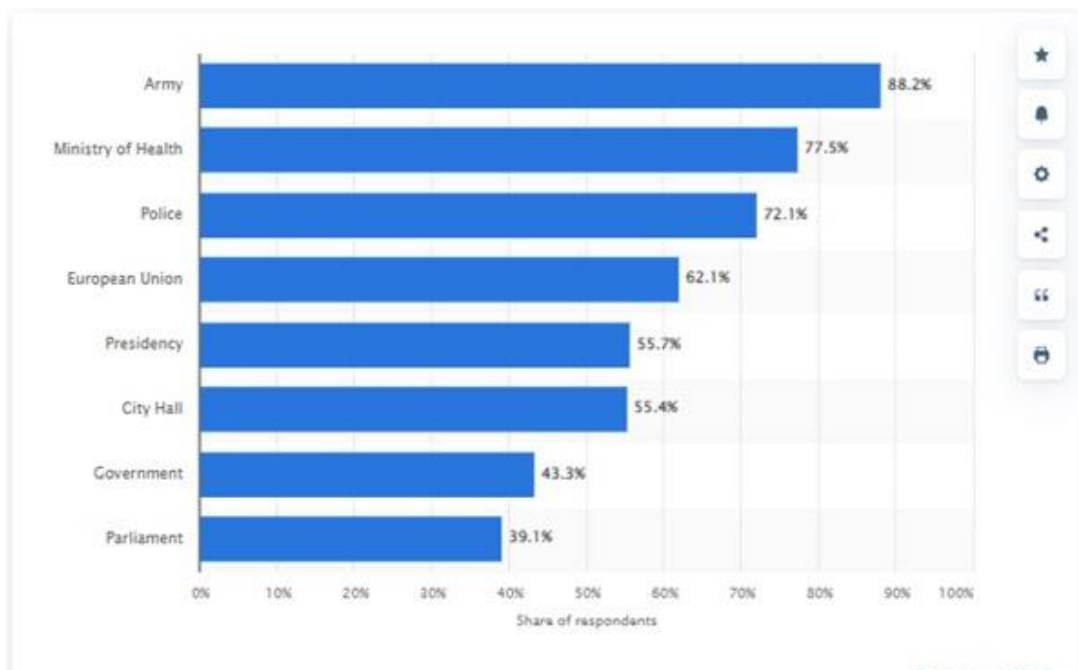

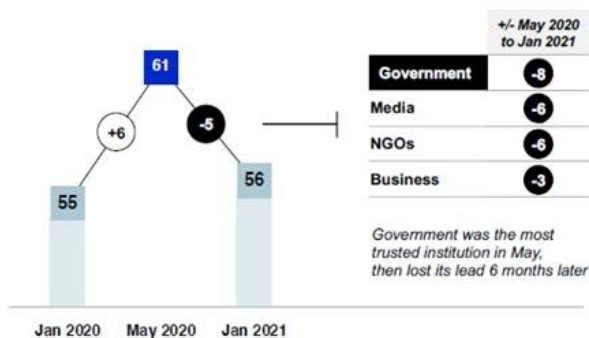
Figura nr. 4.2: Încrederea în instituții la nivel național la debutul pandemiei (martie 2020)³¹ (Statista 2022 a)

SPRING TRUST BUBBLE BURSTS; BIGGEST LOSS FOR GOVERNMENT

Trust Index, 11 countries included in the 2020 Trust Barometer Spring Update

Global 11

Government	+/- Jan 2020 to May 2020	+/- May 2020 to Jan 2021
S. Korea	+16	-17
UK	+24	-15
China	+5	-13
Mexico	+12	-12
Canada	+20	-11
India	+6	-8
U.S.	+9	-6
Germany	+19	-5
Japan	-5	-1
Saudi Arabia	+5	-1
France	+13	+2

Figura nr. 4.3: Scăderea încrederii în instituții, la nivel internațional, în perioada pandemiei³² (Edelman fără an), p. 5

³¹ Sondajul a fost realizat de Statista Research Department în perioada 16-19 martie 2020 și publicat în aceeași lună; chestionarul a fost făcut pe 800 de respondenți în vârstă de cel puțin 18 ani. Diagrama ne arată că, în foarte scurt timp de la izbucnirea coronavirusului (COVID-19) în România, încrederea în Ministerul Sănătății a crescut la 77,5%. Cu toate acestea, armata rămâne cea mai de încredere instituție din România, în vreme ce Guvernul și Parlamentul au înregistrat cel mai scăzut nivel de încredere din partea societății românești. (Statista)

³² Barometrul realizat de Fundația Edelman măsoară încrederea în diverse instituții și domenii de afaceri în mai multe țări din lume. Pentru această diagramă, chestionarul a inclus 11 țări (unele având un regim politic de tip democratic, altele de tip autoritar) și analizează perioada ianuarie 2020 – ianuarie 2021, defalcată în două, pentru a evidenția diferențele dintre ian.-mai 2020 și, respectiv, mai 2020 – ian. 2021. Se remarcă faptul că, la momentul lunii mai 2020, Guvernul (în general) era cea mai de încredere instituție, 6 luni mai târziu, aceasta înregistrând o scădere.

În urma celor expuse, am putut observa multitudinea de efecte negative în plan psihologic, precum și de reacții comportamentale exagerate generate de infodemie, precum și efecte indirecte, de ordin economic și social, inclusiv scăderea încrederii în guvern și autorități, în sistemul medical și în media.

„Dezordinea informațională” care a caracterizat contextul pandemic are ca efect exacerbara tuturor celorlalte crize, întrucât „atunci când pseudo-informațiile devin la fel de răspândite, de persuasive și de distribuite precum informațiile factuale, legitime, se creează o reacție în lanț de efecte negative” (Bârgăoanu 2021). Această dezordine informațională a fost caracterizată într-un raport tematic realizat de Institutul Aspen ca având o matrice 3D a amenințărilor, constând în dezinformare, diletantism și neîncredere (disinformation, diletantism, distrust) (ASPEN Institute Romania & Eurocomunic@re 2021). Cea de a doua amenințare – diletantismul – se referă la folosirea social media (inclusiv facebook pentru informare și încrederea în informațiile primite de la cunoscuți în detrimentul celor provenind din surse oficiale, iar neîncrederea este manifestată față de instituțiile publice și sursele oficiale de informare.

Având în vedere acestea, conchidem că ipoteza de cercetare este validată, iar în continuare, vom evidenția câteva abordări la nivelul organizațiilor internaționale, dar și la nivel național, precum și unele recomandări, menite spre o mai bună conștientizare a fenomenului infodemic în context pandemic.

4.2. Abordări în vederea creșterii conștientizării cu privire la infodemie și componenta sa de dezinformare

Secțiunea cuprinde abordări la nivelul unor organizații internaționale, ONU, OMS și UE, recomandări și măsuri destinate, pe de o parte, autorităților statale și, pe de altă parte, cetățenilor, în calitate de consumatori de informații.

La nivelul ONU, a fost elaborată *Declarația transregională cu privire la infodemie în context pandemic*, semnată de 131 de state, între care și România, și, separat, de către Uniunea Europeană ca entitate

suprastatală, în care se arată că „În perioada crizei sanitare provocate de pandemia de COVID-19, răspândirea infodemiei poate fi la fel de periculoasă pentru sănătatea și securitatea umană ca și pandemia în sine” (UN fără an). În continuare, Declarația evidențiază faptul că, „printre alte consecințe negative, COVID-19 a creat condiții care permit răspândirea dezinformării, a știrilor false și a materialelor video falsificate pentru a stimula violența și a diviza comunitățile” (UN fără an). Ori, în acești doi ani de pandemie, s-au putut observa toate aceste fenomene menționate. De asemenea, în cadrul documentului invocat, se consideră că, în vederea combaterii infodemiei, este imperios ca statele să contracareze dezinformarea ca vector toxic de efecte secundare ale pandemiei, care pot spori riscul de conflict, violență, încălcări ale drepturilor omului și [chiar] atrocități în masă (UN fără an).

În ceea ce privește managementul infodemic din punctul de vedere al OMS, acesta constă în utilizarea unor analize și abordări bazate pe riscuri și dovezi pentru a gestiona fenomenul și a reduce impactul său asupra comportamentelor oamenilor în materie de sănătate în timpul situațiilor de urgență sanitară. Mai concret, abordarea OMS are în vedere patru tipuri de măsuri concrete: ascultarea preocupărilor și întrebărilor comunității; promovarea înțelegerii sfaturilor experților în materie de risc și sănătate; consolidarea rezilienței la dezinformare și, nu în ultimul rând, implicarea și sporirea capacității comunităților pentru ca acestea să poată întreprinde acțiuni în vederea contracarării fenomenului (UN fără an).

La rândul său, UE întreprinde o serie de acțiuni menite să combată dezinformarea în legătură cu pandemia de COVID-19. În *Agenda strategică 2019-2024*, se menționează faptul că Uniunea trebuie să își protejeze cetățenii împotriva amenințărilor hibride, inclusiv împotriva informării eronate și a dezinformării (Consiliul european 2019). Pe de o parte, se are în vedere „intensificarea cooperării în ceea ce privește detectarea, prevenirea și contracararea atacurilor” și, totodată, creșterea rezilienței față de acest tip de amenințări. Consiliul a admis că pandemia a reprezentat un factor de vulnerabilizare a UE și a statelor sale membre în fața amenințărilor hibride. Ca măsură concretă, a fost creat, în cadrul Serviciului European de Acțiune Externă (SEAE) proiectul EUvsDisinfo,

accesibil publicului, având drept obiectiv creșterea gradului de conștientizare al cetățenilor cu privire la activitățile de dezinformare ale unor actori rău intenționați, precum F. Rusă.

În contextul fenomenului infodemic manifestat în pandemie, în România, autoritățile au recomandat publicului să se informeze doar din canalele media oficiale și să verifice caz cu caz, informațiile. Nu se precizează, însă, în ce manieră se poate face această verificare și din ce surse, având în vedere că mass media se bazează pe principiul preluării informațiilor, fără a preciza întotdeauna sursa. Una dintre principalele surse de informare recomandate de autorități este reprezentată de platforma stirioficiale.ro, realizată pro-bono de un ONG în parteneriat cu Guvernul României (prin Autoritatea pentru Digitalizarea României și Departamentul pentru Situații de Urgență), pe a cărei pagină principală se menționează că „este o sursă de informare corectă, nealimentată de panică [ce] poate ajuta populația României să fie vigilentă în felul în care accesează, asimilează și distribuie rafalele de știri prezentate în media” (Code for Romania Task Force 2022 b). Cu toate acestea, accesând periodic pagina³³, am constatat o serie de aspecte problematice: paginile web ale platformei prezintă informație depășită din punct de vedere legislativ, nu este menționată data actualizării informațiilor prezentate – de interes și utilitate pentru un astfel de subiect, având în vedere dinamica sa și fluxul legislativ în continuă dezvoltare, corelat cu evoluția cazurilor de îmbolnăviri; în plus, secțiunea „date la zi” a devenit indisponibilă. Așadar, în linia recomandărilor oficiale, și această sursă este necesar a fi analizată cu atenție sporită. În cazul de față, este vorba despre dezinformare lipsită de intenționalitate, însă aceasta poate fi dăunătoare, în egală măsură.

În consecință, subliniem necesitatea ca autoritățile să acorde o atenție sporită în ceea ce privește atât strategiile de comunicare publică, cât și comunicarea strategică (stratcom), în special în astfel de situații de

³³ Ultima accesare - 15 iulie 2022, dată la care ultimele informații oficiale prezintă numărul de cazuri din intervalul 13 - 19 iunie 2022, când au fost înregistrate 2.609 persoane noi de infectate cu SARS – CoV – 2, în condițiile în care, la data respectivă, oficialitățile au anunțat peste 4000 de cazuri de infectări în ultimele 24 de ore, conform Mediafax (<https://www.mediafax.ro/coronavirus/coronavirus-in-romania-15-iulie-peste-4-000-de-cazuri-raportate-in-ultimele-24-de-ore-21004714>).

criză. De asemenea, sunt necesare măsuri de alfabetizare mediatică – educare a populației în vederea recunoașterii dezinformării, prin intermediul dezvoltării unor mecanisme de conștientizare eficiente, precum și investiția în sisteme mass media robuste și reziliente la avalanșa venită de la mediul online, și, nu în ultimul rând, responsabilizarea platformelor digitale (ASPEN Institute Romania & Eurocomunic@re 2021); (Lică, Activitățile informaționale 2021).

Evidențiem, în continuare, câteva strategii concrete menite a veni în sprijinul unei navigări în mai mare siguranță în infodemia contextului pandemic. În primă instanță, se recomandă acordarea unei atenții sporite cu privire la titlul unui material care poate reprezenta, deseori, o capcană pentru câștigarea atenției cititorului (tehnică ce poartă denumirea de *clickbait*). Apoi, trebuie manifestată prudență crescută față de anumite constatări sau interpretări ale unor date medicale și verificarea lor din punctul de vedere al preciziei, întrucât există riscul ca unele interpretări să fie plasate în context și, de asemenea, pot fi erori în analiza datelor. În al treilea rând, este recomandabil să fie verificată sursa primară și contextul unor afirmații, interpretări sau concluzii pe subiecte medicale. Și, nu în ultimul rând, trebuie analizate cu obiectivitate interpretările pe care le alimentează un anumit conținut, în special acelea cu retorică anti-știință și anti-tehnologie (Anti-fake 2022 e). În completarea acestor recomandări, putem adăuga alte câteva destinate consumatorului de informație: ascultarea obiectivă a știrilor și lecturarea atentă a articolelor din surse oficiale, precum și acordarea unei atenții sporite formulărilor și cuvintelor care denotă subiectivitate, nesiguranță a informațiilor și/sau care apelează la factorul emoțional. În vederea gestionării efectelor infodemiei în plan psihologic, unii sociologi au subliniat necesitatea și, deopotrivă, beneficiul colaborării cu psihologi – ceea ce nu s-a concretizat în criza pandemică.

Unii specialiști (Bârgăoanu 2021) consideră că este cvasi-imposibil ca fenomenul dezordinii informaționale să poate fi pe deplin eradicat, așadar, obiectivele realizabile le reprezintă implementarea unor strategii și măsuri de înțelegere a fenomenului și de atenuare a efectelor sale negative.

BIBLIOGRAFIE:

Academia Română. 2021. „Pandemia. Constrângeri și oportunități”. Editor Bogdan Simionescu. Editura Academiei Române.

Agerpres. 2022. Cărbunaru: Site-uri care propagau știri false – închise, în contextul crizei din Ucraina. 28 02. <https://www.agerpres.ro/politica/2022/02/28/video-carbunaru-site-uri-care-propagau-stiri-false-inchise-in-contextul-crizei-din-ucraina--87>.

Anti-fake. 2022a. Fact checking-ul săptămânii: 7 mituri și narațiuni strategice în contextul războiului dintre Ucraina și Federația Rusă. 27 02. Accesat 03 02, 2022. <https://www.antifake.ro/fact-checking-ul-saptamanii-7-mituri-si-naratiuni-strategice-in-contextul-razboiului-dintre-ucraina-si-federatia-rusa/>.

Anti-fake. 2022 b. Fact sheet: Discreditarea unor imagini de la bombardamentele din Ucraina ca fiind false. 05 03. <https://www.antifake.ro/fact-sheet-discreditarea-unor-imagini-de-la-bombardamentele-din-ucraina-ca-fiind-false/>.

Anti-fake. 2022 c. Newsletter anti-fake: Pacea pe continentul nostru a fost zdruncinată. 25 02. <https://www.antifake.ro/newsletterul-anti-fake-pacea-pe-continentul-nostru-a-fost-zdruncinata/>.

Anti-fake. 2022 d. „Newsletterul Anti-fake: Virtualizarea culegerii de informații”. <https://www.antifake.ro/newsletterul-anti-fake-virtualizarea-culegerii-de-informatii/>.

Anti-fake. 2022 e. „Fact checking-ul săptămânii: Afirmatii eronate cu privire la «vaccinarea secretă» prin intermediul testelor RT-PCR”. <https://www.antifake.ro/fact-checking-ul-saptamanii-afirmatii-eronate-cu-privire-la-vaccinarea-secreta-prin-intermed>.

Bădescu, Ilie. 2021. „Interviu cu Academicianul Ilie Bădescu: Infopandemia se află la cote alarmante în România și reprezintă o amenințare pentru populație”. (Agerpres). <https://m.agerpres.ro/social/2021/11/26/interviu-academicianul-ilie-badescu-infopandemia-se-afla-la-cote-alarmante-in-romania-si-reprezinta-o-amenintare-pentru-populatie--821722>.

Bârgăoanu, Alina. 2021. „Dezordinea informațională – o criză care le exacerbează pe toate celelalte”. Gândul. <https://www.gandul.ro/opinii/dezordinea-informationala-o-criza-care-le-exacerbeaza-pe-toate-celelalte-19719632>.

Berger, Peter L., și Thomas Luckmann. 1966. *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge* 1966. Anchor Books.

Carnegie Endowment for International Peace. 2021. "What went wrong with Russia's Sputnik V Vaccine Rollout". Editor Paul Stronski. https://carnegieendowment.org/files/Stronski_Sputnik_V_QA_UPDATED.pdf.

CNCAV. 2022. „Rovaccinare, misiune îndeplinită 2020-2022”. Comitetul Național de Coordonare a Activităților privind Vaccinarea Împotriva COVID-19

(CNCAV). https://vaccinare-covid.gov.ro/wp-content/uploads/2022/07/ROVAC_CINARE-Final-de-misiune_compressed.pdf.

CNCS. 2021. Comitetul național pentru situații de urgență. 30 09. <https://www.mai.gov.ro/wp-content/uploads/2019/01/Hotararea-CNSU-nr.-76-din-30.09.2021.pdf>.

Code for Romania Task Force. 2022 a. COVID-19 – Știri oficiale. Ce trebuie să fac. Producător prin Autoritatea pentru Digitalizarea României și Departamentul pentru Situații de Urgență în parteneriat cu Guvernul României. Accesat 03 15, 2022. <https://cetrebuiեսafac.ro/transmitere-si-simptomehttps://stirioficiale.ro/informatii>.

—. 2022 b. „COVID-19. Știri oficiale” în parteneriat cu Guvernul României, prin Autoritatea pentru Digitalizarea României și Departamentul pentru Situații de Urgență. <https://covid19.stirioficiale.ro/informatii>.

Comisia Europeană. fără an „Combaterea dezinformării”. https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/fighting-disinformation_ro.

Comisia Europeană. fără an. Portalul Comisiei Europene, Cum recunoaștem teoriile conspiraționiste. Accesat 03 11, 2022. https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/fighting-disinformation/identifying-conspiracy-theories_ro.

Consiliul european. 2019. „O nouă agendă strategică 2019 – 2024”. <https://www.consilium.europa.eu/media/39921/a-new-strategic-agenda-2019-2024-ro.pdf>.

Dantzer, R. 2018. "Neuroimmune Interactions: From the Brain to the Immune System and Vice Versa". *Physiol Rev*, Jan: 477-504.

COVID-19 date la zi. fără an. Datele oficiale despre incidența cazurilor de COVID-19 în România. www.datelazi.ro.

DEX. 2009. Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a revăzută și adăugită). Editor Institutul de Lingvistică Academia Română. Editura Univers Enciclopedic Gold.

DG, WHO. 2020. WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19. 11 03. Accesat 02 23, 2022. <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>.

Digi 24. 2022 b. Buletin de știri. 02 03.

Digi24. 2022a. „Rusia nu a atacat niciodată pe nimeni prima și nici nu vrea să pronunțe cuvântul «război», susține purtătorul de cuvânt al lui Putin. Digi24. URL”. 20 02. Accesat 03 01, 2022. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/rusia/rusia-nu-a-atacat-niciodata-pe-nimeni-prima-si-nici-nu-vrea-sa-pronunte-cuvantul-razboi-sustine-purtatorul-de-cuvant-al-lui-putin-1844005>.

Du, Qiu et al. 2021. "Nosocomial infection of COVID 19: A new challenge for healthcare professionals, Review". *International Journal of Molecular Medicine*. 01 February.

Edelman. fără an. Edelman Trust Barometer 2021. Global report. Edelman. <https://www.edelman.com/sites/g/files/aatuss191/files/2021-03/2021%20Edelman%20Trust%20Barometer.pdf>.

Europa liberă. 2022. O jurnalistă din Rusia a protestat în direct împotriva războiului din Ucraina. 15 03. <https://romania.europalibera.org/a/jurnalista-rusia-protest-in-direct/31753491.html>.

European Digital Media Observatory (EDMO). 2022. „Principalele dezinformări cu privire la războiul din Ucraina care au circulat în UE în luna martie”. Brieful lunar nr. 10. Tradus și publicat în limba română de AntiFake. 19 aprilie. https://www.antifake.ro/wp-content/uploads/2022/05/Raport_EDMO_Aprilie_ro-1.pdf.

EUvsDisinfo. 2022. "Grotesque Kremlin farce turns into a bloody tragedy". ISSUE: 272, 24 02. <https://euvsdisinfo.eu/grotesque-kremlin-farce-turns-into-a-bloody-tragedy/>.

Eysenbach., G. 2009. "Infodemiology and Infoveillance: Framework for an Emerging Set of Public Health Informatics Methods to Analyze Search, Communication and Publication Behavior on the Internet". Journal of Medical Internet Research. Vol. Vol. 11. Jan-March. <https://www.jmir.org/2009/1/e11>.

Garfin, D. R., Silver R.C., & Holman E. A. 2020. "Commentary. The Novel Coronavirus (COVID-2019) Outbreak: Amplification of Public Health Consequences by Media Exposure". Health Psychology. Vol. 39. Editor American Psychological Association.

Garfin, D. R., Thompson, R., & Holman, E. A. 2018. "Mental and physical health effects of acute stress following traumatic events: A systematic review". Journal of Psychosomatic Research. Vol. 112. doi:<http://dx.doi.org/10.1016/j.jpsychores.2018.05.017>.

Guzman, J. 2020. A Look at Social Media During Quarantine. Extreme Reach. Bucharest, Romania: apud ASPEN Institute Romania&Eurocomunic@re. December 2021. Publication supported by NATO Public Diplomacy Division .

Hahn, Robert A. 1997. "The Nocebo Phenomenon: Concept, Evidence, and Implications for Public Health". 607-611.

Hofmann, Frank. 2022. „Războiul hibrid al Rusiei contra Ucrainei și miza lui economică”. DW. URL: <https://www.dw.com/ro/r%C4%83zboiul-hibrid-al-rusiei-contra-ucrainei-%C5%9Fi-miza-lui-economic%C4%83/a-60825026>, 18 02.

Hotnews. 2022. „Ce înseamnă recunoașterea de către Rusia a independenței Donețk și Luhansk”. Hotnews, 22 02. <https://www.hotnews.ro/stiri-international-25379924-inseamna-recunoasterea-catre-rusia-independentei-donetk-lugansk.htm>.

Human Rights Watch. 2022. Russia Criminalizes Independent War Reporting, Anti-War Protests. 7 03. <https://www.hrw.org/news/2022/03/07/russia-criminalizes-independent-war-reporting-anti-war-protests>.

Hutchinson, Andrew. 2022. "Russia's Invasion of Ukraine Represents a New, Key Stage in the Battle Against Online Misinformation". Social Media Today. 06 March.

<https://www.socialmediatoday.com/news/russias-invasion-of-ukraine-represents-a-new-key-stage-in-the-battle-again/619899/>.

Ireton, Cheryl, și Julie Posetti, . 2021. Journalism, fake news&dezinformare. Manual pentru educația de media și învățământul jurnalistic. Seria UNESCO pentru învățământul jurnalistic. București.

Kluger, Jeffrey. 2022. "Pandemic Anxiety Is Fueling OCD Symptoms – Even for People Without the Disorder". Time Health Rubric – COVID-19. <https://time.com/6140256/ocd-covid-19-anxiety/>.

Lică, Daniela. 2021. „Activitățile informaționale”. Amenințări și riscuri la adresa securității naționale a României – Orizont 2040 (Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”) 133.

—. 2022. „Componenta dezinformării în conflictul din Ucraina”. Colocviu strategic. Analiză multidimensională a invaziei ruse în Ucraina (24 februarie – 2 martie 2022), 13-14. https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/cs01-22.pdf.

Mackinac Center for Public Policy. fără an. "The Overton Window. A Brief Explanation". <https://www.mackinac.org/OvertonWindow>.

Marina, Georgiana. 2022. „România închide toate site-urile de propagandă ale Moscovei. Russia Today și Sputnik sunt interzise”. Digi 24. URL: <https://www.digi24.ro/stiri/romania-inchide-toate-site-urile-de-propaganda-ale-moscovei-russia-today-si-sputnik-sunt-interzise-1854019>, 28 02. Accesat 02 28, 2022. URL:.

Mediafax. 2022. Soldații ruși fură din magazinele ucrainene. Editor Simona Chirciu. 27 02. <https://www.mediafax.ro/externe/soldatii-rusi-fura-din-magazinele-ucrainiene-video-20559216>.

NATO. 2022a. "Relations with Russia". NATO website. 26 02. Accesat 03 02, 2022. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50090.htm.

NATO Strategic Communication CoE. 2022. Disinformation Democracies: Improving Societal Resilience to Disinformation. Editor Leonie Hayden. Producător Jon Hassain. March.

Oremus, Will. 2022. "In Putin's Russia, «fake news» now means real news". The Washington Post. 11 03. <https://www.washingtonpost.com/technology/2022/03/11/russia-fake-news-law-misinformation/>.

Pabst, Stavroula. 2022. The Way We Discuss "Disinformation" Is Toxic. 23 May. <https://slate.com/technology/2022/05/disinformation-dhs-board-toxic.html>.

Parlamentul European. 2020. Dezinformarea: cum pot fi recunoscute și abordate miturile COVID-19. 30 03. <https://www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/society/20200326STO75917/dezinformarea-cum-pot-fi-recunoscute-si-abordate-miturile-covid-19>.

Pocono Record. 2022. "Bleeding to death without losing a drop; tackling artillery shells". Editor Staff Writer. Pocono Record. <https://eu.poconorecord.com/story/lifestyle/2004/01/23/bleeding-to-death-without-losing/51060683007/>.

Restian, Adrian. 2020. Interviu cu prof. dr. Adrian Restian, medicină de familie: Patologia informațională și pandemia de coronavirus. Editor Grigore Iuga. 22 iulie. <https://medicaacademica.ro/prof-dr-adrian-restian-medicina-de-familie-patologia-informationala-si-pandemia-de-coronavirus/>.

Reuters. 2022. "Extracts from Putin's speech on Ukraine". 21 02. Accesat 03 01, 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/extracts-putins-speech-ukraine-2022-02-21/>.

Statista. 2022 a. "Level of trust in the institutions since the outbreak of COVID-19 in Romania 2020". Statista.com. 1 February. Accesat May 22, 2022. <https://www.statista.com/statistics/1105980/trust-in-institutions-since-covid-19/>.

Statista. 2022 b. Share of elderly population in Italy 2009-2021. <https://www.statista.com/statistics/785104/elderly-population-in-italy/>.

UN. fără an. Cross-Regional Statement on "Infodemic" in the Context of COVID-19. Accesat 03 15, 2022. https://onu.delegfrance.org/IMG/pdf/cross-regional_statement_on_infodemic_final_with_all_endorsements.pdf.

Voicu, Marian. 2018. Matrioșka mincinoșilor. Fake news, manipulare, populism. București: Editura Humanitas.

Voinea, Mihai, și Ionuț Duinea. 2020. „Jurnalismul în vremuri de criză: cum funcționează industria de fake-news și click-bait din România”. Recorder. <https://recorder.ro/jurnalismul-in-vremuri-de-criza-cum-functioneaza-industria-de-fake-news-si-click-bait-din-romania/>.

Vraga, Emily K., și Leticia Bode. 2020. "Defining Misinformation and Understanding its Bounded Nature: Using Expertise and Evidence for Describing Misinformation". Political Communication. doi:10.1080/10584609.2020.1716500.

WHO. 2021 a. "Coronavirus disease (COVID-19): How is it transmitted?" <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/coronavirus-disease-covid-19-how-is-it-transmitted>.

—, fără an. Health topics. Infodemic. Accesat 03 15, 2022. /infodemic https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1.

WHO. 2022 a. How quickly could COVID-19 vaccines stop the pandemic? Editor World Health Organisation. 16 03. [https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/coronavirus-disease-\(covid-19\)-vaccines?gclid=CjwKCAjw7SWBhAnEiwAx8ZLasU8NfYHxcwMQnjfH7HwUrOv3Mctxb7kCB5x4CXnvdev8IRx_DKMeIxoCWDYQAvD_BwE&](https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/coronavirus-disease-(covid-19)-vaccines?gclid=CjwKCAjw7SWBhAnEiwAx8ZLasU8NfYHxcwMQnjfH7HwUrOv3Mctxb7kCB5x4CXnvdev8IRx_DKMeIxoCWDYQAvD_BwE&).

WHO. 2021 b. "WHO Coronavirus disease (COVID-19) Q&A: How is it transmitted?"

Wiltshire, Emma. 2022. "The Latest on Russia's Social Media Bans". Social Media Today. 15 March. <https://www.socialmediatoday.com/news/the-latest-on-russias-social-media-bans/620421/>.

Worldometers. 2022 a. Coronavirus Pandemic. <https://ns.worldometers.info/coronavirus/>.

—. 2022 b. Coronavirus worldwide graphs. Total Deaths due to COVID-19. <https://ns.worldometers.info/coronavirus/worldwide-graphs/>.

Yuri Levada Analytical Center. 2022. Accesat 03 17, 2022. <https://www.levada.ru/en/ratings/>.

Zafiu, Rodica. 2021. „«Narativul» și «narativa»”. Dilema veche 916 (28 octombrie-3 noiembrie). <https://dilemaveche.ro/sectiune/pe-ce-lume-traim/articol/narativul-si-narativa>.

Zamfir, Cătălin, și Lazăr Vlăsceanu. 1998. Dicționar de sociologie. Editura Babel.

Zielinski, C. 2021. "Infodemics and infodemiology: a short history, a long future". PanAmerican journal of public health (Rev Panam Salud Publica). Vol. 45. <https://iris.paho.org/bitstream/handle/10665.2/53850/v45e402021.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

CAPITOLUL 5

UN AN DE TRANZIȚIE ÎN ASIA DE EST

Mihai ZODIAN

Caracteristicile relațiilor sino-americe în 2021 reprezintă tema acestui capitol. O interpretare nuanțată a teoriei tranziției de putere este utilizată, într-un context braudelien, pentru a configura un studiu de caz teoretic în care sunt abordate modificările distribuției diadice a capacităților, reprezentările elitelor și factorii lor explicativi. Ideile respective sunt folosite pentru a investiga principalele fenomene politico-militare de anul trecut; divergențele despre pandemie și conflicte, alături de caracteristicile legăturilor dintre Beijing și Moscova.

Relațiile sino-americe sunt interesante, atât din punct de vedere al problemelor intelectuale pe care le provoacă, cât și al mizelor practice. Explicațiile despre tranzițiile și distribuțiile de putere au atras atenția specialiștilor de multă vreme, însă un consens academic a lipsit și lipsește în continuare. Preocupările intelectuale au fost ajunse din urmă de preocupările politice și economice, în ultimii ani. Dezvoltarea economică a Chinei, procesul de modernizare militară, disputele cu unii dintre vecini și controversile legate de originea și reacția față de pandemie au subliniat centralitatea acestor legături în politica internațională și chiar în viața de zi cu zi.

Întrebarea principală este dacă relațiile sino-americe vor evolua spre un climat mai conflictual, cu riscul recurgerii la forță. Istoric, marile puteri au fost cei mai combativi actori internaționali, iar războaiele acestora au provocat cele mai multe pierderi și au avut cele mai importante consecințe umane, politice, economice sau culturale (Levy 1983, Pinker 2019). Reducerea decalajelor capacităților dintre un stat dominant și un contestatar se poate dovedi a fi îndeosebi de periculoasă, în special, o idee des dezbătută în literatura de specialitate, popularizată recent de G. Allison (Allison 2017). Nu avem la dispoziție însă o explicație mulțumitoare pentru aceste fenomene, după cum voi detalia mai jos.

Abordarea de față combină un cadru de analiză braudelien cu teoria tranziției de putere. Primul oferă o metodă de a corela tendințele pe termen lung, structurale, cu schimbările pe termen mediu și evenimentele curente și pornește de la ipoteza filosofică a determinismului social parțial, pe care o împărtășesc (Braudel 1985). Cadrul oferă, astfel, o modalitate de a integra subiecte care pot părea diferite, cum ar fi dezvoltarea și războiul și conciliază oarecum abordările structurale cu cele istorice, flexibilizând modelele de interacțiune. Dar nu ne spune exact cum se leagă lucrurile, cu excepția unui accent pe chestiuni demografice, economice și urbanizare.

Un adaos teoretic este necesar, unul care să evidențieze factori privilegiați și structuri importante din perspectiva temei cercetării. În general, prefer abordările care investighează elementele puterii și relațiile pe care acestea le configurează, iar în literatura de specialitate sunt două astfel de orientări: o categorie care explică stabilitatea în termeni de egalitate (echilibru sau paritate) și o alta, în termeni de superioritate (Soare 2013); diferențele sunt detaliate în Tabelul nr. 5.1. Voi recurge la o teorie din a doua clasă, denumită a tranziției de putere, din rațiuni de coerență și validitate superioară, care va fi utilizată într-o interpretare nunațată și metaforică, în care războiul nu este neapărat variabila dependentă, ci conflictul intens, deoarece, consider că descurajarea nucleară limitează spectrul posibilităților.

Tabelul nr. 5.1.: Caracteristicile teoriilor distribuției de putere
(Surse: Lemke, Kugler 1996, 5-10; Vasquez 1996)

Teoriile echilibrului	Teoriile preponderenței
Maximizarea puterii sau a securității	Puteri <i>statu-quo</i> și revizioniste
Sistem internațional anarhic	Sistem internațional ierarhic
Alianțe flexibile și manipulabile	Alianțe rigide
Relațiile de putere se pot influența diplomatic	Relațiile de putere depind de dezvoltarea internă
Incertitudinea stabilizează	Incertitudinea destabilizează

Ipoteza de lucru este derivată din teoria tranziției de putere. Anume, a dependenței calității relațiilor sino-americe de gradul apropierii dintre capacitățile deținute de doi actori și de reprezentările elitelor (Organski, Kugler 1980). Calitatea relațiilor se referă la gradul de stabilitate sau la riscul de conflict, prin conflict înțelegând o rivalitate intensă care poate include, dar nu necesar, manifestări violente (Organski, Kugler 1980, 30-38). Capacitățile denotă elementele demografice, economice și politice care stau la dispoziția decidenților și reprezentările, la ideile despre securitate și gradul de satisfacție față de valorile și instituțiile internaționale (Organski, Kugler 1980, 38-42).

Metoda de bază este cea a studiului de caz teoretic. Aceasta ne permite să contextualizăm istoric explicațiile, urmărind cum funcționează în practică mecanismele cauzale și procesele identificate, dar are o capacitate redusă de generalizare (George, Bennett 2005). Este în mod special utilă pentru scopurile volumului de față, deoarece ne oferă o cheie de interpretare a evenimentelor de anul trecut din regiunea Asiei de Est și din spațiile învecinate. Cazul este unul avantajos teoriei tranziției puterii, ceea ce înseamnă că, dacă ipotezele sunt confirmate, gradul de validare nu crește mult, dar dacă ipotezele nu corespund, explicația poate fi respinsă (George, Bennett 2005).

Structura cercetării reflectă trei obiective. Prima secțiune va investiga contextul relațiilor sino-americe, prin identificarea celor două variabile explicative, capacitățile și reprezentările elitelor, corespunzând tendințelor pe termen lung braudeliene. A doua secțiune va urmări o serie de factori care influențează variabilele, pe termen mediu și scurt: demografici; economici și politici, evidențiind schimbările din 2021, atunci când sunt date disponibile. A treia secțiune este evenimentială și urmărește principalele aspecte ale relațiilor sino-americe, din perspectiva riscului de conflict (Taiwan, Marea Chinei de Sud, pandemia, comerțul sau legăturile dintre Beijing și Moscova).

Aceste idei continuă demersuri similare din edițiile precedente ale volumului³⁴. În cea de anul acesta, dincolo de noi observații, au fost aduse două noi modificări importante ale abordării. Ele sunt justificate de declanșarea noului război din Ucraina, care m-a convins să investighez mai atent problema recursului la forță și a coalițiilor. Am inclus un subcapitol dedicat indicatorilor de capabilitate militară pentru a realiza o comparație între SUA și China; aceasta ne va indica gradul de stabilitate al ierarhiei sistemice, unul dintre predictorii conflictului din regiunile periferice, iar un altul se va ocupa direct de relațiile dintre China și Federația Rusă.

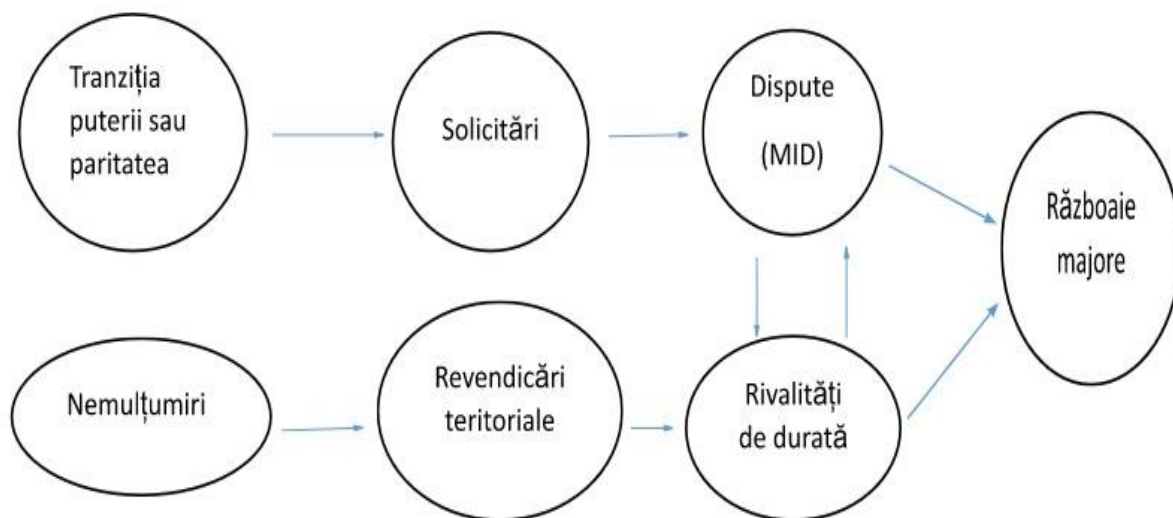
5.1. Despre putere, idei și resurse

Prima parte a cercetării recurge la teoria tranziției puterii pentru a înțelege tendințele sistemice, în general valabile pe termen lung, care au configurat contextul internațional și bilateral al relațiilor din Statele Unite și China. Ea ne ajută să estimăm riscul declanșării unui conflict de anvergură între cei doi actori și poate fi folosită, în consecință, ca un etalon pentru estimarea gradului de securitate. Conceptualizarea este interesantă și deoarece permite anumite predicții. În același timp, ea are unele lipsuri și nu avem încă o explicație generală și mulțumitoare a rivalităților și înfruntărilor dintre actorii internaționali.

Ideea fundamentală: paritatea de putere sporește riscul de război între actorii majori. Motivul este că decidenții au, fiecare în parte, speranțe rezonabile de a se impune, prin recursul la forță (Organski, Kugler 1980, 19-28). Puterea nu este singura variantă, ci doar o condiție necesară, pentru o explicație mulțumitoare trebuind și interpretarea reprezentărilor elitelor despre mediul de securitate, tipurile de amenințări și ordinea politică internațională, reunite în noțiunea gradului de satisfacție (Organski, Kugler 1980, 19-28, 206), după cum se poate observa în Diagrama 5.1. Previzibil, variabilele „materiale” sunt mai ușor de identificat empiric decât cele „ideale”.

³⁴ Vezi Zodian 2021 sau Zodian 2020.

Diagrama 5.1.: Mecanismul causal al tranziției de putere, reconstituit de J. Vasquez (Sursa: Vasquez 1996, 52)

Teoria tranziției puterii se opune perspectivelor care identifică stabilitatea cu echilibrul. Cele din urmă, tradiționale pentru disciplina relațiilor internaționale consideră că, în condiții de egalitate aproximativă a resurselor sau influenței, niciun stat nu își poate impune dominația, deoarece ar fi înfrânt de o coaliție, ca urmare a unui proces de balansare (Organski, Kugler 1980, 14-19). În același timp, este apropiată de orientările stabilității hegemonice, ciclurilor de putere, politicii unipolare sau ale ascensiunii și declinului marilor puteri (Lemke, Kugler 1996, 8-9; Soare 2013). Specificul său derivă din accentuarea importanței proceselor de modernizare și a factorilor interni, drept cauze fundamentale, spre deosebire de coaliții, supraextindere sau alte cauze externe și din promovarea unei metodologii pozitivistice riguroase (Organski, Kugler 1980, 19-28).

Tabelul nr. 5.2.: Limitele tranziției puterii după J. Vasquez și E. Kolodziej³⁵
(Surse: Vasquez 1996, 37-49, Kolodziej 2007, 302-307)

- Prea riguroasă și precisă pentru realitatea RI.
- Variabila satisfacției este greu de estimat.
- Nedeterminare: identifică mai ușor explicații necesare, nu și suficiente.
- Referințele și eșantionul restrictiv: actori și intervalul de timp.
- Validitate empirică ambiguă: jumătate din tranziții nu duc la război.
- Critici ale mecanismului causal, paritatea pare mai bine corelată
- Putere explicativă limitată la războaiele interstatale, mai ales ale marilor puteri.

Mecanismul causal este dificil de precizat. Studiile au sugerat că situația de paritate este legată de războaie mai curând decât schimbarea relațiilor de putere, iar printre alți factori care trebuie evidențiați se numără reprezentările elitelor și sistemul politic (Vasquez 1996, 47; Kugler, 1996). Explicația pare să fie acceptabilă mai curând pentru principalii actori decât pentru alte state, ceea ce înseamnă este dificil de generalizat și trebuie aplicată cu atenție (Vasquez 1996 46); criticile sunt rezumate în Tabelul 5.2. Cum este probabil că trebuie luate în calcul mai multe variabile independente și că relațiile sunt destul de complexe, o strategie de cercetare mulțumitoare trebuie să treacă dincolo de surprinderea schimbării variabilelor de putere, spre aspecte mai detaliate.

Teoria tranziției puterii va fi utilizată într-o interpretare metaforică, pentru a evalua gradul de securitate și riscul de conflict la nivel sistemic și în regiunea Asia-Pacific. Variabila dependentă nu este doar războiul interstatal în sensul său strict, ci trebuie extinsă pentru a include rivalitățile intense, de tipul Războiului Rece, extindere necesară ca urmare a dezvoltării arsenalelor nucleare. Ipoteza principală este că modificarea relațiilor de putere dintre Statele Unite și China și insatisfacția față de

³⁵ De exemplu, sunt avute în vedere intervalul 1860-1975 și războaiele franco-prusac (1870-1871); Primul și al Doilea Război Mondial, separate după fronturi, opțiuni de cercetare justificate prin metodologia pozitivistă strictă a autorilor (Lemke, Kugler 11-13). Cu toate acestea, chiar și în această perioadă, jumătate din tranziții nu au fost urmate de conflicte violente; vezi Vasquez, 1996, 44.

ordinea internațională sau de direcția schimbărilor sporesc instabilitatea politică, local și global. Caracteristicile sistemice vor prefăța și investigațiile mai detaliate din celelalte două secțiuni ale capitolului, dedicate elementelor puterii și evenimentelor principale.

5.1.1. O tranziție de putere contemporană

Principala cale de estimare folosită aici recurge la indici ai capacității economice. Concepția teoriei tranziției puterii este că modernizarea implică transformări sociale, amplificate de progrese ale producției, schimburilor și finanțelor, oferind un boom de resurse și de cerințe la adresa instituțiilor și elitelor politice, care le preiau și le convertesc în mijloace pentru acțiuni externe, cum ar fi forțele armate (Organski 1958). Cercetătorii au argumentat că, în mod ideal, pentru aplicarea acestor idei, ar fi necesară o combinație de indicatori demografici, economici și de eficacitate politică, dar ultimii reprezintă un proiect de cercetare încă în curs de desfășurare (Organski, Kugler 1980). Prin urmare, teoria tranziției puterii recurge la Produsul Intern Brut (PIB) sau Venitul Național Brut (VNB) pentru primele două categorii (Organski, Kugler 1980).

Ideile respective sprijină o serie de comparații. Teoria tranziției puterii consideră că paritatea duce la instabilitate și război, iar preponderența este operaționalizată prin existența unui avantaj de cel puțin 80%, comparând resursele celor doi actori (Organski, Kugler 1980, 49). Cercetătorii au propus și viteza de tranziție, un factor a cărui importanță este criticată, însă am ținut cont și de acest element; raportul dintre capacitatea de producție și populație este folosit pentru a estima productivitatea și (uneori) nivelul de dezvoltare, deoarece aici avem de-a face cu clase diferite de economii; raportul procentelor deținute de coaliția *statu-quo* și al contestatarilor ne ajută să anticipăm rezultatul unei eventuale confruntări (Organski, Kugler 1980). Principalul indicator este Venitul Național Brut, calculat după metoda Atlas a Băncii Mondiale (Mearsheimer 2001, 272-273; Zodian 2021), iar din motive de logică metodologică și date disponibile, valorile folosite sunt cele colectate până în 2020.

Ascensiunea economică a Chinei și-a menținut ritmul, în comparație cu SUA. În 2020, proporția VNB chinez față de cel american a fost de 70%, în creștere față de 67% în 2019; 59% în 2015; 38% în 2010 sau 16% în 2005 (World Bank, 2022a). Valorile absolute înregistrate ale indicatorului erau de 21,262 pentru SUA și 14.880, pentru cealaltă economie (*Ibidem*). Pragul de paritate de 80% rămâne neatins, ceea ce înseamnă că, dacă ținem cont de ipotezele cercetării, Statele Unite sunt puterea dominantă, iar relația este stabilă, însă avem de-a face cu un proces de tranziție a puterii, chiar dacă în curs de încetinire, la fel ca și în anii anteriori³⁶.

Câteva nuanțări sunt obligatorii. Avem de-a face cu state aflate la niveluri de dezvoltare diferită, după cum sugerează indicatorul VNB/capita, care, pentru SUA, este estimat la 64500 dolari/locuitor în 2020, iar al Chinei, la aproximativ 10550 dolari/locuitor (World Bank, 2022b). Pentru comparație, media mondială era de 11000 dolari pentru locuitor; pentru România, este vorba despre vreo 12.000, iar pentru Federația Rusă, de circa 10.700. Dacă folosim VNB/capita estimat după paritatea puterii de cumpărare, la valori constante, SUA deține valori similare, iar China crește la circa 16.000, deci diferența este de vreo patru-cinci ori în favoarea economiei americane (World Bank, 2022c).

Coaliția *statu-quo* rămâne în avantaj. SUA deține un procent de un sfert din VNI global, calculat după metoda Atlas, iar, împreună cu porțiunile Uniunii Europene, Japoniei și Coreii de Sud, se ajunge la circa 50%, reprezentând un minim pentru ordinea liberală (World Bank, 2022a; Zodian 2022). China posedă cam 17%, iar Federația Rusă, în jur de 1,8%, cele două state totalizând circa 18% din valoarea indicatorului la nivel mondial (*Ibidem*). Puterile conservatoare în sensul teoriei au un avantaj de 2-3 la 1 față de cele contestatate, o proporție relativ constantă în ultimii ani.

Comparând resursele agregate de putere, rezultă că Statele Unite își mențineau dominația la începutul lui 2021, iar schimbarea relațiilor de putere se desfășoară destul de lent. Nu este neapărat vorba despre un

³⁶ Autori ca Douglas Lemke au redus cerințele chiar la 70%, vezi Lemke 2002, 103.

fenomen ireversibil, ascensiunea Chinei fiind vulnerabilă în special ca urmare unor eventuale erori politice. Diferențele de dezvoltare se reduceau însă, dar la fel, ritmul nu era foarte impresionant, în timp ce susținătorii ordinii liberale se bucurau de un avantaj decent. Situația s-ar putea schimba spre sfârșitul deceniului, când mai mulți specialiști se așteaptă să avem de a face cu inversarea relației de putere dintre SUA și China, ceea ce, potrivit teoriei, ar deschide un interval de risc de 5-10 ani (Fickling 2019; CEBR 2021, 69; Rajah, Leng 2022).

5.1.2. Reprezentările elitelor devin mai competitive

Estimarea capabilităților este insuficientă pentru a stabili dacă o tranziție de putere este periculoasă. În logica teoriei tranziției de putere este loc pentru negocieri și acomodări, iar atitudinile și orientărilor elitelor din societățile dominante și cele potențial contestate sunt esențiale. De exemplu, după unele cercetări, circa 50% dintre fenomenele respective au loc fără un război major (Vasquez 1996, 44). Fără surprinderea acestui factor intersubiectiv, teoria rămâne nedeterminată, ceea ce a condus la diverse propuneri de studiere (Lemke 2004, 99-109).

O modalitate de a estima gradul de satisfacție față de ordinea internațională este interpretarea fluctuațiilor cheltuielilor militare. Conceptul folosit, cel de alocări excepționale, presupune că aceste decizii ne spun ceva despre așteptările elitelor referitoare la conflicte, concluzie bazată pe studiile referitoare la relațiile dintre cursele înarmărilor și ocurența războaielor (Lemke 2004, 99-109). Avem de-a face cu o modalitatea indirectă de evaluare a intențiilor, uneori ambiguă, care oferă avantajul recursului la date mai ușor disponibile în termeni reali, decât cele oferite de sursele directe, adeseori indisponibile în timp util³⁷. Dintre teoreticienii tranzițiilor de putere, J. Kugler, S. Werner și D. Lemke și au propus o soluție acceptabilă empiric care compară mediile pentru 5-10 ani

³⁷ „O alocare excepțională reflectă cel mai important aspect al cursei înarmărilor – o creștere extraordinară a cheltuielilor militare – dar evită criteriile adiționale ale interacțiunii și accelerării... Rata de creștere a cheltuielilor militare comparativ cu celălalt actor ar trebui să fie factorul decisiv... Statele vor decide în favoarea războiului când se simt amenințate de un guvern ostil sau când beneficiază de o fereastră de oportunitate... Deci contează modelul general de creștere și cheltuielile; sporirea alocărilor militare ale statului în ascensiune poate fi superioară și să amenințe oponentul, chiar dacă rata semnificativă a rămas constantă în timpul deceniului, în absența oricărei accelerări”, Werner, Kugler 1996, 189-190.

între competitori și verifică: a) dacă statele potențial contestat are urmăresc o dezvoltare extraordinară a forțelor armate, ceea ce presupune comparația dintre mediile cheltuielilor militare cu o perioadă de referință „neconflictuală”³⁸ și b) dacă noii rivali încearcă să depășească puterea dominantă, comparând cheltuielile militare ale actorilor atât în termeni absoluți, cât și relativi (Lemke, Kugler 1996, 22; Lemke 2004, 99-109); prima va stabili existența unor interese și reprezentări, a doua, intensitatea preferințelor (Werner, Kugler 1996 191-193).

Scopul investigației din această secțiune este de a urmări variațiile în alocări și viteza schimbărilor acestora. Deoarece procedura lui Lemke și Werner presupune paritate globală și din punct de vedere militar și accelerarea cheltuielilor competitorului (Lemke, Kugler 1996, 22), voi urmări tendința, ca și în celelalte două secțiuni. Similar procedurii din anuarul *Stockholm International Peace Research Institute* (SIPRI), voi compara mediile anilor 2010 cu cele ale deceniilor precedente, pentru SUA și China; diferența dintre valorile absolute ale cheltuielilor militare ale celor două state și diferența dintre ratele de creștere, în ultimul an (Da Silva, Nan, Marksteiner 2021, 2). Sunt folosite valorile constante ale dolarului în anii 2011 și 2019 pentru a facilita comparațiile, iar datele provin din anuarul SIPRI și au fost prelucrate din baza de date a băncii mondiale (World Bank, 2022d).

Ambii actori au crescut fondurile, în general. Media cheltuielilor militare ale Statelor Unite din ultimul deceniu este cu 43% mai mare decât în anii '90 și cu circa 8% decât în anii 2000; în cazul Chinei, același indicator era, în anii 2010, cu peste 700% mai mare decât în anii '90 și cu circa 190% decât în anii 2000. Aceleași tendințe se observă și dacă ne uităm la ultimul an pentru care avem date: cheltuielile militare americane erau, în anul 2020, cu aproximativ 15% mai mari decât în 1990, când Războiul Rece tocmai se termina; cu 10% peste media anilor 2000 și cu 4% peste media ultimului deceniu. În același an, cheltuielile militare ale

³⁸ Werner și Kugler folosesc media întregii perioade ca referință. Cum intervalul ales aici este mai scurt, am preferat să recurg la media anilor '90, deoarece așteptările belicoase erau la un minim istoric; vezi Werner și Kugler 1996.

Chinei crescuseră cu peste 1100% față de 1990; cu peste 240% față de media anilor 2000 și cu circa 18% față de media anilor 2010.

Există însă diferențe ale contextului, vitezei și motivațiilor. În termenii reali pe care îi folosesc, media ultimilor trei ani a fost cu un ușor 5% mai scăzută în cazul Statelor Unite, prin comparație cu media anilor 2010, iar în cazul Chinei s-a înregistrat o mărire de 18%. Maximul a fost atins, în ceea ce privește Statele Unite, în 2011, iar în ceea ce privește China, în 2020. Diferența dintre valorile indicatorului rămâne importantă în termeni absoluți și relativi, Washingtonul cheltuind cu circa două treimi mai mult decât Beijingul, reprezentând 3,7% din PIB, față de 1,7%. China accelerează însă alocările, sporind cu peste 14% mai mult în 2020 decât SUA, în comparație cu deceniul anterior.

Este dificil de a recurge la indicatori de cheltuieli pentru a obține informații despre interese, reprezentări și puterea motivației. Recunoscută și de autori, problema obligă la o contextualizare atentă (Lemke 2000); de exemplu, pentru ambele părți, puterea militară relativă a fost importantă, iar deținerea predominanței de putere poate reduce șansele, însă nu elimină posibilitatea unui conflict de anvergură. Războiul din Coreea oferă un exemplu tipic. Cu toate acestea, se pot observa tendințe pe termen mediu și lung, care nu trebuie privite ca legi inexorabile, ci doar ca aproximări rezonabile (Lemke 2000).

În termenii teoriei tranziției puterii, indicatorul oferă informații ambigue. La fel ca și în ultimii ani, statul chinez crește mai rapid cheltuielile decât cel american, însă nu alocă decât o treime, prin comparație, iar procentul din PIB este relativ constant (World Bank 2022e). China trece printr-o dezvoltare extraordinară a forțelor armate, în termenii teoriei tranziției puterii, însă Statele Unite își mențin și își dezvoltă potențialul, ceea ce înseamnă că o confruntare militară de anvergură globală este improbabilă. Nu înseamnă neapărat că mediul de securitate este stabil; chiar dacă nu avem de-a face cu o contestare mondială, cu excepția sectorului nuclear, probabil că altfel stau lucrurile la nivel regional, în special referitor la Taiwan și poate, Marea Chinei de Sud.

5.1.3. Raporturi de putere militară relativ stabile

Pentru a nuanța evaluarea, am adăugat o investigație directă a potențialului militar. Evenimente ca războiul din Ucraina sugerează că este important să ne uităm mai cu atenție și să rafinăm cercetările. Urmând exemplul lui D. Geller și al cercetătorilor proiectului CoW în general, am studiat tema la nivelul diadic, al perechii Statele Unite-China, folosind doi indicatori, personalul militar total și cheltuielile militare, tot în interpretarea teoriei tranziției de putere (Geller, Singer 1998, 166-167, 172-179). Mă interesează două aspecte ale relației, pozițiile statice de putere (hegemonie sau echilibru) și dinamismul (stabilitatea), ipotezele principale fiind că riscul conflictelor crește odată cu apropierea de paritate și cu înregistrarea unor variații majore.

Metoda presupune identificarea unor praguri. Potrivit CoW, în acest caz, preponderența este operaționalizată ca situația în care atunci când un actor deține cel puțin 60% din resursele de putere cumulate ale diadei, iar stabilitatea ierarhiei presupune menținerea configurației în ultimul deceniu înainte de momentul ales pentru analiză (Geller, Singer 1998, 174-175). Pentru estimarea stabilității ierarhiei, schimbarea este definită ca modificarea procentelor cu cel puțin 20%, iar tranziția, prin inversarea rolurilor (*ibidem*). Dacă acest prag nu este atins, putem vorbi de absența unor modificări importante sau de procese lente.

Datele au fost culese de către unele dintre cele mai importante proiecte din domeniu. Sursa informațiilor despre cheltuielile militare este SIPRI din anuar, iar pentru personalul militar este *International Institute for Strategic Studies* (IISS), cu al său volum *The Military Balance*, preluate de Banca Mondială (World Bank 2022d; World Bank 2022f). Folosind metodologia CoW, pentru fiecare an, am estimat procentele deținute de SUA și China pentru fiecare indicator și am realizat o medie între ele, procentul agregat fiind considerat porțiunea deținută din potențialul militar al diadei. (Geller, Singer 1998, 172-179). Procedura presupune că elementele sunt echivalente și că se agregă, asumții considerate neutre teoretice; a fost folosită pentru celebrul indicator CoW, *Composite Indicator of National Capability* (CINC, Sarkees, Wayman 2010).

Principala concluzie este că avem de-a face cu o relație de putere militară care tinde spre balanță, dar în mod lent. În 2010, Statele Unite dețineau preponderența în ceea ce privește potențialul militar, cu circa 61% din totalul resurselor comune, iar China înregistra un procent de 39%. În 2019, statul american pierduse poziția dominantă, cu 55% din total; cel chinez, 45%, ceea ce înseamnă o tendință importantă către paritate sau spre o balanță de putere, spus cu alte cuvinte. Statele Unite au trecut, astfel, de la 61% la 55%, o modificare cu 6%, insuficient pentru a discuta despre o variabilitate majoră, iar China, invers. În concluzie, din date reiese că ierarhia potențialului militar rămâne stabilă, cu un ușor avantaj pentru statul american.

Rezultatul este destul de interesant și ilustrează ambiguitatea tendinței principale. Are loc un proces de tranziție între Washington și Beijing, care însă nu este atât de rapid pe cât ar putea părea după unele interpretări, în cadrul căruia SUA rămân în față, chiar dacă luăm în calcul doar cele două state, nu și coalițiile. Dacă ne uităm mai atent la date, principalul motiv pare să fie că ascensiunea Chinei a încetinit după 2014-2015. Statele Unite au început să reacționeze mai intens în ultima perioadă.

Există și consecințe secundare de reținut. Una dintre ele este că, în condițiile existenței unui lider în declin, interacțiunile dintre alți actori pot să devină mai tensionate, iar riscul de conflict crește, deoarece elitele ar considera că interesul și abilitatea hegemonului de a apăra ordinea internațională scad. Deși analiza ține pentru interacțiunile dintre marile puteri, logica se aplică și pentru alte categorii. Una dintre condițiile necesare invocate pentru invazia Rusiei în Ucraina ar fi fost tocmai credința liderilor de la Moscova că SUA ar fi reacționat modic, pierzând teren în fața Chinei (Daalder, Lindsay 2022).

*

* *

SUA și China se apropie de paritate. Estimând de la cel mai important indicator din această secțiune, VNB calculat după metoda Atlas al Beijingului reprezintă circa 70% din cel al Washingtonului. Tranziția

de putere este lentă, iar diferențele de productivitate, importante pentru teoria aleasă, rămân foarte mari. Ca și alte studii, de-aici reiese că, în următorii 5-10 ani, instabilitatea în regiunea Asia de Est și riscul unei confruntări majore pot spori în mod semnificativ, în absența identificării unui *modus vivendi*.

Interpretarea nivelului de satisfacție prin intermediul vitezei și accelerației cheltuielilor militare este ambiguă. China a investit din ce în ce mai mult în forțele sale armate, într-un ritm mai rapid decât Statele Unite, în special în ultimii ani, însă diferența dintre valorile absolute ale celor două mari puteri rămâne semnificativă. Beijingul nu reprezintă încă un contestatar la nivel sistemic din punct de vedere politico-militar, însă lucrurile pot sta altfel dacă luăm în calcul nivelul regional, sau alte zone tematice ale relațiilor internaționale. Procentele alocate sunt și ele relativ moderate.

Balanța potențialului militar se îndreaptă și ea spre paritate. Statele Unite dețin încă un avantaj relativ, iar creșterea Chinei este lentă, cu un raport de 55% la 45% din indicele resurselor diadice. Ierarhia este încă stabilă, deoarece avem de-a face cu schimbări graduale și chiar cu o stagnare, însă, dacă tendința continuă, în anii următori, șansele declanșării unor crize și conflicte sporește. Aici contează probabil și diferența dintre nivelurile de dezvoltare, care oferă SUA mai multe mijloace sau eventuale rezerve ale elitelor.

Din cele trei investigații, se conturează o serie de fenomene. Tranziția puterii a continuat, dar lent, o situație manifestată și în anii precedenți, chiar dacă Statele Unite au fost grav afectate de pandemie și au trecut printr-un proces electoral controversat. De cealaltă parte, autoritățile chineze sunt interesate de dezvoltarea resurselor militare, însă nu suficient pentru a lansa o provocare fundamentală pe plan global, din această perspectivă. Tendințele respective însemnau o relație stabilă, la nivel sistemic, însă cu posibilitatea unor rivalități, crize și confruntări locale, configurând evenimentele din 2021.

5.2. Factorii explicativi ai transformărilor de putere

În a doua secțiune, voi trata fenomenele care influențează procesele de modernizare pe termen mediu și lung. Întrebările principale sunt: ce factori trebuie urmăriți? cum s-au schimbat aceștia în perioadele recente? cum au interacționat? Clasificarea provine din teoria tranziției puterii, grupându-le în sectoarele geografice și demografice; economice și tehnologice și sistemul politic, iar interpretarea caracteristicilor și schimbărilor este braudeliană, în sensul ordinii prezentării și a echivalării lor cauzale, deoarece determinismele stricte nu sunt convingătoare.

5.2.1. Cadrul spațial, pandemia și tendințele demografice

Geografia este factorul relativ constant al istoriei și servește ca un cadru al diverselor fenomene, o condiție necesară, însă insuficientă a producerii acestora (Geller, Singer 1998). Aici vor fi abordate legăturile cu fenomenele politico-militare, cu pandemia de COVID-19 și cu lanțurile globale de producție. Vecinătatea (proximitatea) reprezintă una dintre corelațiile conflictelor, în sensul că majoritatea războaielor au loc între vecini, iar cele globale reprezintă deseori combinații de rivalități locale (Geller, Singer 1998, 27, 76-78); teritoriul este și una dintre mizele care pot transforma o dispută într-o înfruntare violentă (Vasquez 2009). Pentru SUA, poziția a oferit o protecție relativă în fața amenințărilor de securitate convenționale și un stimul pentru dezvoltarea de capacități eficiente de proiecție a puterii, iar pentru China, relații ambigue cu vecinii (Rusia, India, Japonia, Vietnam etc.) și importanța unor revendicări, în special în Marea Chinei de Sud (rută comercială tradițională) și Taiwan.

Distanța dintre cele două mari puteri reprezintă, în general, o sursă de stabilitate. Dispozitivul strategic american se sprijină pe Hawaii, Japonia – de exemplu, baza din Okinawa – și Coreea de Sud, predominant cu forțe aeriene și navale; contingente terestre sunt dislocate în ultimele două state aliante; SUA are relații speciale cu Singapore și Filipine și teritorii sub protecție specială în Pacific, inclusiv insula Guam (Gregson, Hornung 2021). China – a cărei zonă dezvoltată este situată de-a lungul coastei estice – poate fi interesată de extinderea navală dincolo de „primul lanț de insule”, în cazul în care optează pentru o hegemonie regională. Statele din Asia de Sud-Est contează în orice fel de politică de anvergură.

Pe lângă aspectele politico-militare, geografia a fost legată și de evoluția pandemiei. Dacă ne uităm la răspândirea și manifestările virusului SARS-CoV-2, inițial s-a observat o disjuncție între Statele Unite și țările din Asia de Est și de Sud-Est, ultimele reacționând inițial mai eficace, în timp ce disputele referitoare la originea și la politica guvernului de la Beijing au continuat de atunci (Pardo *et al* 2020). Anul trecut însă a fost marcat de dezvoltarea și distribuția vaccinurilor, diferențele respective s-au mai atenuat și imunizarea a devenit un subiect de dispute politice. În condițiile propagării mai multor valuri pandemice, COVID-19 a luat amploare în China, ridicând semne de întrebare asupra viabilității politicilor Partidului Comunist Chinez (PCC).

Al treilea element se referă la mondializare. Lanțurile valorice globale au fost supuse presiunilor, odată ce pandemia a avut efecte complexe asupra ofertei și cererii, stimulând consumul bunurilor materiale și al produselor informatice, (Ferrero 2013). Anul 2021 a fost marcat de lipsuri și întâzieri importante, care au subliniat importanța interconexiunilor, în ciuda tensiunilor și a intențiilor de decuplare. Trebuie amintită și importanța Taiwanului ca principal producător fizic de semiconductoare, despre care voi reveni în altă secțiune.

Demografia este luată în calcul dintr-o diversitate de motive și deseori, mitologizată. În ciuda necunoscutelor și a exagerărilor (frica de migrație sau de declin), oferă o perspectivă greu de ignorat și un cadru al acțiunilor. Pentru teoria tranziției puterii, populația reprezintă un element al puterii naționale, însă semnificația factorilor de acest tip este mai generală (Organski, Kugler, 1989). Voi trata impactul pandemiei și tendințele pe termen mediu și lung în această categorie.

Pentru Statele Unite, COVID-19 constituie una dintre cele mai mari tragedii din perioada recentă. La momentul redactării textului, aproape un milion de oameni muriseră, un nivel al pierderilor deseori comparat cu cel produs de războaie (WHO 2022). Circa 81 milioane de americani au fost infectați cu SARS-CoV-2, cam un sfert din populația totală (WHO 2022, US Census Bureau 2022a), un procent de 78% a beneficiat de un vaccin, cu cel puțin o doză (67% de-a doua) (Ritchie 2022). Nu este de mirare, în aceste condiții că SUA au trecut prin convulsii și controverse politice.

Pentru China, 2021 a părut a fi un an calm. Numărul de cazuri zilnice a fost redus, de câteva zeci, la o populație de peste 1,4 miliarde, autoritățile adoptând o politică a 0 cazuri și reacționând rapid și dur la situațiile de răspândire a virusului (Ritchie 2022). Spre sfârșitul anului, au început să crească, trezind semne de îndoială asupra unor decizii ale autorităților, care se refereau la carantinarea, izolarea și testarea strictă (Woo 2021). Regimul de la Beijing a utilizat impactul limitat al pandemiei ca un argument în favoarea sistemului și situația se poate dovedi periculoasă pentru stabilitatea acestuia (Foong 2021).

Tendențele pe termen mediu și lung ajută la predicția caracteristicilor relațiilor de putere. Populația Statelor Unite a fost estimată, în 2021, la aproximativ 331,29 milioane de locuitori, cu o rată de creștere de 0,1%, cea mai mică din istorie, potrivit specialiștilor și cu o rată totală a fertilității de 1,78 copii/femeie, în scădere și sub nivelul de înlocuire, ceea ce subliniază importanța migrației și a politicilor de sănătate (US Census Bureau b 2021; Rogers 2021). Cele două au reprezentat printre punctele slabe ale politicilor și surse de controverse, îndeosebi în timpul administrației Trump. De exemplu, migrația internațională a scăzut din 2016 înapoi, o tendință accelerată în timpul pandemiei, de la 1 milion de persoane, la 569 de mii în 2019 și la 245 de mii anul trecut (US Census Bureau b 2021; Rogers 2021).

Problemele demografice ale Chinei sunt mai serioase. Dimensiunea s-a apropiat de 1,416 miliarde de locuitori; cu o rată de creștere în jur de 0.03% și o rată totală a fertilității de circa 1,07 copii/femeie (Ck 2022; Yan, Jiang, Sánchez-Barricarte, 2022). Este una dintre cele mai discutate probleme în ceea ce privește abilitatea Chinei de a menține rate de creștere rezonabile pe termen lung, care să-i permită nu doar să rivalizeze cu Statele Unite, ci și să intre în rândul statelor dezvoltate (Ck, 2022). O cauză este atribuită strategiei de control demografic, adoptată în timpul lui Mao, care, deși a fost urmată de o dorită reducere a fertilității, din rațiuni economice, a avut consecințe neintenționate în ceea ce privește anvergura și echilibrul de gen, efecte de așteptat din partea unui sistem centralizat; în 2021, a fost anunțată o politică a celui de-al treilea copil (Koty 2021, Huld 2022).

Provocările demografice au trezit reacții diferite. Ambele state au aplicat politici controversate care au condus la aceste rezultate: cele de control al imigrației și reacția insuficientă în fața pandemiei de COVID-19 în primul caz; cea a copilului unic, în al doilea, revizuită de câteva ori. Specialiștii subliniază că aceste tendințe sunt generale pentru statele dezvoltate sau industrializate, consecințe ale reducerii ratei fertilității (Huld 2022) și că probabil pandemia a exercitat o influență, nu doar directă, ci și influențând deciziile despre nașteri, însă comportamentul autorităților influențează ritmul, forma, dimensiunea și impactul fenomenelor, după cum s-a observat în dezbaterile despre migrație. Uzual, se considera că SUA au un avantaj în fața Chinei, pe termen mediu și lung, deoarece beneficiază de o societate mai liberală și mai atractivă, fiind capabilă să compenseze scăderea fertilității prin migrație, însă argumentul nu mai este atât de credibil ca acum câțiva ani; caracteristicile geografice și fenomenele demografice exercită influențe multiple, dar trebuie interpretate în interacțiune cu alți factori; dintre aceștia, economia și tehnologia reprezintă unele dintre elementele cele mai importante și sunt abordate în continuare.

5.2.2. Aspectele economice, științifice și tehnologice

Economia a continuat să resimtă impactul pandemiei, cu unele surprize. Voi investiga tendințele generale, la nivelul societăților americană și chineză, evidențiind aspectele referitoare la cercetare și inginerie. Dacă problemele legate de creștere în general nu mai sunt demult noutăți, ultimii ani au fost marcați de intensificarea rivalității sino-americane cu privire la dezvoltarea noilor tehnologii ca atare și cele militare, în mod special. Aici, administrația Biden a continuat, în linii mari, politicile predecesoarei sale, iar autoritățile de la Beijing au menținut prioritățile, în condițiile unei oarecare relaxări diplomatice (Zhang 2021).

Ca și în 2020, pandemia a avut efecte economice inegale. Experții Fondului Monetar Internațional au subliniat diferențele externe, dintre statele dezvoltate și celelalte, și pe cele interne, în funcție de venit și domeniu, simbolizate prin faimoasa formulă recuperare în formă de K (IMF 2021a, xvi; IMF 2021b). Pe termen mediu, statele mai puțin dezvoltate și grupurile sociale precare vor fi mai serios afectate economic

de criză, potrivit FMI (IMF 2021a, xvi). Specialiștii estimau, în toamna lui 2021, că societățile avansate își vor reveni în 2022 și vor continua să crească, în timp ce restul se vor continua să suporte consecințele economice ale pandemiei (+0,9% față de -5,5% prin comparație cu așteptările dinaintea COVID-19) (IMF 2021c, xiii).

Multe economii avansate și-au continuat revenirea. Politicile occidentale de sprijin economic, în condițiile pandemiei de COVID-19, au fost considerate eficace, Fondul Monetar Internațional (FMI) considerând că acestea au contribuit la compensarea parțială a costurilor economice și la stimularea creșterii (IMF 2021a, XVI). Astfel, economia americană a înregistrat o creștere de 5,6% în 2021, prin comparație cu o scădere de 3,4% anul anterior, potrivit FMI, pe baza estimărilor cu indicatorul PIB calculat pornind de la paritatea puterii de cumpărare (PIB PPP) (IMF 2022a, IMF 2022b, 5). Revenirea a caracterizat, în general, economiile avansate, cu o rată de 5% (față de -4,5%), dintre care, pentru zona euro, de 5,2% (vs. -6,4%) și pentru Japonia, de 1,6% (vs. -4,5%) (IMF 2022 a, IMF 2022b, 5).

Economia chineză și-a continuat creșterea. Valoarea PIB-ului PPP a crescut cu circa 8%, conform calculelor specialiștilor FMI, contribuind, alături de SUA, la sprijinirea proceselor globale de recuperare, chiar dacă a fost una inegală și contestată (IMF 2021a, IMF 2022b, IMF 2022, 5). Anul 2021 a fost marcat și de tendința de creștere a controlului politic exercitat de PCC asupra companiilor, alături de câteva probleme care pot limita dezvoltarea, pe termen mediu și lung. Mai multe firme importante din IT&C s-au lovit de restricții; o criză imobiliară s-a dovedit a fi dificil de gestionat; China a fost afectată de pene de curent, iar COVID-19 a revenit spre finalul anului, în varianta Omicron (Zhang 2021); o serie de probleme sunt rezumate în Tabelul nr. 5.3.

În ciuda revenirii, optimismul specialiștilor s-a mai moderat. Potrivit FMI, PIB-ul mondial urma să fie, în 2024, cu 3% mai mic decât în absența pandemiei, o proiecție care se bazează pe asumțiile valabile la începutul lui 2021, însă situația s-a înrăutățit (IMF 2021a, 43). Creșterea inflației a fost subestimată de specialiști (IMF 2021a, 11-13), în parte ca urmare a dificultăților de aprovizionare, determinate de creșterea neanticipată a cererii de bunuri (IMF 2022d, 7). De exemplu, volumul comerțului cu

bunuri a crescut cu 9,3%, după o reducere cu 8,2%; prețul petrolului s-a mărit cu circa 67% (vs. – 32,7% în 2020) și prețul resurselor non-petroliere, cu 26,7% (vs. +6,7% în 2020) (*ibidem*).

Problemele de livrare la nivel global au afectat economiile. Microcipurile au ținut afișul în media, influențând o diversitate de sectoare economice, de la cel auto, la calculatoare (James 2021, 17). Printre cauze se numără o relansare subestimată a cererii și noile versiuni ale SARS-CoV-2, răspândite în 2021 (IMF 2021c, xiii). Din punct de vedere politic, trebuie reținute câteva dintre efectele majore: stimularea inflației și sublinierea rolului important al Chinei în lanțurile globale de producție și al Taiwanului, pentru componentele menționate (IMF 2021c, 45-57).

Pe termen mediu, productivitatea muncii a crescut. Statele Unite au depășit de cel puțin trei ori valoarea globală a indicatorului produs/forță de muncă angajată, în 2020, în timp ce China a înregistrat o măsură cu un sfert mai mică decât valoarea de comparație (ILO 2021a). Pe termen mediu, creșterea chineză a indicatorului este mai rapidă decât cea americană (6,1% în 2019; 3,6% în 2020; 7,3 în 2021; față de 0,7%; 2,5 și 2,6%), dar a încetinit, prin comparație cu perioadele anterioare (10 în 2021) (ILO 2022a). Productivitatea este considerată fundamentul dezvoltării economice și al proceselor de modernizare.

Tabelul nr. 5.3: Daniel Rosen: limitele reformelor economice din China
(Sursă: Rosen 2021, 20-29)

- Oscilația între liberalizări eșuate și centralism
- Relația dintre PCC și companii
- Scăderea ratelor de creștere
- Scăderea productivității
- Politica fiscală
- Piețele de capital
- Stabilirea ratelor dobânzii
- Creșterea datoriilor
- Problema finanțării speculative
- Problema investițiilor în exterior
- Problema convertibilității yuanului.
- Controlul companiilor IT&C
- Riscurile pieței imobiliare

Piețele americană și chineză rămân esențiale pentru economia globală. Creșterea diferențiată rămâne o caracteristică, însă viteza necesită considerații speciale. China a beneficiat multă vreme de rate de creștere de 10%, iar problemele economice ar putea afecta stabilitatea regimului (Morrison 2019). Continuarea creșterii, pentru SUA și capacitatea de a depăși „capcana economiilor mijlocii” pentru Beijing par a fi dependente și de continuarea progresului tehnologic, de care mă voi ocupa în continuare (Ke 2022).

Sistemul de cercetare și dezvoltare american a devenit mai pluralist, în ultimele decenii. După sfârșitul Războiului Rece, cerințele pieței au intrat în competiție cu cele de stat, guvernul federal a rămas în urmă, prin comparație, iar criza economică din 2007-2008 a redus investițiile publice, calculate în termeni absoluți și în valori constante, consecința fiind că domeniul este mai greu de orientat în mod centralizat, dar și mai inventiv (AAAS 2022; Darby, Sewall 2021). Piața este segmentată în Statele Unite, deoarece, în general, *startupurile* sunt entități mai inovatoare, prin comparație cu marile companii și autoritățile publice, datorită combinației dintre beneficii și riscuri și a modalității de finanțare prin bursă, în timp ce firmele de anvergură sunt interesate de produse relativ convenționale și, eventual, achiziționează micile companii dacă au nevoie de o tehnologie nouă. (Darby, Sewall 2021, 144). Dimpotrivă, în China, controlul politic s-a intensificat, odată cu planurile PCC și tendința de a subordona companiile din IT&C; partidul și-a propus atingerea unui stadiu competitiv și chiar superioritatea în ceea ce privește tehnologii avansate, ca robotizarea producției sau inteligența artificială, dintr-o perspectivă mercantilistă, ceea ce, în viziunea unor observatori, ar permite compensarea problemelor demografice, menționate anterior, sau chiar un salt al dezvoltării, dar ar și spori puterea militară (Cyrill 2018).

Datele despre cercetare au rămas la nivelul 2018, uneori 2019, dar unele caracteristici merită să fie amintite. Specialiștii UNESCO subliniază că finanțarea domeniului este foarte concentrată; Statele Unite continuă să dețină o poziție importantă, chiar dacă nu sunt situate pe primele locuri în termenii efortului și China a cheltuit masiv în ultimii ani, cu o sumă comparabilă cu bugetul apărării (UNESCO 2022). Societatea americană

investește circa 400 miliarde de dolari, dintre care două treimi provin din sectorul privat, iar restul se împarte între universități, stat și fundații și are la dispoziție un raport de 4 cercetători/1 milion de locuitori, pe când cea chineză, 346 de miliarde, dintre care companiile reprezintă tot circa două treimi, urmate de stat și universități (UNESCO 2022). Numărul patentelor americane crescut ușor, comparat cu 2011, cu un rol important al emigranților, iar cele chineze au ajuns de trei ori mai multe și dublul celor americane (WIPO 2022a; WIPO 2022b).

Interesul social și statal în cercetare și creșterea economică reprezintă, în consecință, sursele competiției științifice și tehnologice dintre Statele Unite și China. Trebuie subliniat, coordonarea public-privat în dezvoltarea tehnologică nu este un lucru nou și nu are neapărat valențe militare; Japonia a lansat modelul statului developmentalist, cu producția orientată spre export, în care guvernul (MITI) direcționa companiile și alegea domeniile de viitor, însă tot Japonia ilustrează și vulnerabilitățile acestuia, provenite din planificarea centralizată, anume ineficiențe, proiecte eșuate și predicții ratate (Branstetter, Nakamura 2003). Proiectul „Made in China 2025” a reprezentat una dintre sursele intensificării rivalității dintre Statele Unite și China, primele obiectând la spionajul tehnologic, încălcările dreptului de autor și privilegierea firmelor locale, iar inițiativele ulterioare au menținut scopurile centrale, renunțând la unele aspecte controversate (Cyrill 2018). Spre deosebire de competiția economică dintre SUA și Japonia, moderată de alianță dintre cei doi actori cea cu China implică și rivalitatea politico-militară, chiar cu un anumit risc de circularitate (Gilpin 2004; Zhang 2021).

Există multe incertitudini referitoare la direcțiile progresului tehnologic. Chiar și strict în termeni politico-militari, valoarea unora dintre noile tehnologii este exagerată, cum este cazul rachetelor hipersonice, în timp ce altele au trezit speranțe deseori dezamăgite (inteligența artificială, realitatea virtuală, mai nou, multiversul și blockchain). Există o contradicție fundamentală între speranța de a obține instrumente disruptive și ideea de planificare a progresului. Se poate însă discuta și despre încrederea exagerată în abilitatea autorităților publice de la Washington și Beijing, de a oferi serviciile promise, în condițiile surprizelor din ultimii ani.

Diferența dintre capitalismul liberal și cel de stat sare în ochi, când vorbim despre tehnologie. Chiar dacă ambele variante pot aplica politici mercantiliste, rămân deosebiri de anvergură/dimensiuni, grad de implicare al autorităților publice, nivel de centralizare și tip de coordonare. Se poate ca vulnerabilitatea Chinei în această competiție să o reprezinte tocmai planificarea centralizată și tendința de a crește controlul, tocmai pentru că inhibă inovația mai mult decât aranjamentul alternativ. În concluzie, direcțiile din ultimii ani, imprimate de liderul Xi Jinping, s-ar putea să limiteze dimensiunile tranziției de putere.

5.2.3. Sistemul politic, elitele și reprezentările sociale

Sistemul politic american a trecut prin cel mai mare șoc din ultimele decenii. Insurecția din 6 ianuarie 2021 a arătat că elementele fundamentale ale unei democrații pot fi contestate violent, chiar cu sprijin din partea liderilor, iar ordinea internațională liberală a fost pusă sub semnul întrebării chiar în centrul său. Împreună cu politicile ineficiente de combatere a pandemiei și retragerea controversată din Afganistan, asaltul împotriva Congresului a șocat și condus la un declin al reputației americane în exterior. Diviziunea elitelor și societății a continuat și s-a amplificat.

Administrația Biden a modificat unele atitudini și politici. Primul an al mandatului noului președinte american a fost dominat de problemele pandemiei și recuperării economice, în interior și de consolidarea alianțelor privity cu scepticism de predecesorul său. Numărul morților de COVID-19 a depășit 800.000 în 2021, chiar dacă rata vaccinării cu două doze a trecut de 63%, din rațiuni ce țin de controverse interne și optimismul exagerat al autorităților, potrivit BBC (BBC 2021). Economic, administrația Biden s-a bazat de investiții publice masive, pe termen scurt și lung, dar, în timp ce șomajul a scăzut, inflația a crescut, mai ales spre finalul anului; în contextul respectiv, popularitatea președintelui s-a diminuat la circa 42% (Levinson-King, Hills 2022)³⁹.

³⁹ Dintre acestea, s-au remarcat o inițiativă de 1900 miliarde în martie pentru combaterea pandemiei și stimularea economiei, un plan de investiții, dintre care doar prima parte a trecut de Congres, în valoare de 1200 miliarde dolari; și altul de achiziții publice a produselor americane, de circa 400 miliarde dolari; vezi Lobosco, Luhby, 2021; Trush 2021; Tankersley 2021; Amadeo, Kelly, Ernsberger, 2022.

Tabelul nr. 5.4: Controverse ale politicii externe americane recente
(Sursă: Mathews 2021, 10-11)

- Intervenția din Afganistan
- Intervenția din Irak
- Criza financiară din 2007-2008
- Intervenția în Libia
- Politica față de războiul civil din Siria
- Orientările externe ale administrației Trump
- Politica față de COVID-19

Diviziunile elitei americane au sporit, în ultimii ani. În ciuda unor așteptări, controlul exercitat de fostul președinte, Donald Trump, asupra Partidului Republican a continuat după 6 ianuarie 2021. Majoritatea de care se bucură democrația în Congres este limitată, îndeosebi în Senat și ne putem aștepta să observăm fluctuații ale atitudinilor în politica externă, în funcție de schimbările de funcții și de alegeri, în condițiile în care, după cum sugerează Mathews, rezumat în Tabelul nr. 5.4, nu doar că multe decizii din domeniu sunt controversate, ci și elemente interne au consecințe la nivel internațional. Este remarcabil că s-au menținut continuități în ceea ce privește orientarea față de China, considerată și de administrația Biden ca principalul rival și în ceea ce privește politica industrială și promisiunile de renaștere a producției și locurilor de muncă.

Polarizarea se resimte și la nivelul societății americane, nu doar la cel al elitelor. Insurecția din 6 ianuarie a reprezentat o combinație între criticile elitelor politice republicane la adresa procesului electoral și mobilizarea socială, în principal din partea unor grupuri radicale de dreapta. Potrivit Centrului Pew, Statele Unite se disting, între societățile dezvoltate, prin importanța pe care populația o acordă conflictelor provocate de afilierile politice și de identitățile comunitare (Silver, Fetterolf, Connaughton 2021). Această tendință se manifestă de decenii, însă confruntarea din 2021 și consolidarea facțiunilor ce i-a urmat ar putea marca intrarea într-o nouă etapă.

Sistemul politic din China pare stabil. Liderul Xi Jinping a promovat o mai mare centralizare și politizare, inclusiv prin accentuarea importanței ideologiei marxiste, fenomene explicate deseori prin idei contradictorii ca

manifestări ale totalitarismului și ca rezultate ale unor reforme eșuate (Mitter, Johnson 2021; Rosen 2021). Anul trecut, s-a observat și creșterea controlului elitelor politice asupra oamenilor de afaceri, prin marginalizarea miliardarului Jack Ma; reglementarea mai strictă a sectorului IT&C și limitarea accesului companiilor la finanțarea internă. PCC a aniversat un secol, ocazie cu care au fost accentuate mesajele naționaliste, dar și cele referitoare dezvoltarea economică; importanța forței militare; la rezultatele în combaterea pandemiei sau unitatea în jurul partidului; mai mulți observatori se așteaptă ca președintele să dobândească un mandat nelimitat în 2022 (Buckley, Bradsher 2021).

Cu toate acestea, unele clivaje sociale au rămas în atenția publicului. Persecuțiile din Xinjiang au continuat să atragă atenția opiniei publice, în special a celei occidentale; organizații ca Human Rights Watch au considerat că autoritățile de la Beijing sunt responsabile de crime împotriva umanității, în timp ce noua administrație americană și un tribunal informal au subliniat acuzațiile de genocid împotriva populației uigure și altor minorități, lansate la începutul anului trecut (HRW 2021; Wintour 2021; Boissoneault 2022). Este subliniată, printre altele, încarcerarea a peste un milion de oameni, sub pretextul combaterii terorismului; alături de avorturi și sterilizări forțate; îmbinarea de propagandă și coerciție cu scopul de zădărnici (HRW 2021, 2, 12-13, 25-27; Amnesty International 2021). Reprezentanții PCC au continuat și politica de centralizare autoritară în Hong Kong, limitând libertățile politice și de exprimare, aranjându-și astfel o majoritate favorabilă; așa cum argumentau criticii, controversata lege referitoare la securitate națională a fost utilizată împotriva adversarilor politici (Soo, Wu 2021; Maizland 2022a).

Cultura politică este importantă, deoarece explică felul în care elitele și societatea își reprezintă socialul. Conceptualizarea de-aici se bazează pe studiile efectuate în tradiția abordării sistemice a politicului, promovată de G. Almond și S. Verba (Almond, Verba 1996). Mă interesează orientarea față de politica externă; atitudinea față de rolul statului; atitudinea față de recursul la forță, în special în ceea ce privește decidenții și gradul de omogenitate, reflectând gradul de integrare

internă. Primele trei caracteristici pot oferi o modalitate de a surprinde nivelul de satisfacție, unul dintre cele două variabile fundamentale ale teoriei tranziției puterii.

Statele Unite sunt considerate drept actorul *statu-quo* prin excelență. Noua administrație este orientată spre centru-stânga, în termeni americani, însă există o continuitate cu predecesoarea, în ceea ce privește rivalitatea cu China și un anumit grad de protecționism, chiar dacă privește favorabil cooperarea cu aliații (Blinken, 2022). China este considerată principalul competitor în termeni ideologici și de putere, iar mijloacele diplomatice sunt considerate complementare celor militare (Blinken 2022). Echipa Biden a apreciază mai mult profesionalismul, în comparație cu loialitatea personală, marca președinției Trump (Tenpass 2022).

O altă trăsătură comună cu ultima guvernare republicană este scepticismul față de recursul la forță. În parte, un produs al intervențiilor controversate și îndelungate din Afganistan și Irak, în condițiile în care interesul pentru problemele interne, îndeosebi economia, este mai important decât pentru chestiunile referitoare la securitatea națională în sens restrâns (Carden 2018; Financial Times 2021; Pewb 2022). Dar atitudinea publicului american față de pierderi este mai subtilă decât pare și nu corespunde prejudecăților adversarilor săi; acesta poate fi favorabil intervențiilor externe, chiar și costisitoare, dacă succesul pare probabil, cauza este morală, iar amenințările sunt importante (Larson 1996; Dill, Schubinger 2021). Inițial, acțiunile militare în Irak au beneficiat de aprobare și încurajare; în cazul Afganistanului, opinia a devenit mai curând defavorabilă după executarea lui Osama Ben Laden (Harting, Doherty 2021).

În societatea americană, polarizării politice îi corespunde o diviziune socială și valorică. În general, radicalii ambelor orientări au crescut ca importanță, iar scepticismul față de elitele tradiționale a sporit, factori care contribuie la ideologizarea discursului și a practicilor politice americane, inclusiv cele externe (Pewa 2022). De exemplu, diferența dintre sprijinul NATO în rândul democraților și republicanilor este de peste 20% (Fagan, 2020); ambele facțiuni consideră că Statele

Unite au eșuat în Afganistan și că gestionarea situației de către administrația Biden a fost deficitară, însă prima susține majoritar că decizia de retragere a fost bună, iar cealaltă, că a reprezentat o eroare (circa 70% pentru fiecare) (Green, Doherty 2021).

Polarizarea și-a atins apogeul odată cu alegerile din 2020 și cu insurecția din 6 ianuarie 2021. Divergențele dintre decidenți și alegători, cele dintre dreapta-stânga sau pluralitatea socială a publicului reprezintă elemente importante ale acestui peisaj. După cum am văzut, există unele atitudini și orientări comune în chestiunile externe și de securitate națională, mai ales referitoare la competiția cu China, o caracteristică confirmată de studii specifice (Kertzer, Brooks și Brooks 2021). În consecință, este de așteptat ca polarizarea să influențeze stilul și nuanțele politicilor din acest domeniu și, mai ales, capacitatea de acțiune și mijloacele utilizate, dar să nu conducă la răsturnări majore.

De cealaltă parte, cultura politică din China a devenit mai ideologizată și mai naționalistă. Liderul Xi Jinping a legat inițiativele sale de modernizare și pe cele politico-militare de ideea reîntineririi și reîntoarcerii statului, după o lungă perioadă de umilință (Shambaugh 2020). Reprezentărilor sociale oficiale li se adaugă și un naționalism popular, dar este de discutat în ce măsură este vorba despre un fenomen independent, într-o țară cu cenzură masivă. Persistă ambiguitățile referitoare la orientarea Chinei, anume dacă este o putere revizionistă parțial conservatoare pragmatică; din câte se pare, este un contestatar regional, eventual și global, pe termen lung, dar care acceptă, într-o anumită măsură, regulile despre suveranitate și o anumită variantă de capitalism.

Polarizarea politică și socială va continua, alături de tendința de ideologizare. Statele Unite riscă să treacă prin noi momente de blocaj decizional, în condițiile în care se confruntă cu un cumul grav de probleme, de la o pandemie gestionată în mod criticabil, la chestiuni economico-sociale și divergențe doctrinare. Unele dintre acestea sunt normale pentru o democrație, dar există o limită a rivalităților dincolo de care acestea din urmă devin problematice. Cultura politică susține și nuanțează tendințele respective, însă continuitatea este, în continuare, mai importantă, în ceea ce privește scopurile politicii externe.

*
* *

Factorii geografici au influențat contextul relațiilor sino-americe. Diferențele dintre tendințele pandemice între Occident și Asia de Est s-au nuanțat în 2021, odată cu producerea în masă de vaccinuri și de proliferarea noilor versiuni de SARS-CoV-2, chiar și în China, spre finalul anului. Configurația spațiului a impus o anumită formă rivalității dintre cei doi actori majori, în care insulele, peninsulele și căile de comunicație maritime sunt elemente importante, iar distanța dintre teritoriile principale contribuie la menținerea stabilității. Perioada respectivă ne-a amintit însă că, în ciuda rivalităților și a conflictelor, trăim într-o lume globalizată, în care lanțurile de producție au fost supuse unor presiuni intense, care au condus la întârziere și probleme de fabricare sau de livrare; dintre acestea, concentrarea fabricării de microprocesoare în Taiwan a atras în continuare atenția specialiștilor.

Fenomenele demografice au devenit îngrijorătoare. Circa un milion de americani au murit de COVID-19, într-unul dintre cele mai tragice momente ale istoriei acestei societăți, la data redactării acestui capitol, în ciuda speranțelor noii administrații de la Washington și a producției rapide de vaccinuri. În China, numărul de cazuri a fost mai redus, însă varianta Omicron s-a conturat ca o amenințare serioasă în ultima parte a lui 2021. Ambele societăți se confruntă cu spectrul stagnerii demografice, însă problema este mai serioasă pentru Beijing, în timp ce Statele Unite beneficiază și de avantajul migrației, câtă vreme nu aplică politici foarte restrictive.

Economia mondială a depins de evoluțiile americane și chineze, chiar și în condițiile pandemiei. În Statele Unite, au ieșit în evidență politicile de sprijin și de investiții publice, iar în China, tendința de creștere a controlului PCC asupra companiilor, cele două fenomene subliniind procesul de creștere a influenței statului față de piață. Recuperarea economică a fost inegală în interiorul și între societăți, sectoarele legate de producția de bunuri sau informatizate fiind avantajate. Perspectivele pe termen mediu au devenit mai pesimiste, în condițiile în

care 2021 a fost afectat de probleme ca dificultățile de aprovizionare globale, creșterea prețurilor la hidrocarburi și a inflației.

Cercetarea și ingineria continuă să reprezinte un aspect important al rivalității sino-americe. Cei doi actori se situează în topul cheltuielilor în termeni absoluți, dar nu și din perspectiva eforturilor relative; așa cum subliniază specialiștii UNESCO, alocarea de resurse rămâne foarte concentrată, la nivel internațional. Persistă diferențele dintre modelul liberal din Statele Unite și cel etatist al Chinei, iar, după standarde istorice, primul este mai avantajat. Viitorul competiției s-ar putea să depindă și de succesele realizate de cercetare în domenii ca IT&C sau biologie, dar trebuie evidențiat că, în mod esențial, descoperirile științifice majore nu se pot anticipa, după un argument celebru al lui Popper (Popper 1996)⁴⁰.

Credibilitatea sistemului politic american a fost pusă sub semnul întrebării în cursul insurecției din 6 ianuarie 2021. Combinația dintre tendințele mai vechi de polarizare, interpretările rivale ale politicilor necesare pentru combaterea pandemiei și contestarea rezultatelor alegerilor de către fostul președinte, Donald Trump, au avut o contribuție la inițierea acestor activități. Republicanii au rămas sub influența respectivului lider, majoritatea democratică din Congres este fragilă și o revenire nu este imposibilă. De cealaltă parte, Republica Populară Chineză (RPC) a proiectat o imagine de unitate și conducere eficientă, dar au continuat represiunile din Hong Kong și Xinjiang, ultimele fiind deseori considerate ca o formă modernă de genocid.

Cu toate diviziunile, există un acord minimal referitor la relațiile cu China. Aceasta este privită ca un rival, cu o ideologie ostilă ordinii americane și care ridică probleme politice, economice, tehnologice și, din ce în ce mai mult, militare. Statele Unite se definesc ca o putere *statu-quo*, confruntată cu un contestatar revizionist. De cealaltă parte, liderii chinezi oscilează între mesaje naționaliste sau socialiste dure despre întinerirea RPC și un pragmatism al dezvoltării economice.

⁴⁰ Dacă am putea anticipa descoperirile științifice, înseamnă că deja le-am cunoaște și ar rezulta un paradox; aici anticiparea este înțeleasă ca un demers rațional, academic și caracterizat printr-o anumită precizie.

5.3. Dimensiunea evenimentială

În secțiunile anterioare, am studiat schimbările relațiilor de putere, ale reprezentărilor despre securitate și principalii factori explicativi. Aici vor fi abordate unele consecințe: relațiile politice generale dintre SUA și China; chestiunea Taiwanului; Marea Chinei de Sud; modernizarea militară a Beijingului sau divergențele despre pandemie și comerț. Am adăugat și o investigație a legăturilor dintre RPC și Federația Rusă, devenite mai proeminente odată cu conflictul din Ucraina. Cheia de interpretare o reprezintă tot teoria tranziției de putere.

În 2021, a continuat rivalitatea complexă dintre SUA și China. În privința acestui subiect, există poziții comune în rândul elitei americane, deși rămân diferențe în ceea ce privește mijloacele, după cum am văzut mai sus. Oficialii de la Washington consideră Beijingul un competitor strategic, o provocare la adresa valorilor democratice și a ordinii bazate pe reguli și un concurent economic important, potrivit declarațiilor repetate ale președintelui Joe Biden, secretarului de stat, Antony Blinken, sau a secretarului Apărării, Lloyd J. Austin (Zengerle 2021; Blinken 2021; CRS 2022, 112-113). Politicile Statele Unite au combinat mijloacele diplomatice, cele economice externe și interne și pe cele militare.

S-a observat o prioritate mai mare acordată aliaților și partenerilor regionali. În septembrie, au fost consolidate relațiile cu Australia și Marea Britanie, prin lansarea AUKUS și controversa legată de achiziția de submarine cu propulsie nucleară (Biden 2021; France 24 2021). La Washington, a avut loc un summit al membrilor Quad (SUA, Japonia, India și Australia) în care liderii s-au declarat în favoarea „unei regiuni Indo-Pacific lipsite de coerciție”, s-a decis sprijinirea inițiativei de investiții în infrastructură a G7, Build Back a Better World (BBW) (Choudhury 2021; White House 2021a), iar NATO a considerat China drept „o provocare sistemică” (CFR 2022). Atât reprezentanții Statelor Unite, cât și cei ai Chinei au întreprins demersuri diplomatice în statele din regiunea Asiei de Sud-Est, care îmbină relațiile cu ambele părți (Jennings 2021).

Au avut loc și o serie de discuții bilaterale. O reuniune virtuală la nivel înalt a avut loc în luna noiembrie, în cursul căreia, potrivit președintelui Joe Biden, au fost stabilite unele repere pentru coexistența

pașnică (White House 2021 b). Ca și în cursul altor discuții purtate în același an, au ieșit în evidență divergențele de valori, despre represiunea din Xinjiang, considerată de Statele Unite drept genocid, politica de mână forte din Hong Kong, situația din Taiwan și chestiunile economice (Mousavizadeh 2021; Reuters *et al* 2021; White House 2021 b). Pare să se fi conturat o înțelegere referitoare la importanța combaterii schimbărilor climatice (Mousavizadeh 2021; White House 2021 b; China Briefing 2022).

5.3.1. Evoluțiile politico-militare esențiale din 2021

RPC a continuat și intensificat demonstrațiile militare în zona Taiwanului. Este vorba despre incursiuni aeriene în apropierea teritoriului insulei care să transmită (*signaling*) un mesaj diplomatic de hotărâre referitor la politica și motivația de a menține politica „unei unice Chine” și despre exerciții, inclusiv (Blanchard 2021). SUA și Taiwan au efectuat, la rândul lor, exerciții, iar Pentagonul a deplasat grupuri de portavioane în regiune, inclusiv în Marea Chinei de Sud, practică deja ritualică (RFA 2021). Frecvența și anvergura incursiunilor aeriene ale regimului de la Beijing au crescut în ultimii doi-trei ani, cu circa 500 de aparate în intervalul septembrie 2020-decembrie 2021 potrivit *France Press* (AFP, AFP 2021) și s-au manifestat îngrijorări despre creșterea riscului unei invazii a RPC împotriva Taiwanului, în următorii ani, sau despre suprapunerea dintre acestea și manevrele rusești din jurul Ucrainei (Gallagher 2022; Reuters 2021a).

Contextul politic s-a modificat recent. Represiunea din Hong Kong a pus sub semnul întrebării ideea de „o țară, două sisteme”, care părea să ofere un ghid pentru soluționarea divergențelor dintre cele două părți, iar taiwanezii au devenit mai neîncrezători în autoritățile de la Beijing (Chen, Wu, Yeh 2020). Esențială aici a fost atitudinea Statelor Unite, administrația Biden subliniind, în termeni chiar mai duri decât cei ai predecesoarei, importanța apărării insulei (Brunnstrom 2021; Brunnstrom și Martina 2021; Hunnicutt 2021; Sanger 2021). Oficialii de la Washington au nuanțat, subliniind că politica tradițională a ambiguității strategice rămâne încă valabilă; aceasta consta în oferirea

de asistență militară Taipeiului, fără a garanta intervenția în cazul unui război (Brunnstrom 2021; Brunnstrom și Martina 2021; Hunnicutt 2021; Sanger 2021).

Cu toate acestea, datele fundamentale nu s-au schimbat atât de mult. Autoritățile de la Beijing sunt interesate de Taiwan, însă o invazie reprezintă un demers riscant și dificil, în timp ce Statele Unite rămân preocupate de descurajarea Beijingului și de limitarea secesionismului în Taipei. Mai mult, războiul din Ucraina a arătat că operațiile ofensive sunt dificile și costisitoare și că Occidentul poate reacționa unit și rapid, îndeosebi atunci când este vorba despre sancțiunile economice și tăierea accesului la economia mondială, o mai veche temere a liderilor RPC (Abrams 2022). Chestiunea Taiwanului rămâne o importantă dispută care poate conduce la un război de anvergură, însă ambele părți sunt conștiente de mize, iar ideea unei ferestre de oportunitate militare a fost compromisă în Europa de Est.

Disputele din regiunea Mării Chinei de Sud rămân de actualitate, dar de joasă intensitate. În luna noiembrie, un incident a opus China și Filipine, referitoare la o navă „blocată intenționat” și Beijingul a restricționat accesul, incident survenit după alte disensiuni (Jennings 2021; Reuters 2021b), iar în timpul verii, navele sale s-au intersectat cu o platformă indoneziană, operând în propria Zonă Economică Exclusivă (ZEE) și cu un portavion american, eveniment dezamorsat diplomatic (Allard, Lamb, Da Costa 2021; RFA 2021). Autoritățile RPC au continuat să amplaseze sisteme de armament în spațiile disputate din Marea Chinei de Sud, inclusiv aviație de supraveghere și elicoptere de transport (CRS 2022, 14). China a modificat legislația marină internă, în sensul în care ar putea extinde măsurile de monitorizare și control al traficului în Marea Chinei de Sud (CRS 2022, 12-13).

SUA au condamnat activitățile Chinei în regiune. Noul secretar de stat, Antony Blinken, a subliniat că Statele Unite își vor respecta obligațiile de alianță față de Filipine și a accentuat continuitatea politicii cu cele urmate de administrațiile precedente, în vara lui 2021 (CRS 2022, 23). Vicepreședintele SUA, Kamala Harris, a întreprins o vizită în regiune, Casa Albă urmărind să intensifice legăturile cu Vietnam,

Filipine, Taiwan sau Japonia, printre alte părți interesate; statele europene au condamnat politica RPC, iar Germania și India au expediat forțe navale în Marea Chinei de Sud (Reuters 2021c; Brunnstorm, Martina 2021b; Pearson, Bose 2021; Miglani 2021). Washingtonul consideră problematice scopurile și metodele Beijingului (DoS 2022).

Activitățile militare principale se referă la patrule demonstrative și exerciții. Atât Statele Unite, cât și China au efectuat activități de instrucție în regiune, cu forțe navale și participarea aliaților, grupurile de portavioane atrăgând atenția specialiștilor și opiniei publice (Ledon 2021; RFA 2021; Xuanzun 2021; Chan 2022). Operațiunile de patrulare, întreprinse de marina americană în spațiile contestate, în care nu sunt respectate regulile internaționale, au vizat 26 de actori internaționali și 37 de activități, inclusiv patru ale RPC în Marea Chinei de Sud și una în Marea Chinei de Est, între perioada octombrie 2020-toamna 2021, în comparație cu cel puțin 28 de revendicări considerate nelegitime în anul fiscal anterior (DoD 2020; DoD 2021, CRS 2022, 35); potrivit CRS, 6 patrulare navale au fost desfășurate în MCS (CRS 2022, 41). Au fost adoptate și sancțiuni minimale (CRS 2022).

Marea Chinei de Sud este o miză importantă. Este cea mai circulată rută comercială a lumii și oferă RPC aprovizionarea cu hidrocarburi din Orientul Mijlociu și propriile resurse, de unde și revendicările rivale, nu doar din partea Chinei, ci și a principalelor state riverane. Ca și în ultimul deceniu, expansiunea Chinei rămâne graduală, Beijingul urmărind o politică a faptului îndeplinit (CRS 2022). Confruntările recente din zona Insulei Șerpilor, unde forțele ocupante rusești au fost obligate să părăsească obiectivul, ridică semne de întrebare asupra viabilității politicilor de amplasare a unităților pe stânci, fiind vulnerabile în fața unor lovituri dinspre spații terestre.

Proiectele PCC de dezvoltare tehnologică a forțelor armate au reprezentat una dintre sursele intensificării rivalității sino-americane. Celebrul discurs al fostului vicepreședinte american, Mike Pence din 2018, acuza Beijingul că, prin mijloace incorecte, și-a format o „bază industrială în detrimentul Americii”; a profitat de deficitul comercial rezultat și că dorește să domine tehnologiile viitorului (Pence 2018).

Administrația Biden a continuat, în esență, aceeași orientare politică, promovând, mai eficient, investiții interne și relații mai strânse cu aliații, pe lângă politicile coercitive ale predecesorilor. Congresul american a adoptat o alocare bugetară mai mare decât cea solicitată, tocmai din cauza rivalității cu Beijingul, după cum am văzut în prima secțiune.

Planurile Chinei sunt destul de complexe. Ele includ măsuri de recuperare a întârzierii față de statele dezvoltate și un alt „Salt înainte”, sperând să domine instrumentele unei noi „revoluții industriale”, cu date cheie 2035 și 2049, poate puțin devansate (Bitzinger, Raska 2022). Una dintre procedurile care a atras atenția este „fuziunea civil-militară”, prin care tehnologiile civile sunt folosite de forțele armate, iar statul direcționează cercetare, printr-o diversitate de comitete (Bitzinger, Raska 2022). Scandalul Huawei a indicat unul dintre punctele vulnerabile ale acestui tip de strategie, iar dependența excesivă de planificarea centralizată și de obiective geopolitice s-ar putea să limiteze inovația.

Cu toate acestea, cea mai importantă schimbare din ultima perioadă a fost expansiunea masivă a arsenalului nuclear. Un raport al Pentagonului din toamna trecută susținea că RPC poate ajunge la un arsenal de 700 de focoase până în 2027 și chiar peste 1000 la sfârșitul decadei până în 2030, ceea ce ar putea conduce la o „tripolaritate strategică”, alături de SUA și Federația Rusă (DoD 2021b, 90-92). Experții independenți au considerat că are loc o dezvoltare masivă a arsenalului RPC, chiar dacă estimările oficialilor americani se vor dovedi inexacte (Kristensen, Korda 2021, 326). Aceste evoluții contribuie la argumentul că RPC are ambiții de putere globală, pe termen lung și că, după 2030, este de așteptat o intensificare a rivalității dintre cei doi actori majori (DoD 2021b, 92).

5.3.2. Divergențe despre pandemie și comerț

Disputele despre originea COVID-19 au continuat. Noua administrație de la Washington a reluat legăturile oficiale cu Organizația Mondială a Sănătății, întorcându-se în rândul membrilor (Foong 2021). Joseph Biden a menținut semnele de întrebare referitoare la informațiile deținute și deciziile PCC din toamna-iarna lui 2019, semne de întrebare ridicate de predecesorul său și care au avut și nuanțe electorale (Foong

2021). Investigațiile internaționale nu au condus momentan la niciun rezultat concret și este improbabil ca problema originii virusului să fie lămurită prea curând, comparând cu experiența istorică (Quammen 2013).

O altă divergență s-a referit la politicile optime. China a aplicat o strategie dură de combatere a răspândirii SARS-CoV-2, cuprinzând monitorizare electronică, testare rapidă în masă și carantinare promptă (Ding, Zhang 2022). Decidenții de la Beijing s-au folosit de ocazie pentru a proclama beneficiile sistemului său politic și de-al contrasta cu Vestul, în principal cu SUA, grav afectate de pandemie (Foong 2021). Spre finalul lui 2021, noi irupții ale virusului au arătat limitele acestor ideologizări (Foong 2021).

Al treilea element s-a referit la vaccinare. Statele occidentale au mizat enorm pe cercetarea și producerea noilor vaccinuri, inclusiv cele care au reacționat în mod criticabil la început, ca Statele Unite, Marea Britanie și Israel (Ho 2021). China și-a dezvoltat propria variantă și contrastul dintre cele două a constituit un element mediatizat în cursul lui 2021 (Ho 2021). Principala consecință internațională a fost apariția unei diviziuni între statele dezvoltate, producătoare ale celor mai căutate vaccinuri; cele sărace, care aveau nevoie de acces și Beijing sau Moscova, undeva între ele (Lee 2021; De Bengy, Tagmatarchi 2022; Balfour, Bomassi, Martinelli 2022).

În linii mari, pandemia a contribuit la intensificarea rivalității sino-americe și în 2021. Ca și în alte domenii, administrația Biden a urmat o abordare mai diplomatică decât cea a lui Donald Trump, însă a reflectat largul acord al elitei. Fracturile din interiorul și dintre societăți, evidențiate de răspândirea noului coronavirus vor continua probabil să afecteze relațiile internaționale. În același timp, rămâne adevărat, ca și anii trecuți, că a avut loc și o esențială cooperare între specialiști, state și actorii transnaționali, căreia îi datorăm, printre altele, vaccinurile.

Tendențele economice menționate în secțiunea anterioară au influențat și comerțul internațional. Acesta a reprezentat un element important al rivalității sino-americe: în ciuda faptului că avem de-a face cu cea mai importantă relație bilaterală de schimb, acuzații de trișare, subevaluare a monedei sau transferuri forțate de tehnologie au condus la

sanctiuni reciproce, finalizate cu un acord parțial în 2020. Potrivit specialiștilor OECD, șocul produs de pandemie a condus la o cădere abruptă, însă politicile au permis o recuperare rapidă, dar inegală (Arriola, Kowalski, Tongeren 2022). Ca și economia în general, revenirea în formă de K a însemnat că bunurile și achizițiile digitale au beneficiat mai mult decât turismul și alte servicii clasice; procesul s-a amplificat, conducând la lipsuri în cadrul lanțurilor de aprovizionare globală (Arriola, Kowalski, Tongeren 2022).

Deficitul comercial american a continuat să crească. Atât raportat față de 2019, cât și față de 2020, exporturile americane în China au sporit de la 100 și 121 de miliarde, la circa 151 miliarde în 2021, în timp ce importurile au sărit de la 449 și 432 miliarde, la circa 504 miliarde dolari (US Census Bureau 2022c). De aici, a rezultat un deficit de 353 miliarde în 2021, în comparație cu 308 miliarde în 2020 și 342 miliarde în 2019 (US Census Bureau 2022c). Aceste tendințe s-au manifestat în ciuda faptului că tarifele introduse în timpul administrației Trump sunt încă în vigoare (circa 20%, acoperind cam 60% din comerț, dar cu o valoare de 350 miliarde dolari pentru exporturile chineze și de aproximativ 90 de miliarde pentru cele americane), iar acordul comercial nu a condus la achizițiile de bunuri în valoare de 200 miliarde de dolari de către partea chineză (Bown 2022).

Tabelul nr. 5.5.: Tacticile noului protecționism R. Gilpin
(Sursă: Gilpin, 1999, 252)

● Controlul accesului la piață● Subvenții● Cercetare și dezvoltare în parteneriat public-privat

Așa cum era de așteptat, războiul tarifar nu a funcționat. Tendințele deficitului au fost doar încetinite pe termen mediu și, la primul șoc, au revenit la modelele istorice, ceea ce înseamnă că politica de comerț americană a devenit confuză. Cele două părți rămân esențiale pentru economia mondială, în perioade normale, dar și referitor la recuperarea și

relansarea din timpul pandemiei. În 2020, după ultimele date disponibile, importurile de bunuri ale SUA reprezentau 16% din valoarea globală, iar China 14%, iar exporturile de marfă, 10%, față de aproape 18% (OMC 2021, 59); pentru importurile de servicii, s-au înregistrat proporții de 11%, pentru SUA și de 10% pentru China și pentru exporturi, de 17% pentru SUA și de 7% pentru China (OMC 2021, 61).

Protecționismul s-a mai atenuat. Noua administrație de la Washington s-a orientat, în termenii lui Robert Gilpin, spre un protecționism benefic, care promovează producția internă, mai curând decât unul competitiv (Gilpin 1999; Bade, Blatchford 2021), vezi și tabelul 5.5). De exemplu, tarifele impuse UE pentru oțel și aluminiu au fost abandonate, cu anumite condiții legate de volumul comerțului (Bown 2021b). De cealaltă parte, nici China nu este un monolit; după Yeling Tan, limitele capitalismului de stat constau în autonomia economică a autorităților locale, sau în tensiunile dintre controlul central și stimulentele de piață (Tan 2001, 99-100).

5.3.3 Relațiile sino-ruse

Dimensiunea politică a devenit din ce în ce mai importantă. Scepticismul față de Vest, naționalismul și autoritarismul au motivat dezvoltarea și intensificarea cooperării, pornind de la soluționarea principalelor diferende, până la un parteneriat strategic apropiat (Feng, Kugler 2015; Voskressenski 2020). Aici sunt avute în vedere vizite bilaterale, reuniuni multilaterale, cum sunt cele ale grupului de la Shanghai sau BRICS, declarații politice comune, exerciții militare comune sau comerțul cu armamente, Rusia reprezentând 66% din importurile RPC de armament în 2020, potrivit SIPRI (Voskressenski 2020; CSSIS 2021; Maizland 2022b). Liderii celor două state au realizat două summituri virtuale în 2021, ocazie cu care tratatul de prietenie și cooperare a fost extins; documentul sublinia ideile de suveranitate în sens clasic; multipolaritate; diversitate a regimurilor politice interne și interzicea sprijinirea unui terț pentru acțiuni ostile (Xinhua 2021; Voskressenski 2020; Reuters 2021d); de asemenea, Vladimir Putin a

vizitat China în timpul Olimpiadei de Iarnă, cu puțin timp înainte de declanșarea războiului din Ucraina (Maizland 2022).

Relațiile economice au crescut, îndeosebi comerțul cu resurse. Una dintre temerile Chinei se referea la securitatea liniilor de comunicații, o explicație parțială a tensiunilor din Marea de Chinei de Sud, iar Federația Rusă a reprezentat o alternativă și o posibilitate de diversificare a furnizorilor, reducând dependența RPC față de Orientul Mijlociu; în 2021, schimburile bilaterale crescând cu aproape 40% (Devonshire-Ellis 2022). În contextul războiului din Ucraina, o întrebare legitimă este dacă Beijingul poate și dorește să compenseze pierderea de către Federația Rusă nu doar a unei piețe de export esențiale, ci și a uneia dintre sursele primare de tehnologie industrială sau pentru producția de petrol și gaze (Aris 2021). Până una-alta, Beijingul nu poate absorbi însă tot excedentul de hidrocarburi al Moscovei, din motive ce țin de infrastructură și cerere (importuri de 16,5 miliarde bcm față de aproape 200 miliarde bcm în cazul statelor europene în 2021) și nu este clar cum va gestiona aspectele de finanțare sau transfer tehnologic, ceea ce face ca regimul Putin să rămână dependent de accesul la piețele și tehnologia occidentală, măcar pe termen scurt și mediu (Devonshire-Ellis 2022).

Din perspectiva teoriei tranziției puterii, se poate înțelege contextul global al agresiunii Rusiei în Ucraina, pe baza ideilor referitoare la teza ierarhiei instabile de putere și la politicile de coaliție în timp de tranziție. Prima idee explică de ce, în condițiile tendinței spre paritatea capabilităților între puterea dominantă și un potențial contestatar, crește riscul declanșării unor conflicte secundare (Organski, Kugler 1980, 19-28), motiv pentru care, în prima secțiune, am inclus o investigație specială dedicată indicatorilor militari, comparând Statele Unite și China. Cum ordinea internațională și valorilor care o definesc devin problematice, terții (Rusia în acest caz) pot profita de ocazie pentru a-și impune interesele prin forță, în ciuda intereselor hegemonului aflat în declin relativ, fie pentru că acesta din urmă ar fi distrat din regiunile periferice, fie pentru că s-ar forma coaliții rivale. Cercetarea ne-a arătat că, într-adevăr, există o tranziție de putere, Statele Unite trecând de la un avantaj militar față de RPC de 68% în 1990,

la 55% în 2020, însă avem de-a face cu un fenomen lent; spus altfel, riscul dezordinii a crescut semnificativ, gradual, și este probabil să se manifeste în ritmuri inegale și în funcție de regiuni.

Tabelul nr. 5.7: Războiul din Ucraina: teoriile echilibrului și tranziției puterii
(Surse: Feng, Kugler 2015; Chotiner, Mearsheimer 2022)

Teoria echilibrului de putere	Teoria tranziției de putere
Cauza: extinderea NATO și dilema securității	Cauze: nemulțumirea și ambițiile Rusiei, ascensiunea Chinei și politica de coalizare la paritate
Valorile nu contează	Valorile contează
Ucraina ca stat tampon = pace	Ucraina ca stat tampon = conflict
Soluția: offshore balancing	Soluția: un acord minimal cu China

În al doilea rând, teoria tranziției de putere consideră că ascensiunea Chinei ar putea relansa politica tipică de coalitie (Feng, Kugler 2015). Dacă, în timpul preponderenței, alianțele sunt forme de menținere a ordinii și implică un anumit grad de pasare a responsabilității, în perioadele de paritate sunt determinante, pentru că decid rezultatul confruntării (Organski, Kugler 1980). Sistemul internațional poate fi împărțit în viitor între o grupare condusă de fostul hegemon și o alta configurată în jurul puterii contestatate, potrivit orientării favorabile sau nu *statu-quo*-ului împărtășită în rândul elitelor⁴¹. Diferența față de teoriile echilibrului puterii este că avem un proces conflictual și instabil; Feng și Kugler consideră că politica Rusiei în Ucraina este o componentă a acestora și că poate consolida tendința de divizare politico-militară (polarizare) la nivel global; mai multe detalii, în Tabelul nr. 5.7.

Situația nu este clară, cum multe depind de atitudinea elitelor de la Beijing. China pare mai interesată, din punct de vedere politico-militar, de

⁴¹ Explicația se aseamănă cu teoria balanței intereselor, elaborată de Randall Schweller, cu excepția rolului special acordat hegemonului.

evenimentele din regiunea Asiei de Est. După unii autori, elitele ezită între sprijinul politic acordat Rusiei, ideologia naționalistă care promovează integritatea teritorială și importanța dezvoltării economice, care necesită relații acceptabile cu Occidentul (Cadell, Nakashima 2022). În funcție de interesele decidenților chinezi și de climatul relațiilor sino-americane, inclusiv de evoluția situației din Taiwan, putem asista la: coagularea unei coaliții mai strânse între Beijing și Moscova, prin care ultima să compenseze consecințele sancțiunilor occidentale; la o neutralitate relativă a RPC sau chiar la o distanțare majoră față de Federația Rusă; primele alternative par mai probabile, în special cea de-a doua.

Concluzii

Multe contraste au fost observate în perioada abordată. Anul trecut a fost marcat de speranțe adeseori înșelate de a depăși pandemia, de interacțiuni dintre știință și prejudecăți și s-a terminat cu temeri referitoare la război în Europa de Est. Vaccinurile au fost produse rapid, economia mondială a rezistat și părea că, în unele regiuni, cel puțin, o anume stabilitate a fost păstrată. 2021 este un interval greu de rezumat într-o singură formulă.

Capitolul de față a tratat tema relațiilor sino-americane. Gradual, în ultimele decenii, acestea s-au constituit într-unul dintre elementele cele mai importante ale politicii și economiei internaționale, cu ramificații în multe domenii, dintre care cel științific nu este deloc de neglijat. Odată cu declanșarea pandemiei de COVID-19, aceste caracteristici au interacționat strâns, cu consecințe deseori dificil de anticipat. Conceptual, schimbările distribuției de putere la nivel regional și global reprezintă una dintre principalele teme de cercetare ale studiilor sociale, una care încă nu a fost lămurită în mod satisfăcător.

Neliniști persistă în ceea ce privește efectele. De la Tucidide până la Graham Allison mai recent, creșterea și prăbușirea actorilor majori a fost considerată una dintre cauzele războaielor de anvergură. Academic, se consideră că avem de-a face cu o influență probabilistă, destul de laxă și insuficient determinată, însă preocupările rămân. Am optat pentru o teoria

tranziției puterii, într-o interpretare metaforică, în care gradul de conflict este fenomenul de interpretat, iar capacitățile (puterea ca resurse) și ideile elitelor, factori cauzali.

Pe măsură ce distanța dintre SUA și China se micșorează, iar decidenții devin mai preocupați de probleme de securitate și diferențele valorice, relațiile dintre cei doi actori ajung mai reci, conflictuale și mai dificil de gestionat. Aceste tendințe au fost investigate în prima secțiune, unde raportul dintre VNB a ajuns la 70%, tinzând lent spre paritate, în timp ce noua administrație de la Washington a adoptat o politică similară celei predecesoare, în ciuda diferențelor de idei, personalități, stil politic și electorat. Studiul de caz teoretic a indicat, astfel, că teoria tranziției puterii oferă o cheie importantă pentru a înțelege subiectul. În același timp, investigațiile au indicat o serie de limitări și neclarități, cum ar fi tendința de a supraestima procesele contemporane, riscând un anumit determinism.

Totuși, sunt și surse de stabilitate. Statele Unite rămân puterea dominantă, în termeni generali, dar și folosind indicatori militari, îndeosebi în ceea ce privește conflictele convenționale. Descurajarea exercită o anumită influență, iar în anumite zone tematice, există un grad de acord. Inversarea raporturilor de putere nu reprezintă un destin, ci una dintre posibilele consecințe ale unei realități complexe, unele dintre aspectele căreia au fost tratate în capitolul de față.

BIBLIOGRAFIE:

AAAS. 2022. "Historical Trends in Federal R&D". Accesat la 16 mai 2022. <https://www.aaas.org/programs/r-d-budget-and-policy/historical-trends-federal-rd>.

Abrams, Elliott. 2022. "The Ukraine War, China, and Taiwan". *Council on Foreign Relations*. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.cfr.org/blog/ukraine-war-china-and-taiwan>.

AFP. 2021. "China's Taiwan jet incursions at second-highest level in November". 1 decembrie 2021. Accesat la 16 mai 2022. China's Taiwan jet incursions at second-highest level in November (france24.com).

Allard, Tom, Lamb, Kate, Da Costa, Augustinus. 2021. "China protested Indonesian drilling, military exercises". *Reuters*. 1 decembrie 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/exclusive-china-protested-indonesian-drilling-military-exercises-2021-12-01/>.

Allison, Graham. 2017. *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?*. Boston: Houghton Mifflin Harcourt.

Almond, Gabriel A., Verba Sydney. 1996. *Cultura civică*. București: Editura DU Style.

Amadeo, Kimberly, Kelly, Robert C., Ernsberger, Emily. 2022. "What Are President Biden's Economic Plans and Policies?". *The New York Times*. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.thebalance.com/what-are-biden-s-economic-policies-5071356#citation-51>.

Amnesty International. 2021. "Like we were enemies in a war. China's mass internment, torture and persecution of Muslims in Xinjiang". Accesat la 16 mai 2022. <https://www.amnesty.org/en/documents/asa17/4137/2021/en/>.

Aris, Ben. 2021. "Russia's soft underbelly: precision machine tools". *Intellinews*. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.intellinews.com/long-read-russia-s-sanctions-soft-underbelly-precision-machine-tools-213024/>.

Arriola, Christine, Kowalski, Przemyslaw, Tongeren, Frank van. 2022. "International trade during the COVID-19 pandemic: Big shifts and uncertainty". OECD. Accesat 16 mai 2022. <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/international-trade-during-the-covid-19-pandemic-big-shifts-and-uncertainty-d1131663/#biblio-d1e552>.

Bade, Gavin, Blatchford, Andy. 2021. "Biden's made-in-America push raises tensions at meeting with Canada, Mexico". *Politico*. Accesat la 16 mai 2020. <https://www.politico.com/news/2021/11/18/joe-biden-made-in-america-tensions-canada-mexico-522868>.

Balfour, Rosa, Bomassi, Lizza, Martinelli, Marta. 2022. "Coronavirus and the Widening Global North-South Gap". *Carnegie Europe*. Accesat la 16 mai 2022. <https://carnegieeurope.eu/2022/04/25/coronavirus-and-widening-global-north-south-gap-pub-86891>.

BBC. 2021. "COVID-19: US surpasses 800,000 pandemic deaths". Accesat la 16 mai 2022. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-59645307>.

Bengy Puyvallee, Antoine de, Tagmatarchi Storeng, Katerini. 2022. "COVAX, vaccine donations and the politics of global vaccine inequity". *Globalization and Health*. 18.

Biden, Joe. 2021. În "Remarks by President Biden, Prime Minister Morrison of Australia, and Prime Minister Johnson of the United Kingdom Announcing the Creation of AUKUS". 15 septembrie 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/09/15/remarks-by-president-biden-prime-minister-morrison-of-australia-and-prime-minister-johnson-of-the-united-kingdom-announcing-the-creation-of-aukus/>.

Bitzinger, Richard A., Raska, Michael. 2022. "Chinese and Russian Military Modernization and the Fourth Industrial Revolution". În Kirchberger, Sarah, Sinjen, Svenja, Wormer, Nils. 2022. *Russia-China Relations. Emerging Alliance or Eternal Rivals*. Springer. Pp: 118-126.

Blanchard, Ben. 2021. "Taiwan won't start a war with China, defence minister says". *Reuters*. 14 octombrie 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.reuters.com/world/china/taiwan-defence-minister-says-china-will-have-ability-mount-full-scale-invasion-2021-10-06/>.

Blinken, Antony. 2021. "A Foreign Policy for the American People". *US Department of State*. 3 martie 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.state.gov/a-foreign-policy-for-the-american-people/>.

Blinken, Antony. 2022. "The Administration's Approach to the People's Republic of China". 26 mai 2022. Accesat la 2 iunie 2022. <https://www.state.gov/the-administrations-approach-to-the-peoples-republic-of-china/>.

Boissoneault, Lorraine. 2022. "Is China Committing Genocide Against the Uyghurs?". *Smithsonian Magazine*. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.smithsonianmag.com/history/is-china-committing-genocide-against-the-uyghurs-180979490/>.

Bown, Chad P. 2022. "Biden and Europe remove Trump's steel and aluminium tariffs, but it's not free trade". Accesat la 16 mai 2022. <https://www.piie.com/blogs/trade-and-investment-policy-watch/biden-and-europe-remove-trumps-steel-and-aluminum-tariffs>.

Bown, Chad P. 2022. "US-China Trade War Tariffs: An Up-to-Date Chart". Accesat la 16 mai 2022. *US-China Trade War Tariffs: An Up-to-Date Chart | PIIE*.

Branstetter, Lee G., Nakamura, Yoshiaki. 2003. "Is Japan's Innovative Capacity in Decline?". În Blomstrom, Magnus, Corbett, Jennifer, Hayashi, Fumio, Kashyap, Anil (coord.). 2003. *Structural Impediments to Growth in Japan*. Chicago: University of Chicago Press.

Braudel, Fernand. 1985. *Mediterrana și lumea mediteraneană în epoca lui Filip al II-lea*. București: Editura Meridiane.

Brunnstrom, David, Martina, Michael. 2021a. "Strategic clarity on Taiwan policy carries significant downsides". *Reuters*. 5 mai 2021. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/significant-downsides-strategic-clarity-over-taiwan-us-2021-05-04/>.

Brunnstrom, David, Martina, Michael. 2021b. "US, EU concerned by China's problematic and unilateral actions at sea". *Reuters*. 3 decembrie 2021. <https://www.reuters.com/world/china/us-eu-concerned-over-chinas-problematic-unilateral-actions-2021-12-02/>.

Brunnstrom, David. 2021. "U.S. position on Taiwan unchanged despite Biden comment – official". *Reuters*. 20 august 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://>

www.reuters.com/world/asia-pacific/us-position-taiwan-unchanged-despite-biden-comment-official-2021-08-19/.

Buckley, Chris, Bradsher, Keith. 2021. "Marking Party`s Centennial, Xi Warns That China Will Not Be Bullied". *The New York Times*. Accesat la 16 mai 2022.

<https://www.nytimes.com/2021/07/01/world/asia/xi-china-communist-party-anniversary.html>.

Cadell, Cate, Nakashima, Ellen. 2022. "Beijing chafes at Moscow`s requests for support, Chinese official say". *Washington Post*. 2 iunie 2022. Accesat la 22 iunie 2022. https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/06/02/china-support-russia-ukraine/?fbclid=IwAR0aoCk_hh4xWeHv_AsD0F1JVnihrmnCztzQVndvzHI3kQPEwSsRsj9FoA4.

Carden, James. 2018. "A New Poll Shows the Public in Overwhelmingly Opposed to Endless US Military Interventions". *The Nation*. 9 ianuarie 2018. <https://www.thenation.com/article/archive/new-poll-shows-public-overwhelmingly-opposed-to-endless-us-military-interventions/>.

CEBR. 2022. *World Economic League Table 2022*.

CFR. 2022. "U.S. Relations With China, 1949-2022". *Council on Foreign Relations*. Accesat la 8 iunie 2022. Timeline: U.S. Relations With China 1949–2022 (cfr.org).

Chan, Minnie. 2022. "South China Sea: US Navy moves suggests new approach in likely Yaiwan flashpoint". *South China Morning Post*. 18 ianuarie 2022. Accesat la 16 mai 2022. https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3163854/south-china-sea-us-navy-moves-suggest-new-approach-likely?module=perpetual_scroll_0&pgtype=article&campaign=3163854.

Chen, Fang-Yu, Wu, Charles S., Yeh, Yao-Yuan. 2020. "Hong Kong repression pushes Taiwan away from China". *EastAsiaForum*. 10 ianuarie 2020. <https://www.eastasiaforum.org/2020/01/10/hong-kong-repression-pushes-taiwan-away-from-china/>.

China Briefing. 2022. "US-China Relations in the Biden-Era: A Timeline". 14 iunie 2022. Accesat la 27 iunie 2022. US-China Relations in the Biden-Era: A Timeline - China Briefing News (china-briefing.com).

Choudhury, Saheli Roy. 2021. "The Quad countrie pledge to promote... ". 27 septembrie 2021. Accesat la 16 mai 2022. Quad leaders summit: US, India, Japan, Australia statement on Indo-Pacific (cnbc.com).

Ck Tan. 2022. "China`s population grows 0.034% in 2021, slowest in six decades". *Nikkei Asia*. Accesat la 16 mai 2022. <https://asia.nikkei.com/Politics/China-s-population-grows-0.034-in-2021-slowest-in-six-decades#:~:text=In%202021%2C%20China's%20population%20reached,from%201.4121%20billion%20in%202020>.

CSSIS. 2021. "How dominant is China in the Global Arms Trade?". Accesat la 1 iulie 2022. <https://chinapower.csis.org/china-global-arms-trade/>.

Cyrill, Melissa. 2018. "What is Made in China 2025 and Why Has it Made the World So Nervous". *China Briefing*. *Dezan Shira and Associates*. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.china-briefing.com/news/made-in-china-2025-explained/>.

Da Silva, Diego Lopes, Tian, Nan, Marksteiner, Alexandra. 2021. "Trends in World Military Expenditure, 2020". *SIPRI Fact Sheet*.

Daalder, Ivo H., Lindsay, James M. 2022. "Why Putin Underestimated the West". *Foreign Affairs*. 7 aprilie 2022. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2022-04-07/why-putin-underestimated-west>.

Darby, Christopher, Sewall, Sarah. 2021. "The Innovation Wars. America's Eroding Technological Advantage". *Foreign Affairs*. 100(2): 142-153.

Davidson, Helen. 2022. "China's population growth rate falls to 61-year low". *The Guardian*. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/jan/17/chinas-birthrate-falls-to-61-year-low-despite-moves-to-stave-off-demographic-crisis>.

De Backer, Koen, Miroudot, Sebastien. 2013. *Mapping Global Value Chains*. OECD Trade Policy Papers. 159, Paris: OECD Publishing House. <https://doi.org/10.1787/5k3v1trgnbr4-en>.

Department of Defense. 2020. "Annual Freedom of Navigation Report".

Department of Defense. 2021a. "Annual Freedom of Navigation Report".

Department of Defense. 2021b. "Military and Security Developments Involving the People's Republic of China, 2021". *Office of the Secretary of Defense*.

Devonshire-Ellis, Chris. 2022. "Russia's Pivot to China – Geopolitics, Trade, and Development in the Wake of the Ukraine Conflict". În *Asia Investment Research*. 2022. *Russia's Pivot to China*". Accesat la 16 mai 2022. <https://www.asiainvestmentresearch.org/issue/russias-pivot-to-asia-how-russia-and-china-have-anticipated-a-new-cold-war-the-global-implications>.

Dill, Janina, Schubinger, Livia I. 2022. "Attitudes toward the Use of Force: Instrumental Imperatives, Moral Principles and International Law". *American Journal of Political Science*. 65(3): 612-633.

Ding, Difeng, Zhang Ruilian. 2022. "China's COVID-19 Control Strategy and Its Impact on the Global Pandemic". *Frontiers in Public Health*. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.857003>.

Fagan, Moira. 2020. "NATO seen in a positive light by many across 10 member states". *Pew Research Center*. 30 noiembrie 2020. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/11/30/nato-seen-in-a-positive-light-by-many-across-10-member-states/>.

Feng, Yi, Kugler, Jacek. 2015. "Tectonic Mode in the 21st Century International Relations: Ukrainian Territorial Crisis, Realignment of Major Powers and Implications for the World". *The Journal of Territorial and Maritime Studies*. 2(1): 55-76.

Fickling, David. 2019. "China Could Outrun the U.S. Next Year of Never". Bloomberg. 9 martie 2019. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2019-03-08/will-china-overtake-u-s-gdp-depends-how-you-count#xj4y7vzkg>.

Financial Times. 2021. "Afghanistan and the cycles of American interventionism". *Financial Times*. 20 august 2021. <https://www.ft.com/content/4f31f9ea-e8c3-4d3c-b670-b187b4669555>.

Foong, Khong Yuen. 2021. "The Global Pandemic, US-China Relations, and Implications for Singapore and ASEAN". *Ethos*. Nr. 22. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.csc.gov.sg/articles/the-global-pandemic-us-china-relations-and-implications-for-singapore-and-asean>.

France 24. 2021. "Were the French blindsided by the AUKUS submarine deal?". 21 septembrie 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.france24.com/en/europe/20210921-were-the-french-blindsided-by-the-aukus-submarine-deal>.

Gallagher, Mike. 2022. "Taiwan can't wait". *Foreign Affairs*. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2022-02-01/taiwan-cant-wait>.

Geller, Daniel S., Singer, J. David. 1998. *Nations at War. A Scientific Study of International Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gilpin, Robert. 2004. *Economia mondială în secolul XXI. Provocarea capitalismului global*. Editura Polirom: Iași.

Gilpin, Robert. 1999. *Economia politică a relațiilor internaționale*. Editura DU Style: București.

George, Alexander L., Bennett, Andrew. 2005. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Cambridge Massachusetts: MIT Press.

Green, Ted van, Doherty, Carroll. 2021. "Majority of U.S. public favors Afghanistan troop withdrawal; Biden criticized for his handling of situation". *Pew Research Center*. 31 august 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2021/08/31/majority-of-u-s-public-favors-afghanistan-troop-withdrawal-biden-criticized-for-his-handling-of-situation/>.

Gregson, Wallace C., Hornung, Jeffrey W. 2021. "The United States Considers Reinforcing Its *Pacific Sanctuary*". *War on the Rocks*. 12 aprilie 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://warontherocks.com/2021/04/the-united-states-considers-its-pacific-sanctuary/>.

Harting, Hannah, Doherty, Carroll. 2021. "Two Decades Later, the Enduring Legacy of 9/11". *Pew Research Center*. 2 septembrie 2021. Accesat la 16 mai 2022.

<https://www.pewresearch.org/politics/2021/09/02/two-decades-later-the-enduring-legacy-of-9-11/#CHAPTER-9-11-transformed-u-s-public-opinion-but-many-of-its-impacts-were-short-lived>.

Ho, Selina. 2021. "COVID-19, US-China competition and a multipolar future?" *Asia Global Online*. 8 decembrie 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.asiaglobalonline.hku.hk/covid-19-us-china-competition-and-multipolar-future>.

Huld, Arendse. 2022. "2021 China Demographic Trends – What the Latest Data Says". *China Briefing. Dezan Shira and Associates*. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.china-briefing.com/news/china-demographic-trends-2021-what-the-latest-data-says/>.

Human Rights Watch (HRW). 2021. "Break Their Lineage, Break Their Roots. China's Crimes against Humanity Targeting Uyghurs and Other Turkic Muslims". <https://www.hrw.org/report/2021/04/19/break-their-lineage-break-their-roots/chinas-crimes-against-humanity-targeting>.

Hunnicutt, Trevor. 2021. "Biden says United States would come to Taiwan's defense". *Reuters*. 22 octombrie 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/biden-says-united-states-would-come-taiwans-defense-2021-10-22/>.

ILO. 2021a. "Output per worker (GDP constant 2017 international \$ at PPP)". *ILOSTAT explorer*. Accesat la 2 iulie 2022. https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer45/?lang=en&segment=indicator&id=SDG_B821_NOC_RT_A.

ILO. 2021b. "Annual growth rate of output per worker (GDP constant 2017 international \$ at PPP)". *ILOSTAT explorer*. Accesat la 2 iulie 2022. https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer45/?lang=en&segment=indicator&id=SDG_B821_NOC_RT_A.

IMF. 2022a. *World Economic Outlook Update*. Ianuarie 2022. Washington DC.

IMF. 2022b. *World Economic Outlook: Managing Divergent Recoveries*. Aprilie 2022. Washington DC.

IMF. 2021a. *World Economic Outlook: Managing Divergent Recoveries*. Aprilie 2021. Washington DC.

IMF. 2021b. *World Economic Outlook Update*. Iulie 2021. Washington DC.

IMF. 2021c. *World Economic Outlook: Recovery During a Pandemic – Health Concerns, Supply Disruptions, Price Pressures*. Octombrie 2021. Washington DC.

James, Harold. 2021. "Globalization's Coming Age". *Foreign Affairs*. 100(3): 10-19.

Jennings, Ralph. 2021. "How China Snuffed Out Threats Across Asia in 2021". *VoA*. Accesat la 16 mai 2021. <https://www.voanews.com/a/how-china-snuffed-out-threats-across-asia-in-2021-/6348008.html>.

Ke, Long. 2022. "Can China Avoid the *Middle Income Trap*?". Nippon.com. <https://www.nippon.com/en/in-depth/d00811/>.

Kertzer, Joshua D., Brooks, Deborah Jordan, Brooks, Stephen H. 2021. "Do Partisan Types Stop at the Water`s Edge?". *Journal of Politics*. 83(4): 1765-1782.

Kolodziej, Edward A. 2007. *Securitatea și relațiile internaționale*. Iași: Editura Polirom.

Koty, Alexander Chipman. 2021. "China`s Census 2021: 5 Takeaways for Foreign Investors". *China Briefing*. Dezan Shira and Associates. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.china-briefing.com/news/chinas-census-2021-5-takeaways-for-foreign-investors/>.

Kristensen, Hans M., Korda, Matt. 2021. "Chinese nuclear weapons, 2021". *Bulletin of the Atomic Scientists*, (96), pp. 318-336, DOI: 10.1080/00963402.2021.1989208

Larson, Eric V. 1996. "Public Support for U.S. Military Operations". *RAND*. Accesat la 16 mai 2022. https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB2502.html.

Ledon, Brad. 2021. "UK`s Queen Elizabeth carrier pictured in South China Sea". *CNN World*. 30 iulie 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://edition.cnn.com/2021/07/30/asia/south-china-sea-military-activity-hms-queen-elizabeth-intl-hnk-ml/index.html>.

Lee, Seow Ting. 2021. "Vaccine diplomacy: nation branding and China`s COVID-19 soft power play". *Place Brand Public Diplomacy*. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8259554/>.

Lemke, Douglas. 2002. *Regions of War and Peace*. Cambridge: Cambridge University Press.

Levinson-King, Robin, Hills, Mike. 2022. "Joe Biden one year: How is he doing so far? ". *BBC News*. 19 ianuarie 2022. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-60044270>.

Levy, Jack. 1983. *War in the Modern Great Power System, 1495-1975*. Lexington: University Press of Chicago.

Lobosco, Katie, Luhby, Tami. 2021. "Here`s what`s in the bipartisan infrastructure package". *CNN*. 15 noiembrie 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://edition.cnn.com/2021/07/28/politics/infrastructure-bill-explained/index.html>.

Maizland, Lindsay. 2022a. "China and Russia: Exploring Ties Between Two Authoritarian Powers". *Council on Foreign Relations*. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.cfr.org/backgrounders/china-russia-relationship-xi-putin-taiwan-ukraine>.

Maizland, Lindsay. 2022b. "Hong Kong`s Freedoms: What China Promised and How It`s Cracking Down". *Council on Foreign Relations*. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.cfr.org/backgrounders/hong-kong-freedoms-democracy-protests-china-crackdown>.

Mathews, Jessica T. 2021. "Present at the Re-creation? U.S. Foreign Policy Must Be Remade, Not Restored". *Foreign Affairs*. 100(2): 10-16.

Mearsheimer, John J. 2001. *Tragedia politicii de forță*. București: Editura Antet, București.

Miglani, Sanjeev. 2021. "India deploys warships in South China Sea as part of *Act East* policy". *Reuters*. 4 august 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.reuters.com/world/india/india-deploys-warships-south-china-sea-part-act-east-policy-2021-08-04/>.

Mitter, Rana, Johnson, Elsbeth. 2021. "What the West Gets Wrong About China". *Harvard Business Review*. Accesat la 16 mai 2022. World Trade Statistical Review 2021 (wto.org).

Morrison, Wayne M. 2019. "China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States". *Congressional Research Service*.

Mousavizadeh, Philip. 2022. "The Biden Administration China Policy: An Inventory of Actions to Address the Challenge". *Just Security*. <https://www.justsecurity.org/82252/the-biden-administrations-china-policy-an-inventory-of-actions-to-address-the-challenge/>.

O'Rourke, Ronald. 2022. "U.S.-China Strategic Competition in South and East China Seas: Background and Issues for Congress". *Congressional Research Service*.

OMC. 2021. *World Trade Statistical Review 2021*.

Organski, A. F. K, Kugler, Jacek. 1980. *The War Ledger*. Chicago: University of Chicago Press.

Organski, A.F.K. 1958. *World Politics*. New York: Knopf.

Pardo, Ramon Pacheco, Mauricio Avendano Pabon, Xuechen Chen, Bo-jiun Jing, Jeong-ho Lee, Joshua Ting, Takuya Matsuda, Kaho Yu. 2020. "Preventing The Next Pandemic: Lessons from East Asia". *Faculty of Social Science And Public Policy. King's College, London*. <https://www.kcl.ac.uk/eis/assets/kdefsrsearchreport2020-a4-proof2-singlepage.pdf>. (accesat la 2 decembrie 2021).

Pearson, James, Bose, Nandita. 2021. "US Vp harris forges on with Vietnam trip despite mystery *health incident*". *Reuters*. 24 august 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/eve-harris-trip-vietnam-tells-china-it-does-not-pick-sides-2021-08-24/>.

Pence, Mike. 2018. "Vice President Mike Pence's Remarks on the Administration's Policy Towards China". *Hudson Institute*. 4 octombrie 2018. <https://www.hudson.org/events/1610-vice-president-mike-pence-s-remarks-on-the-administration-s-policy-towards-china102018>.

Pewa. 2022. "Beyond Red vs. Blue: The Political Typology". *Pew Research Center*. 9 noiembrie 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.pewresearch.org/politics/2021/11/09/beyond-red-vs-blue-the-political-typology-2/>.

Pinker, Steven. 2019. *Îngerii mai buni ai naturii noastre. De ce s-a diminuat violența*. București: Publica.

Popper, Karl R. 1996. *Mizeria istoricismului*. București: All.

Pweb. 2022. "Public`s Top Priority for 2022: Strengthening the Nation`s Economy". *Pew Research Center*. 16 februarie 2022. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.pewresearch.org/politics/2022/02/16/publics-top-priority-for-2022-strengthening-the-nations-economy/>.

Quammen, David. 2013. *Spillover: Animal Infections and the Next Human Pandemic*. New York: W.W. Norton Company.

Rajah, Roland, Leng, Alyssa. 2022. *Revising down the rise of China*. Lowy Institute.

Reuters, Brunnstorm David, Pamuk, Humeyra, Martina Michael. 2021. "U.S., Chinese diplomats clash in high-level meeting of Biden administration". *Reuters*. 19 martie 2021. Accesat la 16 mai 2021. <https://www.reuters.com/world/us/us-china-set-broach-icy-relations-alaska-talks-2021-03-18/>.

Reuters. 2021a. "Taiwan says don`t get too close as China defends military drills". *Reuters*. 13 octombrie 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/china-says-military-drills-near-taiwan-just-move-2021-10-13/>.

Reuters. 2021b. "Philippines rejects`s demand to remove grounded navy ship". *Reuters*. 25 noiembrie 2021. Accesat la 16 mai 2021. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/philippines-rejects-chinas-demand-remove-grounded-navy-ship-2021-11-25/>.

Reuters. 2021c. "First German warship in almost two decades enters South China Sea". *Reuters*. 15 decembrie 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.reuters.com/world/first-german-warship-almost-two-decades-enters-south-china-sea-2021-12-15/>.

Reuters. 2021d. "Russia, China extend friendship and cooperation treaty - Kremlin". *Reuters*. 28 iunie 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.reuters.com/world/china/russia-china-extend-friendship-cooperation-treaty-kremlin-2021-06-28/>.

RFA. 2021. "US Aircraft Carrier Commander Asserts Freedom to Navigate the South China Sea". Accesat la 16 mai 2022. <https://www.rfa.org/english/news/china/usa-southchinasea-09132021185504.html>.

Ritchie, Hannah et al. 2022. "Coronavirus Pandemic (COVID-19)". *Our World In Data*. Accesat la 16 mai 2022. <https://ourworldindata.org/covid-vaccinations?country=USA>.

Rogers, Luke. 2021. "COVID-19, Declining Birth Rates and International Migration Resulted in Historically Small Population Gains". *United States Census Bureau*. Accesat la 16 mai 2022.

Rosen, Daniel H. 2021. "China`s Economic Reckoning". *Foreign Affairs*. 100(4): 20-29.

Sanger, David. 2021. "Biden Said the U.S. Would Protect Taiwan. But is Not That Clear-Cut". *The New York Times*. 22 octombrie 2021. Accesat la 16 mai 2021. <https://www.nytimes.com/2021/10/22/us/politics/biden-taiwan-defense-china.html>.

Sarkees, Meredith Reid, Wayman, Frank Whelon. 2010. *Resort to war: a data guide to inter-state, extra-state, intra-state, and non-state wars, 1816-2007*. Washington: CQ Press.

Schelling, Thomas C. *Arms and Influence*. New Haven: Yale University Press.

Shambaugh, David. 2020. "China`s Long March to Global Power". În Shambaugh, David (coord.). 2020. *China and the World*. Oxford University Press. Ediție Kindle.

Silver, Laura, Fetterolf, Janell, Connaughton, Aidan. 2021. "Diversity and Division in Advanced Economies". *Pew Research Center*. 13 octombrie 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.pewresearch.org/global/2021/10/13/diversity-and-division-in-advanced-economies/>

Soare, Simona. 2013. "Tranziția de putere". În Biro, Daniel (coord.). 2013. *Relațiile internaționale contemporane. Teme centrale în politica mondială*. Iași: Polirom.

Soo, Zen, Wu, Huizong. 2021. "How democracy was dismantled in Hong Kong in 2021". *Associated Press*. Accesat la 16 mai 2022. <https://apnews.com/article/china-hong-kong-beijing-democracy-national-security-9e3c405923c24b6889c1bcf171f6def4>.

Tan, Yeling. 2021. "How the WTO Changed China. The Mixed Legacy of Economic Engagement". *Foreign Affairs*. 100(2): 90-102.

Tankersley, Jim. 2021. "Biden Details 2\$ Trillion Plan to Rebuild Infrastructure and Reshape the Economy". *The New York Times*. 31 martie 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.nytimes.com/2021/03/31/business/economy/biden-infrastructure-plan.html>

Tenpas, Katryn Dunn. 2022. "A-Team turnover in the Biden administration: A return to normalcy". *Brookings*. 20 ianuarie 2022. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.brookings.edu/blog/fixgov/2022/01/18/a-team-turnover-in-the-biden-administration-a-return-to-normalcy/>.

Trush, Glenn. 2021. "Here`s what made it into the bipartisan infrastructure plan". *The New York Times*. 24 iunie 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.nytimes.com/2021/06/24/us/politics/what-is-in-the-infrastructure-plan.html>.

UNESCO. 2022. "How Much Does Your Country Invest in R&D". *UNESCO Institute for Statistics*. Accesat 16 mai 2022. <http://uis.unesco.org/apps/visualisations/research-and-development-spending/>.

United States Census Bureau a. 2022. "Population Estimates". Accesat la 16 mai 2022. <https://www.census.gov/quickfacts/fact/table/US/PST045221>

United States Census Bureau b. 2022. "New Vintage 2021 Population Estimates Available for the Nation, States and Puerto Rico". Accesat la 16 mai 2022. <https://www.census.gov/newsroom/press-releases/2021/2021-population-estimates.html>.

United States Census Bureau. 2022c. "Trade in Goods with China". Accesat la 16 mai 2022. <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html>.

United States Department of State. 2022. "Limits in the Seas. People's Republic of China: Maritime Claims in the South China Sea". *Office of Ocean and Polar Affairs*.

Vasquez, John A. 1996. "When Are Power Transitions Dangerous? An Appaisal and Reformulation of Power Transition Theory". În Kugler, Jacek, Lemke Douglas, 1996. *Parity and War. Evaluations and Extensions of The War Ledger*. Ann Arbor: University of Michigan Press. Pp. 35-56.

Vasquez, John A. 1998. *The Power of Power Politics: From Classical Realism to Neotraditionalism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Vasquez, John A. 2009. *The War Puzzle Revisited*. Cambridge: Cambridge University Press.

Voskressenski, Alexei D. 2020. "China's Relations with Russia". În Shambaugh, David (coord.). 2020. *China and the World*. Oxford University Press. Ediție Kindle.

Werner, Suzanne, Kugler, Jacek. 1996. "Power Transitions and Military Buildups: Resolving the Relationship between Arms Buildups and War". În Kugler, Jacek, Lemke Douglas, 1996. *Parity and War. Evaluations and Extensions of The War Ledger*. Ann Arbor: University of Michigan Press. Pp. 187-207.

White House. 2021a. "Fact Sheet: Quad Leader's Summit". 24 septembrie 2021. Accesat la 16 mai 2022. Fact Sheet: Quad Leaders' Summit | The White House.

White House. 2021b. "Readout of President Biden's Virtual Meeting with President Xi Jinping of the People's Republic of China". 16 noiembrie 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/11/16/readout-of-president-bidens-virtual-meeting-with-president-xi-jinping-of-the-peoples-republic-of-china/>.

WHO. 2022. "WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard". Accesat la 16 mai 2022. <https://covid19.who.int/>.

Wintour, Patrick. 2021. "Uyghurs subjecte to genocide by China, unofficial UK tribunal finds". *The Guardian*. 9 decembrie 2021. Accesat la 16 mai 2022.

<https://www.theguardian.com/world/2021/dec/09/uyghurs-subjected-to-genocide-by-china-unofficial-uk-tribunal-finds>.

WIPO. 2022a. "Statistical Country Profiles: United States of America". Accesat la 16 mai 2022. https://www.wipo.int/ipstats/en/statistics/country_profile/profile.jsp?code=US.

WIPO. 2022b. "Statistical Country Profiles: China". Accesat la 16 mai 2022. https://www.wipo.int/ipstats/en/statistics/country_profile/profile.jsp?code=CN.

Woo, Ryan, Liu, Roxanne, Pollard, Martin Quin, Biroul Reuters din Beijin. 2021. "China ends 2021 with worst COVID week since taming original epidemic". *Reuters*. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.reuters.com/business/healthcare-pharmaceuticals/chinas-xian-enters-10th-day-covid-lockdown-cases-persist-2022-01-01/>.

World Bank. 2022a. "GNI, Atlas method (current US\$)". Accesat la 16 mai 2022. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.ATLS.CD?locations=US-CN>.

World Bank. 2022b. "GNI per capita, Atlas method (current US \$)". <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD?locations=US-CN>.

World Bank. 2022c. "GNI per capita PPP (constant 2017 international \$)". Accesat la 16 mai 2022. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.KD?locations=US-CN>

World Bank. 2022d. "Military expenditure (current USD)". Accesat la 16 mai 2022. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD>.

World Bank. 2022e. "Military expenditure (% of GDP)". Accesat la 16 mai 2022. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=1W-US-CN>.

World Bank. 2022f. "Armed forces personnel, total". Accesat la 16 mai 2022. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.TOTL.P1>.

Xinhua. 2021. "Roundup: China, Russia make new achievements in coordination, practical cooperation". Accesat la 16 mai 2022. http://www.news.cn/english/2021-12/14/c_1310372508.htm.

Xuanzun, Liu. 2021. "China`s 2nd aircraft carrier conducts exercises in South China Sea". *Global Times*. 19 decembrie 2021. <https://www.globaltimes.cn/page/202112/1242815.shtml>.

Yanh, Shucai, Jiang, Quanbao, Sánchez-Barricarte, Jesús J. 2022. "China`s fertility change: an analysis with multiple measures". *Population Health Metrics*. 20:12.

Zengerle, Patricia. 2021. "Biden talks tough on China in first speech to Congress". *Reuters*. 29 aprilie 2021. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.reuters.com/world/us/biden-talks-tough-china-first-speech-congress-2021-04-29/>.

Zhang, Zoey. 2021. "China 2021 Recap: Overview of a Pivotal Year". *China Briefing*. Dezan Shira and Associates. Accesat la 16 mai 2022. <https://www.china-briefing.com/news/china-2021-recap-key-developments-impacting-business-foreign-investors/?hilite=%27Made%27%2C%27China%27%2C%272025%27>.

Zodian, Mihai. 2022. "Războiul din Ucraina: poziții diplomatice, coaliții internaționale și comportamente politice". *Colocviu Strategic*. 3(197): 13-15.

Zodian, Mihai. 2021. "SUA, China. Problema puterii și o competiție echivocă". În Cîrciumaru, Florian (coord.). 2021. *Evaluare strategică 2020. Securitatea, între pandemie și competiție*. București: Editura UNAp.

Zodian, Mihai. 2020. "Tensiuni de putere dinaintea pandemiei". În Cîrciumaru, Florian (coord.). 2020. *Evaluare strategică 2019. Tendințe ale securității înainte de noua provocare COVID*. București: Editura UNAp.

CAPITOLUL 6

ORIENTUL MIJLOCIU, ÎNTRE CONFLICT ȘI COOPERARE

Mirela ATANASIU

În anul 2021, Orientul Mijlociu, cu un mediu de securitate marcat în general de conflictualitate – exprimată în forme diverse – și un nivel ridicat de intervenție a actorilor extraregionali, suferea un dezechilibru major în termeni de bogăție și stabilitate economică, ceea ce face ca tipologia economiilor statelor regionale să fie diversă (de la cele la limita subzistenței, la cele bazate pe industria extractivă de petrol și gaze). De asemenea, provocările structurale pe termen lung prezente în regiune, precum scăderea produsului intern brut și a gradului de ocupare a forței de muncă (în special în rândul tinerilor și femeilor), diminuarea indexului de capital uman, fluxuri reduse de investiții străine directe, climat investițional slab, sunt coroborate cu niveluri în creștere ale datoriilor externe ale statelor. Aceste condiții preexistente, care reflectă starea fragilă a contractului social în multe țări din regiune, au amplificat efectele negative ale COVID-19. Totuși, în perioada de analiză, s-au evidențiat și unele inițiative mai pronunțate de cooperare.

Șirul de inițiative de cooperare intraregională, declanșat odată cu semnarea *Acordurilor Abraham* în 2020, a fost continuat în ultimul an (medierea conflictului israeliano-palestinian cu ajutorul unui alt actor intraregional – Egiptul, încheierea crizei Qatarului, dezghețări istorice ale relațiilor unor state din regiune, acordarea de ajutor umanitar și medical, pe fondul pandemiei, unor state cu venituri scăzute de către state bogate ale regiunii, trimiterea de forțe militare turcești pentru monitorizarea armistițiului din Nagorno-Karabakh, discuțiile între actorii intraregionali pentru găsirea unui plan „B” în situația eșecului revitalizării JCPOA dintre SUA și Iran⁴² etc.). Șirul acesta reflectă atât dorința de pacificare între

⁴² JCPOA - Planul cuprinzător de acțiune comun este un acord la care au ajuns Iranul și P5+1 (China, Franța, Germania, Rusia, Regatul Unit al Marii Britanii și Statele Unite ale Americii) la 14 iulie, 2015. Acordul

actorii intraregionali, de prosperitate economică obținută în comun, cât și de afirmare politică a acestor actori în planul supremației regionale, nu numai prin metode distructive specifice războiului hibrid (războaie proxy, război economic, război ideologic, *fake news* etc.), ci și prin metode constructive, precum dialogul și cooperarea. Însă implicarea mai activă a actorilor intraregionali în căutarea de soluții comune la problemele regiunii poate fi văzută ca reprezentând și o tendință de autonomizare locală. De aceea, întrebarea logică apare: *Există o tendință a statelor din interiorul regiunii de a-și gestiona autonom problemele, fără implicarea statelor extraregionale precum SUA, Rusia, China etc.?*

Plecând de la această întrebare, coroborată cu ideea lui Ross Harrison, director de cercetare la *Middle East Institute*, conform căreia „Orientul Mijlociu trece printr-o transformare profundă, de la o regiune modelată de puteri externe într-una care se conturează conform logicii proprii sale politici interne” (Harrison 2021), am formulat ipoteza de cercetare a acestui capitol: *actorii locali din Orientul Mijlociu își doresc o autonomie extinsă în abordarea și rezolvarea problemelor regiunii.*

Scopul principal al capitolului va fi de a confirma/infirma ipoteza de cercetare, fapt pentru care analiza va fi concentrată pe două direcții de cercetare principale. În prima direcție, se urmărește evoluția crizelor și conflictelor și nivelul de implicare al actorilor locali în rezolvarea acestora, iar în cea de-a doua, sunt caracterizate inițiativele de cooperare intraregională (politice, economice, de securitate, în special) dezvoltate în anul de referință. Scopul secundar al analizei este de a identifica unele tendințe ce se prefigurează în perioada următoare în mediul de securitate al Orientului Mijlociu.

6.1. Evoluția crizelor și conflictelor în Orientul Mijlociu

Din punct de vedere socio-politic, pentru Orientul Mijlociu, 2021 a fost un an al provocărilor noi (înăsprirea efectelor pandemiei, fenomene

nuclear a fost aprobat prin Rezoluția 2231 a Consiliului de Securitate al ONU, adoptată la 20 iulie 2015. În ciuda conformității verificate de către Iran cu acordul, SUA s-au retras unilateral din JCPOA la 8 mai 2018 și, ulterior, și-au reimpus toate sancțiunile asupra Iranului ridicate prin acord. Președintele Donald Trump dorea să renegocieze condițiile acestuia. Odată cu schimbarea administrațiilor americană și iraniană din 2021, în cea de-a doua jumătate a anului s-au reluat negocierile pentru revenirea la acord.

meteorologice extreme înregistrate în contextul evoluției schimbărilor climatice, revenirea la putere a talibanilor în Afganistan etc.) și vechi (războaiele civile din Siria, Irak și Yemen și războaiele proxy⁴³ desfășurate pe fundalul acestora, protestele civile în numeroase state din regiune, conflicte secesioniste etnice și/sau politice, rivalități regionale, terorism islamist etc., cu evoluțiile lor diverse), al oportunităților diplomatice (restabilirea legăturilor Israelului și Qatarului cu state arabe din regiune, reluarea negocierilor americano-iraniene pentru JCPOA n.a.⁴⁴), dar și al alegerilor electorale cu impact în planul politic al statelor și al aniversărilor (comemorărilor) istorice, care au stârnit reacții ale societății civile.

Înăsprirea efectelor pandemiei pe fondul absenței unui răspuns optim

Orientul Mijlociu este afectat de conflicte cronice în desfășurare, divizări regionale pe diferite criterii și inegalități economice grave în furnizarea de bunăstare și sănătate pentru populație, aspecte reflectate în absența unor răspunsuri concertate la probleme regionale, precum pandemia.

Deși procentajul ridicat de populație tânără a Orientului Mijlociu s-a reflectat într-o rată mai scăzută a mortalității comparativ cu alte regiuni, ceea ce a constituit un avantaj în lupta împotriva crizei sanitare, efectele socio-economice s-au demonstrat a fi grave în ceea ce privește întreruperea educației, ratele ridicate de șomaj, creșterea numărului de persoane care trăiesc în sărăcie etc. în special pentru comunitățile vulnerabile, precum refugiații și lucrătorii migranți. De altfel, este imperios un răspuns concertat în țările care simt deja efectele nocive ale conflictelor, precum Yemenul, care se confruntă cu cel mai mare dezastru umanitar din lume, 80% din populația sa necesitând asistență și 70% ducând lipsă de apă potabilă și igienă, fapt pentru care pandemia este considerată o amenințare mai scăzută în comparație cu insecuritatea alimentară și alte boli⁴⁵ (Alsabri 2021, 1).

⁴³ Războaiele proxy active în anul 2021 au fost explicate pe larg în lucrarea „Middle Eastern Proxy Wars Waged on the Background of Civil Wars” publicată anterior în revista *Vojenské rozhledy*.

⁴⁴ Nota autorului.

⁴⁵ Din 2017 până la sfârșitul anului 2021, Organizația Mondială a Sănătății identifica faptul că în Yemen au fost peste 2 milioane de cazuri de holeră.

Efectele pandemiei COVID-19 au variat foarte mult în regiune, diferențele fiind determinate de o serie de factori, inclusiv caracteristicile specifice ale locurilor de muncă și ocupațiilor, natura contractelor de muncă și capacitatea de a realiza unele sarcini de acasă (Hoogeveen și Lopez-Acevedo 2021, xx). Unele state, inclusiv Israel și statele din Golf au gestionat optim situația pandemică prin măsurile de izolare și prevenire timpurie, urmate de programe extinse de vaccinare, dar în statele mai puțin dezvoltate, situația a stat diferit. De exemplu, până la sfârșitul lunii decembrie 2021, statele regiunii cu venituri ridicate au raportat rate de vaccinare completă mai mari de 50%, iar statele cu venituri mai mici și aflate în război civil au rămas cu mult în urmă la acest capitol, cu rate de 10 ori mai mici, dezvăluind discrepanțele regionale majore (Tabelul nr. 6.1).

Tabelul nr. 6.1: Rata de vaccinare în state ale Orientului Mijlociu la 31 decembrie 2021 (Sursa: dataCovid19taskforce.com/data/tables)

Nr. crt.	Țară	Nivelul veniturilor	Rată vaccinare cu doză completă (%)
1.	Emiratele Arabe Unite	Ridicat	93,65
2.	Qatar	Ridicat	75,70
3.	Kuweit	ridicat	75,28
4.	Bahrain	Ridicat	68,45
6.	Arabia Saudită	Ridicat	67,44
7.	Israel	Ridicat	65,73
8.	Oman	Ridicat	56,81
9.	Turcia	mediu superior	61,77
10.	Iordania	mediu superior	41,37
11.	Liban	mediu superior	30,35
12.	Irak	mediu superior	15,46
13.	Iran	Mediu	64,17
14.	Siria	Scăzut	5,10
15.	Yemen	Scăzut	1,13

Pe lângă implementarea măsurilor de sănătate publică, cum ar fi carantinarea, testarea și *lockdown*ul, unele state din regiune au ales să încadreze COVID-19 ca amenințare la adresa securității naționale și nu doar ca problemă de sănătate publică. Astfel, unele state apelând la teoria securitizării, dezvoltată de Ole Waever în cadrul Școlii de la Copenhaga ca opțiune politică, „justifică utilizarea unor măsuri extraordinare pentru

a gestiona natura specială a unor amenințări la adresa securității” (Buzan, Wæver și De Wilde 1998, 21). Astfel, starea de urgență națională a fost unul dintre instrumentele care au permis suspendarea normalității politice și instituirea măsurilor restrictive, dar și utilizarea unor mijloace coercitive pentru implementarea acestora. În acest cadru, o notă comună pentru 35% dintre statele regiunii (Oman, Israel, Jordan etc.), indiferent de nivelul de dezvoltare al acestora, a fost faptul că au apelat la forțele armate pentru a sprijini aplicarea măsurilor legate de COVID-19 (International Institute for Democracy and Electoral Assistance 2021, 25).

Acest tip de abordare a pandemiei – prin impunerea și implementarea cu ajutorul forțelor armate a unor măsuri extraordinare persistente poate și dincolo de contextul sanitar actual – ar putea întări capacitatea represivă a statelor deja autoritare ale Orientului Mijlociu, de aceea, consecințele politice ale securizării pot consta în erodarea normelor și libertăților democratice în plan regional.

Schimbările climatice s-au reflectat în 2021 în *temperaturi și fenomene extreme*, care au indus secete severe, incendii, acutizarea crizei alimentare și limitarea resurselor de apă, dar și o creștere a deceselor și a problemelor de sănătate cauzate de căldură în rândul populației.

În iunie 2021, în Kuweit s-a înregistrat o temperatură de 53,2°C, în timp ce Omanul, Emiratele Arabe Unite și Arabia Saudită au înregistrat peste 50°C, iar o lună mai târziu, temperaturile în Irak au crescut la 51,5°C, și în Iran la aproape 51°C (Vohra 2021). Ceea ce este mai îngrijorător este că Orientul Mijlociu se încălzește de două ori mai mult decât media globală și până în 2050 va fi cu până la 4°C mai cald (IPCC 2019, 259). Mai mult, specialiștii îl văd ca fiind prima regiune ce va rămâne fără apă dulce pentru consum, de vreme ce deține doar 1% din resursele de apă ale lumii pentru o populație de 5% din cea globală (World Resource Institute 2021). Evident, în respectiva situație, se va accentua problema migrației pe considerente climatice.

Siria și Irak sunt statele cele mai afectate de *secetă*. Aici, „mai mult de 12 milioane de oameni au acces limitat la apă, hrană și electricitate și sunt necesare măsuri urgente pentru a combate o criză gravă a apei” (Danish Refugee Council 2021). Și în provincia Khuzestan, din sud-vestul

Iranului, populația s-a confruntat în 2021 cu secetă extremă (Cojocaru 2021). Situația afectează sănătatea publică, deoarece gospodăriile consumă din ce în ce mai mult apă nesigură și există mai puțină apă pentru uz casnic, inclusiv pentru igienă și salubritate, concomitent limitându-se capacitatea de implementare a măsurilor de control al pandemiei. Mai mult, în ultimii ani, pe fondul secetei severe, *incendii multiple* au afectat Libanul, Turcia și regiunile muntoase de coastă ale Siriei în timpul valurilor de căldură de vară. Dar ca fenomen opus, inundațiile sunt și ele întâlnite frecvent în anumite părți ale Orientului Mijlociu, după zile de ploi abundente (Turcia, Oman, Iran, EAU, Arabia Saudită și Kuweit). Vremea severă a afectat și zonele aflate mai la est, fiind raportate *inundații* în anumite părți ale Pakistanului și Afganistanului.

Dar, în ultimii ani, în regiune au început a-și face simțită prezența și *temperaturile foarte scăzute*, față de media anuală obișnuită, cu manifestări ale unor fenomene meteorologice specifice. De exemplu, „în Arabia Saudită, în 2021, s-au înregistrat cele mai scăzute temperaturi din ultimii 30 de ani, în Oman în ultimii 10 ani au avut loc mai multe uragane, ... și un val de aer polar a afectat mai multe țări din Orientul Mijlociu” (Arabia Weather 2022).

Indivizii cu venituri reduse au fost cei mai vulnerabili la bolile legate de efectele schimbărilor climatice. De exemplu, căldura excesivă provoacă decese numeroase din cauza lipsei accesului populației sărace la resurse optime de contracarare a efectelor acesteia, cum ar fi sursele de apă potabilă și instalațiile de aer condiționat și răcire a temperaturii în locuințe.

Războaiele civile persistente în Orientul Mijlociu sunt atât un simptom al eșecului statelor de a construi legitimitate și guvernare incluzivă, cât și embleme ale unei regiuni fracturate și eșuate.

În cel de-al zecelea an al său, *războiul civil sirian* a marcat o stagnare a procesului de pace condus de ONU. De altfel, în mai 2021, în Siria, în regiunile controlate de forțele guvernamentale, s-au desfășurat alegeri în urma cărora Bashar Al-Assad a câștigat al patrulea mandat. Acestea nu au fost conforme procesului politic stabilit prin rezoluția ONU 2254 din 2015 care solicită în art. 4 „alegeri libere și corecte în

conformitate cu [o] nouă constituție, care să fie [...] administrate sub [supravegherea] ONU” (UNSC 2015), în pofida eforturilor depuse în acest context⁴⁶ și a inițiativelor de realizare a unei constituții convenite de comun acord între actorii politici sirieni care să permită alegeri generale libere desfășurate sub auspiciile ONU.

Ultima rundă de discuții de la Astana cu privire la Siria din decembrie 2021, așa cum este reflectat și în comunicatul activității, include aceleași puncte majore: „angajament susținut pentru menținerea unității politice, suveranității și integrității teritoriale, lupta împotriva terorismului și sprijinirea unei soluții politice” (The Astana Times 2021), având conținut similar celor iterate în rundele anterioare. De altfel, și rezultatele slabe ale sesiunilor Comitetului Constituțional Sirian din ultimii doi ani pentru revizuirea constituției conform dorințelor întregului electorat sirian reflectă lipsa avansării procesului de reformă politică.

De altfel, și în plan militar, la finele anului 2021, situația se prezenta într-o situație de stagnare „conflictul a ajuns într-un impas violent prelungit în care sunt prezente mai multe confruntări armate diferite în același timp, suprapunându-se cu preocupările de securitate regională cu privire la activitatea turcă, iraniană, israeliană, kurdă și jihadistă” (International Institute for Strategic Studies 2021), după luptele duse în vara anului 2021 în sudul Siriei.

Poate și pe fondul faptului că statele occidentale și-au redus, în mare măsură, angajamentul în Siria (de exemplu, UE refuză discuțiile cu guvernul sirian și nu dorește să investească în reconstrucția țării până nu se finalizează tranziția politică), mai multe țări arabe au început a explora modalități de a se reangaja politic cu regimul Assad – Oman și-a retrimis ambasadorul în Siria, EAU și-a redeschis ambasada la Damasc, Arabia Saudită și-a trimis șeful de informații la Damasc pentru discuții cu omologul său sirian – (Schenker 2021, 2). De altfel, reangajarea țărilor

⁴⁶ O serie de eforturi de pacificare a Siriei au avut loc de-a lungul timpului: Planurile de pace ale Ligii Arabe (2011-2012); Planul de pace al lui Kofi Annan, emisarul special comun pentru ONU și Liga Arabă (2012); Grupul prietenilor Siriei (2012); Inițiative de pace rusești (2012-2013); Conferințele de la Geneva asupra problemei siriene (2012, 2014, 2016), Procesul de la Viena (2015, 2016), conferințe ale opoziției siriene (2011, 2015), Procesul de la Astana (2017-2019, 2021, în 21-22 decembrie 2021 a avut loc cea mai recentă rundă de negocieri pentru perioada analizată).

Golfului cu regimul lui Assad poate avea, pe viitor, o mare importanță pentru finanțarea reconstrucției Siriei.

Perspectivile imediate arată o Sirie împărțită în continuare în arii distincte de control. Deși cea mai extinsă arie (aproximativ 2/3 din teritoriu) este deținută de guvernul sirian, acestuia îi lipsește puterea militară sau politică necesară pentru a recuceri punctele de trecere a frontierei (Idlib, Afrin, Azaz, Jarablus, Tel Abyad și Ras-Al Ayn) situate în regiunile controlate de forțele turce și grupurile armate susținute de acestea – Armata Națională Siriană (SNA) și Organizația pentru Eliberarea Levantului (*Hay'at Tahrir al-Sham* – HTS). De asemenea, în regiunile din nord-est controlate de Forțele Democratice Siriene (SDF), acordurile turco-ruse vor continua să favorizeze patrulile comune, căutând să țină la distanță forțele kurde ale Unităților de Apărare a Poporului (YPG) din SDF de frontiera turco-siriană. De asemenea, Stat Islamic va duce în continuare lupte pentru control teritorial în centrul Siriei. De aceea, puterea regimului Assad va rămâne limitată și condiționată, iar o reconciliere turco-siriană este un deziderat îndepărtat.

În timpul operațiilor sale militare din Siria, Turcia administrează unele teritorii siriene ocupate prin guvernele provinciale adiacente: cele din Kilis și Gaziantep pentru zona ocupată de Operațiunea Scutul Eufratului, cea din Hatay pentru Cantonul Afrin și cea din Şanlıurfa pentru porțiunea de teritoriu dintre Tel Abyad și Ras al-Ain. În toate aceste teritorii, în grade diferite, Turcia a investit în integrarea economiilor și infrastructurii locale, aceasta devenind principalul furnizor de servicii, ajutor umanitar și securitate (Adar 2020). În acest context, există posibilitatea disputării statutului acestor teritorii la momentul creării unui guvern sirian reunit conform Rezoluției 2254 a Consiliului de Securitate al ONU.

În concluzie, două problematici se preconizează a fi importante pentru viitorul Siriei: perspectivele kurzilor de a constitui o entitate autonomă pe teritoriul său și posibilitatea ca Turcia să-și afirme suveranitatea asupra unor părți din această țară pe fondul actualei administrări a lor.

Un alt aspect important este acela că Siria va rămâne un teritoriu de război proxy pentru puterile regionale, în special pentru Rusia, Iran și Turcia, ceea ce va adânci înăsprirea condițiile umanitare, economice și sociale, stârnind astfel noi deplasări de populații, atât interne, cât și către statele mai stabile din Orientul Mijlociu sau către Europa.

Războiul civil irakian – în Irak au continuat protestele populare începute din 2019, astfel încât, la 10 octombrie 2021 au avut loc alegerile naționale ale căror rezultate au fost contestate de către unele partide politice sprijinite de Iran. În acest context, s-au organizat proteste de stradă în Bagdad, în noiembrie urmând și o tentativă de asasinare a primului ministru Mustafa al-Kadhimi. Deși alegerile, ratificate ulterior de Curtea Supremă Irakiană, au fost văzute de comunitatea internațională ca reprezentând o victorie spre democratizarea statului, Jeanine Hennis-Plasschaert, Reprezentantul Special al Secretarului General și Șef al Misiunii ONU de Asistență pentru Irak (UNAMI), puncta că mediul de securitate în Irak „rămâne precar” (UNSC 2021). Probabil că afirmația Șefului UNAMI rezultă din conștiința faptului că stabilitatea Irakului depinde, în multe privințe, mai puțin de conducerea sa politică și dinamica internă dificilă a statului irakian, și mai mult de dinamica regională provocată de Iran, Arabia Saudită, alte state din Golf, Israel, Turcia etc. care, în contextul conflictelor și tensiunilor dintre ele pentru supremație regională, își utilizează actorii proxy pe teritoriul irakian, ceea ce duce nu numai la destabilizarea Irakului, ci și a Orientul Mijlociu în ansamblu. Din această perspectivă a războaielor proxy, printre potențialele acțiuni pe termen scurt și mediu care pot afecta direct securitatea națională a Irakului se numără: continuarea campaniei Iranului de înlăturare a forțelor americane din Orientul Mijlociu și/sau inițierea unor atacuri iraniene de pe teritoriul Irakului împotriva Israelului, Arabiei Saudite sau a altor state ale Golfului, declanșând astfel represalii ale acestora.

O concluzie de perspectivă internă, în urma desfășurării alegerilor, este că probabil acestea nu vor modifica imediat în mod fundamental natura statu-quo-ului politic construit în ani de corupție și conflictualitate (mișcarea inertială fiind de alunecare treptată a statului către o criză economică sau potențial colaps al statului). Totuși, astfel au fost create

precondițiile asigurării spațiului unei generații tinere, post-sectare, care odată ajunși la vârsta de vot, vor avea posibilitatea să restructureze peisajul politic al Irakului.

Războiul civil din Yemen s-a înrăutățit în 2021 în contextul în care „luptele dintre coaliția condusă de Arabia Saudită și rebelii Houthi susținuți de Iran au continuat să dăuneze civililor, să provoace strămutarea lor în regiune și să restricționeze accesul umanitar” (Council on Foreign Relations 2022).

Pe lângă conflictul pur militar, un alt tip de conflict este cel economic, pentru obținerea controlului resurselor naturale, fluxurilor comerciale, afacerilor și piețelor țării. „Avantajul rebelilor în această luptă este controlul în creștere asupra teritoriului și centrelor urbane, iar al guvernului yemenit este autoritatea sa juridică internațională” (International Crisis Group 2022, 4).

Escaladarea ostilităților în dublul conflict s-a petrecut în pofida faptului că, pe parcursul anului 2021, diverși terți, inclusiv trimiși speciali ai ONU și SUA, precum și oficiali din Oman, au încercat să lucreze în comun pentru a ajunge la un acord de încetare a focului între Houthi și coaliția condusă de Arabia Saudită. Mai mult, și Arabia Saudită a inițiat o propunere de pacificare ce urma a fi materializată printr-o încetare a focului la nivel național și redeschiderea aeroportului din capitala yemenită, Sanaa, dar care a fost refuzată de Houthi.

Drept rezultat al acestor eșecuri în negociere, Yemenul încă găzduia, în decembrie 2021, cea mai mare criză umanitară din lume, reprezentată de cei 16,1 milioane oameni care trăiau în insecuritate alimentară, 15,6 milioane de oameni care se confruntau cu sărăcia extremă, de inflația în creștere cu 140% față de începutul anului, în special în sudul Yemenului, unde 1 dolar american era echivalentul a 1.670 de riali yemeniți (International Rescue Committee 2022). De asemenea, escaladarea violenței a provocat devastări pe scară largă asupra infrastructurii critice, inclusiv a spitalelor și a unităților de servicii, atât de necesare, mai ales în contextul pandemiei în desfășurare. Ceea ce este mai îngrijorător este faptul că această situație decadentă nu a apărut ca o consecință arbitrară a războiului, ci, mai degrabă, ca o consecință directă a modului în care

părțile în conflict au ignorat și continuă să ignore normele de drept internațional umanitar și legea conflictelor armate, ceea ce complică tot mai mult capacitatea populației de a supraviețui. O altă tendință ce se imprimă în Yemen este însoțirea războiului civil de un altul – în spațiul informațional –, care reprezintă „o infodemie de dezinformare online, discurs instigator la ură și extremism care subminează puțină încredere rămasă după șapte ani de conflict, care nu numai că încetinesc eforturile de a atenua răspândirea pandemiei de COVID-19, dar erodează și perspectivele unei reglementări pașnice durabile” (Muggah 2022).

Pentru viitor, se previzionează continuarea escaladării ostilităților militare, care adăugate reducerii ajutorului alimentar al ONU, pot determina o schimbare politică, turnură care reprezintă unul dintre scenariile posibile pentru Yemen, în contextul în care pierderea Maribului, capitala provinciei petroliere cu același nume, ar slăbi considerabil guvernul yemenit aflat sub președintele interimar Abd Rabbu Mansour Hadi.

Pseudo-războiul civil afgan se desfășoară într-o țară saturată de conflicte ce durează de aproape 50 de ani și care continuă să provoace un număr ridicat de victime. Atacurile talibanilor și ale altor grupuri armate au vizat în mod deliberat civili și obiective civile, fapte care, deși încalcă dreptul internațional umanitar, au rămas nepedepsite. De altfel, *Conflict Global Tracker* arată că din 2009, până la sfârșitul anului 2021, „s-au înregistrat aproximativ 111.000 de decese în rândul populației civile afgane” (Council on Foreign Relations 2022).

În februarie 2020, SUA semnase cu talibanii, la Doha, un acord de pace. Acordul prevedea retragerea tuturor forțelor SUA și ale coaliției internaționale din Afganistan, în schimbul a trei garanții din partea talibanilor, anume, „împiedicarea oricăror operațiuni teroriste împotriva securității SUA și a aliaților săi în zonele aflate sub controlul talibanilor, o înțelegere politică rezultată din dialogul și negocierile intra-afgane dintre talibani și o echipă de negociere incluzivă a Republicii Islamice Afganistan și, nu în ultimul rând, încheierea unui acord de încetare a focului la nivel național” (US Government 2020). Dar, în pofida acordului, violențele au continuat, în a doua jumătate a anului 2020, SUA

intensificându-și atacurile aeriene împotriva talibanilor ce vizau țintele guvernamentale și forțele de securitate afgane, iar în prima jumătate a anului 2021 s-a înregistrat un număr record de victime civile (UN News 2021), deoarece talibanii au escaladat ofensiva militară, pe fondul retragerii trupelor internaționale, consolidându-și controlul teritorial.

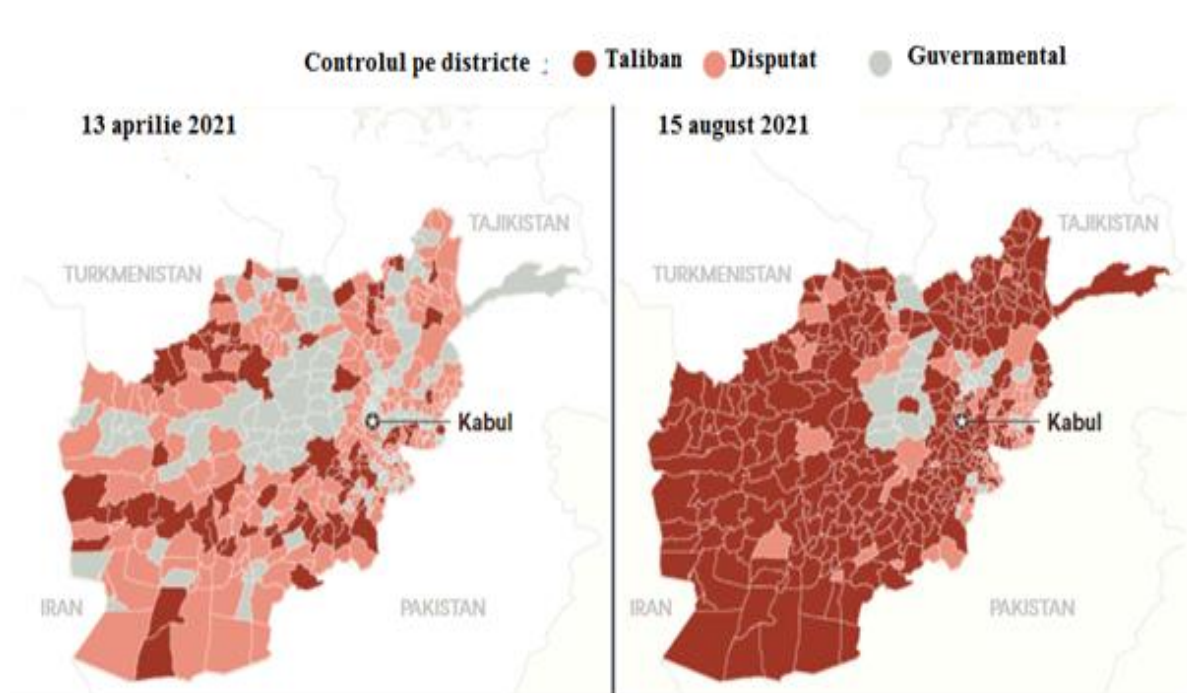

Figura nr. 6.1: Controlul teritorial în Afganistan, hărți comparative:
13 aprilie 2021 - o zi înainte de anunțarea retragerii americane și
15 august 2021 – după retragerea forțelor internaționale

La mijlocul lunii august 2021, după ce SUA și-au retras toate forțele conform calendarului stabilit prin acordul de la Doha, înainte ca negocierile intra-afgane să fie definitivate într-o înțelegere politică, guvernul afgan s-a prăbușit. Drept urmare, puterea a fost preluată rapid de talibani, iar Emiratul Islamic al Afganistanului (IEA)⁴⁷ a fost reinstaurat, situația politică și dinamica conflictului înrăutățindu-se în Afganistan, concomitent fiind provocată și „o schimbare esențială în balanța de putere

⁴⁷ Emiratul Islamic al Afganistanului a mai fost la putere în Afganistan între 1996 și 2001.

regională a Asiei Centrale” (Niculescu 2021, 31). Exercițarea puterii brutale de către regimul taliban⁴⁸ a generat fluxuri de migrație, provocări umanitare și incertitudine politică în regiune, dar a oferit totodată, unor puteri precum Rusia, China și Iran, oportunități de a-și spori angajamentul regional într-o lume cu tendințe de multipolaritate.

Din analiza evoluției războaielor sau pseudo-războaielor civile *se observă că tentative de pace au existat în toate conflictele majore*, printre cele mai productive fiind: în Siria – Procesul de la Astana a facilitat discuțiile interne pentru o nouă constituție siriană; în Irak – eforturile Misiunii ONU de Asistență pentru Irak (UNAMI) a facilitat desfășurarea de alegeri naționale democratice; în Yemen – trimiși speciali ai ONU și SUA, precum și oficiali din Oman au încercat, în mai multe rânduri, obținerea unui acord de pace între rebelii Houthi sprijiniți de Iran și Arabia Saudită, ce susține coaliția anti-Houthi. Totuși, „în pofida unei oarecare atenuări a acestora în ceea ce privește nivelurile de violență și gradele de letalitate în 2021, aceste conflicte au ținut Orientul Mijlociu într-o disfuncție regională” (Harrison 2021). Mai mult, deși acestea reprezintă o constantă post-Primăvară Arabă a regiunii, „nu au creat condiții care să favorizeze reconceptualizarea suveranității sau decuplarea suveranității și guvernării” (Heydemann 2018, 48). *Această situație reflectă nivelul ridicat de reziliență a guvernelor autoritare.*

Conflictele separatiste, tensiunile interne, rivalitățile regionale și terorismul au continuat, de asemenea, a fi o constantă a Orientului Mijlociu în 2021. Tendințele de separare de diverse naturi (etnică, religioasă, guvernamentală) au rămas persistente în regiune. Totuși, principala sursă a tendințelor separatiste rămâne islamul „... sursă identitară perpetuă indiferent de epoca parcursă constituind, în același timp, un factor important al modalității de statuire a relațiilor politice și sociale” (Atanasiu 2016, 10) atât între statele, cât și în interiorul statelor regiunii.

⁴⁸ Printre primele măsuri ale guvernului taliban a fost anularea progreselor înregistrate în ultimii 20 de ani privind drepturile femeilor și libertatea presei (școli de fete închise, interzicerea femeilor de a lucra în administrația guvernamentală sau alte domenii, maltratarea și închiderea unor jurnaliști în închisori etc.).

Aceste tendințe sunt prezente în forme diverse, de la cele secesioniste prin care se urmărește constituirea unui stat pentru o anumită etnie într-un anumit teritoriu (arabo-israelian), mărirea unui teritoriu autonom locuit de o anumită etnie prin încorporarea de teritorii în statele vecine (extinderea statului kurd din Irak în Siria sau Turcia), până la cele prin care se solicită oarecare autonomie minoritară (Nagorno Karabah, disputat între Armenia și Azerbaidjan). Cert este că aceste tendințe separatiste generează nu numai tensiuni politice interne și internaționale, dar și insurgență militară, războaie proxy, extremism și terorism.

Dintre acestea, războiul din Gaza desfășurat în mai 2021 pe fondul *conflictului secesionist arabo-israelian* „a fost una dintre cele mai sângeroase erupții violente din ultimii 7 ani” (Elgindy 2021).

Teritoriul israelian a fost ținta rachetelor lansate din Gaza de către membrii grupării Hamas (12 civili uciși, dintre care 2 copii), iar armata israeliană a ripostat cu atacuri de artilerie și ale forțelor aeriene (au fost uciși 260 de palestinieni – cel puțin 129 de civili, dintre care 66 copii) (Human Rights Watch 2021). Concomitent, israelieni (în special în orașele cu o largă populație arabă) și libanezi (în localitățile de la granița israeliano-libaneză) au participat la proteste de susținere a palestinienilor. În urma bombardamentelor din Gaza asupra palestinienilor, s-au organizat proteste și în orașe europene (Londra, Madrid, Paris, Berlin), dar și în unele orașe australiene (Melbourne, Sydney). Comunitatea arabă s-a împărțit, pe când Turcia și Iranul au blamat Israelul pentru situația creată, statele învecinate care au reluat relațiile politice cu Israelul (EAU, Bahrain, Maroc și Sudan) s-au abținut să reacționeze sau în unele precum EAU, Bahrain și Kuweit, a circulat pe rețelele de socializare haștagul „*Palestine is not my cause*” (Palestina nu este problema mea) (Chulov 2021). În acest context, Israelul a desemnat șase grupuri ale societății civile palestiniene drept organizații teroriste și le-a acuzat că direcționează ajutorul donatorilor militanților, acțiune pentru care a fost contestat de organe ale ONU și ONG-uri care promovează drepturile omului (UNGA 2021).

După 11 zile de ostilități israeliano-palestiniene, în care legile războiului au fost încălcate, Egiptul a inițiat medierea unui acord de încetare a focului între Israel și militanții din Fâșia Gaza care, deși inițial fragil, a fost consolidat ulterior prin dialogul între părți și a dus la dezescaladarea, cel puțin temporară, a conflictului. În ce privește perspectiva de viitor a acestei crize regionale, schimbarea regimului în Israel nu a adus o optică diferită vis-à-vis de problema palestiniană, noul prim-ministru Naftali Bennett continuând acțiunile de „facilitare a transferului cetățenilor israelieni în așezările din Cisiordania ocupată” (Human Rights Watch 2022). Totuși, cele două întâlniri consecutive de la sfârșitul anului 2021, între ministrul israelian al apărării Benny Gantz și președintele palestinian Mahmoud Abbas, arată că „soluția cu două state”⁴⁹ nu a fost eliminată în totalitate.

Conflictul secesionist turco-kurd, transnațional, care decurge de mai mult de trei decenii, reflectă tendințele de separare a kurzilor pe baze etnice. Dar, „acolo unde alții văd cererile kurde de descentralizare, federalism și drepturi ale minorităților gestionabile, Ankara vede terorism și începutul unei dezintegrări sângeroase și insolubile” (Taşpınar 2021). În 2021, dorința de secesiune a kurzilor era contracarată de turci pe trei fronturi de luptă. Primul front, situat în sud-estul Turciei și nordul Irakului, era constituit din opoziția forțelor militare turce împotriva militanților Partidului Muncitorilor din Kurdistan (PKK) – recunoscut ca organizație teroristă de Turcia, SUA și UE. Al doilea front, în nordul Siriei, unde forțele militare turce se confruntau cu ramura siriană a PKK – Forțele de Protecție a Poporului (YPG) –, care, din 2019, ca urmare a retragerii trupelor americane (foste aliate ale acestora împotriva teroriștilor islamiști, Stat Islamic și Al-Qaeda, în special), au slăbit în fața atacurilor forțele turce⁵⁰. Iar, în Turcia, guvernul turc urmărește represiunea Partidului Democrat al Poporului (HDP) pro-kurd.

⁴⁹ „Soluția cu două state” reprezintă cadrul propus în 1993, prin Acordurile de la Oslo, pentru rezolvarea conflictului israeliano-palestinian prin înființarea a două state pentru două popoare: Israel pentru poporul evreu și Palestina pentru poporul palestinian.

⁵⁰ Între august 2016 și decembrie 2021, Turcia a lansat patru operațiuni militare în nordul Siriei.

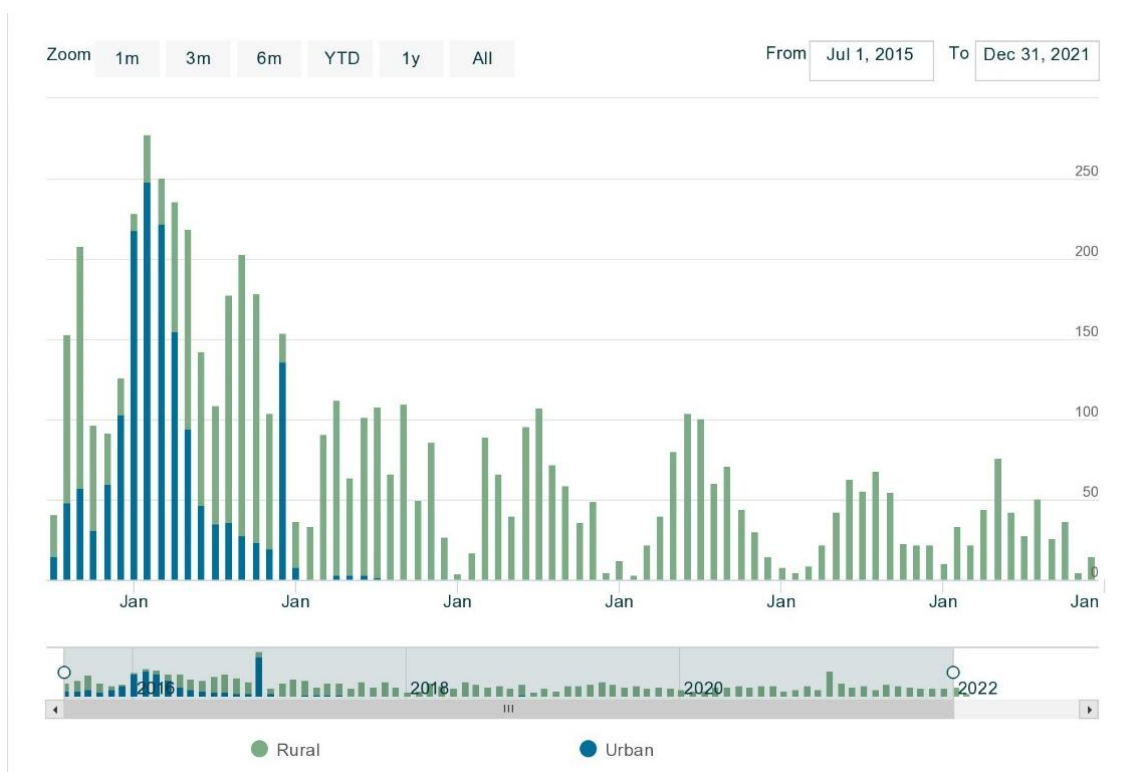

Figura nr. 6.2: Evoluția numărului de victime în zonele urbană și rurală
(Sursa: International Crisis Group 2021)

Deși Turcia se află într-o stare perpetuă de război împotriva kurzilor, în special în Siria, o tendință importantă a conflictului este aceea că, în ultimii doi ani, luptele s-au mutat din orașe, nemaifiind înregistrate victime în zonele urbane.

Fragmentarea autorității statale în Irak și Siria a permis grade fără precedent de autonomie kurdă. De exemplu, Kurdistanul irakian, entitate politică semi-independentă din 1991 sub guvernul regional kurd (KRG), ca urmare întreruperii influenței guvernului central din ultima perioadă, a ajuns o entitate politică autonomă în Irak, dar aceasta nu a dus la construirea un stat kurd stabil. Iar, în Siria, forțele kurde, fără sprijinul trupelor americane, au căutat protecția președintelui sirian Bashar al-Assad, fiind copleșite de atacurile forțelor turce. De altfel, perspectivele viitorului apropiat nu denotă apariția unui stat kurd recunoscut la nivel internațional, dar, atâta timp cât nu există o soluție politică acceptat de ambele părți, cercul vicios al conflictului, radicalizării și mobilizării armate va continua.

Conflictul secesionist azero-armean are baze etnice și politice și este concentrat în regiunea Nagorno-Karabah. În noiembrie 2020, după ce războiul de 44 de zile dintre cele două state s-a finalizat cu un acord de încetare a focului mediat de Rusia, monitorizarea situației prin prezența militară a forțelor rusești în Nagorno-Karabah și coridorul Lachin trebuia să garanteze securitatea. Dar s-a dovedit a fi doar o pace fragilă, deoarece în mai 2021, pe fondul lipsei unei demarcații clare a frontierei azero-armene prin respectivul acord, a erupt din nou o dispută între părți (US Department of State 2021), care se derula încă și la sfârșitul anului. Condiții etnice și sectare pentru separarea sau autonomizarea unor teritorii regionale se întâlnesc și în Arabia Saudită, Siria și Yemen, pe fondul polarizării dintre majoritatea sunnită/șiită și minoritatea šiită/sunnită), astfel de manifestări fiind deja prezente, precum și în Libia (diviziuni tribale adânci).

În 2021, *protestele civile* de diferite naturi: politice (dorința de schimbare a unor guverne autoritare), economice (efectele crizei economico-financiare generate de pandemia în curs – denominarea monedelor naționale, șomaj în creștere, rată ridicată de sărăcie, limitarea accesului la resurse de apă și energie etc.), sociale (lupta pentru unele drepturi și libertăți civile) au continuat în tot Orientul Mijlociu.

În *Iordania*, au persistat protestele inițiate anul anterior, pe fondul implementării Legii Apărării, în martie 2020, pentru a reduce răspândirea COVID-19. Această lege este văzută ca limitând drepturile politice și civile ale cetățenilor. De altfel, organismele internaționale abilitate în domeniul libertăților civile arată că „Guvernul (iordanian, n.a.⁵¹) restricționează și blochează accesul la internet, inclusiv la platformele de social media, în timpul evenimentelor sensibile din punct de vedere politic. Jurnaliștii online, activiștii și utilizatorii rețelelor sociale sunt urmăriți penal pentru criticile lor la adresa guvernului, pe baza unei serii de legi care penalizează exprimarea legitimă online” (Freedom House 2021). Mai mult, acuzația, din luna aprilie, adusă de guvernul iordanian prințului moștenitor Hamzah și unor complici de un presupus complot de lovitură

⁵¹ Nota autorului.

de stat împotriva fratelui său vitreg, regele Abdullah al II-lea, nu a făcut decât să zdruncine și mai mult stabilitatea țării. Totuși, dincolo de luptele interne pentru putere și restricționarea libertăților civile ale iordanienilor, cel mai mare risc pentru stabilitatea viitoare a Iordaniei rămâne trenarea reformei politice și economice.

În 2021, *Libanul* a continuat să se confrunte cu efectele politice ale exploziei din portul Beirut din august 2020, fapt ce a contribuit la un eșec suplimentar al statului, care ar putea trage țara în violență civilă în viitorul apropiat. În aceeași situație precară se află și *Irakul*, ce riscă să recadă în violențe sectare. Proteste civile de mică amploare au fost organizate și în *Bahrain*, cu ocazia comemorării a 10 ani de la *Primăvara Arabă*, dar și pe fondul restricționării ridicate a libertăților civile ale cetățenilor. Proteste populare au avut loc și în *Cisiordania* (West Bank), în iunie 2021, pe fondul decesului dizidentului Nizar Banat, un critic al Autorității Palestiniene, în timp ce se afla în custodia poliției (The World 2021).

În *Turcia*, în anul de referință, au avut loc o serie de proteste civile de natură economico-socială: în ianuarie, împotriva numirii lui Melih Bulu⁵² de către președintele Recep Tayyip Erdoğan ca rector al Universității Boğaziçi; în martie-noiembrie, ca urmare a anunțului guvernului că va retrage statul turc din Convenția de la Istanbul din 2011 privind violența împotriva femeilor; în noiembrie-decembrie, urmare a scăderii lirei turcești și creșterea ratei de sărăcie a populației. Proteste pe baze economice au avut loc și în *Oman*, în mai 2021, declanșate de concedierile în masă, șomajul în creștere și impunerea de noi taxe (Al Jazeera 2021).

În *Yemen*, în decursul anului 2021, au avut loc cel puțin două proteste economice importante: primul în martie, declanșat de eșecul guvernului de a plăti salariile angajaților din sectorul public; iar al doilea, în septembrie 2021, pe fondul crizei economice, ce a determinat scăderea rapidă a valorii rialului yemenit. De asemenea, în același an, în iulie (provincia Khuzestan) și noiembrie (Isfahan), *Iranul* a înregistrat proteste

⁵² Melih Bulu, care are legături cu partidul turc aflat la guvernare (AKP), suspectat de plagiat, a fost primul rector ales din afara universității de la lovitura de stat din 1980.

legate de penuria severă de apă, cauzate de cea mai gravă secetă din Iran din ultimele decenii (Carnegie Endowment for International Peace 2021).

În ciuda reputației sale de relativă stabilitate politică și prosperitate economică în comparație cu vecinii săi, în 2021, *Regiunea Kurdistan din Irak (KRI)* s-a confruntat frecvent cu proteste populare față de furnizarea nesigură de către guvern a serviciilor publice (apă, electricitate, transport).

Rivalități regionale există atât între actori intraregionali de factură islamică diferită (suniți – šiiti, între actori statali și nonstatali deopotrivă), între actori intraregionali musulmani și de alte religii (Iran-Israel, Turcia-Israel), dar și între actori intra- și extra-regionali (Iran-SUA, Turcia-Rusia) sau între actori extraregionali (SUA-Rusia), în lupta pentru supremație regională.

Aceste rivalități sunt exprimate atât direct, între actorii respectivi, cât și prin intermediari (proxy) în contextul crizelor și conflictelor regionale, precum cele din Siria, Irak, Liban, Bahrain și Yemen. Mai mult, aceste rivalități regionale au dus la constituirea de alianțe de conjunctură în respectivele probleme politice, situându-se de o parte sau de alta a oponentilor. De exemplu, în conflictul sirian, Irakul, Iranul, Rusia și grupul terorist Hezbollah din Liban s-au alăturat regimului lui Bashar al-Assad, iar la coaliția condusă de SUA s-au raliat Turcia, Qatar, Arabia Saudită și Israelul, care sprijină rebelii sirieni (Atanasiu, 2021). Dintre acestea, cele mai acute în prezent sunt rivalitățile: sunnită-șiită, materializată în coalițiile conduse de Arabia Saudită și Iran; SUA-Iran; SUA-Rusia, pe care le vom și analiza mai detaliat.

Miezul principalei rivalități regionale și cea mai longevivă dintre ele este conflictul istoric sectar *sunnit-șiit* care, la momentul actual, reprezintă un fenomen revizionist, constituind, în mare măsură, o reacție la evenimentele moderne și problemele socioeconomice specifice (Kabalan 2019). În Orientul Mijlociu, šiiti reprezintă majoritate în Iran, Irak, Azerbaidjan și Bahrain, suniții reprezintă majoritate în Afganistan, UAE, Arabia Saudită, Qatar, Yemen, Pakistan, Oman, Siria, Turcia, iar în Liban este o pluralitate aproximativă.

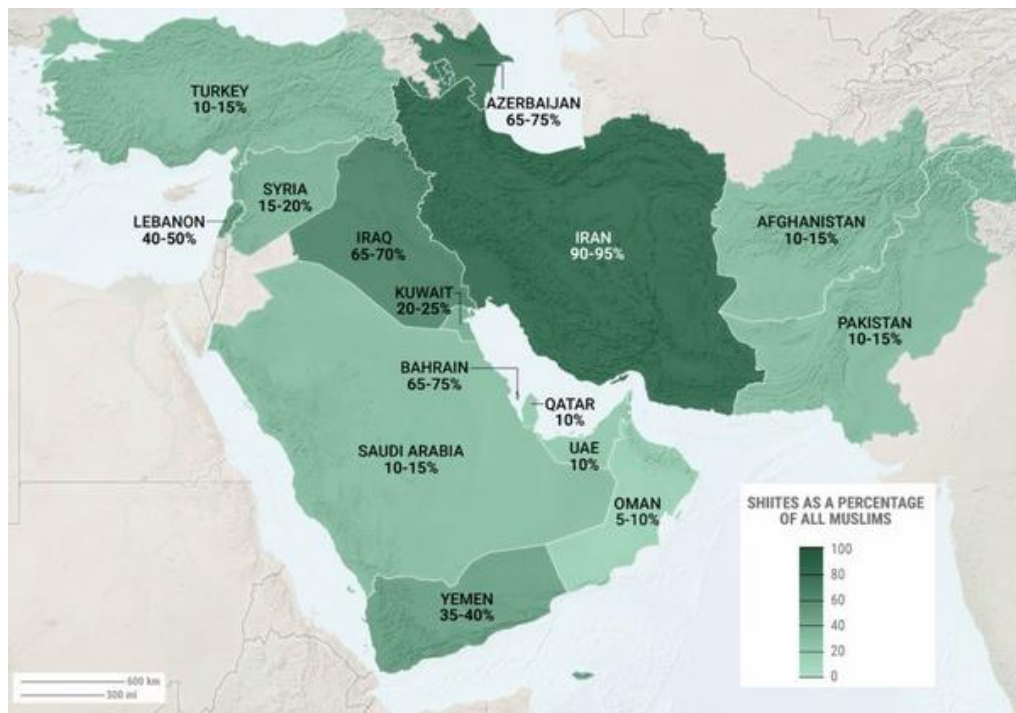

Figura nr. 6.3: Populația șiiită în Orientul Mijlociu
(Sursa: Pew Research Center, 2017)

Conflictul politic dintre Iranul (șiiit) și Arabia Saudită (sunnită), generat de sectarismul și tensiunile dintre facțiunile religioase musulmane, a ajuns să modeleze viziunea și acțiunile celor două state în Orientul Mijlociu. Cu toate acestea, diferențele lor politice sunt de fapt mult mai complexe și mai adânc înrădăcinate (regimul iranian este unul teocratic – regimul saudit este o monarhie, politica sectară a fost baza revoluției iraniene din 1979 – saudiții au generat-o ca răspuns la cea din Iran, în Arabia Saudită sectarismul s-a dezvoltat către un naționalism saudit – în Iran, către un sectarism identitar etc.).

În ultimul deceniu, lupta dintre Iran și Arabia Saudită pentru dominația în Orientul Mijlociu s-a insinuat în aproape toate problemele regionale, rupând alianțele internaționale și susținând războaie în regiune, stârnind, în același timp, temeri cu privire la un conflict direct între cele două puteri. Totuși, în prezent, statele regiunii par să caute calea diplomatică dincolo de această competiție pentru putere pe fondul unei schimbări mai ample spre reducerea tensiunilor.

Rivalitatea dintre SUA și Iran s-a manifestat și în 2021 prin continuarea crizei Golfului Persic (inițiată în 2019) în care SUA conduce

o alianță antiiraniană care implică Israelul, Arabia Saudită, EAU (și parțial Egiptul) împotriva alianței anti-americane constând din Iran și aliații săi locali (milițiile din Siria, Yemen și Irak și Hezbollah).

Problema cea mai spinoasă a rivalității americano-iraniene este acordul nuclear cu Iranul (JCPOA). De altfel, în aprilie 2021, s-au reluat negocierile prin intermediari, delegațiile americane și iraniene purtând doar discuții indirecte, dar în iulie criza Golfului s-a reactivat⁵³, discuțiile fiind stagnante. Negocierile s-au reluat ulterior, după schimbarea ambilor conducători, american și iranian, în octombrie 2021, context în care Israelul amenința că va folosi opțiunea militară pentru a împiedica Iranul să obțină o armă nucleară (Anadolu Agency 2021). Ajungerea la un consens s-a dovedit dificilă până la sfârșitul anului din cauza relațiilor tensionate dintre cele două țări, înrăutățite semnificativ din 2018, în perioada fostei președinții a lui Donald Trump, când SUA s-au retras din acord și au reimpus sancțiuni economice Iranului, Teheranul retrăgându-se și el de la angajamentele asumate, concomitent intensificându-și activitățile nucleare.

Modul în care problematica va fi soluționată în cadrul formatului „4+1”⁵⁴ va avea inevitabil efecte de propagare în dinamica dintre SUA și Israel (care se opune acordului nuclear ca fiind insuficient), asupra relației Iranului cu puterile europene (care doresc să vadă acordul reînviat), dar în special în evoluția unor rivalități terțe ale Iranului cu Israelul și cu Arabia Saudită (care pot duce la escaladarea tensiunilor și declanșarea de ostilități deschise).

Rivalitatea SUA – Rusia a fost reactivată în Orientul Mijlociu la momentul în care Rusia a intervenit militar în numele regimului sirian în 2015, ce semnifică „revenirea Rusiei ca intermediar major de putere în regiune” (The Cambridge Global Affair 2021). Astfel, în Siria, Rusia se opunea SUA, care a înarmat și finanțat opoziția și a susținut-o prin atacuri aeriene militare limitate împotriva teritoriilor deținute de guvern. La momentul de față, „Rusia acționează ca un intermediar regional de putere

⁵³ În iulie 2021, criza s-a reactivat în urma unei serii de atacuri asupra navelor comerciale pe căile maritime care deservește Golful, în urma unui incident survenit în Marea Oman care a vizat un tanc petrolier sub pavilion vietnamez.

⁵⁴ Statele participante sunt Iran, SUA, Franța, Germania, Marea Britanie, Rusia și China.

prin stabilirea de legături atât cu Iranul, cât și cu Arabia Saudită, precum și cu Israelul și Palestina” (The Cambridge Global Affair 2021). Pe de altă parte, SUA, pe lângă folosirea forței sale militare, a utilizat și instrumentul soft de putere „prin oferirea de ajutor militar, economic și diplomatic actorilor regionali și prin înființarea de programe educaționale și culturale” (The Cambridge Global Affair 2021).

SUA are încă statutul de cea mai mare superputere din lume, proiectându-și influența geopolitică și în Orientul Mijlociu, iar pentru Federația Rusă, regiunea de referință este un spațiu de erijare a gândirii sale, de promovare a multipolarității în politica globală pentru a contracara statutul actual al SUA, din dorința de a-și crește șansele pentru proiectarea propriei sale puteri pe arena internațională, alături de alți actori emergenți ai lumii (China, India, Japonia etc.). Mai mult, în contextul acestei rivalități, operațiunile militare ale Turciei în Siria au dus la legături din ce în ce mai tensionate cu statele occidentale, în special cu SUA, și mai apropiate cu Rusia, relația SUA – Turcia în regiune devenind sensibilă.

În ultima perioadă, *rivalitatea dintre SUA și China* este mai activă în Orientul Mijlociu, unde relațiile americane de securitate sunt în contradicție în creștere cu relațiile economice chineze, dar aceste tendințe sunt în profilare. După ce, zeci de ani, SUA au fost de departe actorul geopolitic și geoeconomic dominant în regiune, între timp, China a ajuns să fie o putere majoră în Asia, în general, și Asia de Vest, în special, creșterea sa fiind intensificată de la apariția Inițiativei *Belt and Road (BRI)*, care s-a consolidat și a construit simultan un cadru pentru creșterea geoeconomică a Chinei în regiune (Forough 2018). Mai mult, China este, în prezent, principalul partener comercial al majorității țărilor din regiune, toate, fără excepție, arătând disponibilitatea de implicare în inițiativa BRI. De altfel, într-un raport al BRI se preciza că „În țările din Orientul Mijlociu, investițiile au crescut cu aproximativ 360% și implicarea în activitatea de construcție cu 116%, comparativ cu 2020” (Wang 2022). Alte două inițiative acceptate de statele regionale sunt: componenta tehnologică a BRI – *Digital Silk Road* (Drumul Mătăsii Digital)⁵⁵,

⁵⁵ Israelul face excepție.

inclusiv implementarea 5G de la Huawei, și componenta de sănătate *Health Silk Road*, ce cuprinde diplomația chineză a vaccinurilor, care include voluntariat pentru faza de testare de vaccinuri, Iranul fiind unul dintre partenerii regionali principali (Forough 2021, 4). De altfel, în timpul pandemiei, cele două componente enumerate „au reprezentat un vehicul pentru alimentarea celei de-a treia etape, în curs de dezvoltare a BRI, care și-a păstrat proeminența ca platformă majoră pentru cooperarea internațională pentru dezvoltare” (China Daily 2021). Această dezvoltare denotă implicarea evidentă a Chinei în regiunea Orientului Mijlociu.

Terorismul islamist a continuat să se manifeste în 2021 la nivel global „cu o dinamică schimbată, în sensul în care a devenit mai concentrat în țări care suferă de instabilitate politică și conflicte, precum ... Afganistan”, de altfel „conflictul violent rămâne principalul motor al terorismului, peste 97% dintre atacurile din 2021 având loc în țări aflate în conflict (Institute for Economics & Peace 2022, 2).

O altă tendință identificată în *Global Terrorism Index* pentru Orientul Mijlociu și Africa de Nord (MENA) a fost „scăderea cu 14% a numărului deceselor rezultate în urma atacurilor teroriste, deși numărul atacurilor a rămas constant” (Institute for Economics & Peace 2022, 3). Totuși, în pofida acesteia, în figura nr. 6.4 se observă că patru dintre statele lumii (luând în considerare și Afganistanul în analiză) cu cel mai ridicat număr de decese cauzate de terorism sunt situate în Orientul Mijlociu, toate parcurgând conflicte armate în respectivul an.

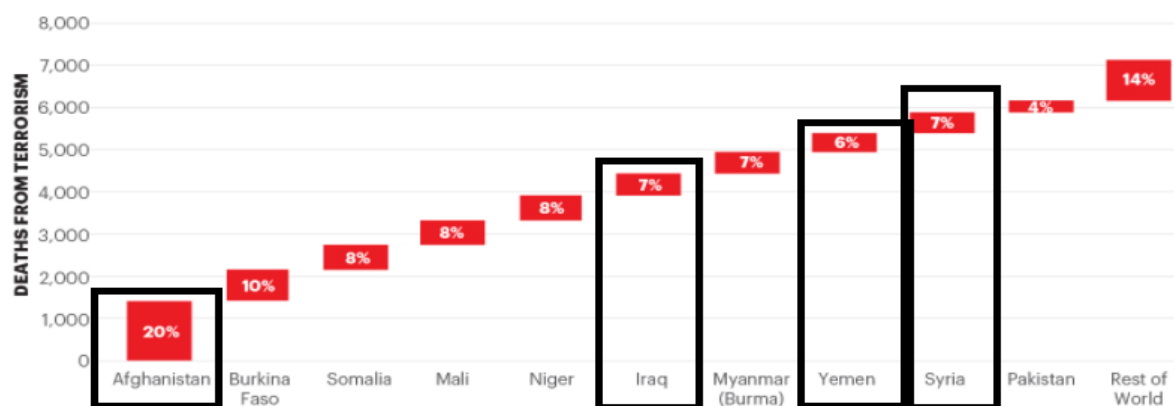

Figura nr. 6.4: Numărul de decese provocat de terorism în lume pe state afectate în 2021 (Sursa: Vision of Humanity. 2022)

Din studiile realizate de *Terrorism Tracker* se constată că, la nivel global, cele patru grupuri teroriste responsabile pentru cele mai multe decese în 2021 au fost organizațiile Stat Islamic (IS), Al-Shabaab, talibanii și Grupul de Suport al Islamului și Musulmanilor (Jamaat Nusrat Al-Islam wal Muslimeen - JNIM), respectiv 3.364 de decese, 47% din total (Global Terrorism Index 2022).

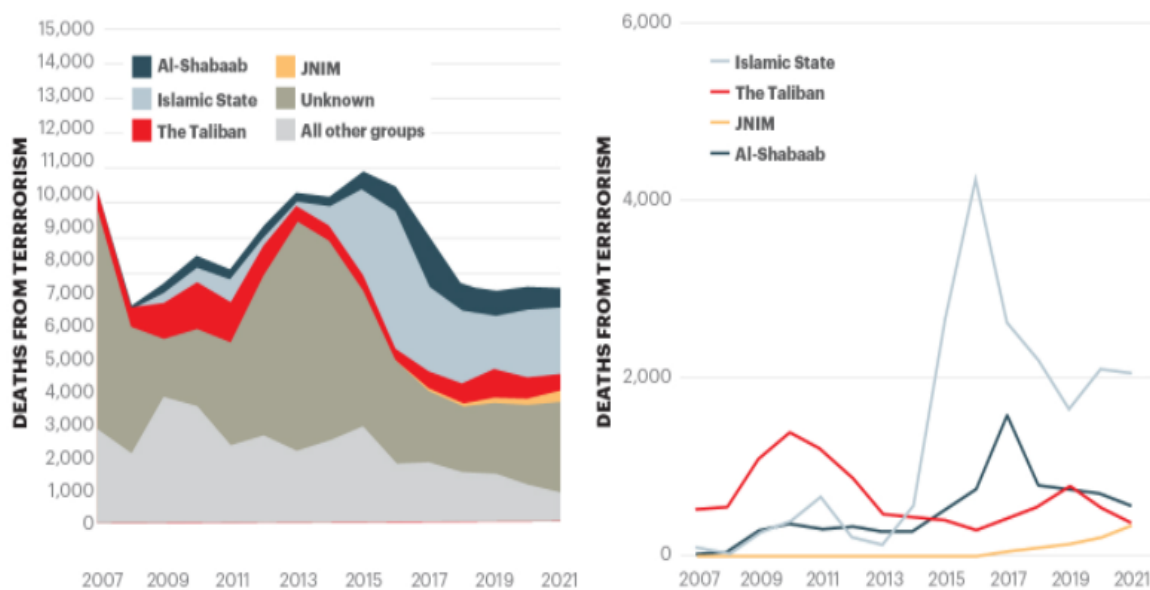

Figura nr. 6.5: Numărul de decese provocat de organizațiile teroriste în lume în 2021 (Sursa: Global Terrorism Index 2022)

Cea mai activă organizație teroristă din Orientul Mijlociu a fost *Stat Islamic*, care „în Afganistan (în provincia Khorasan) pe parcursul anului a inițiat 365 de atacuri teroriste, provocând 2.210 de victime, o creștere semnificativă față de 2020” ... „apogeul acestora fiind înregistrat în aprilie-mai 2021, în perioada Ramadanului” (The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Centre 2022, 1-3). Creșterea activității IS în Afganistan (în special în a doua jumătate a anului) s-a produs în urma retragerii forțelor americane din țară, căderea vechiului regim și preluarea țării de către insurgenții talibani. De asemenea, ISIS a înregistrat „o prezență importantă în Siria, Irak (pe locul 2 după Afganistan ca număr de victime, n.a.), Peninsula Sinai și manifestări sporadice în Yemen” (Bunzel 2021).

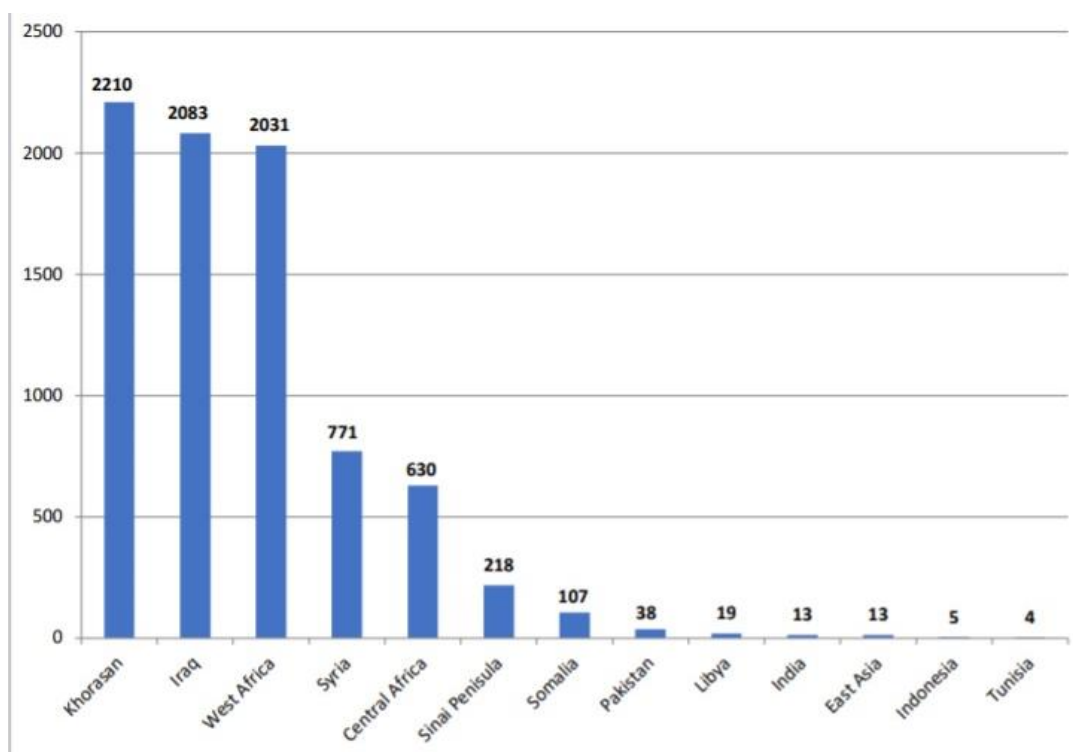

Figura nr. 6.6: Numărul de victime ale ISIS în MENA în 2021
(Sursa: The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Centre 2021, 8)

Un studiu al Stanford arată că, „începând cu aprilie 2021, IS a continuat să efectueze atacuri în Irak și Siria, deși capacitățile sale de a lovi în altă parte a lumii par să se fi diminuat semnificativ” (Stanford University 2021). Dar, o tendință a grupării Statului Islamic prezentă în Afganistan pe fondul preluării puterii politice de către regimul taliban a reprezentat-o transferarea resurselor și atenției către afiliații săi din alte regiuni, de exemplu „*Stat Islamic Khorasan (ISK)* extinzându-și activitatea în regiunea de frontieră Afganistan-Pakistan” (The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Centre 2022, 4). De asemenea, sudul și estul Africii sunt susceptibile de a fi țintite mai mult de organizațiile teroriste în perioada următoare ca urmare a tulburărilor politice cu care se confruntă statele din regiune.

Iranul și Siria, alături de Coreea de Nord și Cuba (ultimele două adăugate mai recent, în 12 ianuarie 2021), sunt țările identificate de guvernul SUA ca sprijinind acte de terorism internațional (U.S.

Department of State 2022). De altfel, rapoarte americane arată că, în Orientul Mijlociu, Iranul a sprijinit cu arme, instruire și finanțare grupuri militante din Bahrain, Irak, Liban, Siria și Yemen, iar miliția Hezbollah libaneză „a rămas cel mai periculos partener terorist al Iranului” (Bureau of Counterterrorism 2021). În ce privește Siria, experții americani susțin că „regimul lui Bashar al-Assad a susținut constant Stat Islamic atunci când grupul controla părți semnificative de teritoriu, chiar dacă regimul s-a luptat să preia controlul asupra teritoriului sirian de la diverse grupuri rebele implicate în războiul civil sirian, inclusiv de la IS” (Levitt 2021).

O altă tendință identificată pentru viitorul apropiat este aceea că modelul talibanilor, ca grup militant local care a preluat Afganistanul și a reușit să încheie o înțelegere cu SUA, determină o schimbare și în agenda altor organizații teroriste (Foreign Policy 2021). De exemplu, în 2021, Hay'at Tahrir al-Sham (Organizația pentru Eliberarea Levantului – HTS) a constituit Guvernul de Salvare al Siriei (SSG), s-a angajat în diverse runde de negocieri cu Turcia și, în urma Discuțiilor de la Astana, a acceptat înființarea posturilor de observație pe care garanții negocierilor (Rusia, Turcia și Iran) le-au stipulat pentru a ține sub control situația în Idlib (Carnegie Endowment for International Peace 2021). Așadar, HTS se așteaptă să fie acceptat în plan local, ca grup capabil să controleze și să elimine mișcările jihadiste extremiste din Idlib.

Indiferent de tipurile sale de manifestare (criză, conflict, război, terorism etc.), studiile specialiștilor preconizează că, pentru orizontul de timp 2050, dacă se menține aceeași tendință de insecuritate, „efectele conflictualității manifestate în regiune vor avea impact pe termen lung în termeni de: pierderi majore de infrastructură, locuri de muncă, afaceri, educație etc.; lipsa unei dezvoltări economice eficiente și credibile; existența unei securități bazate pe autoritarism și represiune; proastă guvernare, corupție acută și deteriorare constantă a capitalului propriu în distribuția veniturilor” (Cordesman 2016, 4).

De aceea, se simte nevoia unei noi abordări nonconflictuale sau, cel puțin, de diminuare a conflictului, una dintre ele, prezentată de

experți ai Institutului pentru Orientul Mijlociu, fiind bazată pe trei piloni, după cum urmează:

- primul pilon – recunoașterea interrelațiilor dintre sănătate publică, răspunsul economic și social la pandemie și modul în care confluența lor poate afecta dinamica conflictului;

- al doilea pilon – construirea cooperării ca răspuns la criza de sănătate generată de virusul COVID-19 urmărind o consolidare mai amplă a instituțiilor regionale;

- al treilea pilon – reducerea (dacă nu stoparea) rivalităților dintre marile puteri regionale (în primul rând dintre Iran, Turcia, Arabia Saudită și Israel) (Kenney și Harrisson 2020).

Reziliența regională este imperativă pentru a evita căderea în colaps în perioada post-pandemică, iar pilonii amintiți pot reprezenta un fundament potrivit pentru a stimula cooperarea actorilor regionali în această direcție.

6.2. Cooperarea în Orientul Mijlociu. Către o autonomie extinsă în abordarea și rezolvarea problemelor regiunii?

Resursele de energie din Orientul Mijlociu sunt vitale pentru mari actori globali (SUA, China, Rusia, UE, Japonia, Coreea de Sud, India etc.), importanța strategică a regiunii constând tocmai în posibilitățile sale de exporturi petroliere și gazeifere. Pentru actorii enumerați, pe termen scurt și mediu, regiunea va deveni subiectul unei multipolarizări economice accentuate, ceea ce înseamnă prosperitate pentru aceasta. Dar, istoria a demonstrat că bunăstarea fără securitate nu este posibilă, ceea ce face ca numai statele arabe petroliere care pot combina stabilitatea politică cu exporturile majore de energie să se îndrepte către dezvoltare deplină, pentru că, deși unele state sunt exportatoare de energie – Algeria, Libia, Siria, Irak și Iran – sunt în categoria statelor fragile sau eșuate din cauza lipsei guvernării eficiente și stabilității politice. În anul 2021, așa cum am prezentat în subcapitolul anterior, deși tensiunile nu s-au diminuat semnificativ în Orientul Mijlociu, totuși au avut loc unele tendințe de coalizare regională.

Contactul dintre statele arabe și Israel a fost mult timp considerat tabu pentru lumea arabă, deoarece în Inițiativa Arabă de Pace (2002) se prevedea că normalizarea va fi acordată Israelului în schimbul unor compromisuri politice semnificative față de palestinieni (The Guardian 2002). Dar sfârșitul anului 2020 prefigura renunțarea la această formulă, „abordarea *pace pentru pământ* fiind înlocuită de cea *pace pentru pace*, în care normalizarea este dată aproape necondiționat” (Murciano 2020).

O serie de evoluții importante, dincolo de conflictul arabo-israelian au început, în septembrie 2020, la nivel regional, odată cu semnarea documentului trilateral *Declarația Acordurilor Abraham*⁵⁶, între reprezentanți politici de nivel înalt ai Israelului, Emiratelor Arabe Unite și Bahrainului, în care se prezenta ideea de viziune comună asupra „păcii, securității și prosperității în Orientul Mijlociu și în întreaga lume” (The Abraham Accords Declaration 2020). În aceeași zi, alte două acorduri au fost încheiate:

- *Tratatul de pace, relații diplomatice și normalizare deplină între Emiratele Arabe Unite și statul Israel*, menit să promoveze deschis dezvoltarea și prosperitatea prin cooperare în diverse domenii civile precum: sănătate, agricultură, turism, energie, mediu și inovare (Abraham Accords Peace Agreement: Treaty of Peace, Diplomatic Relations and Full Normalization Between the United Arab Emirates and the State of Israel 2020);

- *Acordurile Abraham: Declarație de pace, cooperare și relații diplomatice și prietenoase constructive*, prin care Bahrainul se alătură inițiativei „de a deschide o eră a prieteniei și a cooperării în scopul unui Orient Mijlociu stabil, sigur și prosper în beneficiul tuturor statelor și popoarelor din regiune” (Abraham Accords: Declaration of Peace, Cooperation, and Constructive Diplomatic and Friendly Relations 2020).

Toate cele trei documente au fost încheiate în urma negocierilor americane cu părțile implicate, iar rezultatul acestora a fost marcat la Casa Albă cu semnătura președintelui SUA al momentului, Donald Trump, alături de cele ale reprezentanților părților implicate în fiecare dintre actele oficiale internaționale.

⁵⁶ Religiile monoteiste, Iudaismul, Creștinismul și Islamul, îl recunosc pe Avraam ca fiind primul lor profet, motiv pentru care sunt numite și religii avraamice.

În decembrie 2020, tendința de normalizare a relațiilor arabo-israeliene a continuat prin semnarea de către Israel a unui acord cu Marocul certificând achiesarea celui din urmă la Acordurile Abraham, respectiv „Declarația Întrunită a Regatului Maroc, Statele Unite ale Americii și Statul Israel” (Joint Declaration The Kingdom of Morocco, the United States of America and the State of Israel 2020). Ulterior, în ianuarie 2021, și Sudanul s-a alăturat Declarației Acordurilor Abraham; evident, documentul a fost contrasemnat și de partea americană.

În hotărârea de normalizare a relațiilor lor cu Israelul, pe lângă motivul principal de sporire a păcii în Orientul Mijlociu, aceste țări arabe au avut și motivații proprii:

- Emiratele Arabe Unite și Bahrainul doreau consolidarea parteneriatului cu Israelul din premise geostrategice, de securitate și economice. Astfel, ambele țări consideră că alianța lor cu Israelul le-ar putea ajuta să contracareze influența regională a Iranului, despre care cred că le afectează și le amenință securitatea. De asemenea, cele două state doreau să beneficieze de tehnologia israeliană, în special în domeniul securității cibernetice și al informațiilor, pentru a-și contrabalansa inamicii regionali și pentru a reprima opoziția internă;

- Marocul, țară din afara Golfului, își dorea restabilirea oficială a legăturilor diplomatice cu Israelul pentru a sprijini schimburile comerciale bilaterale, dar și reconstituirea conexiunii culturale cu Israelul;

- Sudanul își dorea scoaterea sa de pe lista neagră a statelor teroriste și obținerea de sprijin economic din partea SUA (Glick 2021).

Mai mult, prin normalizarea relației cu Israelul, aceste țări urmăreau să-și consolideze relația cu SUA. De altfel, fiecare dintre ele a urmărit anumite avantaje din partea americană:

- Emiratelor Arabe Unite li s-a promis o concesiune militară importantă râvnită de multă vreme, respectiv achiziționarea de armament american în valoare de 23 de miliarde de dolari, inclusiv aproximativ 50 de avioane F-35, într-un moment în care Senatul SUA încerca limitarea vânzărilor de arme către aliații săi tradiționali din Golf, pe fondul

încălcărilor drepturilor omului în plan național și a implicării acestora în războaiele regionale. Este adevărat, până la sfârșitul anului 2021, această concesie nu se materializase pe motivul necesității de implementare a unor „cerințe tehnice”⁵⁷ și „restricții operaționale suverane”, dar și pe fondul îngrijorării SUA cu privire la relația din ce în ce mai strânsă dintre capitalele Abu Dhabi și Beijing (Rumley 2022);

- întărirea calității Bahrainului de aliat major non-NATO al SUA, în eforturile sale de a-și îmbunătăți capacitățile militare și de securitate (US Department of State 2020);

- Marocului i s-a recunoscut, de către Washington, suveranitatea asupra Saharei de Vest, deziderat strategic major al său pentru care cheltuiuse milioane de dolari făcând lobby pentru un sprijin mai mare al SUA și internațional pentru poziția sa (Jacobs 2021). Ulterior, EAU și Bahrain au devenit primele două state arabe care au deschis consulate în orașul Laayoune din Sahara de Vest, o dovadă a sprijinului pentru suveranitatea Marocului (Jacobs 2021);

- Sudanul a fost scos de pe lista întocmită de SUA a statelor sponsori ai terorismului.

La un an de la inițierea Acordurilor, deși problema palestiniană nu este încă rezolvată, fapt demonstrat de conflictul Israelului cu Hamas din mai 2021 și tensiunile continue cu palestinienii, câteva țări arabe sunt acum într-o oarecare măsură aliate cu Israelul. În acest sens, Institutul Național pentru Securitate Națională din Israel precizează că schimbările în urma semnării Acordurilor „sunt reflectate în cinci indicatori: schimbul de ambasadori, acorduri ulterioare și memorii de înțelegere aferente, zboruri directe, comerț și participare la exerciții militare comune” (INSS 2021). Astfel, în tabelul nr. 2 este reflectat progresul fiecărui stat în ce privește respectivii indicatori:

⁵⁷ Din punctul de vedere al legislației americane, conform *H.R.7177 - Naval Vessel Transfer Act of 2008*, vânzările potențiale de arme către țările din Orientul Mijlociu sunt interzise dacă includ orice articol care ar putea eroda avantajul militar calitativ al Israelului. În plus, în Secțiunea 4 a *Legii privind controlul exporturilor de arme* intrată în vigoare din 27 decembrie 2021, prevede că potențialii cumpărători pot folosi aceste articole în scopuri specifice numai pentru asigurarea securității interne, legitimă apărare și participarea la măsurile colective solicitate de către ONU sau organizații similare.

Tabelul nr. 6.2: Progresul statelor în implementarea Acordurilor Abraham
(Sursa: The Institute for National Security Studies 2021)

Indicatori	EAU	Bahrain	Maroc	Sudan
Schimbul de ambasadori/ reprezentanți oficiali	Da	Da	Da	Nu
Acorduri ulterioare	Da	Da	Da	Nu
Curse aeriene directe	Da	Da	Da	Nu
Comerț accentuat	Da	Nu	Da	Nu
Cooperare în materie de securitate	Da	Da	Da	Nu

Pe lângă rezultatele politice prezentate, încep să se materializeze și unele economice, pentru unele dintre statele arabe ale Acordurilor.

- *Pentru EAU*, odată cu semnarea acestor documente, au fost abrogate legile de boicot asupra Israelului și s-au facilitat parteneriatele bilaterale în numeroase sectoare. Astfel, acorduri au fost încheiate pentru a permite zboruri comerciale și de marfă între cele două țări și pentru companiile maritime de a-și traversa reciproc porturile și un memorandum de înțelegere pentru extinderea unui oleoduct israelian către Emiratele Arabe Unite (Academy Emirates Diplomatic 2021). Printre inițiativele financiare se numără alocarea unor investiții semnificative (de aproximativ 10 mld. \$ pentru următorul deceniu) ale Emiratelor Arabe Unite în sectoare strategice din Israel, inclusiv energie, medicină, tehnologie, sănătate (Bloomberg 2022). Un alt aspect pozitiv l-a reprezentat creșterea schimburilor comerciale dintre cele două țări la o valoare totală de peste 3,5 miliarde AED⁵⁸, iar valoarea comerțului exterior nepetrolier a depășit 2,9 miliarde AED, până la sfârșitul lunii septembrie 2021 (WAM 2021). Mai mult, potrivit Consiliului de Afaceri EAU-Israel, comerțul dintre cele două state este de așteptat să atingă 2 mld. \$ în 2022, față de aproximativ 250 de milioane de dolari anual înainte de normalizare (The Heritage Foundation 2022).

⁵⁸ Dirhami – unitate monetară în EAU.

- *Pentru Bahrain*, a cărei economie este semnificativ mai mică decât cea a EAU similare sunt și oportunitățile economice potențiale derivate din semnarea Acordurilor. Printre altele, în 2021, Israelul a început să importe aluminiu din Bahrain, iar cele două țări intenționează să semneze un acord care să permită transbordarea mărfurilor care sosesc pe mare în Bahrain în avioane care se îndreaptă spre Israel;

- *Pentru Maroc*, acordurile bilaterale semnate privind aviația, apa, turismul și finanțele au început a fi fructificate. De exemplu, Ministrul israelian al Apărării Benny Gantz semnat pe 24 noiembrie 2021 un memorandum de înțelegere cu Maroc, oficializând cooperarea neoficială în materie de securitate existentă (The Times of Israel 2021). De asemenea, Israelul a lansat primele zboruri comerciale directe către Maroc, iar potrivit Ministerului Cooperării Regionale și Institutului de Export din Israel, „canalele diplomatice instituite prin Acordurile Abraham ar putea permite potențialului de export din Israel în Maroc să ajungă la 250 de milioane de dolari anual” (The National Interest 2021);

- *Sudanul*, deși a beneficiat de un pachet de ajutor suplimentar de 1 mld. \$ de la Banca Mondială, a văzut mai puține rezultate pozitive de la decizia fragilă a guvernului său de a face pace cu Israelul. Mai mult, după răsturnarea guvernului sudanez printr-o lovitură de stat militară la sfârșitul lunii octombrie 2021, Sudanul riscă să abandoneze Acordurile.

Acordurile de normalizare a relațiilor cu Israelul au dus și la întărirea relațiilor dintre Maroc și EAU, deși acestea erau deja puternice⁵⁹, cele două țări arătându-și disponibilitatea de a extinde cooperarea în sectoare strategice, inclusiv apărare și afaceri (Atalayar 2021). Așadar, concentrarea strategică comună pe extinderea legăturilor de securitate, economice și geopolitice cu Israelul este posibil să ducă la o coordonare bilaterală suplimentară între EAU și Maroc. Dincolo de inițiativele mai mari de colaborare conduse la nivel statal între Israel, EAU și Maroc, există avantajul suplimentar al turismului și schimburilor educaționale.

Din cele enumerate, pentru viitor, doar SUA, Israel, EAU, Bahrain și Maroc par să continue cooperare mai strânsă pentru promovarea

⁵⁹ De exemplu, EAU erau deja a doua cea mai mare sursă de investiții străine directe a Marocului, după Franța.

intereselor lor comune, pe când Sudanul, pare să își fi atins deja potențialul de oportunitate în această ecuație. Mai mult, în prezent, dezvoltarea Acordurilor Abraham se află într-un punct de răscruce. Pe de o parte, tandemul SUA-Israel încearcă configurarea unei strategii care să convingă mai multe țări să normalizeze relațiile cu Israelul. Bazele acestei strategii au fost stabilite în Actul de normalizare a relațiilor cu Israelul din 2021 emis de Congresul american în care se precizează că „Aceste acorduri se bazează pe acțiunile de zeci de ani ale Guvernului SUA în a ajuta Israelul să negocieze tratate de pace cu Egiptul și Iordania și să promoveze discuțiile de pace între Israel și Siria, Liban și palestinieni” (The Senate of the United States 2021). Pe de altă parte, mulți specialiști atrag atenția că respectivele Acorduri Abraham aduc și provocări materializate în special sub forma îngrijorării unor parteneri comuni a țărilor de pe ambele părți ale Golfului despre noua „pace caldă”, punând în pericol potențialul de „pace rece” cu Iranul, viciind astfel economia și securitatea mediului regional și nu numai (Emirates Diplomatic Academy 2021).

Având în vedere timpul relativ scurt care a trecut de la semnarea Acordurilor Abraham, orice evaluare a implementării lor în această etapă rămâne preliminară. Totuși, evoluțiile din ultimul an permit trei observații generale asupra lor:

- schimbă o paradigmă veche de zeci de ani, care a legat în mod constant perspectivele de pace israeliană cu statele arabe de soluționarea conflictului israeliano-palestinian;
- există o variație considerabilă în felul în care Acordurile au fost traduse în fiecare stat;
- reacția actorilor regionali la escaladarea dintre Israel și Hamas din mai 2021 a arătat că normalizarea existentă a supraviețuit unui prim test critic⁶⁰, dar că aceste acorduri nu sunt invulnerabile la evoluțiile conflictului israeliano-palestinian.

În afara Acordurilor Abraham, în februarie 2021, Kosovo (entitate extra-regională cu majoritate musulmană) recunoștea Ierusalimul drept capitală a Israelului, și astfel cele două stabileau relații diplomatice

⁶⁰ Emiratele Arabe Unite, Bahrainul, Sudanul și Marocul au criticat Israelul pentru ceea ce au numit un atac împotriva drepturilor palestinienilor și a sfințeniei al-Aqsa, manifestând solidaritate cu palestinienii.

(Al Jazeera 2021), spre deosebire de părțile arabe la Acorduri, care au susținut că misiunile lor diplomatice în Israel vor fi la Tel Aviv.

Tot în afara Acordurilor, în 2021, Israelul a menținut relații constante cu Egiptul și Iordania, acestea colaborând într-un alt cadru de lucru, care arată tendințele în cooperare regională – *Formatul München* – la care participă Egiptul, Iordania, Franța și Germania pentru promovarea eforturilor de pace dintre Israel și Palestina.

În perioada de analiză – anul 2021 – au avut loc mai multe întâlniri ale Formatului München, în care s-a subliniat necesitatea menținerii soluției cu două state „deoarece servește atât interesului palestinienilor, cât și al israelienilor în căutarea creării a două state pașnice și democratice care trăiesc unul lângă altul și care contribuie la pacea și stabilitatea regională”, dar și „importanța tratatelor de pace dintre statele arabe și Israel, inclusiv acordurile recent semnate, care contribuie la soluționarea conflictului palestino-israelian” (Federal Foreign Office 2021).

În ce privește relația Israelului cu statele Consiliului de Cooperare al Golfului (CCG), acestea nu sunt uniforme, schimbările în dinamica regională prin Acordurile Abraham oferindu-le doar unora dintre membri CCG un imperativ strategic de apropiere de fostul lor adversar. Motivația pentru neuniformitate este aceea că statele arabe trebuie să balanseze între amenințările regionale și nevoia de a menține SUA angajate în securitatea lor, iar poziționarea de o parte sau alta a Acordurilor a dus la scindare regională, fapt reliefat în ruperea axei politice Arabia Saudită-Emiratele Arabe Unite. Această scindare arată că Inițiativa Arabă de Pace rămâne un angajament stabil pentru marea parte a lumii arabe în dorința de normalizare a relațiilor cu Israelul. Totuși, se poate spune și că, pe măsură ce Israelul și arabii văd o miză comună mai profundă în pace și prosperitate, va fi mai dificil pentru Teheran să urmeze o strategie asimetrică care să inducă criza în Orientul Mijlociu. Pentru Statele Unite, Acordurile Abraham contribuie la ideea formării unei coaliții locale care menține echilibrul regional al puterii și limitează Iranul, ceea ce le va ajuta să se concentreze asupra rivalului său strategic, China.

În paralel cu normalizarea relațiilor cu Israelul, dintr-un motiv politic și geopolitic similar, Arabia Saudită, Bahrain, dar și Emiratele

Arabe Unite și Egipt, au decis să-și normalizeze relațiile cu Qatarul și să pună capăt embargoului împotriva acestuia. De altfel, în 2021, acestea au semnat o declarație care pune capăt blocadei de trei ani și jumătate asupra Qatarului (The Guardian 2021).

Normalizarea acestor două seturi de relații ar putea duce, pe termen mediu, la formalizarea unui al treilea acord între Qatar și Israel. De altfel, deși între cele două state nu se desfășoară încă relații diplomatice, Qatarul nefiind parte a Acordurilor Abraham, acestea au cooperat, începând cu luna august, în Gaza, pentru a facilita mecanismul de ajutor al familiilor palestiniene după evenimentele din mai 2021) (Al Jazeera 2021), iar, ulterior, în luna decembrie, au semnat un acord bilateral privind comerțul cu diamante (Al-Monitor 2021). De asemenea, o consecință directă a normalizării relațiilor în Orientul Mijlociu poate fi consolidarea coaliției regionale împotriva Iranului.

Rivalitatea regională dintre Turcia, pe de o parte, și Qatar și Emiratele Arabe Unite, pe de alta, a fost o temă dominantă în politica Orientului Mijlociu, planând pe fundalul regional al crizelor din Egipt, Siria, Libia și Tunisia. Dar, în ultima perioadă, Turcia și Qatarul, care împărtășesc o ideologie similară din prisma faptului că elitele conducătoare ale ambelor state sunt considerate a fi susținătoare puternice ale mișcării Frăției Musulmane (*Muslim Brotherhood*) (Friedman 2021), și-au consolidat legăturile în special în contextul embargoului asupra Qatarului din perioada 2017-2022. Astfel, cele două state au încheiat 15 acorduri economice în domenii variate, de la mass-media la managementul dezastrelor (Al Jazeera 2021), iar balanța comercială bilaterală avea în 2021 un volum de aprox. 1,9 miliarde \$ - 6.8 mld. QR⁶¹ (The Peninsula Qatar 2022). De asemenea, în decembrie 2021, pe fondul pandemiei de COVID-19, Qatar a semnat un acord de 15 mld. \$ pentru ajutorarea economiei turcești, fapt ce poate fi considerat ca un ramburs al Qatarului, prin investiții și sprijin financiar direct, pentru protecția sa. De asemenea, în domeniul apărării, Turcia a înființat două baze militare în Qatar.

⁶¹ Rialii qatari

Mai mult, pe parcursul anului 2021, Turcia a mai făcut eforturi pentru a repara legăturile cu țările arabe, în special cu EAU, în acest sens, un semnal evident de încălzire a relațiilor fiind acordul de schimb valutar de 5 miliarde de dolari convenit între băncile centrale ale Turciei și Emiratele Arabe Unite, despre care Turcia speră că va ajuta la atenuarea crizei sale financiare (Akkas 2022). Mai mult, atât Egiptul, cât și Arabia Saudită și-au îmbunătățit, într-o oarecare măsură, relațiile cu Turcia⁶². Așadar, aliații EAU, Arabia Saudită și Egipt, împreună cu Turcia și Qatar s-au angajat în eforturi de apropiere la mai multe niveluri.

De asemenea, au existat și semne ale încălzirii legăturilor dintre Israel și Turcia după un deceniu de relații înghețate, ceea ce reprezintă încă o reflectare a modului în care ordinea regională în schimbare a Orientului Mijlociu duce nu numai la apariția de noi relații, ci și la ajustări ale celor vechi. Dezghețarea este parțial rezultatul unei realinieri regionale care a lăsat Ankara mai izolată, dar este determinată și de prioritățile în schimbare ale Israelului, precum și de provocările economice și politice urgente ale Turciei.

Au mai existat și alte inițiative importante de dialog regional:

- Egiptul a impulsionat „cooperarea cu Israelul în chestiuni strategice și economice pentru a elimina amenințarea extremistă din Peninsula Sinai și pentru a-și susține economia (Aftandilian 2021). De asemenea, în calitate sa de mediator cu istoric în problema palestiniană, Egiptul a jucat un rol vital în asigurarea încetării focului în conflictul israeliano-palestinian de 11 zile din mai 2021, ceea ce i-a întărit și poziția regională;

- relațiile strânse ale Azerbaidjanului cu Israelul devin și mai strânse pe măsură ce Baku beneficiază de tehnologia militară a Israelului, în special de drone, precum cele utilizate în timpul războiului cu Armenia;

- Emiratele Arabe Unite și Regiunea Autonomă Kurdistan din Irak (KRI) anunțau la sfârșitul anului 2021 că vor explora modalități de consolidare a legăturilor (Middle East Monitor 2021), după ce anterior

⁶² Pentru prima dată de la lovitura militară din Egipt din 2013, o delegație turcă a purtat discuții exploratorii cu oficiali egipteni în Cairo în mai 2021. De asemenea, în ce privește relația bilaterală turco-saudită, din octombrie 2020, între aceștia au fost inițiate o serie de angajamente la nivel înalt.

stabiliseră relații consulare și, în noiembrie 2020, au redeschis punctul de trecere a frontierei Arar, după ce fusese închis timp de aproape 30 de ani (The Arab Gulf States Institute in Washington 2021). De asemenea, CCG a invitat Irakul să participe ca observator la întrunirile sale.

COVID-19 a reamintit statelor rivale ale Golfului Persic că geografia înseamnă destin comun. Până în iulie 2021, Emiratele Arabe Unite „au trimis 2.154 de tone de materiale medicale, ventilatoare, echipamente de screening, echipamente de protecție personală și truse de testare în 135 de țări din întreaga lume” (United Arab Emirates 2022), printre statele sprijinite aflându-se și Iranul, rivalul său geopolitic, dar și alte state din vecinătate, precum Afganistan, Teritoriile Ocupate ale Palestinei, Irak, Iordania, Yemen și Liban.

Oficialii statelor Golfului au insistat mereu că orice acord cu Iranul trebuie să depășească problema nucleară și să cuprindă și programul de rachete al Teheranului și alte activități destabilizatoare ale sale în regiune, precum sprijinul său pentru actori armați nestatali, cum sunt Hezbollah din Liban și Houthi din Yemen. De aceea, în contextul actual, temerile lor sunt că Iranul va folosi orice beneficii derivate din reducerea sancțiunilor ca parte a unui acord nuclear pentru a alimenta aceste alte activități sunt la fel de prezente astăzi ca înainte de semnarea JCPOA.

Unele state ale regiunii au început să se apropie de Iran, poate în contextul în care planul SUA de a revitaliza JCPOA nu părea să dea roade, dar posibil și datorită tendinței SUA de reorientare a atenției și eforturilor sale dinspre Orientul Mijlociu spre Asia, în special spre China. Printre astfel de inițiative s-au numărat:

- relațiile turco-iraniene, după 20 de ani de reținere, dau semnale că trec într-o nouă perioadă. De exemplu, pe 15 noiembrie 2021, ministrul de externe al Turciei s-a întâlnit cu omologul său iranian discutând despre relațiile lor economice, preocupările cu privire la granița comună și evoluțiile în curs din regiune, iar ulterior președinții celor două state au semnat un memorandum privind extinderea relațiilor bilaterale;

- relațiile azero-iraniene, de asemenea, se anunțau la sfârșitul anului 2021 ca luând o turnură nouă (Mamedov 2021);

- discuții bilaterale detaliate privind relațiile economice și politice au avut loc și între Afganistan și Iran. Subiectele s-au focalizat pe cooperarea în creșterea traficului aerian, tranzitului terestru și furnizarea de facilități pentru refugiații afgani;

- chiar și experți ai Arabiei Saudite au participat la o întâlnire cu cei ai Iranului pentru a discuta amenințările cu rachete și cooperarea în domeniul combustibililor nucleari (Times of Israel 2021), în dorința de a asigura securitatea Orientului Mijlociu.

Faptul că dialogul a părut a fi o tendință în Orientul Mijlociu a anului 2021 și în plan politic – oficialii iranieni și saudiți s-au întâlnit la Bagdad în august pentru a-și reconstrui relațiile⁶³, ONU depune eforturi mai mari pentru diminuarea conflictualității în Yemen – reprezintă o oportunitate importantă de a deschide noi canale de comunicare, întărind astfel cooperarea intraregională în scopul reducerii tensiunilor existente. *Așadar, toate aceste apropieri și dialoguri ce constituie dovezi de recalibrare a politicii externe în Orientul Mijlociu au scopul de a îmbunătăți și mai mult cooperarea regională, indiferent dacă este în domeniul economic sau în domeniul securității. Mai mult, cu intenția declarată a guvernelor regionale de a-și îndepărta economiile de dependența de veniturile din energie, noi opțiuni de cooperare economică ar putea apărea dincolo de domeniile tradiționale ale extracției de hidrocarburi și hardware-ului militar, în domenii precum turismul, tehnologia informației și energia curată. De asemenea, apropierea arabă se va intensifica prin „diplomația” apei, gazelor, electricității și infrastructurii, mai ales pe fondul intereselor comune dintre țările regiunii.*

Concluzii

În Orientul Mijlociu, peisajul crizelor, conflictelor și al fragilității devine din ce în ce mai complex, pe măsură ce influența actorilor nonstatali, a tehnologiei și a concurenței geopolitice pentru supremație regională s-a accelerat. Catalizatorii esențiali ai acestei stări fragile de

⁶³ Arabia Saudită și Iranul au susținut părțile opuse în conflicte regionale și dispute politice în Siria, Liban și Irak, iar Riadul a condus o coaliție arabă care poartă război împotriva mișcării Houthi din Yemen aliniată cu Iranul.

conflictualitate sunt războaiele civile generate de nemulțumirile locale împotriva liderilor autocrați și rivalitățile regionale dintre Iran, Arabia Saudită, Turcia și Israel care și-au găsit expresia în războaiele proxy duse nu atât pentru câștiguri teritoriale, cât pentru influență crescută în regiune. Un efect similar de fragilizare a mediului de securitate din regiune îl au și puterile extraregionale implicate în respectivele războaie și rivalități. De asemenea, în 2021, efectele devastatoare ale pandemiei de COVID-19 au adăugat combustibil suplimentar tuturor aspectelor prezentate, în timp ce schimbările climatice nu s-au oprit din a-și etala tendințele caracteristice.

În anul 2021, Orientul Mijlociu a fost prins într-o capcană a conflictului, în care războaiele civile au alimentat tensiunile dintre actorii regionali, iar acestea din urmă au făcut dificilă încheierea războaielor civile. Evoluțiile anului 2021 marcate de fenomene conflictuale, precum persistența războaielor civile din Siria, Yemen și Libia, victoria talibanilor în Afganistan și „clătinarea” guvernelor libian și irakian, au generat un val de pesimism cu privire la îmbunătățirea viitorului Orientului Mijlociu. Mai mult, pandemia COVID-19 s-a demonstrat a fi un multiplicator de amenințare, exacerbând conflictele, mai ales în situații de sărăcire, foamete și demografie în creștere, cu consecințe grave (umanitare, de sănătate, politice și de securitate).

Conflictele continue, prețurile scăzute ale petrolului, guvernanta slabă și un răspuns lent la pandemie înseamnă ani de redresare pentru țările Orientului Mijlociu. Colapsul cererii de energie și efectul în prețul petrolului reprezintă provocări serioase pentru guvernele din regiune, ținând cont că economii, precum cea irakiană, se bazează masiv pe petrol pentru a-și finanța proiectele guvernamentale, ceea ce face din creșterea sărăciei o amenințare reală în contextul descreșterii prețului petrolului.

Din analiza realizată în primul subcapitol, reiese că terorismul și extremismul, deși rămân amenințări reale ce se pot augmenta, în prezent, reprezintă o parte relativ mică din violența și dinamica militară în regiune. Mai mult, etichetarea eronată a mișcărilor revoluționare și insurgente drept teroriste poate periclita percepția asupra dinamicii reale de securitate regională sau asupra rolului pe care guvernele îl joacă în constituirea mișcărilor de rezistență armată, legitime și populare.

Deși Orientul Mijlociu parcurge o perioadă de amenințări în creștere, există și perspective pozitive de cooperare, printre acestea numărându-se și tendința pe care o vedem între statele arabe din Golf spre schimbare economică, socială și politică. Exemplul cel mai grăitor al acestei tendințe este reprezentat de inițierea unor acțiuni pentru detensionarea tensiunilor dintre Arabia Saudită și Iran, rivali istorici, care, dacă vor continua, promet o activitate diplomatică mai robustă, și poate un plus de echilibru regional. În acest sens, politicile comerciale și de dezvoltare în comun pot fi instrumente puternice pentru promovarea reformelor în statele regiunii.

Acordurile Abraham marchează o schimbare fundamentală în peisajul geopolitic regional către coalizare intraregională. Acestea nu reprezintă numai un progres diplomatic semnificativ, dar prezintă și oportunități de intensificare a relațiilor comerciale dintre țările regiunii în faza de revigorare economică necesară în perioada post-COVID. Același rol l-a avut și reluarea relațiilor statelor regiunii cu Qatarul, ca și reapropierea Turciei de țările arabe, în special EAU. De altfel, această consolidare a cooperării intraregionale reprezintă un alt aspect care întărește ipoteza tendinței de coagulare internă a Orientului Mijlociu.

Deși, din cele studiate, *nu este evidentă o autonomizare intraregională la momentul actual*, tendințele de cooperare diplomatică, economică, de securitate etc. dintre statele regiunii pot exprima preo-cuparea comună a statelor arabe asupra dilemei dacă SUA, aliatul lor occidental tradițional – care pare absorbit de China și problemele sale interne –, vor fi cu siguranță prezente dacă unele dintre ele, sau toate, vor trebui să confrunte direct ambițiile Iranului în regiune, tensiunile cu palestinienii sau alte amenințări de securitate. Așadar, dincolo de conflictualitatea persistentă în toate formele prezentate, *se confirmă, în parte, ipoteza de cercetare că Orientul Mijlociu trece printr-o transformare profundă de la o regiune modelată de puteri externe într-una care tinde a se contura conform propriei sale logici politice interne, ceea ce putem considera că reprezintă o tendință spre autonomizare, dar nu reprezintă încă un curs de acțiune evident.*

Pentru a crea condițiile optime pentru dezvoltarea unor tendințe pozitive, indiferent dacă sunt legate de autonomizarea regională sau nu, statele intraregionale trebuie să conștientizeze că, pe termen mediu și lung, *statu-quo*-ul focalizat pe conflict va împiedica cooperarea economică, politică sau militară funcțională în regiune, aducând și mai mult antagonism și tulburări în planul securității. *Considerăm că un remediu viabil pentru domolirea conflictualității în lumea arabă este abordarea mecanismelor de reformare a statului ca structură de instituții, legi, reglementări, organe, lideri și elite.*

O modalitate clară de întărire a cooperării intraregionale o reprezintă lansarea de inițiative privind provocările comune de securitate umană, cum ar fi pandemia de COVID-19, securitatea economică, drepturile omului și schimbările climatice. De asemenea, ar trebui examinate posibilități de integrare economică pentru a crea mai multă valoare dincolo de producția de energie și pentru a ancora mai puternic economia regiunii la motoarele economice globale (SUA, UE, China, Rusia, Japonia, India, Coreea de Sud etc.).

BIBLIOGRAFIE:

WAM. 2021. "UAE and Israel relations, a pivotal step towards achieving prosperity, stability". *Emirates News Agency*. 13 12. Accessed 01 21, 2022. <https://wam.ae/en/details/1395303002502>.

2020. "Abraham Accords Peace Agreement: Treaty of Peace, Diplomatic Relations and Full Normalization Between the United Arab Emirates and the State of Israel". *trump.whitehouse.archive.gov*. 15 September. Accessed 03 17, 2022. <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/abraham-accords-peace-agreement-treaty-of-peace-diplomatic-relations-and-full-normalization-between-the-united-arab-emirates-and-the-state-of-israel/>.

2020. "Abraham Accords: Declaration of Peace, Cooperation, and Constructive Diplomatic and Friendly Relations". *U.S embassy in Bahrain*. 15 September. Accessed 03 18, 2022. <https://bh.usembassy.gov/abraham-accords-declaration-of-peace-cooperation-and-constructive-diplomatic-and-friendly-relations/>.

Academy, Emirates Diplomatic. 2021. "Abraham Accords: Legal Interpretation and Scope for Collaboration with Asia". *EDA Insight*, February: 1.

Adar, Sinem. 2020. "Turkish Intervention in Syria Heightens Authoritarianism in Turkey and Fragmentation in Syria". *Middle East Research and Information Project: Critical Coverage of the Middle East Since 1971*. 14 07. Accessed 01 30, 2022. <https://merip.org/2020/07/turkish-intervention-in-syria-heightens-authoritarianism-in-turkey-and-fragmentation-in-syria/>.

Aftandilian, Gregory. 2021. "Egypt's Ties to Israel Deepen Despite Public Misgivings". *Arab Center Washington DC*. 19 Mar. Accessed 03 22, 2022. <https://arabcenterdc.org/resource/egypts-ties-to-israel-deepen-despite-public-misgivings/>.

Akkas, Betul Dogan. 2022. "Turkey's Ties With Saudi Arabia and the UAE: Walking Back 10 Years of Tensions". *The Arab Gulf States Institute of Washington*. 28 Jan. Accessed 03 16, 2022. <https://agsiw.org/turkeys-ties-with-saudi-arabia-and-the-uae-walking-back-ten-years-of-tensions/>.

Al Jazeera. 2021. "Israel approves resumption of Qatar aid to Gaza". 19 August. Accessed 03 25, 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2021/8/19/israel-approves-resumption-of-qatar-aid-to-gaza>.

Al Jazeera. 2021. "Kosovo establishes Israel ties, to open embassy in Jerusalem". *AlJazeera*. 1 Feb. Accessed 03 12, 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2021/2/1/kosovo-establishes-israel-ties-to-open-embassy-in-jerusalem>.

—. 2021. *Protests in Oman over economy, jobs continue for third day*. 25 May. Accessed 01 22, 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2021/5/25/protest-in-oman-over-poor-economy-jobs-continue-for-third-day>.

—. 2021. *Qatar and Turkey agree to boost economic ties, sign 15 agreements*. 7 Dec. Accessed 03 21, 2022. <https://www.aljazeera.com/economy/2021/12/7/no-boost-in-aid-from-qatar-to-turkey-amid-economic-meltdown>.

Al-Monitor. 2021. *Qatar, Israel reach agreement on diamond trade*. 15 December. Accessed 03 26, 2022. <https://www.al-monitor.com/originals/2021/12/qatar-israel-reach-agreement-diamond-trade>.

Alragawi, Mohammed. 2022. *Experts predict emergence of political challenges in Yemen in 2022*. 03 01. Accessed 02 06, 2022. <https://www.aa.com.tr/en/world/experts-predict-emergence-of-political-challenges-in-yemen-in-2022/2464214>.

Alsabri, Mohammed et al. 2021. "Conflict and COVID-19 in Yemen: beyond". *Globalization and Health (BMC)* 17 (83): 1. Accessed 03 06, 2022. doi:<https://doi.org/10.1186/s12992-021-00732-1>.

Anadolu Agency. 2021. *Israel warns military option on table to block Iran nuclear quest*. 30 11. Accessed 02 03, 22. <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/israel-warns-military-option-on-table-to-block-iran-nuclear-quest/2434705>.

Arabia Weather. 2022. *At record rates, 'climate extremes' threaten the future of the Middle East*. 20 01. Accessed 01 21, 2022. <https://www.arabiaweather.com/en/content/at-record-rates-climate-extremes-threaten-the-future-of-the-middle-east>.

Atalayar. 2021. *Ties between Morocco and the United Arab Emirates grow stronger*. 17 November. Accessed 03 18, 2022. <https://atalayar.com/en/content/ties-between-morocco-and-united-arab-emirates-grow-stronger>.

Atanasiu, Mirela. 2016. *Influența conflictelor din Nordul Africii și Orientul Mijlociu asupra securității europene*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”. https://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/influenta_conflictelor_mena_asupra_securitatii_europene.pdf.

Atanasiu, Mirela. 2021. "Multilateral conflicts of Palestine - history, present and trends". *Strategic Impact*.

Atlantic Council. 2022. "Under Ebrahim Raisi, Iran and Turkey may be entering a new phase of bilateral ties". *Atlantic Council*. 20 January . Accessed 03 22, 2022. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/under-ebrahim-raisi-iran-and-turkey-may-be-entering-a-new-phase-of-bilateral-ties/>.

Bloomberg. 2022. "UAE Wealth Funds Behind \$10 Billion Israel Plans Scout for Deals". 03 February . Accessed 03 12, 2022. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-02-03/uae-wealth-funds-behind-10-billion-israel-plans-scout-for-deals>.

Bunzel, Cole. 2021. "Explainer: The Islamic State in 2021". *Wilson Center*. 10 December. Accessed 01 17, 2022. <https://www.wilsoncenter.org/article/explainer-islamic-state-2021>.

Bureau of Counterterrorism. 2021. *Country Reports on Terrorism 2020: Iran*. Washington: United States Institute for Peace. <https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2020/iran/>.

Buzan, Barry, Ole Wæver, and Jaap De Wilde. 1998. *Security: A new framework for analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

Carnegie Endowment for International Peace. 2021. *Global Protest Tracker*. 30 12. Accessed 02 03, 2022. <https://carnegieendowment.org/publications/interactive/protest-tracker?radio-group=all>.

—. 2021. *The New Jihadists and the Taliban Model*. 21 December. Accessed 02 14, 2022. <https://carnegieendowment.org/sada/86049>.

China Daily. 2021. *China's International Development Cooperation in the New Era*. 11 January. Accessed 02 07, 2022. <https://global.chinadaily.com.cn/a/202101/11/WS5ffb954aa31024ad0b>.

Chulov, Martin. 2021. "Arab states split for first time on refusal to condemn Israel over Gaza". *The Guardian*. 17 May. Accessed 02 12, 2022. <https://www.theguardian.com/world/2021/may/17/arab-states-split-for-first-time-on-refusal-to-condemn-israel-over-gaza#:~:text=Arab%20states%20split%20for%20first%20time%20on%20refusal%20to%20condemn%20Israel%20over%20Gaza,-This%20article%20is&text=As%20Is>.

Cojocaru, Bogdan. 2021. *Vara arabă: inflația, criza din sănătate și fenomenele meteo extreme creează un mix exploziv în Orientul Mijlociu și Africa de Nord*. 01 08. Accessed 01 13, 2022. <https://www.zf.ro/business-international/vara-araba-inflatia-criza-din-sanatate-si-fenomenele-meteo-extreme-20205651>.

Cordesman, Anthony H. 2016. "The Human Cost of War in the Middle East: A Graphic". Center for Strategic and International Studies, 4. Accessed 02 21, 2022. <https://www.csis.org/analysis/human-cost-war-middle-east-graphic-overview>.

Council on Foreign Relations. 2022. *Global Conflict Tracker*. 08 March. Accessed 03 10, 2022. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/war-afghanistan>.

—. 2022. "Preventive Priorities Survive 2022". Accessed 03 10, 2022. https://cdn.cfr.org/sites/default/files/report_pdf/PPS2022.pdf.

Danish Refugee Council. 2021. *Water crisis and drought threaten more than 12 million in Syria and Iraq*. 23 August. Accessed 02 14, 2022. https://drc.ngo/about-us/for-the-media/press-releases/2021/8/water-crisis-and-drought-threaten-more-than-12-million-in-syria-and-iraq/?gclid=CjwKCAiA4KaRBhBdEiwAZi1zzhhrbyX5eXw9anvFPFi715cXOcZFtj-NjFaiiqM8og7lMmF63jZ9FRoC_vcQAvD_BwE.

Elgindy, Khaled. 2021. "The lessons of the May war in Gaza". *10 key events and trends in the Middle East and North Africa in 2021* (Middle East Institute). <https://www.mei.edu/publications/10-key-events-and-trends-middle-east-and-north-africa-2021#elgindy>.

Emirates Diplomatic Academy. 2021. "Abraham Accords: Legal Interpretation and Scope for Collaboration with Asia". *EDA Insight*, February: 2. Accessed 02 23, 2022. <https://www.agda.ac.ae/docs/default-source/Publications/eda-insight-jan-2021-eng-abraham-accord.pdf?sfvrsn=8>.

Federal Foreign Office. 2021. *Joint Statement of the Ministers of Foreign Affairs of Egypt, France, Germany and Jordan at the meeting in Paris on the Middle East Peace Process*. 11 03. Accessed 03 20, 2022. <https://www.auswaertigesamt.de/en/newsroom/news/-/2447100>.

Foreign Policy. 2021. *The Middle East's Jihadis Are Copying the Taliban Model*. 21 September. Accessed 02 13, 2022. <https://foreignpolicy.com/2021/09/21/the-middle-east-s-jihadis-are-copying-the-taliban-model/>.

Forough, Mohammadbagher. 2021. *Iran between US and China*. Analysis, Ankara: Center for Iranian Studies in Ankara (İRAM), 4.

—. 2018. *The New Politics of Space: Asia's Geopolitics is Remapping the Global Geography*. October. Accessed 03 04, 2022. https://www.swp-berlin.org/publications/products/projekt_papiere/Forough_BCAS_2018_geopolitics_geoeconomics_9.pdf.

Freedom House. 2021. "FREEDOM ON THE NET 2021". *Freedom House*. Accessed 03 10, 2022. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2021-09/FOTN_2021_Complete_Booklet_09162021_FINAL_UPDATED.pdf.

Friedman, Brandon. 2021. "Regional Realignment in the Middle East?" *Institut Montaigne*. 18 October. Accessed 03 20, 2022. <https://www.institutmontaigne.org/en/blog/regional-realignment-middle-east>.

Glick, Bonnie. 2021. *The Abraham Accords—One Year Later and Whither Sudan?* *Opinion*. 10 29. Accessed 03 14, 2022. <https://www.newsweek.com/abraham-accords-one-year-later-whither-sudan-opinion-1643255>.

Harrison, Ross. 2021. *THE FUTURE OF REGIONAL AND INTERNATIONAL DYNAMICS IN THE MIDDLE EAST*. 19 October. Accessed 01 27, 2022. <https://www.mei.edu/sites/default/files/2021-10/2.%20The%20Future%20of%20Regional%20and%20International%20Dynamics%20in%20the%20Middle%20East%20.pdf>.

Heydemann, Steven. 2018. "Civil War, Economic Governance & State Reconstruction in the Arab Middle East". Edited by The American Academy of Arts & Sciences. *Daedalus* 147 (1): 48. doi:https://doi.org/10.1162/DAED_a_00473.

Hoogeveen, Johannes G., and Gladys (eds.) Lopez-Acevedo. 2021. *Distributional Impacts of COVID-19 in the Middle East and North Africa Region*. MENA DEVELOPMENT REPORT, Washington: World Bank Group, xx.

Human Rights Watch. 2021. *Gaza: Apparent War Crimes During May Fighting*. 27 July. Accessed 02 15, 2022. <https://www.hrw.org/news/2021/07/27/gaza-apparent-war-crimes-during-may-fighting>.

—. 2022. "World Report 2022. Events from 2021". *HRW*. Accessed 03 05 https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2022/01/World%20Report%2022%20web%20pdf_0.pdf, 2022.

INSS. 2021. "The Abraham Accords at One Year: Achievements, Challenges, and Recommendations for Israel". *The Institute for National Security Studies*.

1 November. Accessed 02 16, 2022. <https://www.inss.org.il/publication/abraham-accords-one-year-insights/>.

Institute for Economics & Peace. 2022. "Global Terrorism Index 2022". Sydney, 4. <https://kbb9z40cmb2apwafcho9v3j-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2022/03/gti-2022-web.pdf>.

International Crisis Group. 2022. *Brokering a Ceasefire in Yemen's Economic Conflict*. Brussels: International Crisis Group . Accessed 03 09, 2022. <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/yemen/231-brokering-ceasefire-yemens-economic-conflict#:~:text=Alongside%20the%20battles%20over%20territory,to%20achieve%20an%20economic%20truce>.

International Institute for Democracy and Electoral Assistance. 2021. *The Global State of Democracy Report 2021 - Building Resilience in a Pandemic Era*. Stockholm: IDEA, 25.

International Institute for Strategic Studies. 2021. *The civil war in Syria: an intractable conflict with geopolitical implications*. 14 December. Accessed 02 17, 2022. <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2021/12/the-civil-war-in-syria-an-intractable-conflict-with-geopolitical-implications>.

International Rescue Committee. 2022. *Crisis in Yemen: Protracted conflict pushes Yemenis deeper into need*. 21 January. Accessed 03 10, 2022. <https://www.rescue.org/article/crisis-yemen-protracted-conflict-pushes-yemenis-deeper-need>.

IPCC. 2019. *Global warming of 1.5 C*. C Special Report, Intergovernmental Panel on Climate Change, 259. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/06/SR15_Full_Report_High_Res.pdf.

Islamic Emirate of Afghanistan. 2022. "A bilateral meeting was held between Acting Foreign Minister Mawlawi Amir Khan Mottaqi and Mr. Hassan Kazemi Qomi, Special Representative of the President of Iran for Afghanistan". *Ministry of Foreign Affairs*. 10 January. Accessed 03 20, 2022. <https://mfa.gov.af/en/a-bilateral-meeting-was-held-between-acting-foreign-minister-mawlawi-amir-khan-mottaqi-and-mr-hassan-kazemi-qomi-special-representative-of-the-president-of-iran-for-afghanistan/>.

Jacobs, Anna L. 2021. *Abraham Accords Bring Stronger Trilateral Ties for Israel, UAE, and Morocco*. 10 May. Accessed 02 26, 2022. <https://agsiw.org/abraham-accords-bring-stronger-trilateral-ties-for-israel-uae-and-morocco/>.

2020. "Joint Declaration The Kingdom of Morocco, the United States of America and the State of Israel". *state.gov*. 22 December. Accessed 03 20, 2022. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/01/Joint-Declaration-US-Morocco-Israel.pdf>.

Kabalan, Marwan J. 2019. "Middle East Sectarianism: A Symptom to a Cause". *Arab Center Washington DC*. 1 June. Accessed 12 12, 2021. <https://arabcenterdc.org/resource/middle-east-sectarianism-a-symptom-to-a-cause/>.

Kenney, Steven, and Ross Harrison. 2020. *Middle East conflict and COVID-19 - a view from 2025*. POLICY PAPER 2020-8, Middle East Institute. Accessed 03 08, 2022. https://www.mei.edu/sites/default/files/2020-06/Middle%20East%20Conflict%20and%20COVID-19%20%E2%80%93%20A%20View%20from%202025_0.pdf.

Levitt, Matthew. 2021. "The Assad Regime's Business Model for Supporting the". *The Washington Institute*. 26 Sep. Accessed 02 04, 2022. <https://www.washingtoninstitute.org/pdf/view/17043/en>.

Mamedov, Eldar. 2021. "Perspectives | Iran-Azerbaijan: A new cold war?" *Eurasianet*. 19 Nov. Accessed 03 23, 2022. <https://eurasianet.org/perspectives-iran-azerbaijan-a-new-cold-war>.

Middle East Monitor. 2021. "UAE and Kurdistan to consider enhancing ties". *Middle East Monitor*. 6 December. Accessed 03 24, 2022. <https://www.middleeastmonitor.com/20211206-uae-and-kurdistan-to-consider-enhancing-ties/>.

Muggah, Robert. 2022. *Yemen's Parallel War in Cyberspace*. 6 January. Accessed 02 21, 2022. <https://foreignpolicy.com/2022/01/06/yemen-war-internet-media-houthis-iran-saudi-arabia/>.

Murciano, Gil. 2020. *The Abraham Accords: An invitation to rethink the Arab-Israeli conflict*. 08 10. Accessed 03 12, 2022. <https://www.swp-berlin.org/en/publication/the-abraham-accords-an-invitation-to-rethink-the-arab-israeli-conflict>.

Niculescu, George Vlad. 2021. „Imperativele și implicațiile geopolitice ale retragerii SUA și aliaților săi din Afganistan”. *Strategic Monitor* (3/4): 31.

Rumley, Grant. 2022. "Unpacking the UAE F-35 Negotiations". *PolicyWatch* 3578, 15 Feb: 1. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/unpacking-uae-f-35-negotiations>.

Schenker, David. 2021. "Rehabilitating Assad: The Arab League Embraces a Pariah". *Policy Watch*, 4 May, 3481 ed.: 2. Accessed 03 10, 2022. <https://www.washingtoninstitute.org/pdf/view/16732/en>.

Stanford University. 2021. "The Islamic State". *Mapping Militant Organizations*. April: 1. Accessed 03 01, 2022.

Taşpınar, Ömer. 2021. "Turkey's Kurdish obsession explains Putin's gains and US strains". *Brookings*. 13 October. Accessed 01 22, 2022. <https://www>.

brookings.edu/blog/order-from-chaos/2021/10/13/turkeys-kurdish-obsession-explains-putins-gains-and-us-strains/.

2020. "The Abraham Accords Declaration". *US Government*. 15 Sept. Accessed 03 23, 2022. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/10/Abraham-Accords-signed-FINAL-15-Sept-2020-508-1.pdf>.

The Arab Gulf States Institute in Washington. 2021. *Baghdad's Deepening Reengagement With the Gulf: Hostage to Government Formation*. 27 Oct. Accessed 03 23, 2022. <https://agsiw.org/baghdads-deepening-reengagement-with-the-gulf-hostage-to-government-formation/>.

The Astana Times. 2021. *Seventeenth Round of Talks on Syria in Nur-Sultan Emphasizes Need for Continued Fight against Terrorism on Syrian Territory*. 23 December. Accessed 02 11, 2022. <https://astanatimes.com/2021/12/seventeenth-round-of-talks-on-syria-in-nur-sultan-emphasizes-need-for-continued-fight-against-terrorism-on-syrian-territory/>.

The Cambridge Global Affair. 2021. *The U.S.-Russia Rivalry in the Middle East*. 18 May. Accessed 03 02, 2022. <https://www.thecambridgeglobalaffair.co.uk/collaborators/the-us-russia-rivalry-in-the-middle-east>.

The Guardian. 2002. *Arab peace initiative: full text*. 28 Mar. Accessed 02 24, 2022. <https://www.theguardian.com/world/2002/mar/28/israel7>.

The Heritage Foundation. 2022. *Abraham Accords Are Yielding Concrete Forward Steps, More Can Follow*. 4 Feb. Accessed 03 16, 2022. <https://www.heritage.org/middle-east/commentary/abraham-accords-are-yielding-concrete-forward-steps-more-can-follow>.

The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Centre. 2022. *Summary of ISIS Activity around the Globe in 2021*. January. Accessed 03 03, 2022. https://www.terrorism-info.org.il/app/uploads/2022/01/E_008_22.pdf.

The National Interest. 2021. *How Israel and Morocco Have Embraced the Abraham Accords*. 15 September. Accessed 03 04, 2022. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/how-israel-and-morocco-have-embraced-abraham-accords-193763>.

The Peninsula Qatar. 2022. *Qatar, Turkey trade volume reaches QR6.8bn in 2021*. 24 Mar. Accessed 03 21, 2022. <https://thepeninsulaqatar.com/article/24/03/2022/qatar-turkey-trade-volume-reaches-qr68bn-in-2021>.

The Senate of the United States. 2021. *S.1061 — 117th Congress (2021-2022)*. 24 06. Accessed 03 20, 2022. <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/senate-bill/1061/text>.

The Times of Israel. 2021. *In Morocco, Gantz signs Israel's first-ever defense MOU with an Arab country*. 24 November. Accessed 03 21, 2022. <https://www>.

timesofisrael.com/in-morocco-gantz-signs-israels-first-ever-defense-mou-with-an-arab-country/.

The World. 2021. *US and Afghan presidents to meet in Washington amid troop withdrawal*. 25 June. Accessed 02 17, 2022. <https://theworld.org/person/mahmoud-abbas>.

Times of Israel. 2021. *Saudi and Iranian experts hold 'security dialogue' in Amman*. 13 December. Accessed 03 23, 2022. <https://www.timesofisrael.com/saudi-iranian-experts-hold-security-dialogue-in-amman/>.

U.S. Department of State. 2022. *State Sponsors of Terrorism*. Accessed 03 04, 2022. <https://www.state.gov/state-sponsors-of-terrorism/>.

UN News. 2021. *Afghanistan: Record number of women and children killed or wounded*. 26 July. Accessed 02 16, 2022. <https://news.un.org/en/story/2021/07/1096382>.

UNGA. 2021. "Outraged over Israel's Designation of Six Civil Society Groups as Terrorists, Speakers Tell Palestinian Rights Committee Harassment against Human Rights Defenders Must End". *United Nations*. 7 December. Accessed 01 06, 2022. <https://www.un.org/press/en/2021/gapal1443.doc.htm>.

United Arab Emirates. 2022. *The UAE's humanitarian efforts during COVID-19*. 14 March. Accessed 03 25, 2022. <https://u.ae/en/information-and-services/justice-safety-and-the-law/handling-the-covid-19-outbreak/humanitarian-efforts>.

UNSC. 2021. "National Elections Mark Hard-Won Victory for Iraq, Women Candidates, Despite Recount Call, Ongoing Strife, Senior Official Tells Security Council". *United Nations*. Edited by United Nations Security Council. 23 November. Accessed 02 23, 2022. <https://www.un.org/press/en/2021/sc14709.doc.htm>.

UNSC. 2015. *Resolution 2254 (2015) Adopted by the Security Council at its 7588th meeting, on 18 December 2015*. Resolution, United Nations Security Council.

US Department of State. 2021. "Department Press Briefing – May 14, 2021". *Us Department of State*. 14 May. Accessed 02 12, 2022. <https://www.state.gov/briefings/department-press-briefing-may-14-2021/>.

—. 2020. *Joint Statement of the United States-Bahrain Strategic Dialogue*. 30 December. Accessed 03 05, 2022. <https://2017-2021.state.gov/joint-statement-of-the-united-states-bahrain-strategic-dialogue/index.html>.

US Government. 2020. "Agreement for Bringing Peace to Afghanistan between the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States en the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States". *State.gov*. 29 February. Accessed 01 05, 2022. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/Agreement-For-Bringing-Peace-to-Afghanistan-02.29.20.pdf>.

Vision of Humanity. 2022. *Global Terrorism Index 2022: Key findings in 6 Charts*. February. Accessed 03 04, 2022. <https://www.visionofhumanity.org/global-terrorism-index-2022-key-findings-in-6-charts/>.

Vohra, Anchal. 2021. "The Middle East Is Becoming Literally Uninhabitable." *Foreign Policy*.

WANG, Christoph NEDOPIL. 2022. *China Belt and Road Initiative (BRI) Investment Report 2021*. January. Accessed 02 12, 2022. https://greenfdc.org/wp-content/uploads/2022/02/Nedopil-2022_BRI-Investment-Report-2021.pdf.

World Resource Institute. 2021. "Aqueduct Country Rankings". *Aqueduct*.

CAPITOLUL 7

CONFLICTELE MILITARE AFRICANE DIN 2021 ȘI SECURITATEA REGIONALĂ

Crăișor-Constantin IONIȚĂ

Continuarea răspândirii pandemiei de COVID-19 în Africa a avut numeroase consecințe asupra situației de stabilitate din regiune, cele mai multe cu efect negativ. Însă, în mod paradoxal, au existat și efecte pozitive. Cele negative au fost exacerbate de accelerarea încălzirii globale pe continent, îndeosebi prin secetă, erupții vulcanice, inundații și fenomene meteo extreme.

Atât pandemia de coronavirus, cât și încălzirea globală au influențat nu numai acțiunile părților implicate în diferitele conflicte militare sau acțiunile teroriste africane, dar și activitățile și prezența comunității internaționale în regiune, îngreunând și mai mult posibilitatea acestora de a controla situația din zonă.

Anul 2021 a caracterizat Nordul Africii și regiunea Sahel prin apariția a noi conflicte virulente și continuarea celor deja existente, unele cu tendințe de diminuare a acțiunilor beligeranților și sporirea implicării comunității internaționale, cele mai multe conflicte având tendința de escaladare și amplificare a efectelor negative. În anumite perioade de timp, aceste fenomene au fost augmentate de efectele pandemiei de coronavirus și ale încălzirii globale, amplificând situația umanitară dificilă din zonă și ducând chiar la apariția foametei, un fenomen deosebit de periculos pentru rasa umană.

Astfel, în contextul continuării răspândirii virusului SARS-CoV-2 în Africa, acțiunile militare ale părților implicate în războiul civil libian, precum și cele ale puterilor regionale susținătoare s-au diminuat substanțial, semnarea armistițiului privind încetarea focului între părțile beligerante și implicarea mai susținută a organizațiilor de securitate ducând la o stabilizare parțială a situației din regiune. Cu toate acestea,

neliniștile în rândul statelor africane învecinate și a celor europene nu s-au diminuat.

Situația din zonă a fost exacerbată de continuarea acțiunilor violente din regiunea Tigray și instituirea stării de urgență pe tot teritoriul Etiopiei, în condițiile escaladării conflictului din regiune, ce durează deja de un an. Implicarea statului vecin Eritreea nu a dus la calmarea situației, ci a amplificat acțiunile întreprinse de etnicii Tigray nu numai împotriva forțelor regulate, ci și a altor triburi vecine.

După ce, spre sfârșitul anului 2020, am fost martorii unui *efect benefic al răspândirii coronavirusului* în Nordul Africii și regiunii Sahel, prin semnarea, la începutul lunii octombrie la Juba, a unui acord de pace între autoritățile sudaneze și alianța rebelilor, un an mai târziu, la sfârșitul lunii octombrie, Sudanul s-a confruntat cu o lovitură de stat în capitala Khartoum, unde generalul Abdel-Fattah Burhan a dizolvat Guvernul condus de Abdalla Hamdok și a instaurat starea de urgență. Astfel că, în loc să se încheie o lungă perioadă de război civil și să se lase deschise porțile unei viitoare relansări economice a țării, puciul militar a stopat orice tentativă de democratizare a țării și a pus în pericol situația financiară și securitatea statelor din Golful Persic.

Situația conflictuală din Mali și Republica Africa Centrală (RCA) continuă să se înrăutățească, în ciuda eforturilor făcute de comunitatea internațională, îndeosebi ONU și Uniunea Africană de a o detensiona și a aduce cele două țări pe calea democrației. Dar, în Mali, colonelul Assimi Goita, cel care a condus lovitura de stat din august 2020, nu se grăbește să reinstaureze conducerea civilă, democratică, a țării, iar în RCA forțele guvernamentale nu vor să renunțe la serviciile Grupului rus Wagner și au comis chiar atrocități față de forțele de menținere a păcii. Același fenomen pare să se întâmple și în Sahara de Vest, unde acordul de pace stabilit în 1991 între autoritățile marocane și Frontul Polisario riscă să se rupă.

Lovituri de stat au avut loc, anul acesta, și în Guinea și Ciad, unde junte militare ad-hoc constituite l-au arestat pe președintele corupt al Guineei, Alpha Conde (5 septembrie 2021) și l-au ucis pe președintele ciadian Idriss Déby Itno (19 aprilie 2021). Aceste acte militare violente

nedemocratice, amplificate de efectele nefaste ale pandemiei de COVID-19, au repercusiuni dezastruoase asupra situației socio-economice din cele două țări, dar și din întreaga regiune și au stârnit deja îngrijorarea unor mari puteri cu interese economice în zonă, precum SUA, Rusia și Franța.

Ca urmare, această evaluare a mediului de securitate nord-african își propune să identifice și să analizeze modul în care continuarea efectelor pandemiei de Covid-19 în Africa, precum și schimbările climatice accelerate în regiune au influențat desfășurarea conflictelor militare africane pe parcursul anului 2021, precum și implicațiile rezultatului acestui fenomen militar pentru securitatea regională.

7.1. Situația pandemică în Africa în anul 2021

Pe tot parcursul anului 2021, Africa a continuat să aibă o traiectorie diferită privind continuarea răspândirii virusului SARS-CoV-2 față de restul lumii. Stoparea turismului pe întreg continentul african, cu mici excepții în Egipt și insulele din Oceanul Atlantic, impunerea drastică a carantinei totale în majoritatea statelor contaminate, precum și situația instabilă cauzată de războiul civil libian, conflictele militare și acțiunile teroriste din regiunea Sahel, au limitat transportul persoanelor înspre și dinspre regiunile învecinate, ceea ce a avut ca rezultat o întârziere spectaculoasă și o diminuare impresionantă a răspândirii virusului în zonă.

Totuși, Africa nu a putut fi izolată complet de exterior și deplasările masive de oameni nu au putut fi stopate în întregime mai ales pe plan local, ceea ce a dus la apariția celui de-al treilea val al pandemiei de coronavirus, având apogeul în luna iulie 2021 (Mwai, 2021). Acest val a fost urmat de o reducere semnificativă a numărului de infectări în următoarele patru luni, în aproape toate țările africane. Excepție au făcut Egiptul, Libia, Etiopia, Africa de Sud și Camerunul, unde cazurile de îmbolnăviri și de decese au început să crească simțitor și rapid către sfârșitul anului (a se vedea figura nr. 7.1).

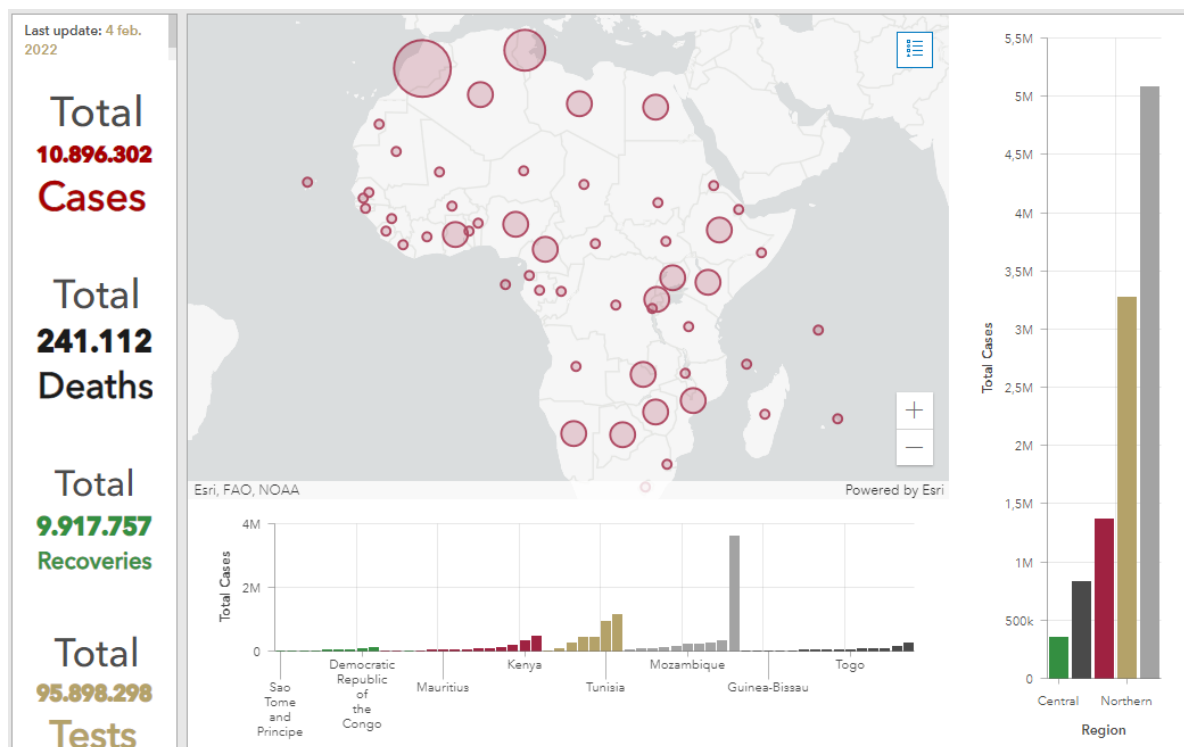

Figura nr. 7.1: Situația la 1 ianuarie 2021 a cazurilor de COVID-19 în Africa (Sursa: African Union/Africa CDC.org/covid-19/)

Cu toate acestea, numărul total de infectări și de morți în Africa este mult mai mic decât cel din Europa, America de Nord și de Sud sau Asia. Și asta în ciuda faptului că, deși s-a început programul de imunizare în aproape toate țările africane, iar populația și-a exprimat dorința de a se vaccina, numărul redus de centre de vaccinare, de doze de ser și de personal medical a făcut ca doar un procent de aproximativ 17% din totalul populației să se vaccineze până în prezent (WHO Africa, 2021a, p. 4). De exemplu, la sfârșitul lunii octombrie 2021, Africa ducea lipsă de circa 275 de milioane de vaccinuri anti-COVID-19 pentru a-și îndeplini obiectivul de vaccinare a 40% din populație până la sfârșitul anului. Ca statistică, la începerea campaniilor de vaccinare cu a treia doză în Europa și SUA, în Africa au fost distribuite doar 2% din totalul de peste 6 miliarde de doze administrate în lume. În plus, există și o lipsă acută de seringi destinate atât vaccinării populației africane în 2021, cât și în 2022. UNICEF preconizează o iminentă nevoie de circa 2,2 miliarde de seringi

de 0,3 ml biodegradabile, ceea ce va duce la întârzieri mari în programul de vaccinare în toate statele africane (WHO Africa, 2021b).

Dar situația umanitară și epidemiologică în Africa continuă să se înrăutățească, mai ales prin reapariția unor cazuri de Ebola și rujeolă în Republica Democrată Congo și de poliomielită în Kenia (WHO Africa, 2021a, p. 1). Și asta pe lângă deja existentele cazuri de holeră și meningită. Lipsa mijloacelor tehnice de supraveghere și comunicare/alertare, slaba dotare cu echipamente de protecție individuale, precum și resursele umane specializate limitate, au dus la slăbirea și, uneori, incapacitarea sistemului sanitar din țările respective, și așa destul de nedezvoltat.

Deși se bănuiește, la nivelul organizațiilor internaționale și regionale de sănătate, că situația reală raportată de guvernele statelor africane privind numărul de infectați și morți este mult sub cea reală, se iau în considerare și anumiți factori care au putut limita răspândirea COVID-19 în regiune. Un astfel de factor l-ar reprezenta vârsta scăzută a locuitorilor din regiunea sub-sahariană, spre exemplu, unde media este de 18 ani, față de cea din celelalte continente, unde crește de la 32 la 42,5 ani. Acest aspect scoate în evidență faptul că virusul are un mai mare impact asupra populației mai în vârstă (Ezeh, Silverman, & Stranges, 2021).

Un alt factor de studiu îl reprezintă numărul foarte redus de stabilimente existente în Africa pentru persoanele în vârstă, față de Europa sau America de Nord. Acest factor prezintă importanța locuitului în mediul rural, unde traiul în aer liber asigură o protecție mult mai mare la expunerea la boală, precum și posibilitatea suportării mai ușoare a efectelor ei (Ezeh, Silverman, & Stranges, 2021). Dar cel mai important factor l-a reprezentat și continuă să-l reprezinte restricțiile de turism și slaba dezvoltare a infrastructurii de transport local și interregional, care limitează numărul de oameni ce tranzitează diferite locuri expuse pericolului contaminării cu virusul SARS-CoV-2, protejând, astfel, populația locală.

Dar și acest ultim factor este puternic influențat de conflictele militare din regiune, precum și de acțiunile grupărilor teroriste afiliate al-Qaida și organizației Stat Islamic, care acționează împreună cu grupurile

locale de crimă organizată. Aceste pericole la securitatea individuală, locală și regională duc la dislocarea masivă a locuitorilor din țările afectate care fie se redislocă în state vecine, fie încearcă să emigreze ilegal în Orientul Mijlociu și Europa de Sud, amplificând, astfel, răspândirea cazurilor de COVID-19.

7.2. Accentuarea schimbărilor climatice pe continentul african

Schimbările climatice reprezintă efectele negative ale încălzirii globale și au o mare influență asupra securității internaționale, regionale și naționale. În Africa, unde efectele încălzirii globale se simt cel mai profund asupra insecurității alimentare, sărăciei și redislocării populației, schimbările climatice se concretizează prin schimbarea tipologiei precipitațiilor, creșterea temperaturii și a fenomenelor extreme. În ultimii doi ani, aceste efecte au amplificat situația socio-economică și criza sanitară adusă de pandemia de COVID-19 pe întreg continentul african.

În Africa, anul 2021 a fost caracterizat de o accentuare a deșertificării în Cornul Africii și insula Madagascar, ca urmare a unei încălziri continue a vremii, o creștere a nivelului apei oceanelor înconjurătoare, din cauza topirii ghețarilor lumii, dar și topirea propriilor ghețari montani, precum și apariția unor fenomene climatice extreme, precum cutremurele și erupția vulcanică din insula La Palma.

Într-un raport prezentat de Uniunea Africană în cadrul lucrărilor Congresului extraordinar al Organizației Mondiale Meteorologice (WMO) la Geneva pe 19 octombrie 2021, urmat de lucrările Conferinței climatice a ONU de la Glasgow (COP26), desfășurate între 31 octombrie – 12 noiembrie 2021, se precizează o creștere constantă a temperaturii mai mare decât oriunde pe glob (a se vedea Figura nr. 7.2) și care face continentul african disproporționat de vulnerabil, necesitând mai multe investiții în dezvoltarea capacităților și transfer tehnologic, precum și în sporirea sistemelor naționale de avertizare timpurie, care să includă și sisteme de observare continuă a vremii, apelor și climei (Taalsa, 2021).

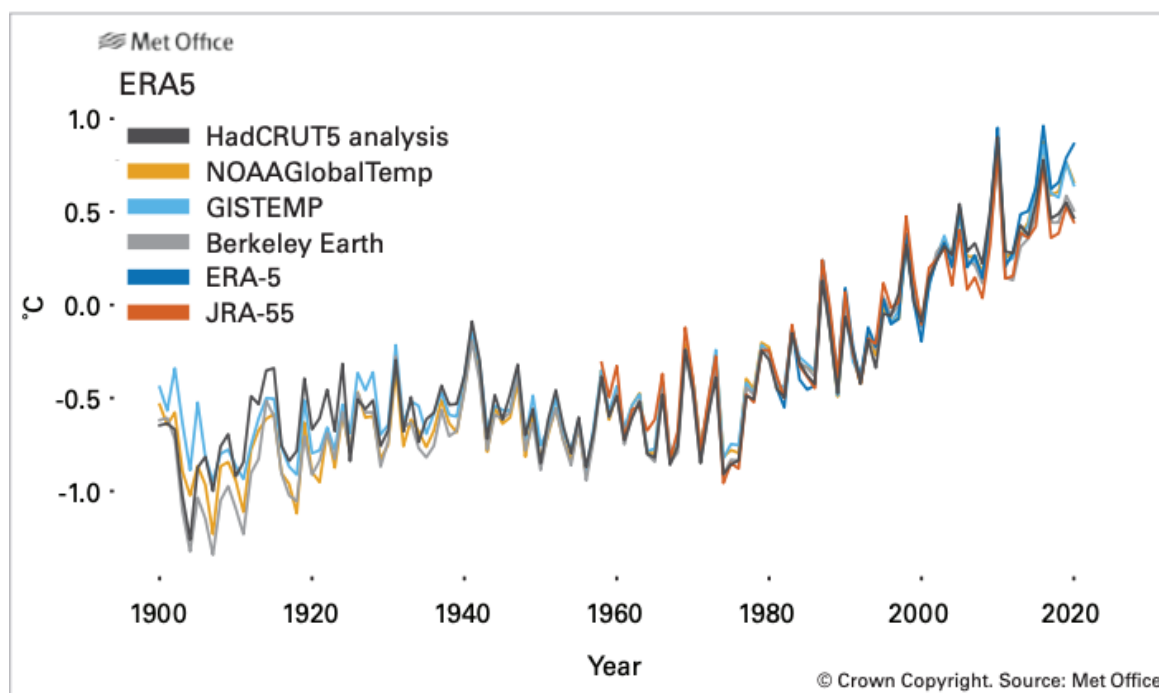

Figura nr. 7.2: Creșterea mediei temperaturilor locale în Africa
(Sursa: Met Office, United Kingdom)

În mod uimitor, Africa contribuie doar cu 3% în procentajul emisiilor de gaze pe glob, dar efectele încălzirii globale o duc către dezastru și perturbarea sistemelor economic, ecologic și social la nivel local și regional. „Până în 2030, se estimează că până la 118 milioane de oameni extrem de săraci (adică care trăiesc cu mai puțin de 1,90 USD/zi) vor fi expuși la secetă, inundații și căldură extremă în Africa, dacă nu sunt puse în aplicare măsuri adecvate de răspuns.” (Sacko, 2021) Acest lucru va pune sarcini suplimentare asupra și va împiedica în mod semnificativ creșterea prosperității la nivelul întregii regiuni. Mai mult, în Africa subsahariană, „schimbările climatice ar putea scădea și mai mult produsul intern brut (PIB) cu până la 3% până în 2050” (Sacko, 2021), reprezentând o provocare serioasă asupra eforturilor de atenuare a sărăciei, creșterii prosperității și adaptarea statelor din regiune la climă și acțiunile de reziliență.

Două din cele trei ape care înconjoară continentul african, transformându-l într-o mare insulă, adică Atlanticul de Sud și Oceanul Indian și-au crescut cotele cu circa 3,6-4,1 mm/an, reprezentând mai mult

decât creșterea globală. De asemenea, singurii ghețari existenți în trei masivi/lanțuri muntoase africane (Kenia, Rwenzori și Kilimanjaro) sunt în curs de topire până în 2040, când vor dispărea definitiv, masivul Kenia devenind primul munte din lume care va rămâne fără gheață în jurul anilor 2030. Aceste efecte climatice au dus, pe de o parte, la inundații provocate de volumul crescut al precipitațiilor în regiunea Sahel, valea Riftului, bazinul central al Nilului din nord-estul Africii, bazinul Kalahari și cursul inferior al fluviului Congo, rezultând în pierderi de vieți omenești, importante pagube materiale și dislocarea populației din țări precum Sudan, Sudanul de Sud, Etiopia, Somalia, Kenia, Uganda, Ciad, Nigeria, Niger, Benin, Togo, Senegal, Coasta de Fildeș, Camerun și Burkina Faso. Pe de altă parte, seceta extremă din Cornul Africii și insula Madagascar a adâncit criza umanitară provocată de conflictele existente în regiune și de răspândirea pandemiei de coronavirus (Taalsa, 2021).

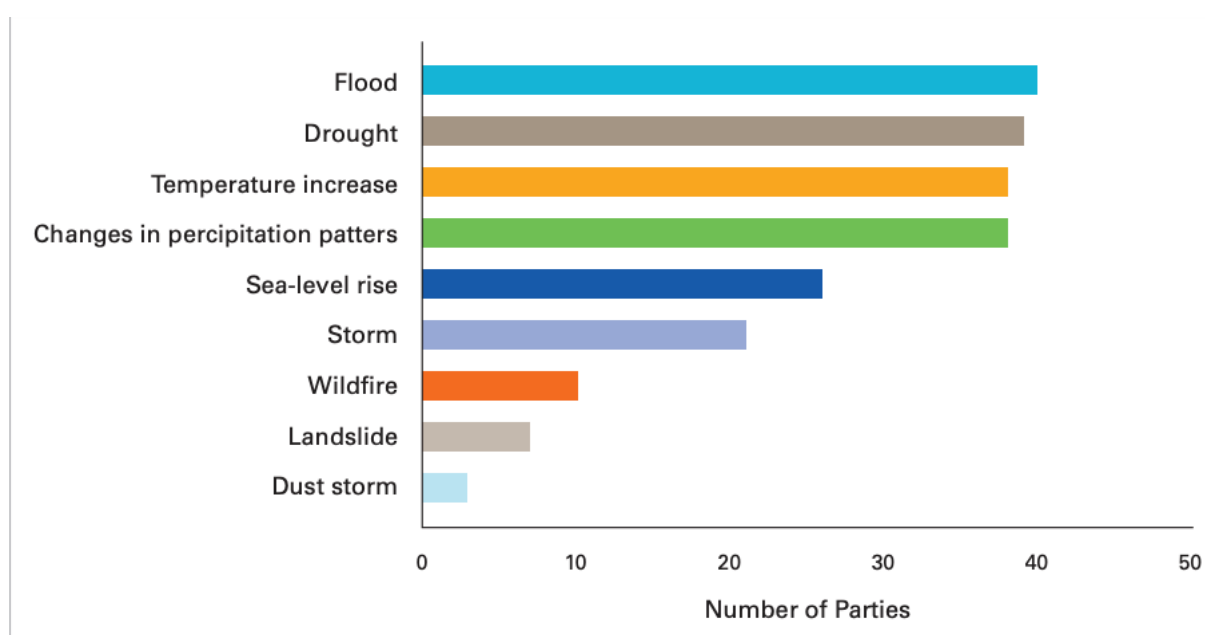

Figura nr. 7.3: Fenomene extreme în regiunea africană
 (Sursa: WMO analysis of the nationally determined contributions (NDCs)
 of 53 countries in Africa)

Fenomenele extreme din ultimii ani (a se vedea figura nr. 7.3), cumulate cu conflictele zonale, instabilitatea politică, variabilitatea climatică, apariția pestei porcine și invazia mare de lăcuste, începută în

2019, precum și criza economică, au fost exacerbate de efectele pandemiei de coronavirus și au avut un impact în creșterea gradului de insecuritate alimentară cu 5-20% și în mărirea procentului de redislocare a populației din estul Africii și Cornul Africii cu 12% (Sacko, 2021). Această insecuritate alimentară, amplificată de deteriorarea sistemului sanitar și de lipsa copiilor africani de la școală, a crescut numărul populației afectate de sărăcie cu 40%, a scăzut nivelul de trai pe termen lung și a dus la creșterea inegalităților între sexe.

Pentru diminuarea efectelor crizei umanitare pe termen mediu și lung este necesară conlucrarea a organismelor specializate ale ONU, Uniunii Africane și Uniunii Europene, în care transpunerea în practică a Planului de acțiune al Uniunii Africane privind recuperarea verde va juca un rol primordial atât pentru recuperarea țărilor africane de pe urma pandemiei de coronavirus, cât și în luarea unor măsuri concrete de reducere a efectelor schimbărilor climatice în regiune. Dar pericolul continuării conflictelor militare existente și a izbucnirii altora noi rămâne un puternic factor destabilizator în Africa și o amenințare permanentă la adresa securității regionale.

7.3. Situația din Nordul Africii după încetarea focului în cadrul războiului civil din Libia

Pe tot parcursul anului 2021, Comisia militară comună libiană (JMC 5+5), sprijinită de Grupul de lucru pe probleme de securitate al Comitetului internațional stabilit pentru Libia în urma desfășurării lucrărilor Conferinței internaționale de la Berlin privind Libia (19 ianuarie 2020), a reușit să implementeze, în mare parte, prevederile acordului de încetare a focului încheiat între părțile beligerante la 23 octombrie 2020, la Geneva. Iar ultima parte a anului a fost caracterizată de organizarea și desfășurarea alegerilor prezidențiale și legislative din 24 decembrie 2021.

Primul eveniment important care s-a desfășurat în vederea implementării acordului de încetare a focului și obținerii acordului statelor implicate privind retragerea mercenarilor și a luptătorilor străini⁶⁴ l-a

⁶⁴ Conform discuțiilor purtate pe timpul lucrărilor celei de-a doua Conferințe de la Berlin, în Libia acționează cinci grupări militare străine, astfel: grupările înarmate de opoziție ciadiene (implicate și în insurecția armată

reprezentat cea de-a doua Conferință de la Berlin pentru Libia, din 23 iunie 2021, la care au participat miniștrii de externe din 17 țări și reprezentanți ai ONU, Uniunii Africane (UA), UE și Liga Arabă. Principalele concluzii rezultate în urma desfășurării acestui eveniment, pe lângă semnarea unei declarații cu 55 de puncte, au constat în interesul politic redus al comunității internaționale față de situația actuală din Libia, precum și recunoașterea internațională a Guvernului de Unitate Națională (GNU), singura structură statală de conducere libiană prezentă la conferință (Mezran & Al-Ghwell, 2021).

La un an de la încheierea acordului de încetare a focului, Reprezentantul special al ONU în Libia și șeful Misiunii ONU de sprijin în acest stat nord-african (UNSMIL), dl. Ján Kubiš a prezentat principalii pași de urmat pentru a construi o țară stabilă, unită, prosperă și suverană. Astfel, un prim pas l-a reprezentat desfășurarea lucrărilor Conferinței ministeriale de stabilizare a Libiei, din 21 octombrie 2021, la Tripoli, în care subiectul principal discutat a fost implementarea prevederilor acordului de încetare a focului, prin prisma „Planului de acțiune” pentru retragerea graduală, balansată și subsecventă a mercenarilor, luptătorilor și forțelor străine din Libia, elaborat la începutul lunii octombrie 2021 de către JMC (Kubiš, 2021a).

Desfășurarea unor acțiuni concrete de creștere a încrederii între foștii beligeranți, în special în luna septembrie 2021, coordonate de JMC, au avut efecte benefice privind reconcilierea între părți. Astfel, eliberarea din închisoare a fiului fostului dictator, Al-Saadi Gadaffi, împreună cu mai mulți oficiali ai fostului regim, și a altor 25 de prizonieri deținuți de Forțele armate arabe libiene (LAAF) a marcat transpunerea în practică a politicii comune de eliberare a tuturor prizonierilor deținuți ilegal în închisorile libiene de către cele două părți (Kubiš, 2021b).

De un real interes s-a bucurat și sosirea primului grup de observatori ai misiunii UNSMIL, la mijlocul lunii octombrie 2021, veniți să sprijine

din Ciad, soldată cu asasinarea președintelui țării, Idriss Déby, la 20 aprilie 2021), mercenarii sudanezi Janjaweed (implicați și în masacrul din Darfur din 15-17 ianuarie 2021), Grupul paramilitar rus Wagner (nerecunoscut oficial de către Rusia), milițiile siriene (participate de ambele părți ale războiului civil) și forțele militare turce (pe care Turcia le consideră ca fiind prezente legal în Libia, la solicitarea guvernului recunoscut).

mecanismul de monitorizare a încetării focului în Libia. Observatorii ONU vor lucra sub directa coordonare a JMC, având și misiunea secundară de a verifica retragerea mercenarilor, luptătorilor și forțelor străine din zonă (Kubiș, 2021a). Acești pași reușiți întreprinși până în prezent demonstrează, de fapt, rolul crescut al JMC în implementarea măsurilor de asigurare a încrederii în regiune, prin reluarea extracției și a exportului de produse petrolifere, realizarea schimbului de prizonieri, precum și redeschiderea aeroporturilor și a drumurilor de coastă.

În acest context intră și lansarea, de către Comisia Economică și Socială a ONU pentru Vestul Africii (ESCWA), la 1 octombrie 2021, a unei *Viziuni către prosperitate, justiție și instituții statale puternice pentru Libia*, care reprezintă adevărate politici economice, sociale și instituționale pe termen scurt și mediu (Dashti, 2021). O astfel de viziune economico-socială de asigurare a 162 de miliarde de dolari până în 2025 reflectă un larg consens printre diferitele grupuri etnice și religioase, răspunde aspirațiilor majorității populației libiene și ar putea sprijini menținerea păcii nu numai în Libia, dar și creșterea securității și prosperității statelor din regiune.

Dar cea mai „neagră” perspectivă a situației din Libia continuă să o reprezinte violarea drepturilor omului și a legilor internaționale, îndeosebi în centrele de detenție ilegal constituite pentru refugiați, populația redislocată (IDPs) și migranții întorși din drum de Garda de coastă. Conform UNHCR Update din 8 octombrie 2021, în 2021 au fost salvați 25.823 de refugiați și migranți din apele Mării Mediterane și întorși în centrele de detenție libiene, ceea ce reprezintă aproape dublu față de anul anterior. Atât grupuri înarmate care operează pe întreg teritoriul țării, cât și unele unități militare loiale autorităților centrale continuă să fie implicate în astfel de acte criminale, precum tortura, uciderea, violența sexuală, dispariția impusă, privarea ilegală de libertate și extorcarea rudelor celor închiși. Aceste acte repetate și violente de exploatare a persoanelor deținute ilegal sunt considerate de către investigatorii ONU drept crime împotriva umanității, fapt demonstrat și de sancțiunile impuse de Consiliul de Securitate al ONU și de către SUA împotriva autorităților libiene, la sfârșitul lunii octombrie 2021 (Magdy, 2021a).

Mai sunt mulți pași de făcut până ce situația din Libia se va liniști și statele nord-africane vor răsufla ușurate. În primul rând, noul parlament va trebui să elaboreze o constituție pentru Libia, care să precizeze ce sistem politic vor libienii să adopte în viitor. În al doilea rând, comunitatea internațională trebuie să demonstreze o mai mare implicare în stoparea violării embargoului de arme și sancționarea celor depistați sau vinovați de nerespectarea acordului de încetare a focului și embargoului. Altfel, se va întâmpla ca la alegerile naționale din 2012 și 2014, când s-a „născut” un general ca Haftar și a început războiul civil în Libia.

7.4. Epurarea etnică în regiunea Tigray și războiul civil din Etiopia

Războiul civil din regiunea Tigray, situată în nordul Etiopiei, a început în luna noiembrie 2020 și continuă și în prezent, prin epurarea etnică făcută de cele două părți beligerante, precum și prin intervenția unor state vecine, precum Eritreea, Sudan și Somalia pentru reducerea numărului de refugiați intrați în țara lor și acordarea ajutorului militar uneia din părți, ceea ce a transformat situația din regiune într-o adevărată criză umanitară. Măsurile luate de către forțele guvernamentale etiopiene de a împiedica implicarea și acțiunea organizațiilor internaționale și regionale de ajutor umanitar în zonă, inclusiv ale ONU, au redus drastic posibilitatea monitorizării atrocităților comise de ambele părți implicate în război și au dus la declanșarea uneia dintre cele mai mari crize de foamete din lume, din ultima decadă.

De fapt, după aproape un an de confruntări armate violente în Etiopia, a doua țară ca număr de locuitori din Africa, au rezultat mii de morți de ambele tabere și mai mult de două milioane de refugiați în Sudan și Eritreea și strămutați/redislocați (IDPs) înspre centrul țării (Walsh & Dahir, 2021). Din punct de vedere politico-militar, balanța acțiunii s-a mutat de partea forțelor rebele tigrayene și a aliaților lor, care au început ofensiva către capitala Etiopiei, Adis Ababa și riscă să aducă țara în pragul colapsului.

După acțiunile de gherilă întreprinse de grupările rebele – Frontul Popular de Eliberare a Tigray (TPLF), la care s-au adăugat, în vara anului

2021, alte opt grupuri rebele, printre care Frontul de Eliberare a districtului Agaw (ALF) și Armata de Eliberare a Oromo (OLA) –, în ultima parte a anului 2020 și prima parte a anului 2021, la 28 iunie 2021, acestea au reocupat capitala provinciei Tigray, Mekelle, și au trecut la eliberarea părții de nord a regiunii, controlată de armata eritreeană. Cucerirea rapidă a orașelului Shire, situat la 140 km nord-vest de capitală a forțat autoritățile din Eritreea să-și retragă forțele militare. Acest fapt a permis forțelor TPLF să se concentreze asupra vestului și sudului regiunii și să intre în provinciile învecinate, precum Amhara și Afar, doi aliați ai Guvernului etiopian condus de Abyi Ahmed. Acțiunile victorioase ale grupărilor rebele au forțat guvernul etiopian să se retragă din provincia Tigray și să declare, unilateral, încetarea focului.

La sfârșitul lunii septembrie 2021, autoritățile etiopiene au expulzat șapte oficiali din conducerea ONU, continuând blocarea ajutoarelor trimise de comunitatea internațională spre provincia Tigray, iar la începutul lunii octombrie au lansat o operație ofensivă aeriană împotriva TPLF în provincia Amhara, încălcându-și propria declarație de încetare a focului și lovind atât ținte militare, cât și civile (Griffith, 2021). Aceste acțiuni au crescut riscul apariției foametei în regiune și au sporit îngrijorarea liderilor statelor vecine privind securitatea regională. Aceste îngrijorări s-au transformat în preocupări majore de sprijin al soluționării situației din zonă, atunci când au început să aibă loc ciocniri violente între forțele etiopiene și reprezentanți ai diferitelor organizații internaționale și regionale de securitate și asistență umanitară – atacul asupra Misiunii Uniunii Africane în Somalia din 7 decembrie 2020, atacul asupra asistenților umanitari danezi de la începutul anului 2021 sau atacurile repetate asupra personalului medical din cadrul Medicilor Fără Frontieră din lunile martie și iunie 2021 (UN, 2021).

La rândul lor, grupările rebele, reunite într-o coaliție denumită Frontul Unit al Forțelor Etiopiene Federaliste și Confederate (UFEFCF), au lansat o contraofensivă la sfârșitul lunii octombrie și începutul lunii noiembrie 2021, cucerind orașele Dessie și Kombolcha și înaintând rapid către capitala Addis Ababa. Această acțiune de succes a rebelilor a forțat autoritățile etiopiene să declare, la 2 noiembrie 2021, starea de urgență pe

o durată de șase luni și să cheme populația la arme. Declararea stării de urgență și actele de „violare grosolană” a drepturilor omului au nemulțumit SUA, un aliat vechi al Etiopiei și l-au determinat pe președintele Joe Biden să ceară Congresului american scoaterea acestei țări, împreună cu Mali și Guinea, de pe lista statelor beneficiare de programul comercial și de investiții „Actul privind asigurarea dezvoltării și oportunităților africane (African Growth and Opportunity Act /AGOA)” pentru statele sub-sahariene, cu începere de la 1 ianuarie 2022 (Anna & Madhani, 2021).

Măsurile întreprinse, până în prezent, de SUA și ONU reprezintă doar primul pas în cadrul sancțiunilor economice ce vor urma. Acestea vor fi aplicate nu doar guvernului condus de Abiy Ahmed, dar și liderilor forțelor tigrayniene și ale statelor vecine care au amplificat criza umanitară în zonă și nu arată nicio înțelegere pentru ajungerea la un acord de încetare a focului sau de oprire a ostilităților. Aceste măsuri vor afecta întreaga Etiopie, o țară cu cea mai mare creștere economică din Africa până anul trecut. Cu toate acestea, o intervenție militară a comunității internaționale în zonă nu este, deocamdată, luată în calcul, ci se exercită o presiune diplomatică asupra beligeranților de a opri înaintarea spre capitală și a se așeza la masa tratativelor.

7.5. Situația în regiunea Sahel după tensiunile militare din Sudan, Mali, Guinea, Ciad și Republica Africa Centrală

Zona centrală a Africii a cunoscut, în 2021, o amploare crescută a acțiunilor militare îndreptate spre lovituri de stat și preluarea puterii prin forță, în detrimentul democrației. Aceste lovituri de stat nu au ținut cont de răspândirea virusului SARS-CoV-2 în zonă și nici nu au fost coordonate cu activitatea grupărilor teroriste afiliate Al-Qaida și Stat Islamic din regiunea Sahel.

În Sudan, armata sudaneză, condusă de generalul Abdel Fattah al-Burhan a preluat controlul asupra guvernului printr-o lovitură de stat militară la 25 octombrie 2021. Cel puțin cinci personalități guvernamentale de rang înalt, inclusiv primul-ministru Abdalla Hamdok, au fost reținute inițial, iar numărul lor a crescut în următoarele zile, incluzând miniștrii,

politicieni, avocați, jurnaliști, activiști sociali și ai drepturilor omului și lideri protestatari. A doua zi, a fost dizolvat Consiliul de Suveranitate care gestiona tranziția spre democrația stabilită în 2019 între civili și militari și a fost declarată starea de urgență (Lewis & Eltahir, 2021). Acțiunile generalului al-Burhan au fost susținute de Egipt și unele state din Golf, între care Emiratele Arabe Unite, și privite cu simpatie de Rusia.

Motivația generalului Burhan a fost aceea de prevenire a izbucnirii unui război civil în țară, ca urmare a creșterii diviziunii dintre grupările politice, dar adevăratul motiv l-a reprezentat apropierea termenului de predare a unor prerogative ale puterii către guvern și posibila pierdere a exploatărilor de aur deținute, precum și teama de a nu fi tras la răspundere pentru atrocitățile comise în regiunea Darfur și în evenimentele din 2019. El s-a autodeclarat șeful unui consiliu militar care să conducă țara până la alegerile din iulie 2023 și a promis instaurarea imediată a unui guvern de tranziție tehnocrat, însă teama populației de faptul că țara ar putea fi împiedicată în parcursul său către democrație a dus la izbucnirea a numeroase proteste anti-lovitură de stat în capitala Khartoum, portul Sudan (la Marea Roșie), Kassal (în estul Sudanului) și Obeid (în provincia North Kordofan). Într-o acțiune considerată a fi o contra-lovitură de stat, sute de mii de protestatari, conduși de Ismail al-Taj, liderul Asociației Profesioniștilor Sudanezi și care au inclus și cele șase triburi nomade din Consiliu reunite în Comitete de rezistență, au pus stăpânire pe străzi și au mărșăluit spre instituțiile de forță, cerând înlăturarea generalului Burhan din Consiliul militar și arestarea tuturor celor vinovați de puci. Reacția forțelor de ordine nu a întârziat să apară – acestea au folosit gaze lacrimogene și au deschis focul cu muniție de război în mai multe orașe, omorând 12 protestatari și rănind 280 (Magdy, 2021b). Chiar dacă multe drumuri și poduri peste Nil din jurul Khartoumului au fost redeschise, numeroase afaceri și magazine au rămas închise atât în capitală, cât și în orașul geamăn Omdurman și în provincia estică al-Qadarif.

Comunitatea internațională, îndeosebi ONU, a încercat, în repetate rânduri, să aducă militarii și civilii la masa negocierilor, dar nu au ajuns la niciun rezultat palpabil. Astfel, Reprezentantul Special al ONU în Sudan, Volker Perthes, s-a întânit, la sfârșitul lunii octombrie 2021, atât cu primul-ministru Hamdok, aflat în arest la domiciliu, cât și cu generali

din anturajul lui Burhan, pentru a stabili opțiunile în vederea medierii conflictului și pașii următori pentru normalizarea situației (Magdy, 2021b). Principala condiție ar fi reîntoarcerea la *statu-quo-ul* dinainte de puci și predarea tuturor prerogativelor militare către guvernul legitim stabilit, ceea ce militarii nu vor accepta vreodată. În aceste condiții, Uniunea Africană se pregătește să trimită o misiune civil-militară în Sudan, iar Banca Mondială a oprit finanțările către această țară.

Preluarea violentă a puterii în Mali, prin lovitura de stat dată de junta militară condusă de colonelul Assimi Goita în august 2020 a continuat și în anul 2021, în ciuda presiunilor făcute de comunitatea internațională, mai ales de către SUA. Diplomații americani au insistat pe lângă colonelul Goita, autoproclamat președintele guvernului de tranziție și șef al Consiliului de Securitate al Mali (format din 15 membri militari și civili), în repetate rânduri, să se permită trecerea la democrație și predarea conducerii țării către civili. Alegerile noilor structuri de conducere civile maliene ar fi urmat să aibă loc în luna februarie 2022. Deja s-a obținut acordul organizării unor consultații cu toate grupările politice în luna decembrie 2021 pentru a se stabili programul desfășurării alegerilor (Petesch, 2021).

Ciocnirile militare violente din Republica Centrală Africană s-au reluat la începutul anului 2021 între Forțele de Securitate ale președintelui Faustin-Archange Touadéra, sprijinite de grupul paramilitar rus Wagner și alianța grupurilor rebele musulmane, conduse de gruparea 3R (Return, Reclamation, Rehabilitation). Între acești beligeranți s-a interpus Misiunea ONU de menținere a păcii în RCA – MINUSCA (aprox. 12.000 de miliatri și polițiști). Pe lângă instabilitatea regională, acest conflict prelungit, transformat într-un război de gherilă, amenință cu creșterea atrocităților umanitare și a amenințărilor prezenței minelor antipersonal și a dispozitivelor explozive improvizate (IEDs), mai ales în nordul Nigeriei, lacul Ciad și Republica Democrată Congo. Aceste amenințări s-au concretizat, la sfârșitul lunii septembrie 2021, în distrugerea unui camion și moartea unui lucrător umanitar din cadrul Consiliului Danez pentru Refugiați (Losh, 2021).

Mai mult, intenția grupărilor rebele musulmane de a cuceri capitala Bangui, din luna ianuarie 2021, a dus la creșterea tensiunilor în oraș, în ciuda acordului de încetare a focului propus de președintele Touadéra

rebelilor, precum și la deschiderea focului, de către garda prezidențială, asupra militarilor din MINUSCA, la începutul lunii noiembrie 2021. Schimbul de focuri s-a soldat cu un mort și 10 răniți, adâncind tensiunile existente deja între ONU și autoritățile RCA privind renunțarea la serviciile de consiliere militară ale grupului Wagner (Koena, 2021).

Nici statul vecin, Ciad, nu a scăpat de acțiunile violente ale grupărilor rebele. Incitat de posibila realegere, pentru a șasea oară consecutiv, în funcția de președinte a lui Idriss Déby Itno, grupul rebel autointitulat Frontul pentru Schimbare și Concordie în Ciad (Fact) l-a ucis pe acesta în timpul unor ciocniri militare în nordul statului (Harding, 2021). Ca măsuri de calmare a situației, fiul său, generalul Mahamat Iddris Déby Itno a dizolvat parlamentul și guvernul, preluând conducerea Consiliului militar constituit pentru următoarele 18 luni, a nominalizat 14 generali în cadrul Consiliului, a instituit starea de asediu și a închis granițele țării. Totodată, a afirmat că alegeri libere și democratice vor avea loc în Ciad după terminarea perioadei de tranziție, fără a preciza o dată aproximativă.

În regiunea Africii de Vest, Guinea a suferit aceeași lovitură de stat din partea unei junte militare conduse de colonelul Mamady Doumbouya. La 5 septembrie 2021, acesta l-a arestat pe președintele Alpha Condé, considerat corupt și un pericol pentru țară, ca urmare a relei gestionări a economiei naționale și a încălcării drepturilor omului (Barry, 2021). Junta a prezentat un plan de tranziție către democrație, fără a specifica cât va dura această perioadă.

Din păcate, persistă teama autorităților civile din statele africane afectate de lovituri militare, precum Sudan, Mali, Ciad sau Sudan că actuala conducere militară nu-și va ține promisiunile și nu va renunța la putere în favoarea civililor, pentru instalarea democrației în țările lor, așa cum au făcut Nigerul, Zambia, Burkina Faso și Ghana, sau vor aduce la putere pe acei politicieni pe care îi pot controla ușor. Promisiunile lor de instaurare a unor guverne de tranziție tehnocrate sau de menținere a actualei puteri până vor putea organiza alegeri democratice reprezintă doar o tergiversare pentru a evita sancțiuni usturătoare din partea unor organizații internaționale sau regionale de securitate și a unor puteri regionale. Ca urmare, administrația americană a președintelui Joe Biden, care și-a exprimat interesul pentru Africa, a amenințat cu aplicarea unor

sanctiuni economico-financiare împotriva unor țări precum Etiopia, Mali și Guinea. Dar nici ONU, nici Uniunea Africană nu a intervenit mai serios pentru rezolvarea situațiilor din statele respective, chiar dacă au exclus Mali și Guinea din UA și ECOWAS.

7.6. Impactul situației africane asupra securității europene

Situația de securitate a continentului african în anul 2021 descrie un context marcat de pandemia de coronavirus, cu un potențial pronunțat de a produce tulburări dramatice în diferite zone instabile din Africa. Regimurile politice existente în țări precum Etiopia, Eritreea, Sudan și Somalia au demonstrat, pe rând, gradul de corupție declanșat de ajutoarele internaționale pe linia contracarării SARS-CoV-2, acordând prioritate constantă menținerii puterii în detrimentul bunăstării cetățenilor. Așa cum a precizat și Secretarul General al ONU, Antonio Guterres, în Africa se manifestă o tendință periculoasă, care constă în faptul că puterea a fost preluată prin forță de către militari în mai multe state, situația fiind amplificată de pandemia de COVID-19 (mai puțin de 5% din populația continentului african este vaccinată), ceea ce a dus la adâncirea sărăciei și inechității, precum și la apariția acelor factori favorabili izbucnirii unor conflicte locale și regionale. (Lederer, 2021a)

Efectele negative combinate ale pandemiei de COVID-19, schimbărilor climatice și valului de lovituri de stat au dus la apariția unui vacuum de putere regională care a putut genera intervenția unor actori externi cu interese divergente în zonă și care au escaladat crizele existente în loc să le rezolve, transformând situația de securitate a continentului african în rivalități geopolitice. Iar aceste rivalități, așa cum afirma președintele kenian Uhuru Kenyatta la Adunarea Generală a ONU din 27 octombrie 2021, a adus Africa la o răscruce a situației sale de securitate, în care 54 de țări africane se confruntă cu instabilitate economico-socială, răspândirea terorismului și a insurgențelor și o situație umanitară sub standardele europene. Mai mult, la aceeași adunare, președintele ghanez Nana Akufo-Addo a precizat că peste 70% din problemele conflictuale mondiale de pe agenda de lucru a Consiliului de Securitate al ONU sunt legate de Africa (Lederer, 2021a).

Președintele Akufo-Addo a mai declarat că această situație este mai rea în regiunea Sahel și a Lacului Ciad, precum și în estul, nordul și centrul Africii, unde „cocteilul” de efecte negative ale conflictelor în desfășurare, activităților teroriste și extremiste destabilizatoare, combinate cu acțiunile de profit ale crimei organizate și puterilor proximi, precum și cu efectele devastatoare ale schimbărilor climatice și pandemiei de coronavirus au adus grave consecințe situației socio-economice, politice și de securitate (Lederer, 2021a). În anumite state africane din zonă s-a văzut chiar o instabilitate constituțională și democratică, precum în Mali, Ciad, Guinea sau Sudan și o creștere a numărului de miliții locale folosite pe scară largă în conflicte locale, precum cel din Etiopia.

Situația tensionată de la granița dintre Maroc și Sahara de Vest s-a deteriorat simțitor la sfârșitul anului 2020 și a continuat să se deterioreze și în 2021, după 29 de ani de armistițiu. Frontul Polisario al fostei colonii spaniole Sahara de Vest, bogată în depozite petrolifere și resurse minerale în apropierea apelor teritoriale, a reluat atacurile armate asupra forțelor marocane și a blocat drumuri-cheie în zona graniței Guerguerat, în ciuda prezenței misiunii ONU de monitorizare a implementării Acordului de încetare a focului din 1991, MINURSO, fiind susținut de Algeria. Ca urmare, Forțele Armate marocane, sprijinite de SUA, au trecut la ofensivă pentru eliberarea acestor drumuri și detensionarea situației. Guvernul marocan a propus chiar o autonomie extinsă provinciei, dar populația locală Sahrawi, îndemnată de Frontul Polisario nu a acceptat-o și a solicitat desfășurarea unui referendum în vederea stabilirii parcursului de urmat. Ca urmare a ciocnirilor violente, a detenției ilegale și torturilor, o parte din populația locală s-a refugiat în tabăra Tindouf, în Algeria (Lederer, 2021b).

Se pare că cea mai eficientă soluție ar reprezenta-o implicarea activă și solidară, dar nonmilitară, a organizațiilor internaționale și regionale de securitate și economico-financiare, precum ONU, UE, UA, ECOWAS, BM sau a unor puteri globale/regionale cu interese în zonă, ca SUA, Rusia, Germania sau Franța. Acest aspect este reliefat de coordonarea internațională a implementării acordului de încetare a focului în Libia (ONU și UA), conducerea negocierilor privind deschiderea barajului de pe Nil din Etiopia, care a stârnit diferite animozități în zonă (UA) sau misiunile ONU și echipele de sprijin al inițiativelor de pace și tranzițiilor

politice în țări precum Camerun, Ciad, Congo, Guinea, Guinea Bissau, Mali, Somalia, Sudanul de Sud și Sudan. În această privință, Uniunea Africană și-a extins campania „să tacă armele” (*“Silence the Guns”*) până în 2030, iar ONU și-a extins misiunea de menținere a păcii din regiunea Sahara de Vest cu încă un an.

Oricum, acțiunile militare ale comunității internaționale și puterilor regionale străine nu au rezolvat ceva până în prezent și nici nu ar rezolva în viitor crizele sau conflictele deja existente în nordul, estul sau vestul Africii și nici în regiunea Sahel. Prezența militară străină în zonele de conflict (a se vedea figura nr. 7.4) doar a îngreunat negocierile de pace și au contribuit, ca proxi, la continuarea acestora.

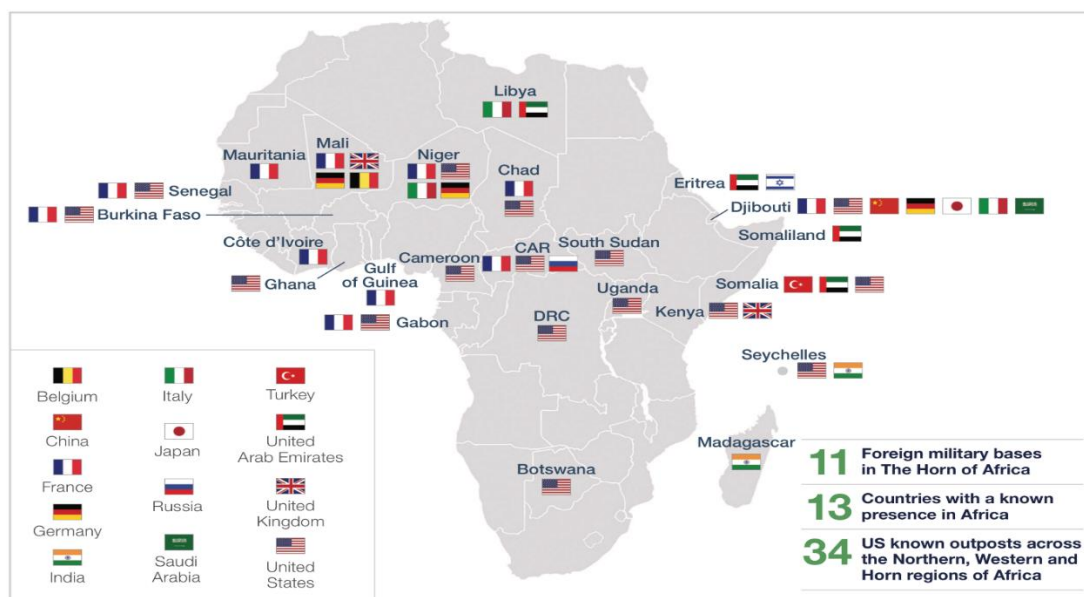
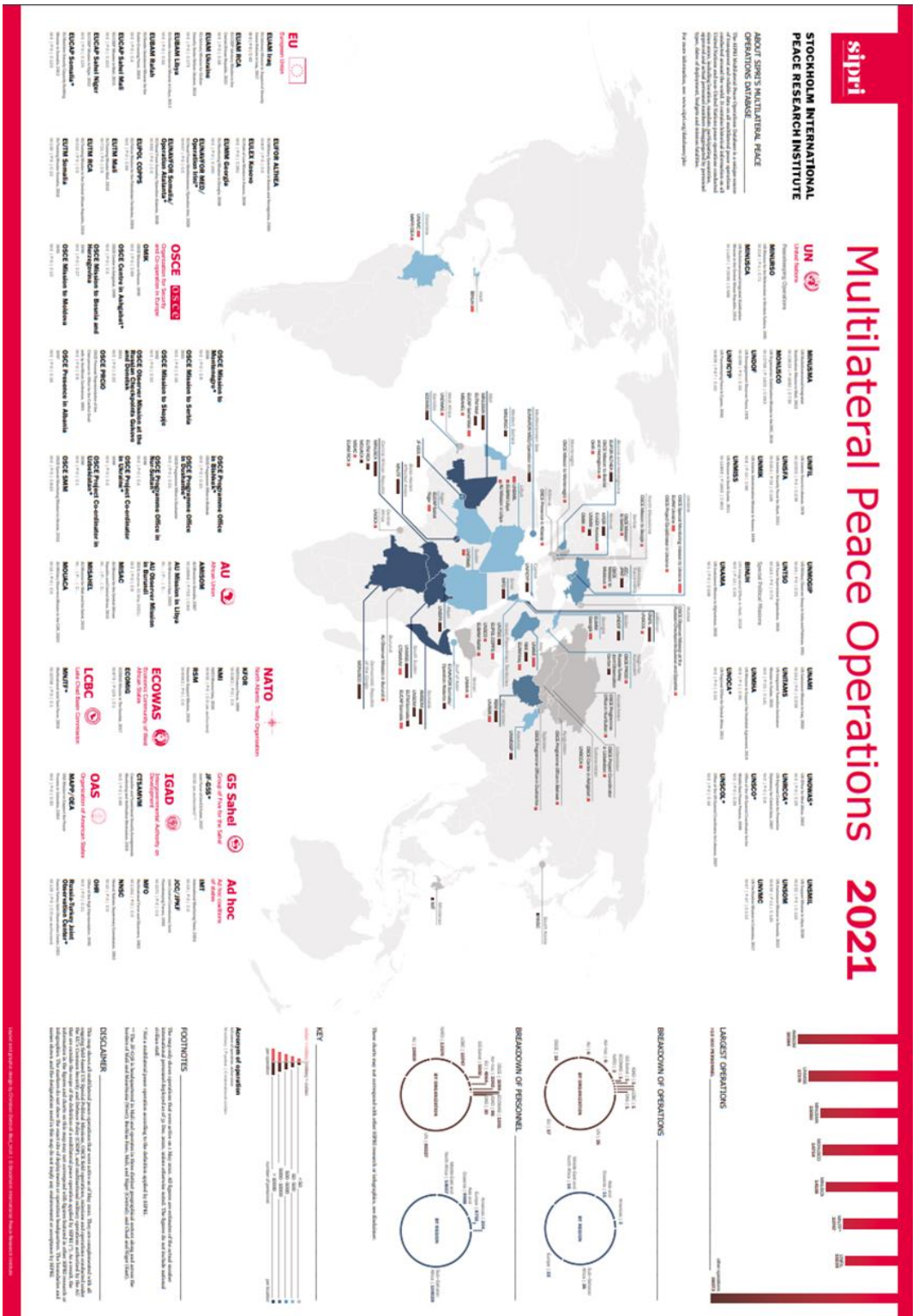

Figura nr. 7.4: Prezența trupelor străine pe continentul african
(Sursa: Institute for Security Studies, 2019)

Acest lucru este demonstrat de prezența deja în regiune a numeroase contingente civil-militare atât aparținând ONU, cât și de cele comune UE-UA (a se vedea figura nr. 7.5) și după cum se poate observa în cele două figuri, dispunerea forțelor internaționale de pace este exact în zonele caracterizate de crize politico – umanitare și conflicte militare.

Din păcate, prezența militară străină în Africa nu face decât să aducă competiția dintre marile puteri pe continentul african și să sprijine interesele acestor puteri în rezolvarea diferitelor crize și conflicte. Aceste

interese naționale nu reprezintă, de cele mai multe ori, interesele comune ale organizațiilor internaționale și regionale de securitate din care puterile respective fac parte. Așa este cazul SUA, Rusiei și Chinei ca noi actori interesați de Africa, precum și al Franței, Italiei, Marii Britanii și Germaniei ca foste puteri colonizatoare.

Concluzii

În majoritatea statelor africane în care puterea a fost preluată prin forță de militari, civilii se simt înlăturați din procesul decizional atât la nivel central, cât și local, iar democrația este departe de a fi instaurată. Chiar dacă toate părțile sunt interesate, la nivel declarativ pe timpul negocierilor, să rezolve situațiile create prin mijloace constituționale, după terminarea convorbirilor, acțiunile întreprinse se îndreaptă din nou în favoarea militarilor. Iar impasul existent între civili și militari pare să se prelungească și să se transforme într-un adevărat vid de putere între ramură legislativă, cea constituțională și executivă a statelor respective.

Existența unor interese divergente ale unor puteri regionale și state vecine în menținerea situațiilor tensionate din unele țări africane face imposibilă rezolvarea crizelor și conflictelor existente prin negocieri sau pe cale pașnică, îndeosebi pentru întoarcerea la democrație. Acest lucru se poate vedea foarte clar în implementarea acordului de încetare a focului în Libia, unde Turcia dorește să-și mențină forțele militare dislocate, în Sudan, unde generalii sunt sprijiniți de Arabia Saudită, în Emiratele Arabe Unite și Egipt sau în Etiopia, unde intervenția Eritreei, Sudanului și Somaliei au adâncit criza umanitară din regiune. Nici implicarea politico-militară a Franței în fostele sale colonii Mali sau Ciad nu a dus la soluționarea acestor conflicte, ba din contră, a permis militarilor antrenați și dotați de francezi să preia puterea prin forță. Același lucru s-a constatat și în cadrul RCA, unde sprijinul acordat de Rusia prin Grupul paramilitar Wagner a dus la agravarea tensiunilor cu militarii din batalionul de menținere a păcii MINUSCA. La rândul său, SUA s-au implicat în cucerirea și posesia regiunii Sahara de Vest de către Maroc, în schimbul recunoașterii statului Israel.

Mai mult, continuarea activităților violente ale grupărilor extremiste Al-Qaida, Stat Islamic și Boko Haram în Africa, precum și apariția grupurilor teroriste locale afiliate acestora, finanțate de actori internaționali, reprezintă o serioasă provocare socio-economică pentru statele africane din regiune. Acest fenomen a fost exacerbat de creșterea recentă a numărului de lovituri de stat și de pandemia care a avut efecte

economice adverse, aducând un număr mare de africani înapoi în sărăcia de care au scăpat după ultimele două decenii de creștere economică. Iar efectele schimbărilor climatice au dus, de asemenea, la creșterea fragilității sociale și economice și escaladarea conflictelor legate de resurse.

În ciuda tendinței negative privind creșterea numărului de lovituri de stat care au răsturnat democrațiile în mai multe state africane, putem afirma că există și unele aspecte pozitive, care dau o speranță dezvoltării socio-politice normale în regiune. Astfel, în Burkina Faso s-au desfășurat alegerile locale libere și fără incidente în luna mai 2021, iar în țări precum Niger și Zambia s-a derulat pașnic transferul de putere de la militară către civili, în urma desfășurării alegerilor prezidențiale în februarie 2021 în Niger și în august 2021 în Zambia.

Africa intră în anul 2022 cu o lungă listă de probleme de rezolvat, unele ce par imposibile, dar care reprezintă realitatea postpandemică a recuperării după influențele negative ale infectărilor cu SARS-CoV-2 și schimbările climatice drastice din regiune. Pe plan politic, se așteaptă ca 18 țări africane să desfășoare alegeri democratice în acest an, incluzând țări aflate încă sub control militar, precum Angola, Kenia, Libia, Senegal, Ciad, Guineea, Mali și Sudan. Până la realizarea unor tranziții către societatea civilă și democrație, situația din regiunile Maghreb, Africa de Est și Cornul Africii va continua să rămână instabilă. Tensiunile regionale vor fi exacerbate de persistența conflictelor interne, terorismul violent și schimbările neconstituționale ale guvernelor. Pe plan extern, exportul de terorism internațional și tendința crescută a migrației forțate spre sudul Europei⁶⁵, în condițiile unei rate de vaccinare anti-COVID foarte slabă, vor influența negativ securitatea europeană.

⁶⁵ Conform raportului Organizației Internaționale pentru Migrație (IOM), la sfârșitul anului 2021 Africa de Est și Cornul Africii au dat 3,4 milioane de migranți forțați (incluzând aici și persoanele dislocate/relocate cu forța), cu 34% mai mult față de 2020, iar rata vaccinării anti-Covid a fost de doar 10,41%.

BIBLIOGRAFIE:

Anna, C., & Madhani, A. (2021, 11 02). US to cut Ethiopia from trade program over rights abuses. *Associated Press*. Preluat pe 11 10, 2021, de pe <https://apnews.com/article/joe-biden-business-africa-united-states-global-trade-a3e49884bef0edb51bb9d8020f2b899b>

Barry, M. A. (2021, 11 01). Guinea coup: Who is Col Mamady Doumbouya? *BBC News*. Preluat pe 11 20, 2021, de pe <https://www.bbc.com/news/world-africa-58461971>

Dashti, R. (2021). *Vision for Libya: towards prosperity, justice and strong State institutions – A right-based socioeconomic vision and road map for sustainable development*. ESCWA. Preluat pe 11 11, 2021, de pe <https://reliefweb.int/report/libya/vision-libya-towards-prosperity-justice->

Ezeh, A., Silverman, M., & Stranges, S. (2021, 08 17). The impact of COVID-19 has been lower in Africa. We explore the reasons. *The Conversation*. Preluat pe 11 01, 2021, de pe <https://theconversation.com/the-impact-of-covid-19-has-been-lower-in-africa-we-explore-the-reasons-164955>

Griffith, M. (2021, 09 30). The UN has expressed its shock at the expulsion of seven of its senior officials by the Ethiopian government. *BBC News*. Preluat pe 11 10, 2021, de pe <https://www.bbc.com/news/world-africa-58753569>

Harding, A. (2021, 04 20). Chad's President Idriss Déby dies after clashes with rebels. *BBC News*. Preluat pe 11 10, 2021, de pe <https://www.bbc.com/news/world-africa-56815708>

Koena, J. F. (2021, 11 02). Central African Republic guards wound 10 UN peacekeepers. *Associated Press*. Preluat pe 11 15, 2021, de pe <https://apnews.com/article/africa-united-nations-central-african-republic-central-africa-bangui-fc063a39be3abee4fa4db0873544df99>

Kubiš, J. (2021a, 10 24). *UN Special Envoy Ján Kubiš's statement on the first anniversary of Libyan ceasefire agreement*. Preluat de pe UNSMIL Press Release: <https://reliefweb.int/report/libya/un-special-envoy-j-n-kubi-statement-first-anniversary>

Kubiš, J. (2021b, 09 10). *Remarks to the Security Council by Ján Kubiš, Special Envoy of the Secretary-General for Libya, and Head of the United Nations Support Mission in Libya*. Preluat de pe UNSMIL Press Release: <https://reliefweb.int/repo>

Lederer, E. M. (2021a, 10 28). Kenya's president Kenyatta: Africa is at a crossroad. *Associated Press*. Preluat pe 11 11, 2021, de pe <https://apnews.com/article/coronavirus-pandemic-business-health-africa-middle-east-a653f28e62b5e7bc9b01ac517297abae>

Lederer, E. M. (2021b, 10 29). UN urges talks on Western Sahara after cease-fire breakdown. *Associated Press*. Preluat pe 11 15, 2021, de pe <https://apnews.com/article/africa-united-nations-western-sahara-92e263197a6c7e427310387a335723a1>

Lewis, A., & Eltahir, N. (2021, 10 28). Sudan's Burhan declares state of emergency, dissolves government. *Reuters*. Preluat pe 11 29, 2021, de pe <https://www.reuters.com/article/us-sudan-politics-burhan-idAFKBN2HF0UV>

Losh, J. (2021, 09 23). No-go zones and Russian meddling. *BBC News*. Preluat pe 11 20, 2021, de pe <https://www.bbc.com/news/world-africa-58641124>

Magdy, S. (2021a, 10 27). UN, US sanction Libyan official over human trafficking. *Associated Press*. Preluat pe 11 27, 2021, de pe <https://apnews.com/article/middle-east-africa-libya-migration-united-nations-5b5b97d3374dc29a4582a09b26cd4299>

Magdy, S. (2021b, 10 31). UN chief to Sudan army: Reverse coup, take heed of protests. *Associated Press*. Preluat pe 12 05, 2021, de pe <https://apnews.com/article/middle-east-africa-sudan-omar-al-bashir-united-nations-097a0bf63f3cf7ab66a7e88d72246118>

Mezran, K., & Al-Ghwell, H. (2021, 07 15). *Second Berlin Conference on Libya: Where to from here?* Preluat de pe Atlantic Council: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/second-berlin-conference-on-libya-where-to-from-here>

Mwai, P. (2021, 07 16). Coronavirus in Africa: Concern grows over third wave of infections. *BBC News*. Preluat pe 10 21, 2021, de pe <https://www.bbc.com/news/world-africa-53181555>

Petes, C. (2021, 10 29). US ambassador to UN urges Mali to hold February elections. *Associated Press*. Preluat pe 11 10, 2021, de pe <https://apnews.com/article/elections-niger-united-states-united-nations-africa-39f0ba99702b02dc3f55387e3d4effa>

Sacko, J. L. (2021). *Climate change triggers mounting food insecurity, poverty and displacement in Africa*. World Meteorological Organization Press Release no. 19102021. Preluat pe 11 10, 2021, de pe <https://public.wmo.int/en/media/press-release/climate-change-triggers-mounting-food-insecurity-poverty-and-displacement-africa>

Taalsa, P. (2021). *Forward of the WMO Report: The State of the Climate in Africa 2020*. World Meteorological Organization. Preluat pe 11 11, 2021, de pe <https://public.wmo.int/en/media/press-release/climate-change-triggers-mounting-food-insecurity-poverty-and-displacement-africa>

UN. (2021, 06 10). *Tigray: UN condemns murder of 3 MSF humanitarian as 'appalling violation' of international law*. Preluat pe 11 18, 2021, de pe News UN: <https://news.un.org/en/story/2021/06/1094892>

Walsh, D., & Dahir, A. L. (2021, 11 15). Why is Ethiopia at War With Itself? *The New York Times*. Preluat pe 11 15, 2021, de pe <https://www.nytimes.com/article/ethiopia-tigray-conflict-explained.html>

WHO Africa. (2021a). *Weekly Bulletin on Outbreaks and other Emergencies*. WHO Africa. Preluat pe 11 05, 2021, de pe <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/347690/OEW44-2531102021.pdf>

WHO Africa. (2021b). *Less than 10% of African countries to hit key COVID-19 vaccination goal*. WHO Africa. Preluat pe 11 05, 2021, de pe <https://www.afro.who.int/news/less-10-african-countries-hit-key-covid-19-vaccination-goal>

CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

Redactori:

CS III dr. Daniela LICĂ

Iulia COJOCARU

Telefon: +40.21.319.56.49 // Fax: +40.21.57.80

Website: http://cssas.unap.ro/index_en.htm

E-mail: impactstrategic@unap.ro

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

Tehnoredactor: Catherine PĂVĂLOIU

Bun de tipar: 08.12.2022

Lucrarea conține 268 pagini.

Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București

e-mail: editura@unap.ro

Tel.: 319.48.80/215; Fax: 319.59.69

1065/02545/08.12.2022

C. 231/2022